CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ऋग्वेद

प्रामाणिक अनुवादको रूपरेखा

पूर्वार्धका केही नमुनाहरू

ॐ

सम्पादक :
डा. प्रसन्न चन्द्र गौतम

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वाल्मीकि विद्यापीठ पुस्तकालयलाई उपहार ।
नारायणप्र. पौडेल
२०६६-९-१४।
वेद. ४२६R
R-५५

ऋग्वेद
प्रामाणिक अनुवादको रूपरेखा
पूर्वार्धका केही नमुनाहरू

सम्पादकः डा. प्रसन्न चन्द्र गौतम

अनुवादकः तिलकप्रसाद लुइटेल
नारायणप्रसाद पौडेल
श्याममणि नेपाल (सुदर्शन)
माधव घिमिरे
भीमनाथ घिमिरे
प्रसन्न चन्द्र गौतम

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University
पुस्तकालय
Acc. 9876/9876

प्रकाशक : कुलचन्द्र गौतम स्मृति संस्था, गैरीधारा, काठमाडौं।

प्रकाशन : मार्ग, २०६६

वितरण : रत्न पुस्तक भण्डार
बागबजार, काठमाडौं

सर्वाधिकार : यसको सम्पूर्ण सर्वाधिकार डा. प्रसन्न चन्द्र गौतमसँग छ। निजको स्वीकृतिविना यसको कुनै पनि भाग बिगार्न, अरू भाषामा उल्था गर्न, उद्धृत गर्न र छपाउन पाइनेछैन।

कम्प्युटर : रामसुन्दर हुमागाँई

मुद्रण : कञ्चन प्रिन्टिङ्ग प्रेस, बागबजार, काठमाडौं।

मूल्य : रू. ३९९/- £ 10.00 (postage included)

ISBN No. : 978-9937-2-1931-0

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वेद· ६२६ R.

समर्पण

R. ५५

प्रातःस्मरणीय श्रद्धेय विद्वच्छिरोमणि साहित्यमणि साहित्याचार्य महाकवि गुरु पं. श्री कुलचन्द्र गौतमको एकाउन्नौं पुण्यतिथिमा हार्दिक समर्पण।

◆◆◆

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

R-५५

विषय सूची

	पेज नं.
हाम्रो परिचय	क–ख
भूमिका	ग–घ
रूपरेखा	ङ–द
नेपाली अनुवादित खण्ड	१–६५
परिशिष्ट	६६–६९
English Section	
Introduction	i-v
Translation	1-86
Appendix	87-88

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

हाम्रो परिचय

साहित्यशास्त्री, एम्.ए., बी.एड्.; शिक्षण/प्राध्यापन (२५ वर्ष); चार वेदलगायत संस्कृतका विविध महत्त्वपूर्ण ग्रन्थहरूको र अन्य भाषाका ग्रन्थहरूको अनुवाद; विविध पुस्तकको लेखन, सम्पादन र समीक्षा; १८ प्रकाशित कृतिहरू।

तिलकप्रसाद लुइटेल
कपन–१, काठमाडौँ

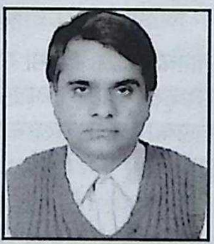

उपप्राध्यापक नेपाल–संस्कृत–विश्वविद्यालय, नव्यव्याकरणाचार्य, महेन्द्रविद्याभूषण (पदक प्राप्त) गत ११ वर्षदेखि प्राध्यापनरत स्नातकोत्तर स्तरसम्म।

नारायणप्रसाद पौडेल
गैंडाकोट–१, नवलपरासी

न्यायदर्शनाचार्य (स्वर्ण पदक); सर्वदर्शनाचार्य (प्रथम); प्राच्यदर्शनेषु न्यायवैशेषिकयोः स्थानम् (शोधकार्य); न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (अनुमान खण्डको संस्कृत–नेपाली व्याख्या) सम्पादन; कुलपति पदक, पण्डितराज सोमनाथ सिग्द्याल पुरस्कार; अम्बिकालोक पुरस्कार।

श्याममणि नेपाल (सुदर्शन)
शनिश्चरे–५, मोरङ

न्यायदर्शनाचार्य (स्वर्णपदक); न्यायवैशेषिकदर्शनाभिमतात्मतत्त्वपरिशीलनम् (शोधकार्य); संस्कृत/नेपाली शिक्षण (हिन्दु विद्यापीठ थली, काठमाडौँ); विभिन्न गुरुकुलहरूमा संस्कृत शिक्षण।

माधव घिमिरे
टंकिसिनुवारी–३, विराटनगर, मोरङ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

एल.एल.वी., अधिवक्ता सर्वोच्च अदालत, नेपाल, २०३८ वि.सं.; महाकवि देवकोटा वृत्तचित्र, महाकवि देवकोटाकै तुषार वर्णन काव्यको सम्पादन, रामहरि शर्मा नेपालको जीवनी, सत्यनारायण कथा र आधार विनाको जिन्दगीलगायत पुस्तकहरूको नेपालीबाट अङ्ग्रेजीमा अनुवाद प्रकाशित; कानुनी सल्लाहकारः (सन् १९८५–९०) डेनमार्क, स्विडेन, फिनडल्यान्ड ।

भीमनाथ घिमिरे
भलायखर्क–५, लमजुङ

रामसुन्दर हुमागाईं
कुशादेवी–६, काभ्रेपलाञ्चोक

समाजशास्त्र तथा मानवशास्त्रमा स्नातक; पत्रपत्रिकामा स्तम्भ लेखन; एकदशकदेखि नेपाली, संस्कृत, नेवारी र अङ्ग्रेजी भाषामा पुस्तक तथा पत्रपत्रिका प्रकाशनमा संलग्न रही कम्प्युटरसम्बन्धी कार्य गरेको अनुभव ।

एम.वी.वी.एस; एफ.आर.सी.पी.ई., वरिष्ठ चिकित्सक तथा मुटुरोग र वृद्धावस्थाको विशेषज्ञ; एवरडिन विश्वविद्यालय स्कटल्यान्डमा प्राध्यापन तथा अस्पतालमा विभागीय प्रमुख; नेपाली र अङ्ग्रेजीमा गरी ४५ शोधपत्र, पाठ्यपुस्तक, आत्मसंस्मरण, उपन्यास र विविध प्राविधिक प्रकाशन । हाल स्वाध्याय (सेवानिवृत्त) ।

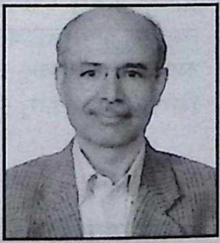

प्रसन्न चन्द्र गौतम
एवरडिन, स्कटल्यान्ड, यू.के.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भूमिका

ऋग्वेदको प्रामाणिक र आधिकारिक भाष्य, अनुवाद अथवा विस्तृत विश्लेषण कुनै पनि भाषामा उपलब्ध भएको छैन। हो, विभिन्न विद्वान्हरूले विभिन्न भाषामा, यसको भावानुवाद गरेर आआफ्नो विद्वत्ता देखाएका छन्। तिनमा अवशिष्ट आग्रह र पूर्वाग्रहको कारण वैज्ञानिक ढङ्गले अनुसन्धान गर्न धेरै नै गाह्रो परेको छ। अतः वेदको वास्तविक अर्थ प्रकाश गर्नका लागि यो प्रयास गरिएको हो।

ऋग्वेदलाई कसैले अष्टकको क्रममा र कसैले मण्डलको क्रममा प्रस्तुत गरेका छन् भने कसैले अष्टक र मण्डल दुवै क्रम राखेका छन्। वर्तमान लेखन मण्डलक्रमअनुसार छ। परिच्छेदका रूपमा मण्डलसङ्ख्या राखेपछि शीर्षकको रूपमा सूक्तसङ्ख्या राखिएको छ। त्यसपछि वेदको मूल कथन अर्थात् मन्त्रलाई क्रमिक सङ्ख्याका आधारमा राखिएको छ। ती मन्त्रहरूलाई पदपाठ गरेर दोस्रो अनुच्छेदमा राखिएको छ। त्यसपछि उपशीर्षकअन्तर्गत अन्वित पद र अर्थ गरिएको छ। शब्दको अर्थ खुट्याउँदै पूर्ण गरिएका वाक्यात्मक लेखनलाई सामान्य अर्थ भन्ने अर्को उपशीर्षक दिएर नेपाली वाक्यगठन गरिएको छ। यसमा पनि विविध खालका नेपाली वर्णविन्यासका धारहरूको खिचोलामा नपरीकन र कसैप्रति दुराग्रही नबनीकन चलनचल्तीमध्येकै वर्णविन्यासलाई एकरूपतापूर्वक यस पुस्तकभरि प्रयोग गरिएको छ।

कुनै शब्द पनि नछुटाईकन वाक्यमा व्याकरणिक विधानअनुसार समावेश गर्ने प्रयास रहेको छ। यसरी कुनै शब्द नछोडीकन अर्थ खोज्नु यस पुस्तकको विशेषता हो। यसै विशेषताका कारण यो ग्रन्थ आधिकारिक छ, अन्वेषणात्मक छ र प्रामाणिक छ। लेखनमा भाष्य गर्नेतर्फ नलागी यथासम्भव मूल ग्रन्थमा भएका शब्द सङ्ख्याकै सीमामा रही तथ्यपरक अर्थ लेख्ने प्रयास गरिएको छ। कठिन विषयलाई नै पनि सामान्य अर्थमा सकेसम्म नीरस वा क्लिष्ट नहोस् भन्ने पक्षमा सजग हुने प्रयास गरिएको छ। यस पुस्तकको यो अर्को एउटा विशेषता हो।

अन्त्यमा मन्त्र, पदपाठ, अन्वित पद र अर्थ एवं सामान्य अर्थ यी सबैको अध्ययनबाट सार खिचेर अथवा सन्देश ग्रहण गरेर उक्त मन्त्रको केन्द्रीय कथ्यलाई वेदार्थ भन्ने उपशीर्षक दिई लेखिएको छ।

समग्रमा यस पुस्तकलाई वेदविद्यामा पारङ्गतहरूका लागि मन्त्र र पदपाठ, जिज्ञासु अर्थान्वेषीका लागि अन्वित पद र अर्थ, संस्कृतको जानकारी नभएका तर के रहेछ भनी जान्न खोज्नेका लागि सामान्य अर्थ र झलक्क हेर्न खोज्नेका लागि वेदार्थ गरी विविध खालका पाठ एवं पाठ्यसामग्री सङ्कलित छन्। वेदको शाश्वत ज्ञान यसरी सबैलाई उपलब्ध गराउने प्रयास यसमा गरिएको छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

संहिताबाट सोझै नेपाली र अङ्ग्रेजीमा एकैचोटि अनुवाद गरिएको छ । त्यसले गर्दा यो प्रयास नेपालमा मात्रै सीमित नभई विश्वभरि नै प्राप्त हुन सक्ला भन्ने आशा राखिएको छ । वेदमन्त्रका रहस्यलाई व्याकरणरूपी साँचोले खोलेर संस्कृतमा अन्वय गरी वाक्यविन्यास गरिएको हुँदा कुनै पूर्वाग्रहको स्थान रहन नसक्ने कार्यपद्धति अपनाइएको छ ।

यो योजना २०६६ वैशाख २ गतेबाट सुरु गरिएको हो । यो सानो प्रस्तुतिमा यस कार्यको रूपरेखा, उद्देश्य, कार्यपद्धति र केही उदाहरणहरू छन् जसबाट पाठकवर्गलाई आफ्नो धारणा बनाउन सहयोग मिल्ने अपेक्षा गरिएको छ । हालसम्ममा पाँच हजार मन्त्रहरूको प्रामाणिक अनुवाद गरिसकिएको छ र बाँकी सम्पूर्ण मन्त्रहरूको अनुवाद यसै वर्षभित्र यसै तरिकाले सकी आगामी वर्षको सुरुमै करिब ३००० पानाका बृहत् पुस्तकाकारमा छपाई सर्वत्र उपलब्ध गराउने योजना छ ।

यस कार्यको लागि अनुमति दिनुभएको म कुलचन्द्र गौतम स्मृति संस्था परिवारलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु । हौसला बढाई यस्तो बृहत् काममा अगाडि बढ भनी प्रेरणा दिने आमा तथा यस संस्थाका संरक्षिका श्रीमती सुभद्रा गौतम तथा धर्मपत्नी लीला गौतमप्रति आफ्नो कृतज्ञता ज्ञापन नगरी रहन सक्तिनँ । मेरा सहयोगी तिलकप्रसाद लुइटेल, नारायण प्रसाद पौडेल, सुदर्शन नेपाल, माधव घिमिरे, भीमनाथ घिमिरे र रामसुन्दर हुमागाईंको प्रयास र लगनशीलताबाट यो कार्य भइरहेको हुँदा उहाँहरूप्रति तथा आफ्नो समस्त समय यही कार्यमा लगाइरहँदा पनि पूरा सहयोग दिइरहेका उहाँहरूका परिवारप्रति पनि मेरो मुरीमुरी धन्यवाद छ ।

मेरी आराध्य देवी सरस्वीको कृपाबाट आर्जन गरिएका ज्ञान, विद्या, विवेक, बुद्धि र सम्पत्ति यसै कार्यमा समर्पण गर्न पाएकोमा कृतज्ञ हुँदै कतैबाट कसैसँग आर्थिक सहायता लिनु नपरेकोमा उनीप्रति नै यसको समस्त फल समर्पण गर्दछु ।

'वेदका विद्वान्' भन्नुको अर्थ शाश्वत ज्ञानी भन्नु हो । कुनै एक व्यक्तिले वेदको मर्म बुझेर सही व्याख्या गर्न त दैवीकृपाले आत्मज्ञानी नै भइसकेको हुनुपर्दछ । कुनै पनि मानिसले जीवनभर वेदको अध्ययन गर्दा पनि सबै पक्षको अर्थ लगाउन र सबै कोणबाट विश्लेषण गर्न सक्दैन भन्ने मेरो धारणा छ । त्यस कारण, वैज्ञानिक, धार्मिक, दार्शनिक, व्याकरणिक र अन्य विविध पक्षबाट अन्वेषण, विश्लेषण र विवेचना गरेर सामुहिक रूपमा सर्वसम्पतिबाट मात्रै वेदको यथार्थ ज्ञान उपलब्ध हुन सक्छ भन्ने वास्तविकतालाई आत्मसात्‌गरी सिङ्गो संसारको प्राचीनतम निधि विश्व मानवसमुदायलाई सहजै प्राप्त गराउने हाम्रो यो प्रयास हाम्रा निम्ति एउटा महायज्ञ नै हो । यस महायज्ञमा हाम्रा वरिपरि अनन्त ज्ञानले समृद्ध, अनुभवले सिद्ध, कलाले परिपक्व विद्वान् र विदुषीहरूको पङ्क्ति जताततै छ । यस कार्यलाई गहन रूपले अवलोकन गरिदिनुभई सुझाव मन्तव्य दिनुहुन उहाँहरूलाई अनुरोध गरिन्छ ।

मार्ग, २०६६ — प्रसन्न चन्द्र गौतम

काठमाडौं ।
टेलिफोन नं. ०१–४०३८५३६
E-mail: tangal@btinternet.com

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रूपरेखा

१. उद्देश्य तथा सान्दर्भिकता

विश्व ज्ञानराशिमध्ये प्राचीनतम ग्रन्थका रूपमा ऋग्वेद परिचित छ । अग्निको उत्पत्ति र खोजको इतिहास नै यसको प्राचीनताको उदाहरण हो । यसमा अत्यन्त आधुनिक संसारले प्राप्त गर्न नसकेका सम्भाव्यताको कल्पना छ । त्यसैले यो ग्रन्थ देश र कालको सीमाभन्दा बाहिर छ । ऋग्वेदलाई समग्र ज्ञानको स्रोत मान्न सकिन्छ ।

जान्नुपर्ने कुरा के छ भने ज्ञान र सूचना फरकफरक हुन् । आजको युगमा प्रायः मानिसले आफूले पाएको अधिकतम सूचनालाई नै ज्ञान भन्दछन् तर सामान्य जानकारीमा आएको विषय सूचना मात्र हो, ज्ञान होइन । ज्ञान त त्यो हो जसको प्राप्तिबाट मानवको जीवन र जगत्लाई हेर्ने दृष्टिकोण नै परिवर्तित हुन्छ । वेदमा त्यस प्रकारको ज्ञानको भण्डार छ जसले मानव जीवन मात्र नभई सम्पूर्ण प्राणीहरूको र प्रकृतिको पनि सारतत्त्वलाई समेटेको छ ।

ऋग्वेद उदाहरणहरूको एउटा सङ्ग्रह हो । यसमा दृष्यन्तहरूको प्राचुर्य छ । अग्निको उत्पत्ति, चारकिल्लामा सुरक्षित दरबार वा सहरहरू अथवा घरहरूको कुरो, सम्पत्तिको चोरीडकैती, लुटिएको वा चोरिएको सम्पत्ति फिर्ता गराउनका लागि गरिएको कुकुरको प्रयोग, जुवाले पारेको बर्बादी, अनिकाल, असुरक्षा, रोग-शोकबाट मुक्ति पाउनका लागि गरिएका आलाप-विलापहरू, प्राणसङ्कट आइलाग्दा जोगिनका लागि गरिएका हारगुहार, भक्ष-अभक्षको सेवन गर्नुपर्ने बाध्यता, पर्वत-पहाडका कुनाकन्दरा वा टाकुरामा पुगेर अन्नपानीको खोजी गर्ने काम, औषधि, बोट-वनस्पतिबाट मात लाग्ने तत्त्व पत्ता लगाएर सेवन गरी अनेकौँ उपद्रो मच्चाइएका, क्रेता र विक्रेताबीच भएको विवाद, घुसपेस, न्याय-निसाफ, अंशबन्डा, आदि प्रत्येक किसिमका सामाजिक व्यवहार र विकृति, यौनेच्छा, नाचगानजस्ता सामाजिक व्यवहारका धेरै कुराहरू वेदमा छन् । पाठकले उत्साहित भएर खोज्दै जाँदा जासुसले प्रलोभनमा पारेर गोप्यता फुत्काएको चलाखीसम्म यस ग्रन्थमा छ। साथै, आधुनिक विज्ञानले स्वीकार गरेको रङ्गहरू संयोजन, आगो र पानीका सम्बन्ध, रोग र उपचार, बोलीको महत्त्व, विविध पेसाका विशेषतासम्म वर्णित भएका पाइन्छन् तथा ध्वनिको उत्पत्ति, अन्तरिक्षको विवेचना, सौर्य मण्डलहरूका गति र गठन, ब्रह्माण्डको उत्पत्ति आदि पनि हजारौँ वर्ष पहिले गरिएका अनुमान र दिग्दर्शनबाट प्रभावित नभइरहन सकिन्न । यिनलाई बोध गर्ने वा खोज गरी यिनको ऐतिहासिक तथ्यलाई स्थापित गर्ने काम अर्को पक्षको हो ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विश्वको यस्तो अनौठो ग्रन्थ आजसम्म कालक्रमिक रूपमा सबै कोणबाट खोजअनुसन्धान भएको पाइँदैन । विभिन्न ऋषिहरूले एकै खालको इतिहास दोहोऱ्याउँदै वर्णन गरेको र तिनै इतिहासभित्र आआफ्नो दृष्टिकोण, आवश्यकता र अनुभव व्यक्त गरेको अनौठो पक्ष यसमा छ । त्यस किसिमका अभिव्यक्ति समय र वक्ता फरक पर्दै आउँदा तत्कालीन समाजमा आएको परिवर्तनलाई प्रकट गर्ने किसिमले आउँछन् । त्यसै कारण प्रत्येक अभिव्यक्तिमा समाजको रूप कति र कुन किसिमले परिवर्तन भयो भन्ने अनुसन्धान गर्ने आधार फेला पार्न सकिन्छ ।

समयका विविध स्वरूपमध्ये उषाको वर्णन गर्दा उषालाई सबै वक्ताले रमणीय रमणीका रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् । सूर्यसँग उषाको सम्बन्ध विविध प्रकारको रहेको विविध ऋषिहरूले व्यक्त गरेका छन् । यी सबै पक्षको खोज समाजको आवश्यकता हो । त्यसो हुँदा समाजमा हुने सबै खालका आवश्यकता, सबै खालका व्यवहार, सबै खालका कर्म, सबै खालका कुकर्म, सबै खालका दुःख, सबै खालका सुखको अध्ययन यस ग्रन्थमा छ ।

हजारौं वर्ष पहिले रचना गरिएको हुनाले यसमा भएका निर्देशन, इतिहास, दर्शन र प्रार्थना इत्यादि बुझ्न कठिन छन् । हालसम्म प्राप्त ब्राह्मण, आरण्यक र उपनिषद्हरूबाट पनि स्पष्ट र सबैलाई स्वीकार योग्य वेदको अर्थ आउन सकेको छैन । स्वाध्यायका अधिकारी वा अनधिकारी, वेद पौरुषेय वा अपौरुषेय इत्यादि परम्पराले पनि यस्तो शाश्वत ज्ञान ओझेलमा परेको छ । अध्ययनमा बाधासमेत पुगेको छ ।

अक्सफोर्ड विश्वविद्यालयमा संस्कृतको विभाग सन् १८३० तिर खोलियो र त्यसका प्रथम विभागीय प्रमुख र संस्कृतका धुरन्धर विद्वान् प्रा. विल्सनले ऋग्वेदको अङ्ग्रेजीमा भावानुवाद गरेर पाश्चात्य जगत्मा ऋग्वेदको परिचय गराए । तर अफसोस, उनले मौलिकता देखाउनुको सट्टा सायणको भाष्यमा आफ्नो सम्पूर्ण विद्वत्ता विसर्जन गरेको देखिन्छ । यसको फलस्वरूप यो अङ्ग्रेजी अनुवादमा वेद भनेको हिन्दुहरूको कर्मकाण्ड बारेको पुस्तक हो; त्यसमा नरबलि, अश्वबलि, गोमांस सेवन, मदिरा सेवन इत्यादिको वर्णन पाइन्छ भन्ने भ्रम फैलिएको छ । सायणको संयोजकत्वमा तयार गरिएको ऋग्वेदको भाष्यलाई पनि पछिका विद्वान्हरूद्वारा खण्डन गरिएको छ तर कसैले पनि आधिकारिक र प्रामाणिक के हो त भन्ने ठोस रचना पेस गर्न सकेको छैन । कर्मकाण्डतर्फ बढी झुकाव देखिए तापनि सायणको भाष्यजति समायोजित र बृहत् रचना अरू कसैबाट हुन सकेको छैन र सराहना गर्दै हामी सबैले उहाँप्रति आफ्नो कृतज्ञता व्यक्त गर्नैपर्दछ ।

२. वेदको स्वरूप

वेद विभिन्न समयमा विभिन्न ऋषिहरूले साक्षात्कार गरेका मन्त्रहरूको सङ्ग्रह हो । जसको विभाजन महर्षि वेदव्यासले गरेका हुन् । वेदव्यासले मुख्य रूपमा वेदलाई

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ऋक्, यजुः, साम तथा अथर्व गरी ४ भागमा विभाजन गरे । मन्त्र सङ्ख्याका दृष्टिले ऋग्वेद सबैभन्दा ठूलो, त्यसपछि क्रमशः अथर्ववेद, यजुर्वेद एवं सामवेद आउँछन् । यी चारै प्रकारका वेदका अनेकौँ शाखाहरू थिए भन्ने कुरा व्याकरण महाभाष्यमा महर्षि पतञ्जलिले लेखेका छन् । उनका अनुसार ऋग्वेदका २१, यजुर्वेदका (कृष्ण–८६, शुक्ल १५) १०१, सामवेदका १००० एवं अथर्ववेदका ९ शाखा गरी जम्मा ११३१ शाखाहरू छन् । तर समयको गतिसँगै अधिकांश शाखाहरू लोप भए र वर्तमानमा केही मात्र उपलब्ध छन् । ऋग्वेदका २१ शाखाहरूमध्ये पूर्ण रूपमा 'शाकल' शाखा मात्र उपलब्ध छ । शुक्ल यजुर्वेदका १५ शाखाहरूमध्ये माध्यन्दिनी तथा काण्व गरी जम्मा दुई शाखाहरू मात्र उपलब्ध छन् । कृष्ण यजुर्वेदका ८६ शाखाहरूमध्ये तैत्तिरीय, मैत्रायणी, कठक तथा कठकपिष्ठल यी चार शाखाहरू उपलब्ध छन् । सामवेदका १००० शाखाहरूमध्ये कौथुम, जैमिनीय तथा राणायनीय यी तीन शाखाहरू मात्र उपलब्ध छन् । अथर्ववेदका ९ शाखाहरूमध्ये शौनकीय र पैप्पलाद यी दुई शाखाहरू मात्र उपलब्ध छन् । ऋग्वेदको शाकल शाखा, यजुर्वेदको माध्यन्दिनी शाखा, सामवेदको कौथुम शाखा र अथर्ववेदको शौनकीय शाखालाई मूल–मूल शाखाको रूपमा मानिएको पाइन्छ । त्यसै गरी वेदलाई संहिता, ब्राह्मण, आरण्यक र उपनिषद् गरी ४ भागमा विभाजन गरिएको छ ।

संहिता

संहिता वेदको मूल स्वरूप हो । चारैवटा वेदहरूमा आआफ्ना संहिताहरू छन् । सायणको भाष्यमा छापिएको मन्त्र र शाकल्यको पदपाठ सजिलै सँग उपलब्ध हुने हुँदा धेरै भाष्यहरू यसैमा आधारित छन् ।

ब्राह्मण

संहितामा प्रयोग भएका यज्ञसँग सम्बन्धित मन्त्रहरूको व्याख्या नै 'ब्राह्मण' हो । ऋग्वेदका ऐतरेय एवं कौषीतकि दुई ब्राह्मण ग्रन्थ प्रसिद्ध छन् ।

यजुर्वेदका– शतपथ तथा तैत्तिरीय दुई ब्राह्मण ग्रन्थ प्रसिद्ध छन् ।

सामवेदका– ताण्ड्य अथवा पञ्चविंश र षड्विंश ब्राह्मण गरी दुई ब्राह्मण ग्रन्थ प्रसिद्ध छन् ।

अथर्ववेदको– 'गोपथ ब्राह्मण' एउटा मात्र ब्राह्मण ग्रन्थ छ ।

आरण्यक

गाउँ वा सहरभन्दा टाढा अरण्य अर्थात् जङ्गलमा अध्ययन अध्यापन हुने वेदका ग्रन्थलाई आरण्यक भनिन्छ । आरण्यक ग्रन्थहरूमा विशेषतः मानवजीवनका रहस्यहरूको वर्णन भएको हुनाले यसलाई रहस्य ब्राह्मण पनि भनिन्छ । ऋग्वेदका ऐतरेयारण्यक, शाङ्खायन तथा कौषितकि यी तीन आरण्यक प्रसिद्ध छन् । यजुर्वेदको प्रसिद्ध आरण्यक

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ग्रन्थ "बृहदारण्यक" हो । तर यसमा उपनिषद्का विषय धेरै भएको हुनाले यसलाई उपनिषद्कै रूपमा गणना गरिएको छ । त्यस्तै अर्को तैत्तिरीय आरण्यक पनि यजुर्वेदको प्रसिद्ध आरण्यक ग्रन्थ हो । त्यस्तै मैत्रायणी शाखाको पनि एउटा आरण्यक छ जो 'मैत्रायण्युपनिषद्' नामले प्रसिद्ध छ ।

सामवेदको तलवकार नामको आरण्यक ग्रन्थ छ, जसलाई 'जैमिनीयोपनिषद्ब्राह्मण' पनि भनिन्छ । अथर्ववेदको कुनै आरण्यक छैन ।

उपनिषद्

सम्पूर्ण वेदसँग सम्बन्धित ज्ञान र दर्शनका विषयवस्तुहरू समेटिएको, वेदको कान्छो स्वरूप नै उपनिषद् हो । उपनिषद्को सङ्ख्या यति नै छ भनेर निश्चित गर्न सकिँदैन तापनि ११ वटा उपनिषद्लाई मुख्य रूपमा लिइन्छ । ती हुन्–

(१) ईशावास्य, (२) कठ, (३) केन, (४) मुण्डक, (५) माण्डूक्य, (६) तैत्तिरीय, (७) ऐत्तिरीय, (८) छान्दोग्य, (९) बृहदारण्यक, (१०) प्रश्न, (११) श्वेताश्वेतर ।

यीबाहेक अन्य धेरै उपनिषद्हरू उपलब्ध छन् । कसैका मतमा यिनीहरूको सङ्ख्या २००० भन्दा बढी छ भने कसैले १०८ मात्र प्रामाणिक उपनिषद् मानेका छन् ।

वेदको उत्पत्ति

वेदको उत्पत्ति कहिले भयो ? यस विषयमा आजसम्म कुनै पनि प्रामाणिक उत्तर आएको छैन र हामी यसो पनि भन्न सक्छौँ कि जबसम्म वेद रहन्छ तबसम्म यो विषय रहस्यमय नै रहनेछ । वेदको उत्पत्तिकालका विषयमा धेरै देशका धेरै अनुसन्धाता विद्वान्हरूले ऐतिहासिक अन्वेषण गरेका छन् र अझै पनि सो क्रम जारी छ । प्रस्तुत कार्यको लक्ष्य ऋग्वेदको यथार्थ अनुवाद गर्नु मात्र भएकोले ऐतिहासिक स्थितिको अनुसन्धान गर्ने जिम्मा जिज्ञासुहरूलाई नै सुम्पन्छौँ ।

भाष्य तथा भाष्यकार

ऋग्वेदको विभिन्न समयमा विभिन्न विद्वान्हरूले, भाष्य, टीका वा अनुवाद गरेका छन् । जसमध्ये यास्कको नाम सबैभन्दा पहिले आउँछ । उनले ऋग्वेदका प्रायः १० प्रतिशत मात्र मन्त्रहरूको व्याख्या गरेको पाइन्छ । त्यसपछि मध्यकालमा स्कन्दस्वामी, उद्गीथ, वेङ्कटमाधव, आत्मानन्द, आनन्दतीर्थ आदि भाष्यकारहरूले वेदको अर्थ प्रकाशका लागि गरेका प्रयत्न इतिहासमा पाइन्छ तर यी भाष्यकारहरूमध्ये वेङ्कटमाधवको भाष्य मात्र पूर्ण रूपमा उपलब्ध छ ।

ऋग्वेदको मात्र नभई समग्र वेदको, यसका शाखाहरूको भाष्य गरेर सायणले वैदिक साहित्यमा ठूलो गुन लगाएका छन् । उनले कुल मिलाएर १८ वटा वैदिक ग्रन्थमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भाष्य लेखेको कुरा उपलब्ध छ । तर सायणले सम्पूर्ण मन्त्रहरूको व्याख्या जसरी भए पनि यज्ञपरक नै गरेको हुनाले उनको आलोचना पनि भइरहन्छ । जे भए पनि सायणले गरेको योगदानविना वेद आजको अवस्थासम्म पनि रहने थिएन । अतः आधुनिक समयमा सायण नै वेदका प्रमुख भाष्यकार हुन् ।

सायणकै भाष्यलाई आधार मानेर पाश्चात्य विद्वान्हरू विल्सन, ग्रिफिथ, म्याक्समुलर, ल्याङ लोइस इत्यादिले पनि अङ्ग्रेजी आदि विभिन्न भाषामा ऋग्वेदको अनुवाद गरेका छन् । त्यसपछि महर्षि दयानन्द सरस्वतीले सायण भाष्यको खण्डन गर्दै ऋग्वेदको ७ औँ मण्डलसम्मको व्याख्या छुट्टै शैलीमा गरेका छन् । अरविन्दले पाँचौँ मण्डलसम्म अङ्ग्रेजीमा अनुवाद गर्न सकेका थिए ।

त्यस्तै कपाली शास्त्री, दामोदर सातवलेकर, डा. जियालाल कम्बोजिया, पं. शिवनाथ आहिताग्नि–शङ्करदत्त शास्त्री आदिले पनि ऋग्वेदको व्याख्या आआफ्नै ढङ्गले गरेका छन् । साथै वेदमूर्ति तपोनिष्ठ श्रीराम शर्मा आचार्य, वेदान्तशास्त्री आदि केही भारतीय विद्वान्हरूले हिन्दीमा तथा तिलकप्रसाद लुइटेलले नेपालीमा पनि ऋग्वेदको भावानुवाद गरेका छन् । तर सबै विद्वान्हरूले जेजति व्याख्या गरे पनि क्रमिक रूपमा शब्दहरूको अन्वय, प्रत्येक शब्दको अर्थ तथा वास्तविक अर्थ यथार्थ रूपमा लेखेको कतै पाइँदैन । लौकिक संस्कृत र वैदिक संस्कृतका व्याकरणमा धेरै भिन्नता भएको र वेदमा इतिहास, दर्शन, प्रार्थना र उपदेश भएको हुनाले कुनै एक विद्वान्ले समग्र विषयमा आधिकारिक अनुवाद गर्नु सम्भव पनि छैन । हालसम्म प्राप्त सबै भाष्यहरू तथा अनुवादहरू यसै कारणले सम्पूर्णता लिएर निस्कन सकेका छैनन् । यी सबैमा वेदको सत्यताभन्दा स्वयं वहाँहरूमा भएका विद्वत्ताको बोध बढी हुन्छ ।

अतः हामीले प्रस्तुत अनुवादमा ५ भाग गरी मन्त्र, पदपाठ, अन्वित पद र अर्थ, सामान्यार्थ एवं वेदार्थका रूपमा सबैका लागि सुगम र प्रामाणिक अनुवाद गर्ने प्रयत्न गरेका छौँ ।

पौरुषेय–अपौरुषेय

वेद कुनै व्यक्ति विशेषद्वारा रचित हो अथवा अनादि हो भन्ने विषय पनि विवादित नै छ । कतिपय पूर्वीय विद्वान्हरू श्रद्धाका आधारमा वेदलाई अनादि एवं अपौरुषेय मान्छन् भने कतिपय विद्वान्हरू यसलाई ईश्वरद्वारा रचित अर्थात् 'देववाणी' मान्दछन् । अझै केही आधुनिक पूर्वीय एवं पाश्चात्य विद्वान्हरूले त जसरी पनि वेदलाई पौरुषेय सिद्ध गर्नुपर्छ भन्ने पूर्वाग्रह राखी अनुसन्धान गरेको पाइन्छ । तर यथार्थ के हो भने ज्ञान आफैँमा कहिल्यै पनि पौरुषेय हुँदैन । किनकि ज्ञान भनेको नै शाश्वत सत्य हो र सत्य कसैद्वारा निर्मित हुँदैन, ऊ आफैँमा सत्य नै हुन्छ । अतः वेदलाई ज्ञानका दृष्टिले हेर्ने हो भने वेद (ज्ञान) अपौरुषेय नै हो तर एउटा साहित्यिक ग्रन्थ, जसमा छन्दोबद्ध मन्त्रहरू

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

छन् र ती मन्त्रहरू कसैका मुखद्वारा निस्किएका हुन् भनेर ऋषिको नामसमेत तोकिएको छ भने त्यस मन्त्रमा रहेका अक्षर, पद, वाक्य तथा सम्पूर्ण मन्त्र नै पौरुषेय हुन् भन्न सकिन्छ । अतः वेद पौरुषेय वा अपौरुषेय भनी विवाद गरिरहनुभन्दा वेदले संसारलाई कुन प्रकारले मार्ग निर्देशन गरेको छ भन्ने अध्ययन गर्नु नै बुद्धिमत्तापूर्ण कार्य हुन्छ । त्यस कारण प्रस्तुत अनुवादकार्यमा हामी वेद पौरुषेय अथवा अपौरुषेय केही पनि नभनी यसको अध्ययन गर्नुहुन पाठक वर्गलाई अनुरोध गर्दछौँ र अध्ययनपश्चात् अध्येता स्वयंले त्यसको निश्चय गर्नुहुने आशा राख्तछौँ ।

आधारभूमि

कुन देशमा अथवा कुन क्षेत्रमा वेदको उत्पत्ति भयो भन्ने विषय पनि विवादित नै रहेको छ । वेदमा वर्णित पहाड तथा नदीहरूका नाम, जात-जाति, कला-संस्कृति आदिलाई आधार मानेर विद्वान्हरूले आ-आफ्नै तर्कद्वारा आआफ्नो अनुकूलको स्थानलाई वेदको आधारभूमि मान्दै आएको पाइन्छ । वर्णविन्यास, भाषा तथा रचनाका आधारले यसको आरम्भ आजको भौगोलिक मानचित्रअनुसार एसिया महादेश नै हो भन्ने आधारहरू भए तापनि एसियाभित्र आजको कुनै देश वा ठाउँ मात्र हो भन्न सकिने अवस्था छैन । जसरी सूर्यको वा आकाशको कुनै भौगोलिक सिमाना हुँदैन त्यस्तै ज्ञानको पनि कुनै भौगोलिक सिमाना हुँदैन भन्ने विचार गरी वेदको अध्ययन गर्नु नै उपयुक्त हुन्छ । अतः यस विषयमा पनि स्वविवेकले विचार गर्न पाठकवर्गलाई नै जिम्मा दिइन्छ ।

देवता

'या स्तूयते सा देवता, येन स्तूयते स स्तोता' अर्थात् 'जो स्तुति गरिन्छ ऊ देवता र जसद्वारा स्तुति गरिन्छ ऊ स्तोता हुन्छ ।' यस व्युत्पत्तिअनुसार वेदमा अनेकौँ देवताको स्तुति गरिएको छ र देवताबाट केही न केही फलको माग पनि गरिएको छ । यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने जसले खराब प्रवृत्तिको नाश, असल प्रवृत्तिको वृद्धि एवं अभीष्ट फलको आकाङ्क्षालाई पूर्ण गर्दछ उही नै वेदको देवता हो । हाम्रो धर्मसंस्कृतिले परम्परागत रूपमा मानिआएका अग्नि, इन्द्र, वायु, वरुण, सूर्य, आश्विनीकुमार, पृथ्वी, द्युलोक, आदि प्रसिद्ध देवताबाहेक यहाँ ओखल-मुसली, खेतका मालिक, हलो जोतेको सियो, फाली, पहाड, ढुङ्गा, चरा, जनावर, आदि सजीव तथा निर्जीव वस्तुहरूको पनि स्तुति गरिएको हुनाले ती सबै वेदमा वर्णित देवताहरूभित्र परेका छन् । अतः निष्कर्षमा के भन्न सकिन्छ भने, सद्विचार, सत्कर्म र सन्मार्गका पालक तथा प्रेरक जो कोही वा जे केही पनि देवता हुन सक्छन् । प्रस्तुत अनुवादमा पनि परम्पराकै आधारमा प्रत्येक मन्त्रका देवताको निर्धारण गरिएको छ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ऋषि

'ऋषयो मन्त्रद्रष्टारः' अर्थात् मन्त्रद्रष्टाहरू नै ऋषिहरू हुन् । यस व्युत्पत्तिका आधारमा वेदमन्त्रका द्रष्टालाई नै ऋषि भनिन्छ । हामीले परम्परागत रूपमा जङ्गलमा कुटीमा बस्ने, तपस्या गर्ने, दाह्री–जुँगा–जटा पाल्ने, गेरू पहेँलो वा सेतो मात्र एकसरो वस्त्र लगाउने, निधारभरि चन्दन पोतेको तथा यज्ञ गर्ने व्यक्तिलाई नै ऋषि मान्दछौँ तर वेदमा ऋषिहरूको त्यस प्रकारको स्वरूपको मात्र वर्णन पाइँदैन । यहाँ सत्कार्यका लागि स्तुति गर्ने ब्राह्मण होस् वा राजा, व्यापारी, पशु, पक्षी, बालक, स्त्री जो कसैले पनि स्तुति गर्दछ ऊ नै ऋषि कहलिएको छ । अतः यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने सत्यको वृद्धि, संरक्षण तथा असत्य एवं खराब प्रवृत्तिको नाशको कामना गरी ईश्वरीय शक्तिको उपासना गर्ने नै ऋषि हो । ऋग्वेदमा भएका ऋषिहरू तथा अन्य मन्त्रमा वर्णन गरिएका ऋषिहरूको परिचय हामी अनुवाद कार्यको अन्त्यमा यथशाक्य दिने प्रयास गर्नेछौँ । सूक्तमा ऋषिहरूको वंशजका रूपमा देखाइएका नयाँ ऋषिहरू जस्तै कि वैश्वामित्र, आत्रेय, आङ्गिरस इत्यादिबाट यी नयाँ ऋषिहरू वास्तवमा वंशज नभई त्यही मूल आचार्यको नाममा भएको गुरुकुलका सामयिक आचार्य हुन् भन्ने कुरा बढी तर्कसङ्गत देखिन्छ । उही ऐतिहासिक घटनाहरू केही फरक गरी अन्य ऋषिबाट वर्णन भएकाले यो कुराको पुष्टि गर्दछ ।

३. कार्यपद्धति

छ जनाको अनुवादक मण्डल र एकजना कम्प्युटर विशेषज्ञ गरी सात जनाको संयुक्त रूपमा यो योजना परिचालन भइरहेको छ । प्रतिहप्ता ६ दिन, दिनको ७ घण्टा सामूहिक रूपमा र तत्पश्चात् मन्त्र निर्माण, अनुवाद, चिन्तन र अन्वेषण इत्यादि गृहकार्यमा अरू ४–५ घण्टा नित्य दिएर सबै सदस्यहरूले यही कार्यलाई नै आफ्नो महायज्ञ सम्झी अन्य सबै कर्तव्यहरू र सामाजिक सहभागितालाई गौण बनाएर तन्मयताका साथ काम गरिरहेका छन् । प्रायः ३०–३५ मन्त्रहरूको नित्य अनुवाद हुँदै छ र सो अनुवादित मन्त्रलाई कम्प्युटरमा टाइप गरी त्यसलाई सच्याउने काम पनि साथसाथै चलिरहेको छ । त्यसले गर्दा प्रत्येक मन्त्रको अनुवाद ३ पटकसम्म परिष्कृत गरिसकिएको छ र अब अरू एकपटक हेरेर छपाइ कार्यमा दिन तयारी अवस्थामा छ । सकेसम्म सरल भाषामा नेपाली र अङ्ग्रेजी दुवैमा एकैपटक सोझै संहिताबाट अनुवाद भएकोले दुवै रचनाहरू एक अर्कामा निर्भर छैनन् र भाषान्तरको दूषित प्रभावबाट अलग्गै रहन सकेका छन् भन्ने हाम्रो धारणा छ ।

अनुवादक मण्डलका ६ जना सदस्यहरूको आआफ्नो विषयमा योग्यता भएको हुनाले प्रत्येक शब्दको, पदको र मन्त्रको सामूहिक सर्वमान्य अर्थ पत्ता लगाउन गाह्रो परेको अवस्थामा पूर्ण रूपले छलफल तथा अनुसन्धानसमेत गर्नुपरेको हुनाले यस पुस्तकको कार्यपद्धति अनुसन्धानात्मक रहेको छ । प्रत्येक शब्दहरूलाई व्याकरणगत धातु, प्रत्यय, कोश, निर्माण प्रक्रिया आदि सबै पक्षहरू यथातथ्य रूपले केलाउँदै शब्दको अर्थ निकालिएको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

छ । धातु र प्रत्यय फरक परि सन्दर्भ पनि अलग रहेको हुनाले कतिपय ठाउँमा एकै रूपमा देखिएका शब्दहरूको पनि अर्थ फरक परेको छ । संस्कृतको एउटै शब्दबाट पनि विभिन्न अर्थ निस्किने हुँदा सन्दर्भ र प्रसङ्गलाई दृष्टिगत गरी सामूहिक छलफलबाट निस्किएको उपयुक्त अर्थलाई नै समावेश गर्ने प्रयास गरिएको छ । यो कार्य केवल व्यक्तिगत नभई सामूहिक रूपमा गरिएको हुँदा सर्वमान्य र प्रामाणिक बनाउने अथक प्रयास रहेको छ ।

प्रस्तुत ग्रन्थ सौहाद्रताको परिधिभित्र रहेर व्याकरणगत नियम, वैज्ञानिक अन्वेषण र विश्लेषणात्मक पद्धति र विचारको मन्थनबाट निर्माण गरिएको हुनाले यसमा केही ठाउँमा परम्परागत मान्यता पाएका अर्थहरू पनि सच्याइएका छन् ।

सुरुमा यस कार्यका लागि धेरै विद्वान्हरूका ऋग्वेदसम्बन्धी व्याख्या र भाष्यहरूलाई दृष्टिगत गरी तत्पश्चात् मुख्य आधार ग्रन्थका रूपमा प्राचीन तथा प्रामाणिक सायण भाष्यलाई उपयुक्त मानी त्यही ग्रन्थका आधारमा मन्त्र तथा शाकल्य पदपाठलाई यस ग्रन्थमा समावेश गरिएको छ । अन्य भाषासरह संस्कृत भाषामा सिलसिलाबद्ध तरिकाबाट सोभै अर्थको उपस्थिति नहुने हुँदा गद्य रूप सहज र सरल तरिकाबाट अर्थ स्पष्ट पार्न संस्कृतका पदहरूलाई अन्वयक्रम मिलाएर अर्थ गरिएको छ । यसरी कार्य गर्दा पनि कतिपय ठाउँमा सोभै अर्थ नबुभिने अवस्थाहरू देखा परेका खण्डमा केही अत्यावश्यक शब्दहरूलाई अध्याहार गरी अर्थ सहज पार्ने कोसिस गरिएको छ । यस क्रममा अध्याहार गरिएका शब्दहरूलाई कोष्ठक बनाएर राखिएको छ । वैदिक कोषहरू, प्रातिशाख्य र पाणिनीय व्याकरणको साँचोले मन्त्रहरूको रहस्य उजागर गरी संस्कृतमा मिल्ने गरी अन्वयार्थ र त्यसपछि वाक्य संरचना गरिएको छ ।

मन्त्रलाई यसरी मिलाएर गरिएको अनुवाद वाक्य संरचनालाई सामान्य अर्थको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसबाट जिज्ञासु पाठकहरूका लागि अर्थ बुभ्न सहज होला भन्ने विश्वास अनुवादक मण्डलको रहेको छ । वैदिक ऋचाहरूको गहन चिन्तन र अनुसन्धानबाट निस्किएको मन्त्रको सार अथवा भावलाई मन्त्रको सन्देशका रूपमा 'वेदार्थ' को संज्ञा दिई राखिएको छ । यसबाट पाठक गणका लागि मन्त्रहरूको सन्देशलाई बुभ्न विशेष सहयोग मिल्नेछ भन्ने आशा अनुवादक मण्डलले राखेको छ ।

धेरै शब्दहरूको एउटै प्रायः अर्थ भएको अवस्थामा सन्दर्भअनुसार सबभन्दा बढी उपयुक्त अर्थ गरिएको छ । साथै, केही फरक शब्दहरूलाई पटकपटक एकै सोही अर्थमा उपयोग गरिएको छ– जस्तै शतक्रतु अर्थात् सय यज्ञ गर्ने; सय कर्म गर्ने; सय सत्कार्य गर्ने; इन्द्र; सय कर्तव्य गर्ने... इत्यादि । त्यस्तै मघवन् अर्थात् धनी वा इन्द्र वा अत्यन्तै धनी; जातवेद– जन्मेका सबैलाई जान्ने अथवा सबै जान्ने अथवा सर्वद्रष्य अथवा अग्नि । त्यस्तै यज्ञ अर्थात् कर्तव्य, सत्कार्य वा पूजा वा अनुष्ठान; ऋत्विक् अर्थात् ऋतुअनुसारको यज्ञ गर्ने, यज्ञ गर्ने, कर्तव्यनिष्ठ, सत्कर्मकर्ता इत्यादि ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

४. व्याकरणको पृष्ठभूमि

व्याकरण ज्ञानविना भाषिक शुद्धता हुन कठिन हुन्छ, अझ संस्कृत भाषामा त यो असम्भवप्रायः देखिन्छ । वेदको अनुवाद गर्ने सन्दर्भमा व्याकरणको पृष्ठभूमि अत्यावश्यक भएकोले यसको सङ्क्षिप्त परिचय तल दिइन्छ ।

व्याकरणको परिभाषा

उपनिषद्पछि वेदका ६ अङ्गहरूको क्रम (१) शिक्षा, (२) कल्प, (३) व्याकरण, (४) निरुक्त, (५) छन्द र (६) ज्योतिष रहेको छ । वेदाङ्गमध्ये तेस्रो स्थान ओगट्ने व्याकरण हो । "व्याक्रियन्ते = व्युत्पाद्यन्ते शब्दा येन तद् व्याकरणम्" यस्तो विग्रहमा वि आङ् (आ) उपसर्गपूर्वक कृ धातुदेखि ल्युट् प्रत्यय र अन आदेश भएर व्याकरण शब्द बन्दछ । जसद्वारा शब्दहरू व्युत्पन्न गरिन्छन् त्यसलाई व्याकरण भनिन्छ । व्याकरणले प्रकृतिप्रत्यय आदि उपदेशद्वारा पदको स्वरूप र त्यसको अर्थ निश्चय गर्न मद्दत गर्दछ । व्याकरणको ज्ञानविना शब्दहरूको यथार्थ ज्ञान हुन सक्दैन । त्यसै कारण निम्नलिखित भनाइ प्रचलित भएको देखिन्छ–

यद्यपि बहु नाधीषे तथापि पठ पुत्र व्याकरणम् ।
स्वजनः श्वजनो माभूत् सकलं शकलं सकृच्छकृत् ॥

"हे पुत्र तिमीले धेरै अध्ययन गर्दैनौ भने पनि व्याकरण पढ किनकि– स्वजन = (आफन्त जन), श्वजन = (कुकुरजन) नहोस् । सकलम् = (सम्पूर्ण), शकलम् = (टुक्रा) र सकृत् = (एकबार), शकृत् = (विष्ठा) नहोस् ।"

पतञ्जलिले महाभाष्यमा बताएअनुसार ब्रह्माले बृहस्पतिलाई, बृहस्पतिले इन्द्रलाई, इन्द्रले भरद्वाजलाई र भरद्वाजले अन्य ऋषिहरूलाई व्याकरणशास्त्रको उपदेश गरे । "ब्रह्मा बृहस्पतये प्रोवाच, बृहस्पतिरिन्द्राय इन्द्रो भरद्वाजाय भरद्वाज ऋषिभ्य ऋषयो ब्राह्मणेभ्यः" (महाभाः १/४) । यस भनाइबाट व्याकरणका प्रथम प्रवक्ता ब्रह्मा हुन् तर पनि उनको यस विषयको ग्रन्थ उपलब्ध छैन ।

व्याकरणका भेद

सामान्यतया व्याकरण तीन प्रकारका छन् । (१) वैदिक, (२) लौकिक, (३) वैदिक र लौकिक । वैदिक– प्रातिशाख्य आदि, लौकिक–कातन्त्र व्याकरण आदि र वैदिक– लौकिक पाणिनीय व्याकरण आदि ।

वैदिकव्याकरण– वैदिक व्याकरणसँग सम्बन्धित ग्रन्थलाई प्रातिशाख्य भनिन्छ । 'शाखां शाखां प्रति प्रतिशाखम्, प्रतिशाखं भवं प्रातिशाख्यम्' यस व्युत्पत्तिअनुसार वेदका प्रत्येक शाखाका अलगअलग प्रातिशाख्य थिए भन्ने बुझिन्छ । त्यस कारण वेदका जति शाखा छन् त्यति नै व्याकरण प्रातिशाख्य हुनुपर्थ्यो तर आजकल केही मात्र प्रातिशाख्यहरू उपलब्ध छन्– (१) ऋग्वेदप्रातिशाख्य (शौनककृत), (२) वाजसनेयिप्रातिशाख्य,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(३) तैत्तिरीयप्रातिशाख्य, (४) शौनकीया चतुरध्यायिका, (५) अथर्ववेद प्रातिशाख्य, (६) ऋक्तन्त्र र (७) शुक्ल यजुर्वेदप्रातिशाख्य । यिनीहरूबाहेक चार अन्य प्रातिशाख्यहरूको पनि नाम सुनिन्छ ।

प्रातिशाख्य– विभिन्न ग्रन्थका अलगअलग प्रातिशाख्य भएको हुँदा व्याकरणजस्तो सुव्यवस्थित र क्रमबद्ध भएको पाइँदैन त्यस कारण प्रातिशाख्यलाई व्याकरण ग्रन्थ नभनेर शिक्षाकै एक स्वरूप मान्न सकिन्छ । प्रातिशाख्य ग्रन्थहरूको प्रमुख उद्देश्य आआफ्ना शाखाका संहितापाठ, पदपाठ, क्रमपाठ, जय आदि पाठलाई सुरक्षित राख्नु हो । प्रातिशाख्यमा वर्णसमाम्नाय (अक्षरहरू ध्वनि, वर्ण, स्वर, सन्धि, उदात्त, अनुदात्त स्वरित आदि स्वर र छन्द) आदिका बारेमा वर्णन गरिएको छ । प्रातिशाख्य ग्रन्थमा यद्यपि वर्णसमाम्नाय, सन्धि स्वरविचार संहितापाठ र उच्चारण आदिका नियमहरू विधान गरिएका छन् तर पनि पाणिनीय व्याकरणसमान सुस्पष्ट रूपले शब्दहरूको व्युत्पत्ति भएको पाइँदैन । त्यस कारण लौकिक र वैदिक दुवै खाले पदहरूको ज्ञान गर्न पाणिनीय व्याकरणको ज्ञान हुनु पनि अत्यन्त आवश्यक छ ।

व्याकरणशास्त्रको ज्ञान नभईकन याज्ञिक भाषाको प्रयोग गर्न, वेदार्थ बुझ्न र वैदिक मन्त्रहरूलाई सुरक्षित राख्न गाह्रो हुन्छ । त्यस कारण महाभाष्यमा "रक्षोहागमलघ्वसन्देहाः प्रयोजनम्" कात्यायनको वार्तिकमा पतञ्जलिले विस्तृत विवेचना गरेका छन् । वेदको रक्षा, ऊह, आगम, लघु, असन्देह पाँच मुख्य प्रयोजन तथा अन्य थुप्रै गौण प्रयोजन बताएका छन् ।

पाणिनीय व्याकरण

पाणिनि, कात्यायन र पतञ्जलिलाई त्रिमुनि र उनीहरूको व्याकरण त्रिमुनि व्याकरणको रूपमा प्रसिद्ध भएको देखिन्छ । पतञ्जलिले सूत्र र वार्तिकलाई आधार मानेर उदाहरणहरूसमेत देखाएर महाभाष्यको रचना गरे । धातु, काल, स्वर, व्युत्पत्ति इत्यादि व्याकरणीय नैसर्गिक आवश्यकताको सुनियोजित व्यवस्थापन र व्याख्याबाट पाणिनीय व्याकरण उत्कृष्ट कृति मानिन्छ । पाणिनीय व्याकरणका कुनै पनि चीजहरू व्यर्थ छैनन् । सबै ग्रहण गर्नुपर्छ भनेर पराशर पुराणमा वर्णन गरिएको छ–

पाणिनीयं महाशास्त्रं पदसाधुत्वलक्षणम् ।
सर्वोपकारकं ग्राह्यं कृत्स्नं त्याज्यं न किञ्चन ॥ पराशर पुराण (८/२९)

क्रिया

धातुका मूलतः सकर्मक र अकर्मक गरी दुई भेद रहेका छन्, कर्म लिनेलाई सकर्मक र कर्म नलिनेलाई अकर्मक धातु भनिन्छ । यिनीहरूका पनि तीन भेद छन्– परस्मैपदी, आत्मनेपदी र उभयपदी ।

संस्कृतमा काल तीन छन् । (१) वर्तमान, (२) भूत, (३) भविष्यत् । तीनै कालका लागि लकार शब्दको प्रयोग हुन्छ । लकार– लट्, लिट्, लुट्, लृट्, लेट्, लोट्, लङ्, लिङ्, लुङ र लृङ् १० रहेका छन् । लिङ्का दुई भेद गर्दा ११ हुन आउँछन् । यीमध्ये

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लेट्को प्रयोग वेदमा मात्रै छ। त्यो लकार अभिलाषा सम्भावना, विधि, आज्ञा, प्रार्थना आदि अर्थमा हुन्छ ।

कारक

क्रियाका अतिरिक्त भाषाको अनुवादका लागि कारकको ज्ञान हुनु अत्यावश्यक हुन्छ अझ संस्कृत भाषामा त कारकको ज्ञानविना गरिएको अनुवाद पूर्ण रूपमा शुद्ध हुन सक्दैन त्यस कारण प्रस्तुत ग्रन्थमा पाणिनीय व्याकरणको आधारमा कारकका नियमलाई ख्याल गर्दै अत्यन्त सावधानीपूर्वक अन्वित पद र त्यसको अर्थ गरिएको छ । यद्यपि राम आदि शब्दहरूको प्रथमा द्वितीया आदि विभक्तिको अर्थ छुट्याउँदा ले, लाई, द्वारा आदि अर्थ गर्ने गरिन्छ त्यो अर्थ पूर्ण रूपमा अनुवादमा कारकको नियमले गर्दा लागू नहुने भएकोले अनेक विशेषण वा एक विशेषण विशेष्य भएको ठाउँमा विशेष्यदेखि मात्र वास्तविक अर्थको विभक्ति देखाइएको छ । जस्तै– 'सुन्दरम् इन्द्रं पश्य' यसको कारकको ख्याल नगरी अर्थ गर्दा 'सुन्दरलाई इन्द्रलाई हेर' यस्तो हुन्छ तर यस्तो खालको अनुवाद नगरेर 'सुन्दर इन्द्रलाई हेर' यस्ता खालका अनुवाद गरिएको छ । त्यस्तै 'रामः गां दुग्धं दोग्धि' को अर्थ 'रामले गाईलाई दुधलाई दुहुन्छ' नभएर यसको वास्तविक अर्थ– 'रामले गाईबाट दुध दुहुन्छ ।' यस्ता खालका अनुवाद प्रस्तुत ग्रन्थमा गरिएको छ । वैदिक संस्कृत भाषा अत्यन्त प्राचीन भएको हुँदा सम्पूर्ण शब्दहरूको विश्लेषण व्याकरणले पनि गरेको छैन। जेजति पाणिनीय व्याकरणले गरेको छ त्यसका आधारमा तथा निरुक्त, निघण्टु एवं अन्य विभिन्न ग्रन्थहरूको पनि यथावश्यक सहयोग लिई यहाँ व्याख्या गरिएको छ ।

वेदका शब्दमा विभक्तिको एकरूपता पाइँदैन। कतै सु, औ, जस्, आदिको विभक्तिको सु तथा लुक् (लोप) हुन्छ त कतै दीर्घ, डा, ड्या, याच्, आल् आदि प्रत्यय हुन्छन् र लैकिक शब्दहरूको समान एकै रूपमा प्रयोग देखिँदैन । यसका लागि पाणिनिको 'सुपां सुलुक' (७।१।३९) सूत्रको विशेष ख्याल गरिएको छ । यसै गरी वैदिक शब्दहरूमा सुप्‌विभक्तिबाट बनेका पदहरू र तिङ्‌विभक्तिद्वारा बनेका पदहरू र परस्मैपद आत्मनेपद, पुरुष, लिङ्ग, काल, विभक्ति, वचन आदिको व्यत्यय (एकरूपता नभएको) हुँदा त्यसका लागि 'व्यत्ययो बहुलम्' (३।१।८५) सूत्रलाई ध्यान दिइएको छ र क्रियाको कालको अनिश्चितता वैदिक प्रयोगमा हुने हुँदा 'छन्दसि लुङ्लङ्लिटः' (३।४।६) यो सूत्रको र यस्ता सि.कौ.को वैदिक प्रक्रियामा भएका र स्वर प्रक्रियामा प्रयुक्त सम्पूर्ण सूत्रको यथार्थ अध्ययनबाट निष्कर्ष निकालेर त्यस्ता शब्दहरूको पूर्ण प्रामाणिक अर्थ गरिएको छ । यीबाहेक समस्त कृदन्त, तद्धितान्त आदि शब्दहरूको राम्रोसँग चिन्तन मनन गरेर अर्थ गरिएको छ ।

५. स्वर परिचय

व्याकरणका अन्य पक्षहरूझैँ वेदमा स्वरको महत्त्व पनि अत्यन्त छ । सामान्यतया स्वर भनेका अ आ इ ई आदि २१ स्वर वर्णलाई (पा.शि.श्लो.४) भनिए तापनि अकारादि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वर्णका उदात्त आदि स्वर रहने गरेका छन् । स्वर वैदिक भाषाको प्रमुख विशेषता हो। वेदका मन्त्रहरूको शुद्ध उच्चारणका लागि र अर्थज्ञानका लागि स्वरको ज्ञान हुनु अत्यावश्यक देखिन्छ ।

वेदका मन्त्रहरूको उच्चारणमा स्वर अशुद्ध उच्चारण गर्दा कस्तो हानि हुन्छ भन्ने कुरा पाणिनीयशिक्षामा बताइएको छ कि– जो मन्त्र स्वर या वर्णद्वारा हीन हुन्छ त्यसले अशुद्ध वा अनर्थक उच्चारणले गर्दा उपयुक्त अर्थ दिन सक्दैन । अशुद्ध वाणीरूपी वज्रले यजमानलाई नै नाश गर्दछ । इन्द्रशत्रु (वृत्र) आफ्नै ऋत्विक्‌हरूले गरेको स्वरको अशुद्ध उच्चारणले गर्दा नष्ट भयो ।

मन्त्रो हीनः स्वरतो वर्णतो वा मिथ्याप्रयुक्तो न तमर्थमाह ।
स वाग्वज्रो यजमानं हिनस्ति यथेन्द्रशत्रुः स्वरतोऽपराधात् ॥ (पा.शि.श्लो ५२)

मुख्य रूपमा स्वर उदात्त अनुदात्त स्वरित गरी तीन प्रकारका हुन्छन्– यी तीन स्वरहरू आयाम, विश्रम्भ र आक्षेपद्वारा उच्चारण गरिन्छन् भनेर ऋग्वेद प्रातिशाख्यमा वर्णन गरिएको छ ।

उदात्तश्चानुदात्तश्च स्वरितश्च त्रयः स्वराः ।
आयामविश्रम्भाक्षेपैस्त उच्यन्ते ॥ (ऋ.प्रा.३।१)

उदात्तस्वर

वायुले गर्दा उच्चारण अवयव माथि जानेलाई आयाम भनिन्छ । यसबाट उदात्त स्वर उच्चरित हुन्छ ।

अनुदात्त स्वर

वायुको कारण उच्चारण अवयव तल जानेलाई विश्रम्भ भनिन्छ यसबाट अनुदात्त स्वर उच्चारण हुन्छ ।

स्वरितस्वर

वायुले गर्दा उच्चारण अवयव तेर्सो जानेलाई स्वरित भनिन्छ । उदात्त, अनुदात्त र स्वरित गरी तीन भए पनि कहीँ सात स्वर कहीँ पाँच, कहीँ चार आदि भेद मानिएका छन् । पतञ्जलिले महाभाष्यमा ७ स्वरहरूको उल्लेख गरेका छन् । (सप्त स्वरा भवन्ति– उदात्तः, उदात्ततरः, अनुदात्तः अनुदात्ततरः स्वरितः स्वरिततरः स्वरिते य उदात्तः सोऽन्येन विशिष्टः, एकश्रुतिः सप्तमः (महाभा. सू. १।२।३३) उदात्त, उदात्ततर अनुदात्त अनुदात्तर स्वरित स्वरिततर र एकश्रुति । तीन स्वरका नै अन्य स्वर भेद रहेको हुँदा वास्तविक रूपमा स्वर तीन मान्न सकिन्छ ।

६. छन्द परिचय

छन्द ६ वेदाङ्ग मध्ये ५ औं हो । वेद मन्त्रहरूको शुद्धता र वेदका मन्त्रहरूलाई लयबद्ध गर्नका लागि छन्दशास्त्रको ज्ञान आवश्यक मानियो र छन्दशास्त्रको उत्पत्ति

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भयो । पाणिनीय शिक्षाका अनुसार छन्दलाई वेदको खुट्टा मानिएको छ (छन्दः पादौ तु वेदस्य (पा.शि. ४ श्लो)) । जसरी खुट्टाबिना मानिस हिँडडुल गर्न सक्दैन त्यसरी नै मन्त्रहरूको स्पष्ट रूपमा लयबद्ध उच्चारण गर्न कठिन हुन्छ ।

लौकिक छन्दमा जस्तै गुरु लघुता तथा अक्षर र पाउको निश्चितता वैदिक छन्दहरूमा पाइँदैनन् । वैदिक छन्दहरू एक पाउदेखि लिएर २ पाउ ३, ४, ५, ६, ७ र आठ पाउसम्मका पनि हुन्छन् । वैदिक छन्दहरूमा पाद सङ्ख्या र अक्षर सङ्ख्या गरी दुई भेद हुन्छन् । वैदिक छन्द प्रमुख रूपमा २१ भए पनि गायत्री आदि छन्दका प्रत्येकका अनेक भेदहरू हुन्छन् ।

ऋग्वेदप्रातिशाख्यमा वैदिक छन्दलाई तीन वर्गमा विभाजन गरेर प्रमुख २१ छन्दहरू देखाइएका छन्। ऋग्वेदमा प्रयोग गरिएका गायत्री आदि छन्दहरू र मन्त्रहरूको सङ्ख्या तल प्रस्तुत गरिएको छ।

क्र.सं.	छन्दः	अक्षर सङ्ख्या	मन्त्र सङ्ख्या
१.	गायत्री	२४	२४४९
२.	उष्णिक्	२८	३९८
३.	अनुष्टुप्	३२	८५८
४.	बृहती	३६	३७१
५.	पङ्क्ति	४०	४९८
६.	त्रिष्टुप्	४४	४२५१
७.	जगती	४८	१३४६
८.	अतिजगती	५२	१७
९.	शक्वरी	५६	१९
१०.	अतिशक्वरी	६०	१०
११.	अष्टि	६४	७
१२.	अत्यष्टि	६८	८२
१३.	धृति	७२	२
१४.	अतिधृति	७६	१
१५.	द्विपदा गायत्री	१६	३
१६.	द्विपदा विराट्	२०	१३९
१७.	द्विपदा त्रिष्टुप्	२२	१४
१८.	द्विपदा जगती	२४	१
१९.	एकपदा विराट्	१०	५
२०.	एकपदा त्रिष्टुप्	११	१
जम्मा			१०४७२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

बालखिल्य सूक्तका छन्दहरू

क्र.सं.	छन्द	अक्षर सङ्ख्या	मन्त्र सङ्ख्या
१	गायत्री	२४	७
२.	अनुष्टुप्	३२	२
३.	बृहती	३६	५६
४.	पङ्क्ति	४०	१
५.	त्रिष्टुप्	४४	७
६.	जगती	४८	७
	जम्मा		८०

ऋग्वेदमा यसरी जम्मा १०५५२ मन्त्रहरू छन् ।

प्रयोग

कतिपय अवस्थामा मन्त्रहरूमा क्रिया, विशेष्य, विशेषण, काल, लिङ्ग र वचनको एकरूपता नपाइँदा सकेसम्म पदपाठमै सीमित रहेर अन्वयार्थ गर्ने प्रयास भए तापनि केही शब्दहरूलाई अध्याहार गर्नुपरेको छ । यसो गर्दा हामीले कोष्ठको प्रयोग गरी वचन, काल, लिङ्ग इत्यादि देखाउने प्रयास गरेका छौँ । छन्दअनुसार कतिपय ठाउँमा शब्दहरू दोहोरिन गएका अथवा अपुग हुन गएका छन्- सो पनि त्यही शैलीमै यथावत् अनुवाद गरिएको छ । स्पष्टसँग र पूर्वाग्रह नराखी गरिएको विश्लेषण विद्वान् पाठकवर्गसमक्ष यथावत् राखिएको छ ।

७. अन्य

वेदका अनेकौं कुराहरू तथ्य एवं प्रमाणको अभावमा विवादित नै रहेका छन् । ती सबै विषयमा पाठकले यस अनुवाद कार्यको अध्ययन गरेर स्वयं विचार गर्नुहुनेछ किनकि हामीले प्रस्तुत अनुवादमा यथाशक्य जस्ताको तस्तै अर्थ निकाल्ने प्रयत्न गरेका छौं। यथार्थ अध्ययनबाट वास्तविक तथ्य पत्ता लगाउन पाठकलाई सुविधा हुनेछ ।

अन्त्यमा

परिशिष्टमा देखाइएका सन्दर्भ पुस्तकबाट धेरै सहयोग लिइएको छ । वेदलाई साधारणतया ज्ञानको खानी भनिन्छ । खानीबाट हीरा खन्दा सामान्य धुलो, माटो र चट्टान पनि निस्कन्छन् र हीरालाई चिन्न पनि सक्नुपर्दछ । त्यसैले हाम्रो यो प्रयास संयुक्त प्रयास हो । हामीले हीरारूपी प्रत्येक मन्त्रको पहिचान गर्ने प्रयास गरेका छौं तैपनि कतै त्रुटि भएको हुन सक्तछ । यस नमुना पुस्तिकाको अवलोकन गरी विज्ञ अग्रजहरूले दिनुभएको सुझावलाई सकेसम्म आत्मसात् गर्नेछौं ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रथम मण्डल, सूक्त – १, मन्त्र सङ्ख्या १–९

ऋषि – मधुच्छन्दा वैश्वामित्र। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – गायत्री

१. ॐ अग्निमीळेपुरोहितंयज्ञस्यदेवमृत्विजम्। होतारंरत्नधातमम् ॥१॥

अग्निम्। ईळे। पुरःऽहितम्। यज्ञस्य। देवम्। ऋत्विजम्। होतारम्। रत्नऽधातमम् ॥१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **यज्ञस्य** = यज्ञका; **पुरोहितम्** = अग्रणी; **ऋत्विजम्** = ऋतुअनुसार यज्ञ गर्ने; **होतारम्** = (देवतालाई) आह्वान गर्ने; **रत्नधातमम्** = अत्यन्त श्रेष्ठ धन दिने; **अग्निम्** = अग्नि; **देवम्** = देवलाई; **(अहम्** = म); **ईळे** = स्तुति गर्दछु।

सामान्य अर्थ ☞ यज्ञका अग्रणी, ऋतुअनुसार यज्ञ गर्ने, देवताहरूलाई आह्वान गर्ने अत्यन्त श्रेष्ठ धन दिने अग्निदेवलाई म स्तुति गर्दछु।

वेदार्थ ☞ अग्निको स्तुति गर किनकि अग्नि नै सबै सत्कार्यमा मार्गदर्शक हुन् र उनकै कृपाबाट सम्पूर्ण देवताहरू र उत्कृष्ट धन प्राप्त हुन्छन्।

२. अग्निःपूर्वेभिर्ऋषिभिरीड्योनूतनैरुत। सदेवाँएहवक्षति ॥२॥

अग्निः। पूर्वेभिः। ऋषिऽभिः। ईड्यः। नूतनैः। उत। सः। देवान्। आ। इह। वक्षति ॥ २ ॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **पूर्वेभिः** = प्राचीन; **उत** = तथा; **नूतनैः** = नवीन; **ऋषिभिः** = ऋषिहरूद्वारा; **ईड्यः** = स्तुति गरिएका; **सः** = ती; **अग्निः** = अग्निले; **देवान्** = देवताहरूलाई; **इह** = यहाँ; **आ वक्षति** = बोलाऊन्।

सामान्य अर्थ ☞ प्राचीन तथा नवीन ऋषिहरूद्वारा स्तुति गरिएका ती अग्निले देवताहरूलाई यहाँ बोलाऊन्।

वेदार्थ ☞ ऋषिपरम्परामा अविच्छिन्न रूपले पूज्य भएका अग्निदेवले यज्ञमा देवताहरूलाई बोलाउँछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३. अग्निनांरयिमंश्नवत्पोषंमेवदिवेदिंवे। यशसंवीरवंत्तमम् ॥३॥

अग्निना। रयिम्। अश्नवत्। पोषम्। एव। दिवेऽदिवे। यशसम्। वीरवत्ऽतमम् ॥३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(यजमानः** = यजमानले); **पोषम्** = पुष्टिकारक; **यशसम्** = यशस्कर; **वीरवत्तमम्** = श्रेष्ठ वीर (सन्तति) सहित; **रयिम्** = धन; **अग्निना एव** = अग्निद्वारा नै; **दिवेदिवे** = प्रत्येक दिन; **अश्नवत्** = प्राप्त गर्दछ।

सामान्य अर्थ ☞ यजमानले पुष्टिकारक, यशस्कर, श्रेष्ठ वीर सन्ततिसहित धन अग्निद्वारा नै प्रत्येक दिन प्राप्त गर्दछ।

वेदार्थ ☞ अग्निका उपासकले शाश्वत, पोषक एवं यशस्कर धन प्रतिदिन प्राप्त गर्दछन्।

४. अग्नेयंयज्ञमंध्वरंविश्वतःपरिभूरसिं। सइद्देवेषुंगच्छति ॥४॥

अग्ने। यम्। यज्ञम्। अध्वरम्। विश्वतः। परिऽभूः। असि। सः। इत्। देवेषु। गच्छति ॥४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अग्ने** = हे अग्नि !; **(त्वम्** = तिमी); **यम्** = जुन; **अध्वरम्** = दोषरहित; **यज्ञम्** = यज्ञलाई; **विश्वतः** = सबैतिरबाट; **परिभूः** = घेरिरहेका; **असि** = छौ; **सः** = त्यो; **इत्** = नै; **देवेषु** = देवताहरूमा; **गच्छति** = जान्छ।

सामान्य अर्थ : हे अग्नि ! तिमी जुन दोषरहित यज्ञलाई सबैतिरबाट घेरिरहेका छौ, त्यो (दोषरहित यज्ञ) नै देवताहरूका लागि प्राप्त हुन्छ।

वेदार्थ : अग्निद्वारा संरक्षित शुद्ध उपासना नै देवताहरूमा प्राप्त हुन्छ।

५. अग्निर्होताकविक्रंतुःसत्यश्चित्रश्रंवस्तमः। देवोदेवेभिरागंमत् ॥५॥

अग्निः। होता। कविऽक्रतुः। सत्यः। चित्रश्रवःऽतमः। देवः। देवेभिः। आ। गमत् ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **होता** = आह्वानकर्ता; **कविक्रतुः** = ज्ञानीहरूको जस्तै बुद्धि भएका; **सत्यः** = सत्यस्वरूप; **चित्रश्रवस्तमः** = अत्यन्तै विचित्र कीर्ति भएका; **अग्निः** = अग्नि; **देवः** = देवता; **देवेभिः(सह)** = देवताहरूसँगै; **(अत्र** = यहाँ); **आ गमत्** = आऊन्।

सामान्य अर्थ ☞ आह्वानकर्ता, ज्ञानीहरूको जस्तै उत्कृष्ट बुद्धि भएका, सत्यस्वरूप, अत्यन्तै विचित्र कीर्ति भएका अग्निदेव देवताहरूसँगै यहाँ आऊन्।

वेदार्थ ☞ अग्निका उपासकले उत्कृष्ट ज्ञान, कर्म, सत्स्वरूप, कीर्तिजस्ता दैवी गुण प्राप्त गर्दछ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

६. यदङ्गदाशुषेत्वमग्नेभद्रंकरिष्यसि। तवेत्तत्सत्यमङ्गिरः ॥६॥

यत्। अङ्ग। दाशुषे। त्वम्। अग्ने। भद्रम्। करिष्यसि। तव। इत्। तत्। सत्यम्। अङ्गिरः ॥६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अङ्ग अङ्गिरः** = हे अङ्गिर नामक !; **अग्ने** = अग्नि !; **त्वम्** = तिमी; **दाशुषे** = दिने व्यक्तिका लागि; **यत्** = जो; **भद्रम्** = कल्याण; **करिष्यसि** = गर्छौ; **तव** = तिम्रो; **तत्** = त्यो; **इत्** = निश्चय नै; **सत्यम्** = साँचो; **(अस्ति** = हो)।

सामान्य अर्थ ☞ हे अङ्गिर नामका अग्नि ! तिमी (हविष्य) दिनेका लागि जुन कल्याण गर्दछौ, तिम्रो त्यो (कल्याणकारिता) निश्चय नै साँचो हो।

वेदार्थ ☞ अग्निले दानशीलहरूका लागि गरेको कल्याणकारिता अटल सत्य छ।

७. उपत्वाग्नेदिवेदिवेदोषावस्तर्धियावयम्। नमोभरन्तएमसि ॥७॥

उप। त्वा। अग्ने। दिवेऽदिवे। दोषाऽवस्तः। धिया। वयम्। नमः। भरन्तः। आ। इमसि ॥७॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अग्ने** = हे अग्नि !; **वयम्** = हामी; **दिवेदिवे** = प्रतिदिन; **दोषावस्तः** = रात-दिन; **धिया** = श्रद्धाले; **नमः** = नमस्कार; **भरन्तः** = गर्दै; **त्वा** = तिम्रो; **उप आ इमसि** = नजिक आउँदछौँ।

सामान्य अर्थ ☞ हे अग्नि ! हामी हरेक दिन, रात-दिन, श्रद्धापूर्वक नमस्कार गर्दै तिम्रो नजिकमा आउँदछौँ।

वेदार्थ ☞ उपासकहरू प्रत्येक दिन-रात बुद्धि तथा भक्तिपूर्वक नमस्कार गर्दै अग्निदेवको नजिक रहन्छन्।

८. राजन्तमध्वराणांगोपामृतस्यदीदिविम्। वर्धमानंस्वेदमे ॥८॥

राजन्तम्। अध्वराणाम्। गोपाम्। ऋतस्य। दीदिविम्। वर्धमानम्। स्वे। दमे ॥८॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अध्वराणाम्** = दोषरहित यज्ञहरूलाई; **गोपाम्** = रक्षा गर्ने; **ऋतस्य** = सत्यका; **दीदिविम्** = अत्यन्त प्रकाशक; **स्वे** = आफ्ना; **दमे** = घरमा; **वर्धमानम्** = बढिरहने; **राजन्तम्** = प्रकाशयुक्त; **(अग्निम्** = अग्निलाई); **(वयम्** = हामी); **(प्रणमामः** = नमस्कार गर्दछौँ)।

सामान्य अर्थ ☞ दोषरहित यज्ञहरूलाई रक्षा गर्ने, सत्यका अतिशय प्रकाशक, आफ्ना स्थानमा (यज्ञशालामा), बढिरहने अग्निलाई हामी नमस्कार गर्दछौँ।

वेदार्थ ☞ आफ्ना सत्कर्महरूलाई रक्षा गर्ने अग्निलाई उपासकले प्रणाम गर्दछ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

९. सनःपितेवसूनवेग्नेसूपायनोभव। सचस्वानःस्वस्तयें ॥९॥

सः। नः। पिताऽइव। सूनवे। अग्ने। सुऽउपायनः। भव। सचस्व। नः। स्वस्तये ॥९॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अग्ने** = हे अग्नि; **सः** = ती; **(त्वम्** = तिमी); **नः** = हाम्रा लागि; **सूनवे** = पुत्रका लागि; **पितेव** = पिताजस्तै; **सूपायनः** = सजिलै प्राप्य; **भव** = होऊ; **नः** = हाम्रो; **स्वस्तये** = कल्याणका लागि; **सचस्व** = सहयोगी बन।

सामान्य अर्थ ☞ हे अग्नि ! तिमी हाम्रा लागि सन्ततिका लागि पिताझैँ सुप्राप्य होऊ र हाम्रो कल्याणका लागि सहयोगी बन।

वेदार्थ ☞ सन्तानका लागि मातापिताझैँ हामी उपासकको कल्याणका लागि अग्नि सुलभ-सहयोगी हुन्छन्।

प्रथम मण्डल, सूक्त - ८९, मन्त्र सङ्ख्या ९६९ - ९७७

ऋषि - गोतम राहूगण। **देवता** - विश्वेदेवा। **छन्द** - जगती, ६-विराट्, ८-९-त्रिष्टुप

९६९. आनोभद्राःक्रतवोयन्तुविश्वतोदब्धासोअपरीतासउद्भिदः।
देवानोयथासदमिद्वृधेअसन्नप्रायुवोरक्षितारोदिवेदिवे ॥१॥

आ। नः। भद्राः। क्रतवः। यन्तु। विश्वतः। अदब्धासः। अपरिऽइतासः। उत्ऽभिदः। देवाः।
नः। यथा। सदम्। इत्। वृधे। असन्। अप्रऽआयुवः। रक्षितारः। दिवेऽदिवे ॥१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **भद्राः** = कल्याणकारक; **अदब्धासः** = नदब्ने; **अपरीतासः** = पराजित नहुने; **उद्भिदः** = (शत्रुलाई) राम्ररी नाश गर्ने; **क्रतवः** = शुभकर्महरू; **विश्वतः** = सबैतिरबाट; **नः** = हाम्रो लागि; **आ यन्तु** = आऊन्; **अप्रायुवः** = आलस्यरहित; **दिवेदिवे** = दिन-दिनै; **रक्षितारः** = रक्षा गर्ने; **देवाः** = देवताहरू; **सदम् इत्** = सधैँ नै; **नः** = हाम्रो; **यथा वृधे** = आवश्यक वस्तुको वृद्धिका लागि; **असन्** = होऊन्।

सामान्य अर्थ ☞ कल्याणकारक, नदब्ने, पराजित नहुने, शत्रुलाई राम्ररी नाश गर्ने, शुभकर्महरू सबैतिरबाट हाम्रो लागि आऊन् (हामीले पनि गर्न सकौँ)। आलस्यरहित, दिन-दिनै रक्षा गर्ने देवताहरू सधैँ नै हाम्रो आवश्यक वस्तुको वृद्धिका लागि होऊन्।

वेदार्थ ☞ संसारको कल्याण र उन्नतिका लागि देवगणबाट प्रेरणा पाइन्छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

९७०. देवानांभद्रासुमतिर्ऋजूयतांदेवानांरातिरभिनोनिवर्तताम्।
देवानांसख्यमुपसेदिमावयंदेवानआयुःप्रतिरन्तुजीवसे ॥२॥

देवानाम्। भद्रा। सुऽमतिः। ऋजुऽयताम्। देवानाम्। रातिः। अभि। नः। नि। वर्तताम्।
देवानाम्। सख्यम्। उप। सेदिम। वयम्। देवाः। नः। आयुः। प्र। तिरन्तु। जीवसे ॥२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **ऋजूयताम्** = सरलता चाहने; **देवानाम्** = देवताहरूको; **भद्राः** = कल्याणकारी; **सुमतिः** = सद्बुद्धि; **च** = र; **देवानाम्** = देवताहरूको; **रातिः** = दान (पनि); **नः** = हाम्रा लागि; **अभि** = जताततै (बाट); **नि वर्तताम्** = आओस्; **वयम्** = हामी; **देवानाम्** = देवताहरूको; **सख्यम्** = मित्रतालाई; **उप सेदिम** = प्राप्त गरौँ; **जीवसे** = बाँच्नका लागि; **नः** = हाम्रो; **आयुः** = आयु; **देवाः** = देवताहरूले; **प्र तिरन्तु** = बढाऊन्।

सामान्य अर्थ ☞ सरलता चाहने देवताहरूको कल्याणकारी सद्बुद्धि र देवताहरूको दान पनि हाम्रा लागि जताततैबाट आओस्। हामी देवताहरूको मित्रतालाई प्राप्त गरौँ। बाँच्नको लागि हाम्रो आयु देवताहरूले बढाऊन्।

वेदार्थ ☞ सरल स्वभावले कर्तव्य पूरा गर्ने उपासकलाई जीवनमा ज्ञान, धन, मित्रता र दीर्घ आयु प्राप्त हुन्छ।

९७१. तान्पूर्वयानिविदाहूमहेवयंभगंमित्रमदितिंदक्षमस्रिधम्।
अर्यमणंवरुणंसोममश्विनाकसरस्वतीनःसुभगामयस्करत् ॥३॥

तान्। पूर्वया। निऽविदा। हूमहे। वयम्। भगम्। मित्रम्। अदितिम्। दक्षम्। अस्रिधम्।
अर्यमणम्। वरुणम्। सोमम्। अश्विना। सरस्वती। नः। सुऽभगा। मयः। करत् ॥३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **वयम्** = हामी; **पूर्वया** = प्राचीन; **निविदा** = मन्त्रद्वारा; **भगम्** = भग; **मित्रम्** = मित्र; **अदितिम्** = अदिति; **दक्षम्** = दक्ष; **अस्रिधम्** = मरुद्गण; **अर्यमणम्** = अर्यमा; **वरुणम्** = वरुण; **सोमम्** = सोम; **अश्विना (अश्विनौ)** = अश्विनीकुमारहरू; **तान् (एतान्)** = यी (देवताहरू)लाई; **हूमहे** = बोलाउँदछौँ; **(एभिः सह** = यी देवताहरूसँगै); **सुभगा** = सौभाग्यशाली; **सरस्वती** = सरस्वतीले; **नः** = हाम्रा लागि; **मयः** = सुख; **करत्** = (प्रदान) गरून्।

सामान्य अर्थ ☞ हामीहरू प्राचीन मन्त्रद्वारा भग, मित्र, अदिति, दक्ष, मरुद्गण, अर्यमा, वरुण, सोम, अश्विनीकुमार यी देवताहरूलाई बोलाउँछौँ। यिनीहरूसँगै सौभाग्यशाली सरस्वतीले हाम्रा लागि सुख प्रदान गरून्।

वेदार्थ ☞ शक्ति प्राप्तिका लागि अरू धेरै देवताको ज्ञान र सुख प्राप्तिका लागि सरस्वतीको मात्र स्तुति गरे हुन्छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

९७२. तन्नोवातोमयोभुवातुभेषजंतन्मातापृथिवीतत्पिताद्यौः ।
तद्ग्रावाणःसोमसुतोमयोभुवस्तदश्विनाशृणुतंधिष्ण्यायुवम् ॥४॥

तत् । नः । वातः । मयःऽभु । वातु । भेषजम् । तत् । माता । पृथिवी । तत् । पिता । द्यौः । तत् । ग्रावाणः । सोमऽसुतः । मयःऽभुवः । तत् । अश्विना । शृणुतम् । धिष्ण्या । युवम् ॥४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **वातः** = वायुले; **तत्** = त्यो; **मयोभु** = सुखकारक; **भेषजम्** = औषधिलाई; **नः** = हाम्रो लागि; **वातु** = ल्याऊन्; **माता पृथिवी** = पृथ्वी माताले; **तत्** = त्यो (सुखकारक औषधिलाई); **(च** = र); **द्यौः पिता** = द्युलोक पिताले; **तत्** = त्यो (सुखकारक औषधिलाई); **(दत्ताम्** = दिऊन्); **सोमसुतः** = सोमलाई तयार गर्ने; **मयोभुवः** = सुखदाता; **ग्रावाणः** = ढुङ्गाहरूले; **तत्** = त्यो (औषधि); **(ददतु** = दिऊन्); **धिष्ण्या (धिष्ण्यौ)** = हे बुद्धिमान; **अश्विना (अश्विनौ)** = अश्विनीकुमार !; **युवम्** = तिमी दुई; **(नः** = हाम्रो); **तत्** = त्यो (स्तुतिलाई); **शृणुतम्** = सुन।

सामान्य अर्थ ☞ वायुले त्यो सुखकारक औषधिलाई हाम्रा लागि ल्याऊन् । पृथ्वी माताले त्यो औषधिलाई र द्युलोक पिताले त्यो औषधिलाई दिऊन्। सोमलाई तयार गर्ने, सुखदाता, ढुङ्गाहरूले त्यो औषधि दिऊन्। हे बुद्धिमान् अश्विनीकुमार ! तिमी दुई हाम्रो त्यो स्तुतिलाई सुन।

वेदार्थ ☞ राम्रो काम गर्नेलाई सबै देवताहरूले औषधि दिन्छन्।

९७३. तमीशानंजगतस्तस्थुषस्पतिंधियंजिन्वमवसेहूमहेवयम्।
पूषानोयथावेदसामसद्वृधेरक्षितापायुरदब्धःस्वस्तये ॥५॥

तम् । ईशानम् । जगतः । तस्थुषः । पतिम् । धियम्ऽजिन्वम् । अवसे । हूमहे । वयम् । पूषा । नः । यथा । वेदसाम् । असत् । वृधे । रक्षिता । पायुः । अदब्धः । स्वस्तये ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **जगतः** = चल प्राणीहरूका; **(च** = र); **तस्थुषः** = अचल (पदार्थ) हरूका; **पतिम्** = स्वामी; **धियंजिन्वम्** = बुद्धिका प्रेरक; **तम्** = ती; **ईशानम्** = ईश्वर (पूषालाई); **वयम्** = हामी; **अवसे** = सुरक्षाका लागि; **हूमहे** = बोलाउँदछौँ; **पायुः** = पालन गर्ने; **अदब्धः** = नदब्ने; **पूषा** = पूषा; **यथा वृधे** = आवश्यकताअनुसार उन्नतिका लागि (र); **स्वस्तये** = कल्याणका लागि (पनि); **नः** = हाम्रा; **वेदसाम्** = ज्ञानहरूका; **रक्षिता** = रक्षक; **असत्** = होऊन्।

सामान्य अर्थ ☞ चल प्राणीहरूका र अचल पदार्थहरूका स्वामी, बुद्धिका प्रेरक ती ईश्वर पूषालाई हामी सुरक्षाका लागि बोलाउँदछौँ । पालन गर्ने, नदब्ने पूषा आश्यकताअनुसार उन्नतिका लागि र कल्याणका लागि पनि हाम्रो ज्ञानहरूका रक्षक होऊन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वेदार्थ ☞ संसारका यावत् वस्तु (सजीव र निर्जीव) को बुद्धिमत्ता पूर्ण तरिकाले संरक्षण र प्रयोग गर्न पूषाले उपासकलाई निर्देशन दिन्छन्।

९७४. स्वस्तिनइन्द्रोवृद्धश्रवाःस्वस्तिनःपूषाविश्ववेदाः।
स्वस्तिनस्ताक्ष्र्योअरिष्टनेमिःस्वस्तिनोबृहस्पतिर्दधातु ॥६॥

स्वस्ति। नः। इन्द्रः। वृद्धऽश्रवाः। स्वस्ति। नः। पूषा। विश्वऽवेदाः। स्वस्ति। नः। ताक्ष्र्यः। अरिष्टऽनेमिः। स्वस्ति। नः। बृहस्पतिः। दधातु ॥६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **वृद्धश्रवाः** = प्रख्यात कीर्ति भएका; **इन्द्रः** = इन्द्रदेवले; **नः** = हाम्रा लागि; **स्वस्ति** = कल्याण; **दधातु** = धारण गरून् (दिऊन्); **विश्ववेदाः** = सर्वज्ञ; **पूषा** = पूषादेवले; **नः** = हाम्रा लागि; **स्वस्ति** = कल्याण; **(दधातु** = दिऊन्); **अरिष्टनेमिः** = अरूले काट्न नसक्ने (दह्रा) पखेटा भएका; **ताक्ष्र्यः** = गरुडले; **नः** = हाम्रा लागि; **स्वस्ति** = कल्याण; **(दधातु** = दिऊन्); **बृहस्पतिः** = बृहस्पति (देव गुरु)ले; **नः** = हाम्रा लागि; **स्वस्ति** = कल्याण; **(दधातु** = दिऊन्)।

सामान्य अर्थ ☞ प्रख्यात कीर्ति भएका इन्द्रले हाम्रो कल्याण गरून्, सर्वज्ञ पूषाले हाम्रो कल्याण गरून्, दह्रा पखेटा भएका गरुडले हाम्रो कल्याण गरून् र बृहस्पतिले हाम्रो कल्याण गरून्।

वेदार्थ ☞ इन्द्र, गरुड, पूषा र बृहस्पतिले सबैको कल्याण गर्दछन्।

९७५. पृषदश्वामरुतःपृश्निमातरःशुभंयावानोविदथेषुजग्मयः।
अग्निजिह्वामनवःसूरचक्षसोविश्वेनोदेवाअवसागमन्निह ॥७॥

पृषत्ऽअश्वाः। मरुतः। पृश्निऽमातरः। शुभम्ऽयावानः। विदथेषु। जग्मयः। अग्निऽजिह्वाः। मनवः। सूरऽचक्षसः। विश्वे। नः। देवाः। अवसा। आ। गमन्। इह ॥७॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **पृषदश्वाः** = ससाना थोप्लायुक्त घोडी भएका; **पृश्निमातरः** = पृश्निका छोरा; **शुभंयावनाः** = राम्ररी हिंड्ने; **विदथेषु** = यज्ञहरूमा; **जग्मयः** = जाने; **अग्निजिह्वाः** = अग्निजस्तै (प्रदीप्त) जिब्रो भएका; **मनवः** = मननशील; **सूरचक्षसः** = सूर्यसमान तेजस्वी; **मरुतः** = मरुत्हरू; **(च** = र); **विश्वे** = सम्पूर्ण; **देवाः** = देवताहरू; **नः** = हाम्रा लागि; **अवसा (सह)** = सुरक्षाका साथ; **आ गमन्** = आऊन्।

सामान्य अर्थ ☞ ससाना थोप्लायुक्त घोडी भएका, पृश्निका छोरा, राम्ररी हिंड्ने, यज्ञहरूमा जाने, अग्निजस्तै प्रदीप्त जिब्रो भएका, मननशील, सूर्यसमान तेजस्वी मरुत्हरू र सम्पूर्ण देवताहरू हाम्रा लागि सुरक्षाका साथ आऊन्।

वेदार्थ ☞ मरुत् र विश्वेदेवहरूले सबै भक्तहरूको इच्छालाई पूर्ण बनाउँदछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१७६. भद्रंकर्णेभिःशृणुयामदेवाभद्रंपश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभिर्व्यशेमदेवहितंयदायुः ॥८॥

भद्रम् । कर्णेभिः । शृणुयाम । देवाः । भद्रम् । पश्येम । अक्षऽभिः । यजत्राः । स्थिरैः । अङ्गैः । तुस्तुऽवांसः । तनूभिः । वि । अशेम । देवऽहितम् । यत् । आयुः ॥८॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **यजत्राः** = हे पूजनीय; **देवाः** = देवताहरू !; **तुष्टुवांसः** = (तिमीहरूलाई) स्तुति गर्ने; **(वयम्** = हामी); **कर्णेभिः (कर्णैः)** = कानहरूद्वारा; **भद्रम्** = कल्याण(कारी वचन); **शृणुयाम** = सुनौँ; **अक्षभिः** = आँखाहरूद्वारा; **भद्रम्** = कल्याण(कारी दृश्य); **पश्येम** = देखौँ; **देवहितम्** = देवताद्वारा निश्चित गरिएको; **यत्** = जुन; **आयुः** = आयु (छ); **(तत्** = त्यस आयुलाई); **स्थिरैः** = दृढ; **अङ्गैः** = अङ्गहरूले (युक्त); **तनूभिः** = शरीरहरूद्वारा; **वि अशेम** = विशेष प्रकारले पाऔँ (पूर्ण रूपमा भोग गरौँ)।

सामान्य अर्थ ☞ हे पूजनीय देवताहरू ! तिमीहरूलाई स्तुति गर्ने हामी कानहरूद्वारा कल्याणकारी वचन सुनौँ, आँखाहरूद्वारा कल्याणकारी दृश्य देखौँ, देवताहरूद्वारा निश्चित गरिएको जुन आयु छ त्यस आयुलाई दृढ अङ्गहरूले युक्त शरीरहरूद्वारा पूर्ण रूपमा भोग गरौँ।

वेदार्थ ☞ राम्रा कर्म गर्नेहरूले सधैँ अरूको भलो भएको देख्न र सुन्न चाहन्छन् । अतः तिनीहरूलाई देवताहरूले स्वस्थ शरीर र पूर्ण आयु प्रदान गर्दछन्।

१७७. शतमिन्नुशरदोअन्तिदेवायत्रानश्चक्राजरसंतनूनाम् ।
पुत्रासोयत्रपितरोभवन्तिमानोमध्यारीरिषतायुर्गन्तोः ॥९॥

शतम् । इत् । नु । शरदः । अन्ति । देवाः । यत्र । नः । चक्र । जरसम् । तनूनाम् । पुत्रासः । यत्र । पितरः । भवन्ति । मा । नः । मध्या । रिरिषत । आयुः । गन्तोः ॥९॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **देवाः** = हे देवताहरू !; **अन्ति** = (हाम्रो) नजिकमा (हामीसँग); **शतम्** = सय; **शरदः** = वर्ष; **इत् नु** = मात्रै (छ); **यत्र** = जहाँ (जुन समयमा); **नः** = हाम्रो; **तनूनाम्** = शरीरहरूको (शरीरलाई); **जरसम्** = बुढ्यौली (बूढो); **चक्र** = बनाउँछौ; **यत्र** = जहाँ (जुन समयमा); **पुत्रासः** = छोराहरू; **पितरः** = बुबाहरू; **भवन्ति** = हुन्छन् (बन्दछन्); **नः** = हाम्रो; **गन्तोः** = (त्यो) गमनशील (नाश हुने); **आयुः** = आयुलाई; **मध्या (मध्ये)** = बीचैमा; **मा रिरिषत** = नाश नगर।

सामान्य अर्थ ☞ हे देवताहरू ! हामीसँग सय वर्ष मात्रै छ, जुन समयमा हाम्रो शरीरलाई बूढो बनाउँछौ, जुन समयमा छोराहरू (पनि) बुबा बन्दछन् हाम्रो त्यो नाश हुने आयुलाई बीचैमा (सय वर्ष नपुगी) नाश नगर।

वेदार्थ ☞ मानिसको पूर्ण आयु सय वर्ष हो। त्यसैले देवताहरूले राम्रो गर्नेलाई पूर्ण आयुसम्म बचाउँदछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रथम मण्डल, सूक्त – ९०, मन्त्र सङ्ख्या ९८७

ऋषि – गोतम राहूगण । **देवता** – विश्वेदेवा । **छन्द** – अनुष्टुप्

९८७. शंनोमित्रःशंवरुणःशंनोभवत्वर्यमा । शंनइन्द्रोबृहस्पतिःशंनोविष्णुरुरुक्रमः ॥९॥

शम् । नः । मित्रः । शम् । वरुणः । शम् । नः । भवतु । अर्यमा । शम् । नः । इन्द्रः ।
बृहस्पतिः । शम् । नः । विष्णुः । उरु ऽक्रमः ॥९॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **नः** = हामीलाई; **मित्रः** = मित्र; **शम्** = शान्ति (दिने); **भवतु** = होऊन्; **वरुणः** = वरुण (पनि); **शम्** = शान्ति दिने;; **नः** = हामीलाई; **अर्यमा** = अर्यमा (पनि); **बृहस्पतिः** =बृहस्पति; **शम्** = शान्ति दिने; **नः** = हामीलाई; **इन्द्रः** = इन्द्र; **शम्** = शान्ति (दिने); **नः** = हामीलाई; **उरुक्रमः** = पराक्रमी; **विष्णुः** = विष्णु; **शम्** = शान्ति (दिने); (**भवन्तु** = होऊन्) ।

सामान्य अर्थ ☞ मित्र, वरुण, अर्यमा, बृहस्पति, इन्द्र र पराक्रमी विष्णु (सबै) हामीलाई शान्ति दिने होऊन् ।

वेदार्थ ☞ देवताहरूलाई सम्झेर आफ्नो भावना अर्पण गर्दा शान्ति प्राप्त हुन्छ ।

प्रथम मण्डल, सूक्त – १६४, मन्त्र सङ्ख्या १७३५–१७३७

ऋषि – दीर्घतमा औचथ्य । **देवता** – विश्वेदेवा । **छन्द** –त्रिष्टुप् ३६–जगती

१७३५. द्वासुपर्णासयुजासखायासमानंवृक्षंपरिषस्वजाते ।
तयोरन्यःपिप्पलंस्वाद्वत्त्यनश्नन्नन्योअभिचाकशीति ॥२०॥

द्वा । सुऽपर्णा । सऽयुजा । सखाया । समानम् । वृक्षम् । परि । सस्वजाते इति । तयोः ।
अन्यः । पिप्पलम् । स्वादु । अत्ति । अनश्नन् । अन्यः । अभि । चाकशीति ॥२०॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **सयुजा (सयुजौ)** = सँगै रहने; **सुपर्णा (सुपर्णौ)** = सुन्दर पखेटा (कर्म) भएका; **द्वा (द्वौ)** = दुईजना; **सखाया (सखायौ)** = (जीवात्मा र परमात्मारूपी) साथीहरू; **समानम्** = एउटै; **वृक्षम्** = (शरीररूपी) रूखमा; **परि सस्वजाते** = आश्रित भएका छन्; **तयोः** = ती दुईमध्ये; **अन्यः** = एउटा (जीवात्मा); **स्वादु** = मीठो; **पिप्पलम्** = फल (कर्मफल); **अत्ति** = खान्छ (उपभोग गर्दछ); (**परन्तु** = तर); **अन्यः** = अर्को (परमात्मा); **अनश्नन्** = नखाईकन (आसक्त नभईकन); **अभि चाकशीति** = चारैतिर हेरिरहन्छ ।

सामान्य अर्थ ☞ सँगै रहने, सुन्दर तेज भएका, दुई जना जीवात्मा र परमात्मारूपी साथीहरू एउटै शरीररूपी रूखमा आश्रित भएका छन् । ती दुईमध्ये एउटा जीवात्मा मीठो कर्मफललाई उपभोग गर्दछ तर अर्को परमात्मा (चाहिँ) नखाईकन वा आसक्त नभईकन चारैतिर हेरिरहन्छ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वेदार्थ ☞ अन्नपानीले वृद्धि हुने शरीरको आवश्यकता बौद्धिक विकासका लागि पर्दछ । बौद्धिक विकास जीवनको सफलताका लागि आवश्यक छ । जीवात्मा र परमात्मा एकअर्कासित सम्बन्धित छन् ।

१७३६. यत्रासुपर्णाअमृतस्यभागमनिमेषंविदथाभिस्वरन्ति ।
इनोविश्वस्यभुवनस्यगोपाःसमाधीरःपाकमत्राविवेश ॥२१॥

यत्र । सुऽपर्णाः । अमृतस्य । भागम् । अनिऽमेषम् । विदथा । अभिऽस्वरन्ति । इनः । विश्वस्य । भुवनस्य । गोपाः । सः । मा । धीरः । पाकम् । अत्र । आ । विवेश ॥२१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **यत्र (यस्मिन्)** = जुन (परब्रह्म) मा; **सुपर्णाः** = सुन्दर पखेटा (कर्म) भएका (जीवात्माहरू); **अमृतस्य** = अमृतको; **भागम्** = भागलाई; **(प्राप्तुम्** = प्राप्त गर्न); **विदथा** = ज्ञानपूर्वक; **अनिमेषम्** = प्रत्येक क्षण; **अभिस्वरन्ति** = स्तुति गर्दछन्; **विश्वस्य** = सम्पूर्ण; **भुवनस्य** = लोकका; **गोपाः** = रक्षक; **इनः** = (सबैका) मालिक; **सः** = ती; **धीरः** = ज्ञानी (परब्रह्म) ले; **अत्र** = यहाँ; **मा** = म; **पाकम्** = अज्ञानीमा; **आ विवेश** = प्रवेश गरेका छन् ।

सामान्य अर्थ ☞ जुन परब्रह्ममा सुन्दर कर्मरूप पखेटा भएका जीवात्माहरू अमृतको भागलाई प्राप्त गर्न ज्ञानपूर्वक प्रत्येक क्षण स्तुति गर्दछन्, सम्पूर्ण लोकका रक्षक, सबैका मालिक ती ज्ञानी परब्रह्मले यहाँ म अज्ञानीमा प्रवेश गरेका छन् ।

वेदार्थ ☞ ज्ञानबुद्धिले प्रतिक्रिया गर्नका लागि शरीरमा आश्रित हुनुपर्छ र सबल शरीरबाट नै प्रचुर ज्ञानबुद्धि आर्जन गर्न सकिन्छ ।

१७३७. यस्मिन्वृक्षेमध्वदःसुपर्णानिविशन्तेसुवतेचाधिविश्वे ।
तस्येदाहुःपिप्पलंस्वाद्वग्रेतन्नोन्नशद्यःपितरंनवेद ॥२२॥

यस्मिन् । वृक्षे । मधुऽअदः । सुऽपर्णाः । निऽविशन्ते । सुवते । च । अधि । विश्वे । तस्य । इत् । आहुः । पिप्पलम् । स्वादु । अग्रे । तत् । न । उत् । नशत् । यः । पितरम् । न । वेद ॥२२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **यस्मिन्** = जुन; **वृक्षे** = (संसाररूपी) रूखमा; **मध्वदः** = जल खाने; **सुपर्णाः** = सुन्दर पखेटा (कर्म) भएका; **विश्वे** = सम्पूर्ण (जीवात्माहरू); **निविशन्ते** = निवास गर्दछन्; **च** = र; **सुवते** = (सन्ततिहरू) उत्पन्न गर्दछन्; **तस्य** = त्यस (रूख) का; **अग्रे अधि** = अगाडि; **इत्** = नै; **स्वादु** = मीठो; **पिप्पलम्** = फल; **(अस्ति इति** = छ); **आहुः** = भन्दछन्; **यः** = जुन (व्यक्ति); **पितरम्** = पिता (परब्रह्म) लाई; **न वेद** = जान्दैन; **(सः** = त्यसले); **तत्** = त्यो (फल); **न उत् नशत्** = पाउँदैन ।

सामान्य अर्थ ☞ जुन संसाररूपी रूखमा जल खाने, सुन्दर कर्मरूपी पखेटा भएका, सम्पूर्ण जीवात्माहरू निवास गर्दछन् र सन्ततिहरू उत्पन्न गर्दछन् त्यस रूखका अगाडि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नै मीठो फल छ भनी भन्दछन् । जुन व्यक्ति परब्रह्मरूपी पितालाई जान्दैन उसले त्यो फल पाउँदैन ।

वेदार्थ ☞ शरीर पोषण गर्न पनि ज्ञानकै खाँचो पर्छ र ज्ञानलाई प्रयोग गरी शरीर स्वस्थ राखेपछि जीवनका सुख प्राप्त हुन्छन् ।

प्रथम मण्डल, सूक्त – १७९, मन्त्र सङ्ख्या १८८६-१८९१

ऋषि – १-२ लोपामुद्रा, ३-४ अगस्त्य मैत्रावरुण, ५-६ ब्रह्मचारी । **देवता** – रति । **छन्द** – त्रिष्टुप्, ५-बृहती ।

१८८६. **पूर्वीरहंशरदःशश्रमाणादोषावस्तोरुषसोजरयन्तीः ।**
मिनातिश्रियंजरिमातनूनामप्यूनुपत्नीर्वृषणोजगम्युः ॥१॥

पूर्वीः । अहम् । शरदः । शश्रमाणा । दोषाः । वस्तोः । उषसः । जरयन्तीः । मिनाति । श्रियम् । जरिमा । तनूनाम् । अपि । ऊँ इति । नु । पत्नीः । वृषणः । जगम्युः ॥१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अहम्** = म (लोपामुद्रा); **पूर्वीः** = धेरै; **शरदः** = वर्षहरूलाई; **दोषाः** = रातहरू (र); **वस्तोः** = दिनहरूलाई; **जरयन्तीः** = जीर्ण गर्ने; **उषसः** = उषाकालहरूमा; **शश्रमाणा** = परिश्रम गरिरहेकी; **(अस्मि** = छु); **जरिमा** = बुढ्यौलीले; **तनूनाम्** = शरीरहरूको; **श्रियम् अपि** = शोभालाई पनि; **ऊ मिनाति** = निश्चय नै नाश गर्छ; **(अतः** = त्यस कारण); **नु** = अहिले; **वृषणः** = सेचनकर्ता (पुरुष) हरू; **पत्नीः (प्रति)** = पत्नीहरू भएतिर; **जगम्युः** = जाऊन् ।

सामान्य अर्थ ☞ म लोपामुद्रा धेरै वर्ष, रात र दिनहरूलाई जीर्ण गर्ने उषाकालहरूमा परिश्रम गरिरहेकी छु । बुढ्यौलीले शरीरको शोभालाई पनि निश्चय नै नाश गर्दछ । त्यस कारण अहिले सेचनकर्ता पुरुषहरू पत्नीहरू भएतिर जाऊन् ।

वेदार्थ ☞ सत्कर्म गर्दागर्दै पनि बुढ्यौलीले छोपेर शरीरलाई जीर्ण बनाउँदछ । त्यसैले दम्पतीहरूमा प्रेम भई नै रहनुपर्दछ ।

१८८७. **येचिद्धिपूर्वऋतसापआसन्त्साकंदेवेभिरवदन्नृतानि ।**
तेचिदवासुर्नह्यन्तमापुःसमूनुपत्नीर्वृषभिर्जगम्युः ॥२॥

ये । चित् । हि । पूर्वे । ऋतऽसापः । आसन् । साकम् । देवेभिः । अवदन् । ऋतानि । ते । चित् । अव । असुः । नहि । अन्तम् । आपुः । सम् । ऊँ इति । नु । पत्नीः । वृषऽभिः । जगम्युः ॥२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(अगस्त्य** = हे अगस्त्य); **ये** = जो; **पूर्वे** = प्राचीन(पहिलेका); **ऋतसापः** = सत्यका ज्ञाता (ऋषि) हरू; **आसन्** = थिए; **ते** = तिनीहरू; **देवेभिः साकम्** = देवताहरूसँग; **ऋतानि** = सत्य (वाक्य) हरू; **अवदन्** = बोल्दथे; **(ते) चित्** = तिनीहरूले

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पनि; **अव असुः** = (वीर्य) सेचन गरे; **चित् हि** = निश्चय नै; **अन्तम्** = (कामवासनाको) अन्त; **नहि आपुः** = पाएनन्; **(तथा** = त्यस्तै); **वृषभिः** = (वीर्य) सेचन समर्थ (पति) हरू; **(सह** = सँग); **पत्नीः (पत्न्यः)** = पत्नीहरू; **उ नु** = छिट्टै; **सम् जगम्युः** = जाऊन् ।

सामान्य अर्थ ☞ हे अगस्त्य ! उहिलेका जुन सत्यका ज्ञाता ऋषिहरू थिए तिनीहरू देवतासँग सत्य वाक्यहरू बोल्दथे । तिनीहरूले पनि वीर्य सेचन गरे; (तर) निश्चय नै कामवासनाको अन्त पाएनन् । त्यस्तै गरी वीर्य सेचन (गर्न) समर्थ पतिहरूसँग पत्नीहरू छिट्टै जाऊन् ।

वेदार्थ ☞ संयम र अनुशासन आवश्यक छन् तर दाम्पत्य धर्मको पनि पालन गर्नुपर्छ ।

१८८८. नमृषांश्रान्तंयदवन्तिदेवाविश्वाइत्स्पृधौअभ्यंश्नवाव ।
जयावेदत्रंशतनीथमाजिंयत्सम्यञ्चामिथुनावभ्यजाव ॥३॥

न । मृषा । श्रान्तम् । यत् । अवन्ति । देवाः । विश्वाः । इत् । स्पृधः । अभि । अश्नवाव ।
जयाव । इत् । अत्र । शतऽनीथम् । आजिम् । यत् । सम्यञ्चा । मिथुनौ । अभि । अजाव ॥३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(लोपामुद्रे** = हे लोपामुद्रा !); **(आवाभ्याम्** = हामी दुईद्वारा); **मृषा** = व्यर्थ; **न श्रान्तम्** = परिश्रम गरिएको छैन; **यत् (यतः)** = जुन कारण; **देवाः** = देवताहरूले; **(आवाम्** = हामी दुईलाई); **अवन्ति** = रक्षा गर्दछन्; **यत् (ततः)** = त्यसै कारण; **विश्वाः** = सम्पूर्ण; **स्पृधः इत्** = प्रतिस्पर्धा गर्नेहरूलाई पनि; **अभि अश्नवाव** = वशमा गर्न सकौँ; **अत्र** = यहाँ; **शतनीथम्** = सयौँ प्रकारका; **आजिम् इत्** = युद्धलाई पनि; **जयाव** = जितौँ; **(च** = र); **सम्यञ्चा (सम्यञ्चौ)** = सँगै हिंड्ने; **मिथुनौ** = जोडी (स्त्रीपुरुष); **(अवाम्** = हामी दुई); **अभि अजाव** = भोग गरौँ ।

सामान्य अर्थ ☞ हे लोपामुद्रा ! हामी दुईद्वारा व्यर्थ परिश्रम गरिएको छैन । जुन कारण देवताहरूले हामी दुईलाई रक्षा गर्दछन् त्यसै कारण सम्पूर्ण प्रतिस्पर्धा गर्नेहरूलाई पनि वशमा गर्न सकौँ । यहाँ सयौँ प्रकारका युद्धलाई पनि जितौँ र सँगै हिंड्ने हामी दुई स्त्रीपुरुषले भोग गरौँ ।

वेदार्थ ☞ सुखद दाम्पत्य जीवनको सफलता युद्धको विजय जस्तै हो र त्यसको प्राप्तिको लागि संयम, अनुशासन एवं सेवाको आवश्यकता पर्दछ ।

१८८९. नदस्यंमारुधतःकामआगंन्नितआजांतोअमुतःकुतंश्चित् ।
लोपांमुद्रावृषंणंनीरिंणातिधीरमधीराधयतिश्वसन्तंम् ॥४॥

नदस्य । मा । रुधतः । कामः । आ । अगन् । इतः । आऽजातः । अमुतः । कुतः । चित् ।
लोपामुद्रा । वृषणम् । निः । रिणाति । धीरम् । अधीरा । धयति । श्वसन्तम् ॥४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(पत्नि** = हे पत्नी लोपामुद्रा !); **निः रुधतः (रुन्धन्तम्)** = (कामवासनालाई) नियन्त्रण गर्ने; **नदस्य (नदम्)** = स्तुतिकर्ता; **मा (प्रति)** = म भएतिर; **इतः** = यहाँबाट; **अमुतः** = वहाँबाट (र); **कुतः चित्** = कहीँबाट पनि;

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आजातः = उत्पन्न भएको; **कामः** = कामवासना; **आ अगन् (आगमत्)** = आयो; **अधीरा** = धैर्य नभएकी; **लोपामुद्रा** = लोपामुद्राले; **वृषणम्** = (वीर्य) सेचन गर्न समर्थ (पति); **(माम्** = मलाई); **रिणाति** = प्राप्त गर्दछिन् (र); **श्वसन्तम्** = (छिटो) सास लिने; **धीरम्** = ज्ञानी (पति) लाई; **धयति** = पान गर्दछिन् (उपभोग गर्दछिन्)।

सामान्य अर्थ ☞ हे पत्नी लोपामुद्रा ! कामवासनालाई नियन्त्रण गर्ने, स्तुतिकर्ता म भएतिर यहाँबाट, वहाँबाट र कहीँबाट पनि उत्पन्न भएको कामवासना आयो । धैर्य नभएकी लोपामुद्राले वीर्य सेचन गर्न समर्थ पति मलाई प्राप्त गर्दछिन् र छिटो सास लिने ज्ञानी पतिलाई उपभोग गर्दछिन्।

वेदार्थ ☞ स्त्रीले समर्थन गरेर आर्कषण गरेपछि मात्र सम्भोगको उत्कृष्ट आनन्द प्राप्त हुन्छ।

१८९०. इमंनुसोममन्तितोहृत्सुपीतमुपंब्रुवे।
यत्सीमागंश्चकृमातत्सुमृळतुपुलुकामोहिमर्त्यः ॥५॥

इमम्। नु। सोमम्। अन्तितः। हृत्ऽसु। पीतम्। उप। ब्रुवे। यत्। सीम्। आगः। चकृम। तत्। सु। मृळतु। पुलुऽकामः। हि। मर्त्यः ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **पीतम्** = पिइएको; **हृत्सु** = हृदयमा; **(स्थितम्** = रहेको); **इमम्** = यस; **सोमम्** = सोमलाई; **अन्तितः** = नजिकैबाट; **नु उप ब्रुवे** = छिट्टै भन्दछु (प्रार्थना गर्दछु); **(वयम्** = हामीले); **यत्** = जुन; **आगः** = पाप; **चकृम** = गर्‍याैं; **(सोमः** = सोमले); **तत् सीम्** = त्यो सबै (पाप) लाई; **(अपहाय** = हटाएर); **सु मृळतु** = राम्ररी सुखी बनाओस; **हि** = निश्चय नै; **मर्त्यः** = मानिस; **पुलुकामः** = धेरै कामना गर्ने; **(भवति** = हुन्छ)।

सामान्य अर्थ ☞ पिइएको, हृदयमा रहेको, यस सोमलाई नजिकैबाट प्रार्थना गर्दछु । हामीले जुन पाप गर्‍याैं; सोमले त्यो सबै पापलाई हटाएर राम्ररी सुखी बनाओस् । निश्चय नै मानिस धेरै कामना गर्ने हुन्छ।

वेदार्थ ☞ अधिक कामनाबाट लोभ उत्पन्न भएर पतनतर्फ लागेको मानिस आफूलाई रोकेर, पहिलेका सत्कार्यद्वारा सहयोग पाई सुखी रहन सक्तछ।

१८९१. अगस्त्यःखनंमानःखनित्रैःप्रजामपत्यंबलमिच्छमानः।
उभौवर्णावृषिरुग्रःपुपोषसत्यादेवेष्वाशिषोजगाम ॥६॥

अगस्त्यः। खनमानः। खनित्रैः। प्रऽजाम्। अपत्यम्। बलम्। इच्छमानः। उभौ। वर्णौ। ऋषिः। उग्रः। पुपोष। सत्याः। देवेषु। आऽशिषः। जगाम ॥६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अगस्त्यः** = अगस्त्य (ऋषि) ले; **खनित्रैः** = खन्ने साधनहरूद्वारा; **खनमानः** = खन्दै (र); **प्रजाम्** = सन्तान; **अपत्यम्** = वंशपरम्परा (तथा); **बलम्** = बललाई; **इच्छमानः** = इच्छा गर्दै; **उभौ** = दुवै; **वर्णौ** = वर्ण (छोराछोरी) लाई;

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुपोष = पोषण गरे; **उग्रः** = वीर; **ऋषिः** = ऋषिले; **देवेषुः** = देवताहरूमा (देवताहरूबाट); **सत्याः आशिषः** = सत्य आशीर्वादहरू; **जगाम** = प्राप्त गरे।

सामान्य अर्थ ☞ अगस्त्य ऋषिले खन्ने साधनहरूद्वारा खन्दै र सन्तान, वंशपरम्परा तथा बललाई इच्छा गर्दै छोराछोरी दुवै वर्णलाई पोषण गरे। वीर ऋषिले देवताहरूबाट सत्य आशीर्वादहरू प्राप्त गरे।

वेदार्थ ☞ परिश्रमी जीवनशैलीद्वारा सन्तानहरूको पालनपोषण गर्नेले स्त्रीपुरुष सबैलाई खुसी बनाएर आफू सुखी हुन्छ।

प्रथम मण्डल, सूक्त - १८५, मन्त्र सङ्ख्या १९३१-१९४१

ऋषि – अगस्त्य मैत्रावरुणि। **देवता** – द्यावापृथिवी। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

१९३१. कतरापूर्वाकतरापरायोःकथाजातेकवयःकोविवेद।
विश्वंत्मनाबिभृतोयद्धनामविवर्तेतेअहनीचक्रियेव ॥१॥

कतरा। पूर्वा। कतरा। अपरा। अयोः। कथा। जाते इति। कवयः। कः। वि। वेद।
विश्वम्। त्मना। बिभृतः। यत्। ह। नाम। वि। वर्तेते इति। अहनी इति।
चक्रियाऽइव ॥१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **कवयः** = हे ज्ञानी (ऋषि) हरू !; **अयोः (अनयोः मध्ये)** = यी दुई (द्युलोक र पृथ्वी) मध्ये; **कतरा** = कुन; **पूर्वा** = पहिलो (र); **कतरा** = कुन; **अपरा** = पछिल्लो (हो) ?; **(एते** = यी दुई); **कथा** = कसरी; **जाते** = उत्पन्न भए ?; **(एतत्** = यो कुरो); **कः** = कसले; **वि वेद** = विशेष जान्दछ ?; **यत् (एते)** = यी दुईले; **विश्वम्** = सम्पूर्ण; **नाम** = नाम (पदार्थ); **त्मना (आत्मना)** = आफैँद्वारा; **ह बिभृतः** = निश्चय नै धारण गर्दछन्; **(च** = र); **चक्रियेव अहनी** = चक्कायुक्त दिन र रातझैँ; **वि वर्तेते** = विशेष रूपले रहन्छन्।

सामान्य अर्थ ☞ हे ज्ञानी ऋषिहरू ! द्युलोक र पृथ्वी यी दुईमध्ये कुन पहिलो र कुन पछिल्लो हो? यी दुई कसरी उत्पन्न भए ? यो कुरो कसले विशेष जान्दछ ? यी दुई सम्पूर्ण पदार्थ आफैँद्वारा निश्चय नै धारण गर्दछन् र चक्कायुक्त दिन र रातझैँ विशेष रूपले रहन्छन्।

वेदार्थ ☞ सम्पूर्ण इतिहास स्पष्ट नभएका, रहस्यमय द्युलोक र पृथ्वी दिन र रातझैँ सम्बद्ध छन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१९३२. भूरिंद्वेअचरन्तीचरन्तंपद्वन्तंगर्भमपदीदधाते।
नित्यंनसूनुंपित्रोरुपस्थेद्यावारक्षतंपृथिवीनोअभ्वात् ॥२॥

भूरिम्। द्वे इति। अचरन्ती इति। चरन्तम्। पत्ऽवन्तम्। गर्भम्। अपदी इति। दधाते इति। नित्यम्। न। सूनुम्। पित्रोः। उपऽस्थे। द्यावा। रक्षतम्। पृथिवी इति। नः। अभ्वात् ॥२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अचरन्ती** = नहिँड्ने; **अपदी** = खुट्टा नभएका; **द्वे** = दुई (द्युलोक र पृथ्वी) ले; **पित्रोः** = मातापिताको; **उपस्थे** = काखमा; **सुनूम् न** = छोरालाई झैँ; **भूरिम्** = धेरै; **चरन्तम्** = हिँड्ने; **पद्वन्तम्** = खुट्टा भएका; **गर्भम्** = (प्राणीको) गर्भ (बच्चा) लाई; **नित्यम्** = सधैँ; **दधाते** = धारण गर्दछन्; **द्यावा पृथिवी (द्यावापृथिव्यौ)** = हे द्युलोक र पृथ्वी; **नः** = हामीलाई; **अभ्वात्** = ठूलो; **(पापात्** = पापबाट); **रक्षतम्** = रक्षा गर।

सामान्य अर्थ ☞ नहिँड्ने, खुट्टा नभएका, द्युलोक र पृथ्वी दुईले मातापिताको काखमा छोरालाई झैँ धेरै हिँड्ने, खुट्टा भएका, प्राणीका बच्चालाई सधैँ धारण गर्दछन्। हे द्युलोक र पृथ्वी हामीलाई ठूलो पापबाट रक्षा गर।

वेदार्थ ☞ स्थायी संसारमा अस्थायी प्राणीले जीवन निर्वाह गर्दछन्।

१९३३. अनेहोदात्रमदितेरनर्वंहुवेस्वर्वदवधंनमस्वत्।
तद्रोदसीजनयतंजरित्रेद्यावारक्षतंपृथिवीनोअभ्वात् ॥३॥

अनेहः। दात्रम्। अदितेः। अनर्वम्। हुवे। स्वःऽवत्। अवधम्। नमस्वत्। तत्। रोदसी इति। जनयतम्। जरित्रे। द्यावा। रक्षतम्। पृथिवी इति। नः। अभ्वात् ॥३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अदितेः** = अदिति (अखण्डित पृथ्वी) बाट; **अनेहः** = पाप (दुःख) रहित; **अनर्वम्** = नाश नहुने; **स्वर्वत्** = स्वर्गसमान; **अवधम्** = हिंसारहित (अहिंसित); **नमस्वत्** = अन्नवान् (अन्नयुक्त); **दात्रम्** = धन; **हुवे** = बोलाउँदछु (माग्दछु); **रोदसी** = हे द्युलोक र पृथ्वी; **तत्** = त्यस (धन) लाई; **जरित्रे** = स्तोताका लागि; **जनयतम्** = उत्पन्न गर; **द्यावा पृथिवी (द्यावापृथिव्यौ)** = हे द्युलोक र पृथ्वी; **नः** = हामीलाई; **अभ्वात्** = ठूलो; **(पापात्** = पापबाट); **रक्षतम्** = रक्षा गर।

सामान्य अर्थ ☞ अखण्डित पृथ्वीबाट दुःखरहित, नाश नहुने, स्वर्गसमान, अहिंसित, अन्नयुक्त धन माग्दछु। हे द्युलोक र पृथ्वी ! त्यस धनलाई स्तोताका लागि उत्पन्न गर। हे द्युलोक र पृथ्वी ! हामीलाई ठूला पापबाट रक्षा गर।

वेदार्थ ☞ अनेकौँ प्रकारका धनको सङ्ग्रह पृथ्वीमै छ; असल कर्म गर्नेले त्यो पाउँछ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१९३४. अतप्यमानेअवसावन्तीअनुष्यामरोदसीदेवपुत्रे।
उभेदेवानामुभयेभिरह्नांद्यावारक्षतंपृथिवीनोअभ्वात् ॥४॥

अतप्यमाने इति। अवसा। अवन्ती इति। अनु। स्याम। रोदसी इति। देवेपुत्रे इति देव॒पुत्रे। उभे इति। देवानाम्। उभयेभिः। अह्नाम्। द्यावा। रक्षतम्। पृथिवी इति। नः। अभ्वात् ॥४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अतप्यमाने** = (अरूद्वारा) पीडा नदिइएका; **अवसा** = अन्नद्वारा; **अवन्ती** = खुसी गराउने; **देवपुत्रे** = देवताहरू पुत्र भएका; **रोदसी** = द्युलोक र पृथ्वी; **उभे** = दुवैलाई; **देवानाम्** = खुसी गराउने; **अह्नाम्** = दिनहरूका; **उभयेभिः** = दुवै (अवस्था) का साथ; **अनु स्याम** = अनुभव गरौँ; **द्यावा पृथिवी (द्यावापृथिव्यौ)** = हे द्युलोक र पृथ्वी; **नः** = हामीलाई; **अभ्वात्** = ठूलो; **(पापात्** = पापबाट); **रक्षतम्** = रक्षा गर।

सामान्य अर्थ ☞ अरूद्वारा पीडा नदिइएका, अन्नद्वारा खुसी गराउने, देवताहरू पुत्र भएका, द्युलोक र पृथ्वी दुवैलाई खुसी गराउने दिनहरूका दुवै अवस्थाका साथ अनुभव गरौँ। हे द्युलोक र पृथ्वी ! हामीलाई ठूला पापबाट रक्षा गर।

वेदार्थ ☞ शक्तिशाली एवं धनसम्पन्न पृथ्वी र द्युलोकले ज्ञान दिन्छन् र त्यसैबाट सज्जनहरू दुःखबाट जोगिन्छन्।

१९३५. संगच्छमानेयुवतीसमन्तेस्वसाराजामीपित्रोरुपस्थे।
अभिजिघ्रन्तीभुवनस्यनाभिंद्यावारक्षतंपृथिवीनोअभ्वात् ॥५॥

सङ्गच्छमाने इति सम्॒गच्छमाने। युवती इति। समन्ते इति सम्॒अन्ते। स्वसारा। जामी इति। पित्रोः। उप॒स्थे। अभिजिघ्रन्ती इत्यभि॒जिघ्रन्ती। भुवनस्य। नाभिम्। द्यावा। रक्षतम्। पृथिवी इति। नः। अभ्वात् ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **सङ्गच्छमाने** = सँगै जाने; **युवती** = तरुनी; **समन्ते** = समान सीमा भएका; **स्वसारा (स्वसारौ)** = दिदी–बहिनी; **जामी** = सहोदर (द्युलोक र पृथ्वी); **पित्रोः** = मातापिताको (आफ्ना उत्पादकको); **उपस्थे** = काखमा; **भुवनस्य** = लोकको; **नाभिम्** = केन्द्र (स्थल)लाई; **अभिजिघ्रन्ती** = स्पर्श गर्दै; **(स्थिते स्तः** = रहेका छन्); **द्यावा पृथिवी (द्यावापृथिव्यौ)** = हे द्युलोक र पृथ्वी; **नः** = हामीलाई; **अभ्वात्** = ठूलो; (**पापात्** = पापबाट); **रक्षतम्** = रक्षा गर।

सामान्य अर्थ ☞ सँगै जाने, तरुनी, समान सीमा भएका, सहोदर दिदीबहिनी द्युलोक र पृथ्वी आफ्ना उत्पादक मातापिताको काखमा लोकको केन्द्रस्थललाई स्पर्श गर्दै रहेका छन्। हे द्युलोक र पृथ्वी ! हामीलाई ठूलो पापबाट रक्षा गर।

वेदार्थ ☞ जतिसुकै महान् वा शक्तिशालीले पनि आफ्ना मातापिताको आशीर्वाद लिनुपर्ने हुन्छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१९३६. उर्वीसद्मनीबृहतीऋतेनंहुवेदेवानामवसाजनित्री ।
दधातेयेअमृतंसुप्रतीकेद्यावारक्षतंपृथिवीनोअभ्वात् ॥६॥

उर्वी इति । सद्मनी इति । बृहती इति । ऋतेन । हुवे । देवानाम् । अवसा । जनित्री इति । दधाते इति । ये इति । अमृतम् । सुप्रतीके इति सुऽप्रतीके । द्यावा । रक्षतम् । पृथिवी इति । नः । अभ्वात् ॥६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ सुप्रतीके = सुन्दर रूप भएका; **सद्मनी** = घरका आधार; **उर्वी** = फैलिएका; **बृहती** = ठूला; **जनित्री** = (वृष्टि र अन्न आदि) उत्पन्न गराउने; **ये** = जो (द्युलोक र पृथ्वी); **अमृतम्** = अमृत; **दधाते** = धारण गर्दछन्; **(ते** = ती द्युलोक र पृथ्वीलाई); **देवानाम्** = देवता (मनुष्य) हरूको; **अवसा** = तृप्ति (निमित्तको); **ऋतेन** = यज्ञद्वारा; **हुवे** = बोलाउँदछु; **द्यावा पृथिवी (द्यावापृथिव्यौ)** = हे द्युलोक र पृथ्वी; **नः** = हामीलाई; **अभ्वात्** = ठूलो; **(पापात्** = पापबाट); **रक्षतम्** = रक्षा गर ।

सामान्य अर्थ ☞ सुन्दर रूप भएका, घरका आधार, फैलिएका, ठूला, वृष्टि–अन्न आदि उत्पन्न गराउने जुन द्युलोक र पृथ्वीले अमृत धारण गर्दछन् ती द्युलोक र पृथ्वीलाई देवता–मनुष्यहरूको तृप्तिको निम्ति यज्ञद्वारा बोलाउँदछु । हे द्युलोक र पृथ्वी ! हामीलाई ठूला पापबाट रक्षा गर ।

वेदार्थ ☞ असल कर्म गरेर संसारभरि आकाशझैँ विशाल ख्याति आर्जन गर्न सकिन्छ; त्यसैबाट शान्ति र सुख प्राप्त हुन्छ ।

१९३७. उर्वीपृथ्वीबहुलेदूरेअन्तेउपब्रुवेनमसायज्ञेअस्मिन् ।
दधातेयेसुभगेसुप्रतूर्तीद्यावारक्षतंपृथिवीनोअभ्वात् ॥७॥

उर्वी इति । पृथ्वी इति । बहुले इति । दूरेअन्ते इति दूरेऽअन्ते । उप । ब्रुवे । नमसा । यज्ञे । अस्मिन् । दधाते इति । ये इति । सुभगे इति सुऽभगे । सुप्रतूर्ती इति सुऽप्रतूर्ती । द्यावा । रक्षतम् । पृथिवी इति । नः । अभ्वात् ॥७॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ सुभगे = राम्रो भाग्य भएका; **सुप्रतूर्ती** = राम्रो वेग भएका; **ये** = जुन (द्युलोक र पृथ्वी); **दधाते** = (सबै कुरा) धारण गर्दछन्; **उर्वी** = विशाल; **पृथ्वी** = फराकिलो; **बहुले** = धेरै रूप भएका; **दूरे अन्ते** = टाढासम्म अन्त्य (सीमा) भएका; **(ते** = ती द्युलोक र पृथ्वीलाई); **अस्मिन्** = यस; **यज्ञे** = यज्ञमा; **नमसा** = नमस्कारका साथ; **उप ब्रुवे** = स्तुति गर्दछु; **द्यावा पृथिवी (द्यावापृथिव्यौ)** = हे द्युलोक र पृथ्वी; **नः** = हामीलाई; **(अभ्वात्** = ठूलो (पाप) बाट); **रक्षतम्** = रक्षा गर ।

सामान्य अर्थ ☞ राम्रो भाग्य भएका, राम्रो वेग भएका जुन द्युलोक र पृथ्वीले सबै कुरा धारण गर्दछन्; विशाल, फराकिलो, धेरै रूप भएका, सीमा अत्यन्त टाढा भएका ती द्युलोक र पृथ्वीलाई यस यज्ञमा नमस्कार साथ स्तुति गर्दछु । हे द्युलोक र पृथ्वी ! हामीलाई ठूला पापबाट रक्षा गर ।

वेदार्थ ☞ आफ्नो सीमाजत्तिकै महिमा पनि विशाल भएका द्युलोक र पृथ्वी पूज्य छन् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१९३८. देवान्वायच्चकृमाकच्चिदागःसखायंवासदमिज्जास्पतिंवा।
इयंधीर्भूयाअवयानमेषांद्यावारक्षतंपृथिवीनोअभ्वात् ॥८॥

देवान्। वा। यत्। चकृम। कत्। चित्। आगः। सखायम्। वा। सदम्। इत्। जाःऽपतिम्। वा। इयम्। धीः। भूयाः। अवऽयानम्। एषाम्। द्यावा। रक्षतम्। पृथिवी इति। नः। अभ्वात् ॥८॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **देवान्** = देवताहरूलाई; **वा** = अथवा; **सखायम्** = साथीलाई; **वा** = अथवा; **जास्पतिम्** = ज्वाइँलाई; **वा** = अथवा; **सदम् इत्** = कुनै पनि समयमा; **(वयम्** = हामीले); **यत् कत् चित्** = जुन कुनै पनि; **आगः** = पाप; **चकृम** = गरेका थियौँ; **इयम्** = यो; **धीः** = स्तुति; **एषाम् (तेषाम्)** = ती (पाप) हरूको; **अवयानम्** = निवारक; **भूयाः (भवेत्)** = होओस्; **द्यावा पृथिवी (द्यावापृथिव्यौ)** = हे द्युलोक र पृथ्वी; **नः** = हामीलाई; **अभ्वात्** = ठूलो (पाप) बाट ; **रक्षतम्** = रक्षा गर।

सामान्य अर्थ ☞ देवताहरूलाई अथवा साथीलाई; ज्वाइँलाई अथवा कुनै पनि समयमा हामीले जुनसुकै पाप गरेका थियौँ; यो स्तुति ती पापहरूको निवारक होओस्। हे द्युलोक र पृथ्वी ! हामीलाई ठूला पापबाट रक्षा गर।

वेदार्थ ☞ पृथ्वी र द्युलोकको सेवाले जुनसुकै दोष पनि क्षम्य हुन्छन्।

१९३९. उभाशंसानर्यामामविष्यमुभेमामूतीअवसासचेताम्।
भूरिचिदर्यःसुदास्तरायेषामदन्तइषयेमदेवाः ॥९॥

उभा। शंसा। नर्या। माम्। अविष्यम्। उभे इति। माम्। ऊती इति। अवसा। सचेताम्। भूरि। चित्। अर्यः। सुदाःऽतराय। इषा। मदन्तः। इषयेम। देवाः ॥९॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **देवाः** = हे देवताहरू !; **उभा (उभे)** = दुवै; **शंसा (शंसे)** = प्रशंसनीय; **नर्या (नर्ये)** = मानिसका हितकारी; **(द्यावापृथिव्यौ** = द्युलोक र पृथ्वीले); **माम्** = मलाई; **अविष्यम्** = रक्षा गरून्; **उभे** = दुवै; **ऊती** = रक्षकहरूले; **अवसा** = सुरक्षाका साथ; **माम्** = मलाई; **सचेताम्** = प्राप्त गरून्; **(वयम्** = हामी); **अर्यः** = स्तोताहरू; **सुदास्तराय** = धेरै दिनका लागि; **इषा** = अन्नद्वारा; **मदन्तः** = प्रसन्न गराउँदै; **भूरि चित्** = धेरै (धन) पनि; **इषयेम** = चाहन्छौँ।

सामान्य अर्थ ☞ हे देवताहरू ! प्रशंसनीय, मानिसका हितकारी द्युलोक र पृथ्वी दुवैले मलाई रक्षा गरून्। दुवै रक्षकहरूले सुरक्षाका साथ मलाई प्राप्त गरून्। हामी स्तोताहरू धेरै दिनका लागि अन्नद्वारा (द्युलोक र पृथ्वीलाई) प्रसन्न गराउँदै धेरै धन पनि चाहन्छौँ।

वेदार्थ ☞ द्युलोक र पृथ्वीको सेवाद्वारा प्राप्त सुरक्षा र धन सधैँ आनन्द दिने हुन्छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१९४०. ऋतंदिवेतदंवोचंपृथिव्याअंभिश्रावायप्रथमंसुमेधाः ।
पातामंवद्याद्दुरितादभीकेंपितामाताचंरक्षतामवोभिः ॥१०॥

ऋतम् । दिवे । तत् । अवोचम् । पृथिव्यै । अभिऽश्रावाय । प्रथमम् । सुऽमेधाः । पाताम् । अवद्यात् । दुःऽइतात् । अभीके । पिता । माता । च । रक्षताम् । अवःऽभिः ॥१०॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **सुमेधाः** = उत्कृष्ट बुद्धिमान; **(अहम्** = मैले); **अभिश्रावाय** = सबैतिर सुनाउनका लागि; **तत्** = त्यो; **प्रथमम्** = पहिलो; **ऋतम्** = सत्य; **दिवे पृथिव्यै** = द्युलोक र पृथ्वीका लागि; **अवोचम्** = भनें; **(ते उभे** = ती दुवैले); **अभीके** = नजिकै; **(स्थित्वा** = रहेर); **अवद्यात्** = निन्दनीय; **दुरितात्** = पापबाट; **पाताम्** = रक्षा गरून्; **पिता** = पिता (द्युलोक) ले; **च** = र; **माता** = माता (पृथ्वी) ले; **(अपि** = पनि); **अवोभिः** = सुरक्षाहरूद्वारा; **रक्षताम्** = रक्षा गरून् ।

सामान्य अर्थ ☞ म उत्कृष्ट बुद्धिमान्ले सबैतिर सुनाउनका लागि त्यो पहिलो सत्य द्युलोक र पृथ्वीका लागि भनें । ती दुवैले नजिकै रहेर निन्दनीय पापबाट रक्षा गरून् । पिता द्युलोक र माता पृथ्वीले पनि सुरक्षाहरूद्वारा रक्षा गरून् ।

वेदार्थ ☞ आर्जन गरेको ज्ञान द्युलोक र पृथ्वीमा प्रचार गर्नेलाई त्यसबाट सुरक्षा प्राप्त हुन्छ ।

१९४१. इदंद्यांवापृथिवीसत्यमंस्तुपितर्मातर्यदिहोपंब्रुवेवांम् ।
भूतंदेवानांमवमेअवोंभिर्विद्यामेषंवृजनंजीरदांनुम् ॥११॥

इदम् । द्यावापृथिवी इति । सत्यम् । अस्तु । पितः । मातः । यत् । इह । उपऽब्रुवे । वाम् । भूतम् । देवानाम् । अवमे इति । अवःऽभिः । विद्याम । इषम् । वृजनम् । जीरऽदानुम् ॥११॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **पितः मातः** = हे पितामाता; **द्यावापृथिवी** = द्युलोक र पृथ्वी !; **यत्** = जुन (कुरो); **इह** = यहाँ; **वाम्** = तिमी दुईका; **उप ब्रुवे** = नजिकै भन्दछु; **इदम्** = यो (कुरो); **सत्यम्** = सत्य; **अस्तु** = होओस्; **(युवाम्** = तिमी दुई); **देवानाम्** = देवताहरूका; **अवोभिः** = रक्षाहरूका साथ; **अवमे** = (हाम्रो) नजिक; **भूतम्** = होओ; **(वयम्** = हामीले); **इषम्** = अन्न; **वृजनम्** = बल (र); **जीरदानुम्** = छिट्टै दान गर्ने स्वभाव; **विद्याम** = प्राप्त गरौं ।

सामान्य अर्थ ☞ हे पितामाता द्युलोक र पृथ्वी ! जुन कुरो यहाँ तिमी दुईका नजिकै भन्दछु यो कुरो सत्य होओस् । तिमी दुई देवताहरूका रक्षाहरूका साथ हाम्रो नजिक होओ । हामीले अन्न, बल र छिट्टै दान गर्ने स्वभाव प्राप्त गरौं ।

वेदार्थ ☞ सत्यवादी द्युलोक र पृथ्वीको उपासक देवताद्वारा सुरक्षित र असल चरित्रको हुन्छ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रथम मण्डल, सूक्त – १९१, मन्त्र सङ्ख्या १९९१–२००६

ऋषि – अगस्त्य मैत्रावरुणि। **देवता** – अप्तृण सूर्या। **छन्द** – अनुष्टुप्, १०–१२ महापंक्ति, १३ महाबृहती।

१९९१. कङ्कतोनकङ्कतोथोसतीनकङ्कतः। द्वावितिप्लुषीइतिन्यदृष्ट्याअलिप्सत ॥१॥

कङ्कतः। न। कङ्कतः। अथो इति। सतीनऽकङ्कतः। द्वौ। इति। प्लुषी इति। इति। नि। अदृष्याः। अलिप्सत ॥१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **कङ्कतः** = थोरै विषालु; **अथो** = अथवा; **न कङ्कतः** = नथोरै (धेरै) विषालु (जीव); **इति (च)** = र; **सतीनकङ्कतः** = पानीमा हुने विषालु (जीव); **इति (एतौ)** = यी; **द्वौ** = (जलमा र स्थलमा बस्ने) दुई प्रकारका (विषालु जीव) हरू; **प्लुषी** = अत्यन्त डढाउने (पीडादायी); **(स्तः** = छन्); **(एते** = यी); **अदृष्याः** = अदृश्य रूपमा रहेका (जीव) हरूले; **नि अलिप्सत** = (मेरो शरीरमा विषले) राम्ररी लिप्दछन्।

सामान्य अर्थ ☞ थोरै विषालु अथवा धेरै विषालु र पानीमा बस्ने विषालु जीव; जलमा र स्थलमा बस्ने यी दुवै प्रकारका विषालु जीवहरू अत्यन्त पीडादायी छन्। यी अदृश्य रूपमा रहेका जीवहरूले मेरा शरीरमा राम्ररी विष लिप्दछन्।

वेदार्थ ☞ अदृश्य कीटाणु वा विषद्वारा शरीरलाई अत्यन्त पीडा प्राप्त हुन सक्छ।

१९९२. अदृष्ट्यान्हन्त्यायत्यथोहन्तिपरायती। अथोअवघ्नतीहन्त्यथोपिनष्टिपिंषती ॥२॥

अदृष्यन्। हन्ति। आऽयती। अथो इति। हन्ति। पराऽयती। अथो इति। अवऽघ्नती। हन्ति। अथो इति। पिनष्टि। पिंषती ॥२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अदृष्यन्** = नदेखिएका (नदेखिने); **(विषधरान्** = विषालु जीवहरूलाई); **(औषधिः** = औषधिले); **आयती** = आउँदै; **हन्ति** = मार्दछ; **अथो** = र; **परायती** = जाँदै; **हन्ति** = मार्दछ; **अथो** = र; **अवघ्नती** = पीडा दिँदै; **हन्ति** = मार्दछ; **अथो** = र; **पिंषती** = पिसिँदै गरेको (औषधि) ले; **पिनष्टि** = विषालु जीवलाई पिस्दछ/ (नाश गर्दछ)।

सामान्य अर्थ ☞ नदेखिने विषालु जीवहरूलाई औषधिले आउँदै मार्दछ; जाँदै मार्दछ; पीडा दिँदै मार्दछ। पिसिँदै गरेको औषधिले विषालु जीवलाई नाश गर्दछ।

वेदार्थ ☞ असल औषधिले तयारीको अवस्थादेखि नै प्रभावकारी रूपले रोगलाई दमन गर्छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१९९३. शरासःकुशरासोदर्भासःसैर्याउत। मौञ्जाअदृष्यवैरिणाःसर्वेसाकंन्यलिप्सत ॥३॥

शरासः। कुशरासः। दर्भासः। सैर्याः। उत। मौञ्जाः। अदृष्याः। वैरिणाः। सर्वे। साकम्। नि। अलिप्सत ॥३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **शरासः** = निगालोमा रहने; **कुशरासः** = कुशर नामको घाँसमा रहने; **दर्भासः** = कुशमा रहने; **सैर्याः** = नदीको तीरमा हुने घाँसमा रहने; **मौञ्जाः** = 'मुञ्ज' नामको घाँसमा रहने; **उत** = र; **वैरिणाः** = विरण नामको घाँसमा रहने; **(एते** = यी); **सर्वे** = सबै; **अदृष्याः** = नदेखिएका; **(विषधराः** = विषालु प्राणीहरू); **साकम्** = सँगै (मिलेर); **नि अलिप्सत** = (विषले) राम्ररी लिप्दछन्।

सामान्य अर्थ ☞ निगालोमा, कुशर नामको घाँसमा, कुशमा, नदीको तीरमा हुने घाँसमा, मुञ्ज नामको घाँसमा र विरण नामको घाँसमा रहने यी सबै नदेखिएका विषालु प्राणीहरूसँगै मिलेर विषले राम्ररी लिप्दछन्।

वेदार्थ ☞ घाँसमा विषालु कीटाणु बसेझैँ सभ्य समाजमा दुष्टको वास हुन सक्छ।

१९९४. निगावोगोष्ठेअसदन्निमृगासोअविक्षत। निकेतवोजनानांन्यदृष्यअलिप्सत ॥४॥

नि। गावः। गोऽस्थे। असदन्। नि। मृगासः। अविक्षत। नि। केतवः। जनानाम्। नि। अदृष्याः। अलिप्सत ॥४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(यदा** = जब); **गावः** = गाईहरू; **गोष्ठे** = गोठमा; **नि असदन्** = बस्दछन्; **मृगासः** = मृगहरू; **(वने** = वनमा); **नि अविक्षत** = विश्राम गर्दछन्; **जनानाम्** = मानिसहरूका (प्राणीहरूका); **केतवः** = इन्द्रियहरू; **नि (अभवन्)** = निष्क्रिय हुन्छन्; **(तदा** = तब); **अदृष्याः** = अदृश्यरूपमा रहेका; **(विषधराः** = विषालु प्राणीहरूले); **नि अलिप्सत** = (विषले) राम्ररी लिप्दछन्।

सामान्य अर्थ ☞ जब गाईहरू गोठमा बस्दछन्, मृगहरू वनमा विश्राम गर्दछन्; प्राणीहरूका इन्द्रियहरू निष्क्रिय हुन्छन् तब अदृश्यरूपमा रहेका विषालु प्राणीहरूले विषले (शरीरलाई) राम्ररी लिप्दछन्।

वेदार्थ ☞ परिश्रम गर्न छोडेपछि शरीरमा रोग लाग्न थाल्छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१९९५. एतउत्येप्रत्यंदृश्रन्प्रदोषंतस्कंराइव। अदृंष्यविश्वंदृष्यःप्रतिंबुद्धाअभूतन ॥५॥

एते। ॐ इति। त्ये। प्रति। अदृश्रन्। प्र॒दोषम्। तस्कराः॒इव। अदृष्यः। विश्व॒दृष्यः।
प्रति॒बुद्धाः। अभूतन ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **विश्वदृष्यः** = सबैलाई देख्ने; **अदृष्यः** = (दिनमा) नदेखिएका; **त्ये** = ती; **एते** = यी (विषालु प्राणी) हरू; **उ** = नै; **प्रदोषम्** = रात्रिमा; **तस्कराइव** = चोरहरूझैँ; **प्रति अदृश्रन्** = देखिन्छन्; **(मनुष्याः** = हे मानिसहरू); **प्रतिबुद्धाः** = सावधान; **अभूतन (भवत)** = होओ।

सामान्य अर्थ ☞ सबैलाई देख्ने, दिनमा नदेखिएका तिनै यी विषालु प्राणीहरू नै रातमा चोरहरूझैँ देखिन्छन्। हे मानिसहरू ! सावधान होओ।

वेदार्थ ☞ रोगले प्राणीलाई देख्छ तर प्राणीले रोगलाई देख्दैन।

१९९६. द्यौर्वंःपितापृथिवीमातासोमोभ्रातादिंतिःस्वसां।
अदृंष्यविश्वंदृष्यस्तिष्ठंतेलयंतासुकंम् ॥६॥

द्यौः। वः। पिता। पृथिवी। माता। सोमः। भ्राता। अदितिः। स्वसा। अदृष्यः।
विश्व॒दृष्यः। तिष्ठत। इलयत। सु। कम् ॥६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(विषधराः** = हे विषालु जीवहरू) !; **वः** = तिमीहरूका; **पिता** = पिता; **द्यौः** = द्युलोक; **(अस्ति** = हुन्); **माता** = आमा; **पृथ्वी** = पृथ्वी; **(अस्ति** = हुन्); **भ्राता** = भाइ; **सोमः** = सोम; **(अस्ति** = हुन्); **स्वसा** = बहिनी; **अदितिः** = अदिति; **(अस्ति** = हुन्); **अदृष्यः** = (अरूद्वारा) नदेखिएका; **विश्वदृष्यः** = सबैलाई देख्ने (जीव) हरू; **(यूयम्** = तिमीहरू); **(स्वस्थाने** = आफ्नो ठाउँमा); **तिष्ठत** = बस; **(वा** = अथवा); **सु कम्** = सुखपूर्वक (राम्रोसँग); **इलयत** = जाओ।

सामान्य अर्थ ☞ हे विषालु जीवहरू ! तिमीहरूका पिता द्युलोक हुन्, आमा पृथ्वी हुन्, भाइ सोम हुन्, बहिनी अदिति हुन्। अरूद्वारा नदेखिएका र सबैलाई देख्ने तिमी जीवहरू आफ्नै ठाउँमा बस अथवा राम्रोसँग जाओ।

वेदार्थ ☞ रोग उत्पन्न हुने र सङ्क्रमण हुने आधार धेरै खालका हुन्छन्। आफ्ना नियममा रहने मानिस रोगबाट जोगिन्छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१९९७. येअंस्यायेअंग्याःसूचीकायेप्रंकङ्कताः। अदृष्यःकिञ्चनेहवःसर्वेसाकंनिजंस्यत ॥७॥

ये। अंस्याः। ये। अंग्याः। सूचीकाः। ये। प्रऽकङ्कताः। अदृष्यः। किम्। चन। इह। वः। सर्वे। साकम्। नि। जस्यत ॥७॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(विषधराः** = हे विषालु जीवहरू) !; **ये** = जो; **अंस्याः** = कुमद्वारा हिँड्ने; **ये** = जो; **अंग्याः** = विभिन्न अङ्गद्वारा प्रहार गर्ने; **ये** = जो; **सूचीकाः** = तीखो (चुच्चो दाँत आदि) द्वारा टोक्ने; **ये** = जो; **प्रकङ्कताः** = अत्यन्त विषालु; **अदृष्यः** = नदेखिने; **किम् चन (केचन)** = केही (जीवहरू); **इह** = यहाँ; **(स्थ** = छौ); **(ते** = ती); **वः (यूयम्)** = तिमीहरू;; **साकम्** = एकैचोटि **नि जस्यत** = (हामीलाई) छोडिदेओ।

सामान्य अर्थ ☞ हे विषालु जीवहरू ! जो जो कुमद्वारा हिँड्ने, विभिन्न अङ्गद्वारा टोक्ने, तीखो चुच्चो दाँत आदिले टोक्ने, अत्यन्त विषालु, नदेखिने केही जीवहरू यहाँ छौ ती तिमीहरू एकैचोटि हामीलाई छोडिदेओ।

वेदार्थ ☞ टोक्ने, हान्ने आदि आक्रामक पशुहरूका प्रहारबाट पनि रोग लाग्न सक्छ।

१९९८. उत्पुरस्तात्सूर्यंएतिविश्वदृंष्टोअदृष्टहा।
अदृष्यन्त्सर्वाञ्जम्भयन्त्सर्वाश्चयातुधान्यः ॥८॥

उत्। पुरस्तात्। सूर्यः। एति। विश्वऽदृष्टः। अदृष्टऽहा। अदृष्यन्। सर्वान्। जम्भयन्। सर्वाः। च। यातुऽधान्यः ॥८॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अदृष्टहा** = अदृश्य (जीव) हरूलाई मार्ने; **विश्वदृष्टः** = सबैलाई देख्ने; **सूर्यः** = सूर्य; **सर्वान्** = सबै; **अदृष्यन्** = अदृश्य (जीव) हरूलाई; **च** = र; **सर्वाः** = सबै; **यातुधान्यः** = यातना दिने (राक्षसी) हरूलाई; **जम्भयन्** = नाश गर्दै; **पुरस्तात्** = अगाडि (पूर्व दिशामा); **उत् एति** = उदाउँछन्।

सामान्य अर्थ ☞ अदृश्य जीवहरूलाई मार्ने, सबैलाई देख्ने सूर्य सबै अदृश्य जीवहरूलाई र सबै यातना दिने राक्षसीहरूलाई नाश गर्दै पूर्व दिशामा उदाउँछन्।

वेदार्थ ☞ सूर्यका किरणले रोगका हानिकारक कीटाणु नाश गर्दछ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१९९९. उदपप्तदसौसूर्यःपुरुविश्वानिजूर्वन्। आदित्यःपर्वतेभ्योविश्वदृष्टोअदृष्टहा ॥९॥

उत्। अपप्तत्। असौ। सूर्यः। पुरु। विश्वानि। जूर्वन्। आदित्यः। पर्वतेभ्यः। विश्वऽदृष्टः। अदृष्टऽहा ॥९॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **आदित्य :** = अदितिका छोरा; **विश्वदृष्ट :** = सबैलाई देख्ने; **अदृष्टहा** = नदेखिएका (जीव) हरूलाई मार्ने; **असौ** = ती; **सूर्यः** = सूर्य; **विश्वानि** = सबै (विषहरू) लाई; **पुरु जूर्वन्** = धेरै (प्रकारले) नाश गर्दै; **पर्वतेभ्यः** = पर्वतहरूभन्दा; **उत् अपप्तत्** = माथि गए।

सामान्य अर्थ ☞ अदितिका छोरा, सबैलाई देख्ने, नदेखिएका जीवहरूलाई मार्ने, ती सूर्य सबै विषहरूलाई धेरै प्रकारले नाश गर्दै पर्वतहरूभन्दा माथि गए।

वेदार्थ ☞ हानिकारक प्रभावलाई नाश गर्नेको सधैँ उन्नति हुन्छ र उचाइमा पुग्दछन्।

२०००. सूर्येविषमासजामिदृतिंसुरावतोगृहे।
सोचिन्नुनमरातिनोवयंमरामारेअस्ययोजनंहरिष्ठामधुत्वामधुलाचकार ॥१०॥

सूर्ये। विषम्। आ। सजामि। दृतिम्। सुराऽवतः। गृहे। सः। चित्। नु। न। मराति। नो इति। वयम्। मराम। आरे। अस्य। योजनम्। हरिऽस्थाः। मधु। त्वा। मधुला। चकार ॥१०॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(अहम्** = म); **सुरावतः** = मदिरा बनाउने (व्यक्ति) का; **गृहे** = घरमा; **दृतिम् (इव)** = छालाको पात्रभैँ; **सूर्ये** = सूर्यमा; **विषम्** = विषलाई; **आ सजामि** = राख्दछु; **सः** = ती (सूर्य); **नु** = निश्चय नै; **न मराति** = मर्दैनन्; **वयम् चित्** = हामी पनि; **नो मराम** = मर्दैनौँ; **(यतः** = किनकि); **अस्य** = यस (विष) को; **योजनम्** = बाटो; **आरे** = टाढा; **(अस्ति** = छ); **(विष** = हे विष) !; **हरिष्ठाः** = घोडामा चढेका (सूर्यले); **त्वा** = तिमीलाई; **मधु** = मीठो; **मधुला** = आनन्द दिने औषधि; **चकार** = बनाएका छन्।

सामान्य अर्थ ☞ म मदिरा बनाउने व्यक्तिका घरमा छालाको पात्र (राखे) भैँ सूर्यमा विषलाई राख्दछु। ती सूर्य निश्चय नै मर्दैनन्; हामी पनि मर्दैनौँ। किनकि यस विषको बाटो टाढा छ। हे विष ! घोडामा चढेका सूर्यले तिमीलाई मीठो, आनन्द दिने औषधि बनाएका छन्।

वेदार्थ ☞ विनाशकारी तत्त्वलाई हटाउने पुरुषार्थी आफू पनि सुरक्षित रहन्छ र अरूलाई पनि हानिबाट जोगाउँछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२००१. इयत्तिकाशंकुन्तिकासकाजंघासतेविषम्।
सोचिन्नुनमंरातिनोवयंमंरामारेअस्ययोजंनंहरिष्ठामधुंत्वामधुलाचंकार ॥११॥

इयत्तिका। शकुन्तिका। सका। जघास। ते। विषम्। सो इति। चित्। नु। न। मराति। नो इति। वयम्। मराम। आरे। अस्य। योजनम्। हरिऽस्थाः। मधु। त्वा। मधुला। चकार ॥११॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(विषधर** = हे विषालु जीव) !; **ते** = तिम्रो; **विषम्** = विषलाई; **सका** = त्यो; **इयत्तिका** = निश्चित परिमाण भएको (सानो); **शकुन्तिका** = तित्रो चरोले; **जघास** = खायो; **सो (सा+उ)** = त्यो (तित्रो चरो); **नु न मराति** = निश्चय नै मर्दैन; **वयम् चित्** = हामी पनि; **नो मराम** = मर्दैनौँ; **(यतः** = किनकि); **अस्य** = यस (विष) को; **योजनम्** = बाटो; **आरे** = टाढा; **(अस्ति** = छ); **(विष** = हे विष) !; **हरिष्ठाः** = घोडामा चढेका (सूर्यले); **त्वा** = तिमीलाई; **मधु** = मीठो; **मधुला** = आनन्द दिने औषधि; **चकार** = बनाएका छन्।

सामान्य अर्थ ☞ हे विषालु जीव ! तिम्रो विषलाई त्यो सानो तित्रो चराले खायो। त्यो तित्रो चरो निश्चय नै मर्दैन; हामी पनि मर्दैनौँ। किनकि यस विषको बाटो टाढा छ। हे विष ! घोडामा चढेका सूर्यले तिमीलाई मीठो, आनन्द दिने औषधि बनाएका छन्।

वेदार्थ ☞ सूर्यको कृपा पाएका साना-ठूला सबै प्राणीलाई विषालु जीवका प्रहारले हानि पुऱ्याउन सक्तैन।

२००२. त्रिःसप्तविंष्पुलिङ्गकाविषस्यंपुष्पमक्षन्।
ताश्चिन्नुनमंरन्तिनोवयंमंरामारेअंस्ययोजंनंहरिष्ठामधुंत्वामधुलाचंकार ॥१२॥

त्रिः। सप्त। विष्पुलिङ्गकाः। विषस्य। पुष्पम्। अक्षन्। ताः। चित्। नु। न। मरन्ति। नो इति। वयम्। मराम। आरे। अस्य। योजनम्। हरिऽस्थाः। मधु। त्वा। मधुला। चकार ॥१२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **त्रिः सप्त** = एक्काईसवटा; **विष्पुलिङ्गकाः** = विष खाने सानासाना चराहरूले; **विषस्य** = विषको; **पुष्पम्** = फूललाई; **अक्षन्** = खाए; **ताः** = ती (चराहरू); **नु न मरन्ति** = निश्चय नै मर्दैनन् (र); **वयम चित्** = हामी पनि; **नो मराम** = मर्दैनौँ; **(यतः** = किनकि); **अस्य** = यस (विष) को; **योजनम्** = बाटो; **आरे** = टाढा; **(अस्ति** = छ); **(विष** = हे विष) !; **हरिष्ठाः** = घोडामा चढेका (सूर्यले); **त्वा** = तिमीलाई; **मधु** = मीठो; **मधुला** = आनन्द दिने औषधि; **चकार** = बनाएका छन्।

सामान्य अर्थ ☞ विष खाने एक्काईसवटा सानासाना चराहरूले विषको फूललाई खाए। ती चराहरू निश्चय नै मर्दैनन् र हामी पनि मर्दैनौँ। किनकि यस विषको बाटो टाढा छ। हे विष ! घोडामा चढेका सूर्यले तिमीलाई मीठो, आनन्द दिने औषधि बनाए।

वेदार्थ ☞ आपद्को अवस्था आइलाग्दा सानाठूला सबैले सङ्गठित भएर प्रतिकार गर्न सकिन्छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२००३. नवानांनवतीनांविषस्यरोपुंषीणाम्।
सर्वांसामग्रभंनामारेअस्ययोजनंहरिष्ठामधुंत्वामधुलाचकार ॥१३॥

नवानाम्। नवतीनाम्। विषस्य। रोपुषीणाम्। सर्वासाम्। अग्रभम्। नाम। आरे। अस्य। योजनम्। हरिऽस्थाः। मधु। त्वा। मधुला। चकार ॥१३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ विषस्य = विषलाई; **रोपुषीणाम्** = नाश गर्ने; **सर्वासाम्** = सबै; **नवानाम् नवतीनाम्** = उनान्सय (नदीहरू) का; **नाम (नामानि)** = नामहरू; **(अहम्** = मैले); **अग्रभम्** = लिइसकेँ (जपिसकेँ); **अस्य** = यस (विष) को; **योजनम्** = बाटो; **आरे** = टाढा; **(अस्ति** = छ); **(विष** = हे विष) !; **हरिष्ठाः** = घोडामा चढेका (सूर्यले); **त्वा** = तिमीलाई; **मधु** = मीठो; **मधुला** = आनन्द दिने औषधि; **चकार** = बनाएका छन्।

सामान्य अर्थ ☞ विषलाई नाश गर्ने सबै उनान्सय नदीहरूका नामहरू मैले जपिसकेँ। यस विषको बाटो टाढा छ। हे विष ! घोडामा चढेका सूर्यले तिमीलाई मीठो, आनन्द दिने औषधि बनाएका छन्।

वेदार्थ ☞ समस्या आउने स्रोत धेरै भएझैँ तिनका समाधानका स्रोत पनि धेरै हुन्छन्।

२००४. त्रिःसप्तमंयूर्यःसप्तस्वसांरोअग्रुवंः। तास्तेंविषंविजंभ्रिरउदकंकुम्भिनींरिव ॥१४॥

त्रिः। सप्त। मयूर्यः। सप्त। स्वसारः। अग्रुवः। ताः। ते। विषम्। वि। जभ्रिरे। उदकम्। कुम्भिनीःऽइव ॥१४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ (विषधर = हे विषालु जीव) !; **कुम्भिनीरिव उदकम्** = गाग्रो बोकेका स्त्रीहरूले पानी (लगे) झैँ; **त्रिः सप्त** = एक्काईसवटा; **मयूर्यः** = पोथी मयूरहरूले; **(च** = र); **स्वसारः** = दिदी–बहिनीरूप; **ताः** = ती; **सप्त** = सात; **अग्रुवः** = नदीहरूले; **ते** = तिम्रो; **विषम्** = विषलाई; **वि जभ्रिरे** = विशेष प्रकारले हरण गरे।

सामान्य अर्थ ☞ हे विषालु जीव ! गाग्रो बोकेका स्त्रीहरूले पानी लगेझैँ एक्काईसवटा पोथी मयूरहरूले र दिदीबहिनीरूप सात नदीहरूले तिम्रो विषलाई विशेष प्रकारले हरण गरे।

वेदार्थ ☞ मयूरमा र पवित्र नदीका जलमा पनि विष शमन गर्न सक्ने शक्ति छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२००५. इयत्तकःकुषुम्भकस्तकंभिनद्म्यश्मना। ततौविषंप्रवांवृतेपरांचीरनुसंवतः ॥१५॥

इयत्तकः। कुषुम्भकः। तकम्। भिनद्मि। अश्मना। ततः। विषम्। प्र। ववृते। पराचीः। अनु। सम्ऽवतः ॥१५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **कुषुम्भकः** = विषालु जीव; **इयत्तकः** = निश्चित परिमाण भएको (सानो); **(अस्ति** = छ); **(अहम्** = म); **(तम्** = त्यस); **तकम्** = दुष्टलाई; **अश्मना** = ढुङ्गाले; **भिनद्मि** = प्रहार गर्छु; **ततः** = त्यसपछि; **(तस्य** = त्यस विषालु जीवको); **विषम्** = विष; **पराचीः** = टाढा भएका; **संवतः अनु** = ठाउँहरूतिर; **प्र ववृते** = फर्किन्छ।

सामान्य अर्थ ☞ विषालु जीव सानो छ। म त्यस दुष्टलाई ढुङ्गाले प्रहार गर्दछु। त्यसपछि त्यस विषालु जीवको विष टाढा जान्छ वा हराउँछ।

वेदार्थ ☞ साधकहरूले व्यवधानलाई आफ्ना शक्तिद्वारा पन्छाउँदछन्।

२००६. कुषुम्भकस्तदंब्रवीद्गिरेःप्रंवर्तमानकः। वृश्चिंकस्यारसंविषमंरसंवृश्चिकतेविषम् ॥१६॥

कुषुम्भकः। तत्। अब्रवीत्। गिरेः। प्रऽवर्तमानकः। वृश्चिकस्य। अरसम्। विषम्। अरसम्। वृश्चिक। ते। विषम् ॥१६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **कुषुम्भकः** = विषालु जीवले; **गिरेः** = पर्वतबाट; **प्रवर्तमानकः** = छिट्टै निस्कँदै; **तत् (एतत्)** = यस्तो; **अब्रवीत्** = भन्यो; **वृश्चिकस्य** = बिच्छीको; **विषम्** = विष; **अरसम्** = रस नभएको (शक्तिहीन); **(अस्ति** = छ); **वृश्चिक** = 'हे बिच्छी !; **ते** = तेरो; **विषम्** = विष; **अरसम्** = रस नभएको (शक्तिहीन); **(अस्ति** = छ)'।

सामान्य अर्थ ☞ विषालु जीवले पर्वतबाट छिट्टै निस्कँदै यस्तो भन्यो– 'बिच्छीको विष रस नभएको – शक्ति हीन छ। हे बिच्छी ! तेरो विष रस नभएको शक्तिहीन छ।'

वेदार्थ ☞ सज्जनका अगाडि दुर्जनहरूका जोर नचलेपछि आपसमा दोषारोपण गर्दै मैदानबाट भाग्दछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दोस्रो मण्डल, सूक्त - ३२, मन्त्र सङ्ख्या २३१९-२३२६

ऋषि – गृत्समद भार्गव। **देवता** – १-द्यावापृथिवी, २-३ इन्द्र, ४-५ सिनीवाली, ८-लिङ्गोक्त त्वष्ट्य। **छन्द** – जगती ६-८ अनुष्टुप्।

२३१९. **अस्यमेद्यावापृथिवीऋतायतोभूतमवित्रीवचसःसिषासतः।
ययोरायुःप्रतरंतेइदंपुरउपस्तुतेवसूयुर्वांमहोदधे ॥१॥**

अस्य। मे। द्यावापृथिवी इति। ऋतऽयतः। भूतम्। अवित्री इति। वचसः। सिषासतः। ययोः। आयुः। प्रऽतरम्। ते इति। इदम्। पुरः। उपस्तुते इत्युपऽस्तुते। वसुऽयुः। वाम्। महः। दधे ॥१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **द्यावापृथिवी** = हे द्युलोक र पृथ्वी !; **ऋतायतः** = सत्य चाहने; **सिषासतः** = पूजा गर्न चाहने; **अस्य** = यो; **वचसः** = स्तुतिकर्ता; **मे** = मेरा; **(युवाम्** = तिमी दुवै); **अवित्री** = रक्षक; **भूतम्** = होओ; **ययोः** = जुन दुवै (द्युलोक र पृथ्वी) मा; **प्रतरम्** = उत्कृष्ट; **आयुः** = अन्न; **(अस्ति** = छ); **ते** = ती दुवै (द्युलोक र पृथ्वी); **उपस्तुते** = नजिकैबाट स्तुति गरिएका; **(स्तः** = छन्); **वसूयुः** = धन चाहने; **(अहम्** = म); **वाम्** = तिमी दुवैका लागि; **इदम्** = यो; **महः** = महान् (स्तोत्र); **पुरः दधे** = समर्पण गर्दछु।

सामान्य अर्थ ☞ हे द्युलोक र पृथ्वी ! सत्य चाहने, पूजा गर्न चाहने यो स्तुतिकर्ता मेरा (लागि) तिमी दुवै रक्षक होओ। जुन द्युलोक र पृथ्वी दुवैमा उत्कृष्ट अन्न छ ती द्युलोक र पृथ्वी दुवै नजिकैबाट स्तुति गरिएका छन्। धन चाहने म तिमी दुवैका लागि यो महान् स्तोत्र समर्पण गर्दछु।

वेदार्थ ☞ सेवा गर्नेलाई द्युलोक र पृथ्वीले अन्न र धन दिन्छन्।

२३२०. **मानोगुह्यारिपआयोरहन्दभन्मानआभ्योरीरधोदुच्छुनाभ्यः।
मानोवियौःसख्याविद्धितस्यनःसुम्नायतामनसातत्त्वेमहे ॥२॥**

मा। नः। गुह्याः। रिपः। आयोः। अहन्। दभन्। मा। नः। आभ्यः। रीरधः। दुच्छुनाभ्यः। मा। नः। वि। यौः। सख्या। विद्धि। तस्य। नः। सुम्नऽयता। मनसा। तत्। त्वा। ईमहे ॥२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(इन्द्र** = हे इन्द्र !); **आयोः** = मनुष्यका; **गुह्याः** = गोप्य; **रिपः** = हिंसाहरूले; **नः** = हामीलाई; **अहन्** = दिन (रात); **मा दभन्** = नदबाऊन्; **नः** = हामीलाई; **आभ्यः** = यी; **दुच्छुनाभ्यः** = दुःखदायी (शक्ति) हरूका लागि; **मा रीरधः** = वशमा नगर; **नः** = हाम्रा; **सख्या (सख्यानि)** = मित्रताहरूलाई; **मा वि यौः** = अलग नगर; **नः** = हाम्रो; **तस्य (तत्)** = त्यो (मित्रता) लाई; **सुम्नायता** = सुखकारी; **मनसा** = मनले; **विद्धि** = जान; **(वयम्** = हामी); **त्वा** = तिमीबाट; **तत्** = त्यही (वर); **ईमहे** = माग्दछौं।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सामान्य अर्थ ☞ हे इन्द्र ! मनुष्यका गोप्य हिंसाहरूले हामीलाई दिनरात नदबाऊन्। हामीलाई यी दुःखदायी शक्तिहरूका लागि वशमा नगर। हाम्रा मित्रताहरूलाई अलग नगर। हाम्रो त्यो मित्रतालाई सुखकारी मनले जान। तिमीबाट हामी त्यही वर माग्दछौँ।

वेदार्थ ☞ स्तुति गर्ने उपासकलाई मित्रझैँ बनेर इन्द्रले कपट व्यवहार गर्ने दुष्टबाट जोगाउँछन्।

२३२१. अहैळतामनसाश्रुष्टिमावहदुहानांधेनुंपिप्युषीमसश्चतम्।
पद्याभिराशुंवचसाचवाजिनंत्वाहिनोमिपुरुहूतविश्वहा ॥३॥

अहेळता। मनसा। श्रुष्टिम्। आ। वह। दुहानाम्। धेनुम्। पिप्युषीम्। असश्चतम्।
पद्याभिः। आशुम्। वचसा। च। वाजिनम्। त्वाम्। हिनोमि। पुरु्ऽहूत। विश्वहा ॥३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **पुरुहूत** = हे धेरैद्वारा बोलाइएका (इन्द्र) !; **(त्वम्** = तिमी); **अहेळता** = रिसरहित (शान्त); **मनसा** = मनले; **श्रुष्टिम्** = सुखदायी; **पिप्युषीम्** = पुष्ट; **असश्चतम्** = राम्ररी मिलेका अङ्ग भएको; **दुहानाम् धेनुम्** = दुध दिने गाई; **आ वह** = ल्याऊ; **(इन्द्र** = हे इन्द्र !); **वाजिनम्** = बलशाली; **आशुम्** = द्रुत गति भएका; **त्वाम्** = तिमीलाई; **(अहम्** = म); **पद्याभिः** = पद्य (स्तुति) हरूद्वारा; **च** = र; **वचसा** = (गद्य) स्तोत्रद्वारा; **विश्वहा** = सबै दिन (सधैँ); **हिनोमि** = खुसी गराउँदछु।

सामान्य अर्थ ☞ हे धेरैद्वारा बोलाइएका इन्द्र ! तिमी शान्त मनले सुखदायी, पुष्ट, राम्ररी मिलेका अङ्ग भएको, दुध दिने गाई ल्याऊ। हे इन्द्र ! बलशाली, द्रुत गति भएका तिमीलाई म पद्य स्तुति र गद्य स्तोत्र (विशेष र साधारण भनाइ) द्वारा सधैँ खुसी गराउँछु।

वेदार्थ ☞ इन्द्रका उपासकहरू आफ्ना जुनसुकै प्रकारका स्तोत्र इन्द्रलाई नै खुसी गराउन उच्चारण गर्दछन् र मागेको वस्तु प्राप्त गर्दछन्।

२३२२. राकामहंसुहवांसुष्टुतीहुवेशृणोतुनःसुभगाबोधतुत्मना।
सीव्यत्वपःसूच्याच्छिद्यमानयाददातुवीरंशतदायमुक्थ्यम् ॥४॥

राकाम्। अहम्। सु्ऽहवाम्। सु्ऽस्तुती। हुवे। शृणोतु। नः। सु्ऽभगा। बोधतु। त्मना।
सीव्यतु। अपः। सूच्या। अच्छिद्यमानया। ददातु। वीरम्। शत्ऽदायम्। उक्थ्यम् ॥४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अहम्** = म; **सुहवाम्** = राम्रोसँग बोलाइने; **राकाम्** = राका (पूर्णचन्द्र भएकी पूर्णिमादेवी) लाई; **सुष्टुती (सुष्टुत्या)** = राम्रो स्तुतिद्वारा; **हुवे** = बोलाउँदछु; **सुभगा** = सौभाग्यशाली (राका) ले; **नः** = हाम्रो (प्रार्थना); **शृणोतु** = सुनून् (र); **त्मना (आत्मना)** = आफैँ; **बोधतु** = बुझून्; **अच्छिद्यमानया** = नभाँचिने; **सूच्या** = सियोद्वारा; **अपः** = (हाम्रो) कर्मलाई (पनि); **सीव्यतु** = सिऊन् (र); **शतदायम्** = सयौँ (धेरै धन) दिने; **उक्थ्यम्** = प्रशंसित; **वीरम्** = वीर (सन्तति); **ददातु** = दिऊन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सामान्य अर्थ ☞ म राम्रोसँग बोलाइने राका (पूर्णचन्द्र भएकी पूर्णिमादेवी) लाई राम्रो स्तुतिद्वारा बोलाउँछु। सौभाग्यशाली राकाले हाम्रो प्रार्थना सुनून् र आफैँ बुझून्। नभाँचिने सियोद्वारा हाम्रो कर्मलाई पनि सिऊन् (कर्म गर्ने अटुट शक्ति दिऊन्) र धेरै धन दिने, प्रशंसित, वीर सन्तति दिऊन्।

वेदार्थ ☞ परिश्रमीले निरन्तर सत्कर्म गर्दै धनी एवं कर्मशील सन्तानको अपेक्षा गर्दछन्।

२३२३. यास्तेराकेसुमतयःसुपेशसोयाभिर्ददासिदाशुषेवसूनि।
ताभिर्नोअद्यसुमनाउपागहिसहस्रपोषंसुभगेरराणा ॥५॥

याः। ते। राके। सुऽमतयः। सुऽपेशसः। याभिः। ददासि। दाशुषे। वसूनि। ताभिः। नः। अद्य। सुऽमनाः। उपऽआगहि। सहस्रऽपोषम्। सुऽभगे। रराणा ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **सुभगे** = हे सौभाग्शाली !; **राके** = राका (पूर्णिमादेवी) !; **ते** = तिम्रा; **सुपेशसः** = राम्रा रूप (गुण) भएका; **याः** = जुन; **सुमतयः** = उत्तम बुद्धिहरू; **(सन्ति** = छन्); **याभिः** = जुन (बुद्धि) हरूद्वारा; **(त्वम्** = तिमी); **दाशुषे** = (हवि) दातालाई; **वसूनि** = धनहरू; **ददासि** = दिन्छ्यौ; **ताभिः** = ती (बुद्धि) हरूद्वारा; **सहस्रपोषम्** = हजारौँ पुष्टिकारक (धन); **रराणा** = दिने; **सुमनाः** = राम्रो मन भएकी; **(त्वम्** = तिमी); **अद्य** = आज; **नः** = हाम्रो; **उपागहि** = नजिक आऊ।

सामान्य अर्थ ☞ हे सौभाग्यशाली राका पूर्णिमादेवी ! तिम्रा राम्रा रूप (गुण) भएका जुन उत्तम बुद्धिहरू छन्, जुन बुद्धिहरूद्वारा तिमी दातालाई धनहरू दिन्छ्यौ ती बुद्धिहरूद्वारा हजारौँ पुष्टिकारक धन दिने, राम्रो मन भएकी तिमी आज हाम्रो नजिक आऊ।

वेदार्थ ☞ राकादेवीको रूप, गुणअनुसारकै मन र धन पाउने आशा उपासकहरूले गर्दछन्।

२३२४. सिनीवालिपृथुष्टुकेयादेवानामसिस्वसा। जुषस्वहव्यमाहुतंप्रजांदेविदिदिड्ढिनः ॥६॥

सिनीवालि। पृथुऽस्तुके। या। देवानाम्। असि। स्वसा। जुषस्व। हव्यम्। आऽहुतम्। प्रऽजाम्। देवि। दिदिड्ढि। नः ॥६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **पृथुष्टुके** = हे धेरै प्रशंसित; **सिनीवालि** = सिनीवाली (आँसीदेवी)* !; **या** = जुन; **(त्वम्** = तिमी); **देवानाम्** = देवताहरूकी; **स्वसा** = बहिनी; **असि** = हौ; **(सा त्वम्** = ती तिमी); **आहुतम्** = (अग्निमा) होम गरिएको; **हव्यम्** = हवि; **जुषस्व** = सेवन गर; **देवि** = हे देवी !; **नः** = हाम्रा; **प्रजाम्** = सन्ततिलाई; **दिदिड्ढि** = वृद्धि गर।

---

* अति अल्प चन्द्रमा बाँकी रहने चतुर्दशीयुक्त आँसी।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सामान्य अर्थ ☞ हे धेरै प्रशंसित सिनीवालीदेवी ! जुन तिमी देवताहरूकी बहिनी हौ ती तिमी अग्निमा होम गरिएको हवि सेवन गर। हे देवी ! हाम्रा सन्ततिलाई वृद्धि गर।

वेदार्थ ☞ उपासकले चन्द्रमाको मन्द प्रकाशमा सन्तानको कामना गर्दछन्।

२३२५. यासुबाहुःस्वङ्गुरिःसुषूमाबहुसूवरी। तस्यैविश्पत्न्यैहविःसिनीवाल्यैजुहोतन ॥७॥

या। सुऽबाहुः। सुऽअङ्गुरिः। सुऽसूमा। बहुऽसूवरी। तस्यै। विश्पत्न्यै। हविः। सिनीवाल्यै। जुहोतन ॥७॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(ऋत्विजः** = हे ऋत्विक्हरू) !; **सुबाहुः** = सुन्दर हात भएकी; **स्वङ्गुरिः** = राम्रा औँला भएकी; **सुषूमा** = राम्रोसँग (सन्तान) उत्पन्न गर्ने; **बहुसूवरी** = धेरैलाई जन्माउने; **या** = जो (सिनीवालीदेवी); **(अस्ति** = छिन्); **विश्पत्न्यै** = प्रजाकी स्वामिनी; **तस्यै** = ती; **सिनीवाल्यै** = सिनीवालीका निम्ति; **हविः** = हवि; **जुहोतन** = होम गर (चढाऊ)।

सामान्य अर्थ ☞ हे ऋत्विक्हरू ! सुन्दर हात भएकी, राम्रा औँला भएकी, राम्रोसँग सन्तान उत्पन्न गर्ने, धेरैलाई जन्माउने जो सिनीवाली देवी छिन्, प्रजाकी स्वामिनी ती सिनीवालीका निम्ति हवि चढाओ।

वेदार्थ ☞ सिनीवालीको उपासना गर्ने उपासकले सन्तान वृद्धि गर्दछ।

२३२६. यागुङ्गूर्यासिनीवालीयाराकायासरस्वती। इन्द्राणीमह्वऊतयेवरुणानींस्वस्तये ॥८॥

या। गुङ्गूः। या। सिनीवाली। या। राका। या। सरस्वती। इन्द्राणीम्। अह्वे। ऊतये। वरुणानीम्। स्वस्तये ॥८॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **या** = जो; **गुङ्गूः** = कुहू (शुद्ध औँसी); **या** = जो; **सिनीवाली** = सिनीवाली; **या** = जो; **राका** = राका; **या** = जो; **सरस्वती** = सरस्वती; **(च सन्ति** = पनि छन्); **(ताः देवीः** = ती देवीहरूलाई); **इन्द्राणीम्** = (इन्द्रकी पत्नी) इन्द्राणीलाई; **(च** = र); **वरुणानीम्** = (वरुणकी पत्नी) वरुणानीलाई; **(अपि** = पनि); **(अहम्** = म); **ऊतये** =(मेरो) रक्षाका लागि (तथा); **स्वस्तये** = कल्याणका लागि; **अह्वे** = बोलाउँदछु।

सामान्य अर्थ ☞ कुहू (शुद्ध औँसी), सिनीवाली, राका, सरस्वती (यी) जो जो छन् ती देवीहरूलाई, इन्द्रकी पत्नी इन्द्राणीलाई र वरुणकी पत्नी वरुणानीलाई पनि म मेरो रक्षाका लागि तथा कल्याणका लागि बोलाउँछु।

वेदार्थ ☞ उपासकले आफ्नो कल्याण र रक्षाका लागि रात्रिसम्बन्धी एवं अन्य देवीहरूलाई पनि आह्वान गर्दछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दोस्रो मण्डल, सूक्त – ३८, मन्त्र सङ्ख्या २३८४–२३९४

ऋषि – गृत्समद, भार्गव, शौनक। **देवता** – सविता। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

२३८४. **उदुष्यदेवःसंवितासवायंशश्वत्तमंतदंपावह्निरस्थात्।**
नूनंदेवेभ्योविहिधातिरत्नमथाभंजद्वीतिहोत्रंस्वस्तौ ॥१॥

उत्। ॐ इति। स्यः। देवः। सविता। सवाय। शश्वत्ऽतमम्। तत्ऽअपाः। वह्निः। अस्थात्। नूनम्। देवेभ्यः। वि। हि। धाति। रत्नम्। अथ। आ। अभजत्। वीतिऽहोत्रम्। स्वस्तौ ॥१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **सविता** = सविता; **देवः** = देव; **सवाय** = (संसारलाई) उत्पन्न (प्रकट) गर्नका लागि; **शश्वत्तमम् उ** = सधैँ नै (प्रतिदिन); **उत् अस्थात्** = उदाउँदछन्; **तदपाः** = त्यस्तो कर्म गर्ने; **वह्निः** = (संसारलाई) वहन गर्ने; **स्यः** = ती (सविता) देवले; **नूनम्** = अहिले; **देवेभ्यः** = तेजस्वी (स्तोता) हरूका लागि; **रत्नम्** = रत्न; **वि हि धाति** = दिन्छन्; **अथ** = त्यसपछि; **वीतिहोत्रम्** = सुन्दर यज्ञ भएको (यजमान) लाई; **स्वस्तौ** = कल्याणमा; **आ अभजत्** = सहभागी गराउँदछन्।

सामान्य अर्थ ☞ सवितादेव संसारलाई प्रकट गर्नका लागि प्रतिदिन उदाउँछन्। त्यस्तो कर्म गर्ने, संसारलाई वहन गर्ने, ती सवितादेवले अहिले तेजस्वी स्तोताहरूका लागि रत्न दिन्छन्; त्यसपछि सुन्दर यज्ञ भएको यजमानलाई कल्याणमा सहभागी गराउँछन्।

वेदार्थ ☞ प्रत्येक दिन उदाउने सविताले तेजस्वीलाई रत्न दिएर कल्याण गर्दछन्।

२३८५. **विश्वस्यहिश्रुष्टयेदेवऊर्ध्वःप्रबाहवापृथुपाणिःसिसर्ति।**
आपश्चिदस्यव्रतआनिमृग्राअयंचिद्वातोरमतेपरिज्मन् ॥२॥

विश्वस्य। हि। श्रुष्टये। देवः। ऊर्ध्वः। प्र। बाहवा। पृथुऽपाणिः। सिसर्ति। आपः। चित्। अस्य। व्रते। आ। निऽमृग्राः। अयम्। चित्। वातः। रमते। परिऽज्मन् ॥२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **पृथुपाणिः** = फैलिएका हात (किरण) भएका; **देवः** = (सविता) देव; **विश्वस्य** = संसारको; **श्रुष्टये** = सुखका लागि; **ऊर्ध्वः (भूत्वा)** = माथि भएर (उदाएर); **हि** = निश्चय नै; **बाहवा** = हात (किरण) हरू; **प्र सिसर्ति** = फैलाउँदछन्; **अस्य** = यिनको; **व्रते** = नियम (कर्म) मा; **निमृग्राः** = (सबैलाई) शुद्ध गर्ने; **आपः चित्** = पानीहरू पनि; **आ (स्यन्दन्ते)** = सबैतिर बग्दछन्; **अयम्** = यी; **वातः चित्** = वायु पनि; **परिज्मन् (परिज्मनि)** = सर्वव्यापक (अन्तरिक्ष) मा; **रमते** = रमाउँदछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सामान्य अर्थ ☞ फैलिएका किरण भएका सवितादेव संसारको सुखका लागि माथि उदाएर निश्चय नै हातहरू फैलाउँदछन्। यिनको नियममा सबैलाई शुद्ध गर्ने पानीहरू पनि सबैतिर बग्दछन्। यी वायु पनि सर्वव्यापक अन्तरिक्षमा रमाउँदछन्।

वेदार्थ ☞ सुख दिने ठूला हात भएका सवितादेवको नियममा नदी तथा वायु चल्दछन्।

२३८६. **आशुभिंश्चिद्यान्विमुंचातिनूनमरींरमदतंमानंचिदेतोः।**
अह्यर्षूणांचिन्न्यंयाँअविष्यामनुंव्रतंसवितुर्मोक्यागांत् ॥३॥

आशुऽभिः। चित्। यान्। वि। मुचाति। नूनम्। अरीरमत्। अतमानम्। चित्। एतोः। अह्यर्षूणाम्। चित्। नि। अयान्। अविष्याम्। अनु। व्रतम्। सवितुः। मोकी। आ। अगात् ॥३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(सविता** = सवितादेव); **यान्** = जाँदै (अस्त हुँदै); **आशुभिः चित्** = शीघ्रगामी (किरण) हरूद्वारा; **नूनम्** = अवश्य नै; **मुचाति** = मुक्त हुन्छन्; **अतमानम् चित्** = हिँडिरहेका (प्राणी) लाई पनि; **एतोः** = हिँडाइबाट; **वि अरीरमत्** = विश्राम गराउँदछन्; **अह्यर्षूणाम्** = शत्रुप्रति जानेहरूको; **अविष्याम्** = जाने इच्छालाई; **चित्** = पनि; **नि अयान्** = नियन्त्रण गर्दछन्; **सवितुः** = सविता (सूर्य) को; **व्रतम् अनु** = कर्मपछि; **मोकी** = रात्रि; **आ अगात्** = आउँदछिन्।

सामान्य अर्थ ☞ सवितादेव अस्त हुँदै शीघ्रगामी किरणहरूद्वारा अवश्य नै मुक्त हुन्छन्; हिँडिरहेका प्राणीहरूलाई पनि हिँडाइबाट विश्राम गराउँदछन्; शत्रुप्रति जानेहरूको जाने इच्छालाई पनि नियन्त्रण गर्दछन्। सविताको कर्मपछि रात्रि आउँदछिन्।

वेदार्थ ☞ संसारका सबै कर्महरू सविताकै नियमका आधारमा सञ्चालन हुन्छन्।

२३८७. **पुनःसमंव्यद्वितंतंवयंन्तीमध्याकर्तोर्न्यंधाच्छक्मधीरंः।**
उत्संहायांस्थाद्व्यृ१तूंरंदर्धररमंतिःसवितादेवआगांत् ॥४॥

पुनरिति। सम्। अव्यत्। विऽततम्। वयन्ती। मध्या। कर्तोः। नि। अधात्। शक्म। धीरः। उत्। सम्ऽहाय। अस्थात्। वि। ऋतून्। अदर्धः। अरमतिः। सविता। देवः। आ। अगात् ॥४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(यदा** = जब); **विततम्** = फैलिएको (किरण) लाई; **वयन्ती** = बुन्दै(समेट्दै); **(रात्रिः** = रात्रिले); **सम् अव्यत्** = (संसारलाई) बेर्छिन् (ढाक्छिन्); **(तदा** = त्यस बेला); **धीरः** = विद्वान्ले; **शक्म** = गर्न सकिने; **कर्तोः** = कर्म (पनि); **मध्या** = बीचैमा; **नि अधात्** = रोक्छन्; **पुनः** = फेरि; **(यदा** = जब); **अरमतिः** = विश्राम नलिने; **सविता** = सविता (सूर्य); **देवः** = देव; **आ अगात्** = उदाउँछन् (र); **ऋतून्** = ऋतु (समय) हरूलाई; **वि अदर्धः** = छुट्याउँछन्; **(तदा** = त्यस बेला); **(लोकः** = लोक); **संहाय** = (ओछ्यान) त्यागेर; **उत् अस्थात्** = उठ्दछ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सामान्य अर्थ ☞ जब फैलिएका किरणलाई समेट्दै रात्रिदेवीले संसारलाई ढाक्छिन् त्यस बेला विद्वान्ले गर्न सकिने कर्म पनि बीचैमा रोक्छन्। फेरि जब विश्राम नलिने सवितादेव उदाउँछन् र समयहरूलाई छुट्याउँछन् त्यस बेला लोक ओछ्यान त्यागेर उठ्छ।

वेदार्थ ☞ सबैको कर्तव्यअनुसार काम गर्ने समय निश्चित हुन्छ र सकिने काम पनि बुद्धिमान्ले अनधिकृत समयमा गर्दैनन्।

२३८८. **नानौकांसिदुर्योविश्वमायुर्वितिष्ठतेप्रभवःशोकोअग्नेः।**
ज्येष्ठंमातासूनवेभागमाधादन्वस्यकेतमिषितंसवित्रा ॥५॥

नाना। ओकांसि। दुर्यः। विश्वम्। आयुः। वि। तिष्ठते। प्रऽभवः। शोकः। अग्नेः। ज्येष्ठम्। माता। सूनवे। भागम्। आ। अधात्। अनु। अस्य। केतम्। इषितम्। सवित्रा ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अग्नेः** = अग्निको; **दुर्यः** = घरमा (यज्ञस्थलमा) उत्पन्न भएको; **प्रभवः** = प्रभावशाली; **शोकः** = तेज; **नाना** = धेरै; **ओकांसि** = घरहरूमा (र); **विश्वम्** = सम्पूर्ण; **आयुः अनु** = जीवन (प्राणी) मा; **वि तिष्ठते** = अवस्थित हुन्छ; **माता** = माताले (उषा); **सवित्रा** = सविताद्वारा; **इषितम्** = प्रेरित; **अस्य** = यी (अग्नि) को; **केतम्** = ज्ञान गराउने; **ज्येष्ठम्** = श्रेष्ठ; **भागम्** = भाग; **सूनवे** = पुत्र (अग्नि) का लागि; **आ अधात्** = धारण गर्दछिन्।

सामान्य अर्थ ☞ यज्ञस्थलमा उत्पन्न भएको अग्निको प्रभावशाली तेज धेरै घरहरूमा र सम्पूर्ण प्राणीहरूमा अवस्थित हुन्छ। माता उषाले सविताद्वारा प्रेरित यी अग्निको ज्ञान गराउने, श्रेष्ठ (तेजको) भाग पुत्र अग्निका लागि धारणा गर्दछिन्।

वेदार्थ ☞ उषाको आगमनबाट समस्त प्राणीभित्र अग्नि रहेको जानकारी पाइन्छ।

२३८९. **समाववर्तिविष्ठितोजिगीषुर्विश्वेषांकामश्चरताममाभूत्।**
शश्वाँअपोविकृतंहित्व्यागादनुव्रतंसवितुर्दैव्यस्य ॥६॥

सम्ऽआववर्ति। विऽस्थितः। जिगीषुः। विश्वेषाम्। कामः। चरताम्। अमा। अभूत्। शश्वान्। अपः। विऽकृतम्। हित्वी। आ। अगात्। अनु। व्रतम्। सवितुः। दैव्यस्य ॥६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **दैव्यस्य** = द्युलोकमा रहने; **सवितुः** = सविता (देव) को; **व्रतम् अनु** = नियमअनुसार; **(सूर्यास्ते सति** = सूर्य अस्त भएका बेलामा); **विष्ठितः** = (युद्धमा) रहेको; **जिगीषुः** = विजय चाहने (योद्धा); **(युद्धात्** = युद्धबाट); **समाववर्ति** = फर्किन्छ; **विश्वेषाम्** = सम्पूर्ण; **चरताम्** = गतिशील (प्राणी) हरूको; **अमा** = घर; **कामः** = (जाने) इच्छा; **अभूत्** = हुन्छ; **शश्वान्** = सधैं (काम) गर्ने (व्यक्ति); **विकृतम्** = बिग्रिएको (आधा भएको); **अपः** = कर्मलाई; **हित्वी** = छोडेर; **आ अगात्** = (घरमा) आउँछ।

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सामान्य अर्थ ☞ द्युलोकमा रहने सवितादेवको नियमअनुसार सूर्य अस्त भएका बेलामा युद्धमा रहेको, विजय चाहने योद्धा युद्धबाट फर्किन्छ । सम्पूर्ण गतिशील प्राणीहरूको घर जाने इच्छा हुन्छ। सधैँ काम गर्ने व्यक्ति आधा भएको कर्मलाई छोडेर घरमा आउँछ।

वेदार्थ ☞ समयको नियम पालन गर्दै काम गर्ने व्यक्ति नै विजयी योद्धा हो।

२३९०. **त्वयांहितमप्यंमप्सुभागंधन्वान्वामृंगयसोवितस्थुः ।**
वनांनिविभ्योनकिरस्यतानिंव्रतादेवस्यसवितुर्मिनन्ति ॥७॥

त्वया । हितम् । अप्यम् । अप्ऽसु । भागम् । धन्व । अनु । आ । मृगयसः । वि । तस्थुः ।
वनानि । विऽभ्यः । नकिः । अस्य । तानि । व्रता । देवस्य । सवितुः । मिनन्ति ॥७॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(सवितः** = हे सविता !); **त्वया** = तिमीद्वारा; **अप्सु** = अन्तरिक्षमा; **अप्यम्** = जलको; **भागम्** = भाग; **हितम् (अस्ति)** = राखिएको छ; **मृगयसः** = (अन्नपानी) खोज्ने (प्राणी) हरू; **धन्व अनु** = जल नभएको ठाउँमा (पनि); **वि तस्थुः** = रहेका छन्; **(त्वया** = तिमीद्वारा); **विभ्यः** = पक्षीहरूका लागि; **वनानि** = जङ्गलहरू; **(विभक्तानि सन्ति** = विभाजन गरिएका छन्); **अस्य** = यी; **देवस्य** = तेजस्वी; **सवितुः** = सविताका; **तानि** = ती; **व्रता (व्रतानि)** = नियमहरूलाई; **नकिः आ मिनन्ति** = कसैले पनि नाश गर्दैनन्।

सामान्य अर्थ ☞ हे सविता ! तिमीद्वारा अन्तरिक्षमा जलको भाग राखिएको छ। अन्नपानी खोज्ने प्राणीहरू जल नभएका ठाउँमा पनि रहेका छन्। तिमीद्वारा पक्षीहरूका लागि जङ्गलहरू विभाजन गरिएका छन् । यी तेजस्वी सविताका ती नियमहरूलाई कसैले पनि नाश गर्दैनन्।

वेदार्थ ☞ सवितादेवका बुझ्न नसकिने नियमहरूभित्रै प्राणीले जीवन निर्वाह गर्दछन्।

२३९१. **याद्राध्यंवरुणोयोनिमप्यमनिंशितंनिमिषिजर्भुराणः ।**
विश्वोमार्ताण्डोव्रजमापशुर्गात्स्थशोजन्मानिसविताव्याकः ॥८॥

यात्ऽराध्यम् । वरुणः । योनिम् । अप्यम् । अनिऽशितम् । निऽमिषि । जर्भुराणः । विश्वः ।
मार्ताण्डः । व्रजम् । आ । पशुः । गात् । स्थऽशः । जन्मानि । सविता । वि । आ ।
अकरित्यकः ॥८॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **वरुणः** = वरुणले; **याद्राध्यम्** = यात्रीहरूले प्राप्त गर्न योग्य; **अप्यम्** = जलसम्बन्धी; **अनिशितम्** = दुःख नहुने; **योनिम्** = स्थान; **निमिषि** = रात्रिमा; **(प्रयच्छति** = दिन्छन्); **जर्भुराणः** = गमनशील; **विश्वः** = सम्पूर्ण; **मार्ताण्डः** = पक्षी; **(तत्र** = त्यहाँ); **आ गात्** = आउँदछन्; **पशुः** = पशु; **व्रजम्** = गोठमा; **(आ गात्** = आउँछ);

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सविता = सविताले; **जन्मानि** = उत्पन्न भएका (प्राणी) हरूलाई; **स्थशः** = ठाउँठाउँमा; **वि आ अकः** = अलग अलग राख्दछन्।

सामान्य अर्थ ☞ वरुणले यात्रीहरूले प्राप्त गर्न योग्य, जलसम्बन्धी, दुःख नहुने स्थान रात्रिमा दिन्छन्। गमनशील सम्पूर्ण पक्षी त्यहाँ आउँदछन्। पशु गोठमा आउँछ। सविताले उत्पन्न भएका प्राणीहरूलाई ठाउँठाउँमा अलगअलग राख्दछन्।

वेदार्थ ☞ वरुणका कृपाले वास र पानी पाउने गमनशील प्राणीहरू सविताका कृपाले वास बस्दछन्।

२३९२. **नयस्येन्द्रोवरुणोनमित्रोव्रतमर्यमानमिनन्तिरुद्रः।**
नारातयस्तमिदंस्वस्तिहुवेदेवंसवितारंनमोभिः ॥९॥

न। यस्य। इन्द्रः। वरुणः। न। मित्रः। व्रतम्। अर्यमा। न। मिनन्ति। रुद्रः। न। अरातयः। तम्। इदम्। स्वस्ति। हुवे। देवम्। सवितारम्। नमःऽभिः ॥९॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **यस्य** = जसको; **व्रतम्** = नियमलाई; **इन्द्रः** = इन्द्रले; **न (मिनाति)** = नाश गर्दैनन्; **वरुणः** = वरुणले; **न (मिनाति)** = नाश गर्दैनन्; **मित्रः** = मित्रले; **अर्यमा** = अर्यमाले (तथा); **रुद्रः** = रुद्रले; **न मिनन्ति** = नाश गर्दैनन्; **(च** = र); **अरातयः** = दान नगर्ने (लोभी) हरूले (पनि); **न (मिनन्ति)** = नाश गर्दैनन्; **तम्** = ती; **सवितारम्** = सविता; **देवम्** = देवलाई; **इदम् (इदानीम्)** = अहिले; **(अहम्** = म); **नमोभिः** = नमस्कारहरूद्वारा; **स्वस्ति** = (मेरो) कल्याणका लागि; **हुवे** = बोलाउँदछु।

सामान्य अर्थ ☞ जसको नियमलाई इन्द्रले, वरुणले, मित्रले, अर्यमाले तथा रुद्रले नाश गर्दैनन् र दान नगर्ने लोभीहरूले पनि नाश गर्दैनन् ती सवितादेवलाई अहिले म नमस्कारहरूद्वारा मेरो कल्याणका लागि बोलाउँदछु।

वेदार्थ ☞ कसैले पनि नाश गर्न नसक्ने कर्म भएका सवितालाई उपासकले बोलाउँछन्।

२३९३. **भगंधियंवाजयन्तःपुरंधिंनराशंसोग्नास्पतिर्नोअव्याः।**
आयेवामस्यसंगथेरयीणांप्रियादेवस्यसवितुःस्याम ॥१०॥

भगम्। धियम्। वाजयन्तः। पुरम्ऽधिम्। नराशंसः। ग्नाःपतिः। नः। अव्याः। आऽअये। वामस्य। सम्ऽगथे। रयीणाम्। प्रियाः। देवस्य। सवितुः। स्याम ॥१०॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(वयम्** = हामी); **पुरन्धिम्** = श्रेष्ठ बुद्धि भएका; **धियम्** = ध्यान गर्न योग्य; **भगम्** = सेवा गर्न योग्य; **(सवितारम्** = सवितादेवलाई); **(स्तुमः** = स्तुति गर्दछौँ); **ग्नास्पतिः** = स्त्रीहरूका पालक; **नराशंसः** = मानिसहरूद्वारा प्रशंसनीय;

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(सः = ती सवितादेवले); **वाजयन्तः (वाजयतः)** = बल चाहने; **नः** = हामीलाई; **अव्याः (अव्यात्)** = रक्षा गरून्; **(वयम्** = हामी); **वामस्य** = श्रेष्ठ(धन) को; **आये** = प्राप्तिका निम्ति (र); **रयीणाम्** = (पशु आदि) धनहरूको; **सङ्गथे** = लाभका निम्ति; **सवितुः** = सविता; **देवस्य** = देवका; **प्रियाः** = प्रिय; **स्याम** = होऔँ।

सामान्य अर्थ ☞ श्रेष्ठ बुद्धि भएका, ध्यान गर्न योग्य, सेवा गर्न योग्य सवितादेवलाई हामी स्तुति गर्दछौँ। स्त्रीहरूका पालक, मानिसहरूद्वारा प्रशंसनीय ती सवितादेवले बल चाहने हामीलाई रक्षा गरून्। हामी श्रेष्ठ धनको प्राप्तिका निम्ति र पशु आदि धनहरूको लाभका निम्ति सवितादेवका प्रिय होऔँ।

वेदार्थ ☞ स्तुति गर्नेहरूलाई सवितादेवले रक्षा गर्दै बल, पशु आदि श्रेष्ठ धन प्रदान गर्दछन्।

२३९४. अस्मभ्यंतद्दिवोअद्भ्यःपृथिव्यास्त्वयादत्तंकाम्यंराधआगात्।
शंयत्स्तोतृभ्यआपयेभवात्युरुशंसायसवितर्जरित्रे ॥११॥

अस्मभ्यम्। तत्। दिवः। अत्ऽभ्यः। पृथिव्याः। त्वया। दत्तम्। काम्यम्। राधः। आ। गात्। शम्। यत्। स्तोतृऽभ्यः। आपये। भवाति। उरुऽशंसाय। सवितः। जरित्रे ॥११॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **सवितः** = हे सवितादेव !; **त्वया** = तिमीद्वारा; **दत्तम्** = दिइएको; **तत्** = त्यो; **काम्यम्** = सुन्दर; **राधः** = धन; **अस्मभ्यम्** = हाम्रा लागि; **दिवः** = द्युलोकबाट; **अद्भ्यः** = अन्तरिक्षबाट (र); **पृथिव्याः** = पृथ्वीबाट (पनि); **आ गात्** = प्राप्त होओस्; **स्तोतृभ्यः** = (अन्य) स्तोताहरूका लागि (र); **आपये** = बन्धुका लागि; **यत्** = जुन (धन); **शम्** = सुखकर; **भवाति** = हुन्छ; **(तत्** = त्यही धन); **उरुशंसाय** = धेरै स्तुति गर्ने; **(मह्यम्** = म); **जरित्रे** = स्तोताका लागि; **(देहि** = देऊ)।

सामान्य अर्थ ☞ हे सवितादेव ! तिमीद्वारा दिइएको त्यो सुन्दर धन हाम्रा लागि द्युलोकबाट, अन्तरिक्षबाट र पृथ्वीबाट पनि प्राप्त होओस्। अन्य स्तोताहरूका लागि र बन्धुका लागि जुन धन सुखकर हुन्छ त्यही धन धेरै स्तुति गर्ने म स्तोताका लागि देऊ।

वेदार्थ ☞ सवितादेवका उपासकलाई तीनै लोकहरूबाट सुखकर धन प्राप्त हुन्छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तेस्रो मण्डल, सूक्त – ४२, मन्त्र सङ्ख्या २८४९–२८५७

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – गायत्री।

२८४९. उपनःसुतमागहिसोममिन्द्रगवाशिरम्। हरिभ्यांयस्तेअस्मयुः ॥१॥

उप। नः। सुतम्। आ। गहि। सोमम्। इन्द्र। गोऽआशिरम्। हरिऽभ्याम्। यः। ते। अस्मऽयुः ॥१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **इन्द्र** = हे इन्द्र !; **ते** = तिम्रो; **हरिभ्याम्** = दुई घोडाहरूद्वारा; **(युक्तः** = युक्त); **अस्मयुः** = हामीलाई चाहने; **यः** = जुन (रथ); **(अस्ति** = छ); **(तेन** = त्यस रथद्वारा); **नः** = हाम्रो; **(यज्ञे** = यज्ञमा); **गवाशिरम्** = गाईका, दुध आदि मिसाइएको; **सुतम्** = तयार गरिएको; **सोमम्** = सोमको; **उप आ गहि** = नजिक आऊ।

सामान्य अर्थ ☞ हे इन्द्र ! तिम्रो दुई घोडाहरूद्वारा युक्त, हामीलाई चाहने जुन रथ छ त्यस रथद्वारा हाम्रो यज्ञमा गाईका दुध आदि मिसाइएको, तयार गरिएको सोमको नजिक आऊ।

वेदार्थ ☞ इन्द्रका रथलाई उनका उपासकहरूले पनि राम्ररी जानेका छन्।

२८५०. तमिन्द्रमदमागहिबर्हिःष्ठांग्रावभिःसुतम्। कुविन्न्वस्यतृप्णवः ।२॥

तम्। इन्द्र। मदम्। आ। गहि। बर्हिःऽस्थाम्। ग्रावऽभिः। सुतम्। कुवित्। नु। अस्य। तृप्णवः ॥२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **इन्द्र** = हे इन्द्र !; **ग्रावभिः** = ढुङ्गाहरूद्वारा; **सुतम्** = (कुटेर) तयार गरिएको; **बर्हिःष्ठाम्** = कुशमाथि राखिएको; **तम्** = त्यो; **कुवित् मदम्** = धेरै आनन्द दिने (सोम) भएतिर; **आ गहि** = आऊ (र); **अस्य (अनेन)** = यस (सोम) द्वारा; **नु** = निश्चय नै; **तृप्णवः** = तृप्त होऊ।

सामान्य अर्थ ☞ हे इन्द्र ! ढुङ्गाहरूद्वारा कुटेर तयार गरिएको, कुशमाथि राखिएको त्यो धेरै आनन्द दिने सोम भएतिर आऊ र यस सोमद्वारा निश्चय नै तृप्त होऊ।

वेदार्थ ☞ श्रद्धाका साथ गरिएको सत्कर्मद्वारा देवता खुसी हुन्छन्।

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२८५१. इन्द्रं॑मि॒त्थागिरो॒ममाच्छा॑गुरिषि॒ताइ॒तः । आ॒वृ॒तेसोम॑पीतये ॥३॥

इन्द्रम् । इत्था । गिरः । मम । अच्छ । अगुः । इषिताः । इतः । आऽवृते । सोमऽपीतये ॥३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **सोमपीतये** = सोम पिउनका निम्ति; **आवृते** = फर्काउन (बोलाउन) लाई; **मम** = मेरा; **इतः** = यहाँबाट; **इत्था** = यसरी; **इषिताः** = प्रेरित गरिएका; **गिरः** = वाणीहरू; **इन्द्रम्** = इन्द्रमा; **अच्छ अगुः** = राम्ररी पुगून्।

सामान्य अर्थ ☞ सोम पिउनका निमित्त बोलाउनलाई मेरा यसरी यहाँबाट प्रेरित गरिएका वाणीहरू इन्द्रमा राम्ररी पुगून्।

वेदार्थ ☞ उपासकका हृदयदेखि निस्किएका स्तुतिले देवतालाई प्राप्त गर्दछन्।

२८५२. इन्द्रं॒सोम॑स्यपी॒तये॒स्तोमै॑रि॒हह॑वामहे । उ॒क्थेभिः॑कुवि॒दा॒गम॑त् ॥४॥

इन्द्रम् । सोमस्य । पीतये । स्तोमैः । इह । हवामहे । उक्थेभिः । कुवित् । आऽगमत् ॥४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(वयम्** = हामी); **उक्थेभिः** = प्रशंसनीय; **स्तोमैः** = स्तोत्रहरूद्वारा; **इन्द्रम्** = इन्द्रलाई; **हवामहे** = बोलाउँदछौँ; **(सः** = ती इन्द्र); **सोमस्य पीतये** = सोम पानका लागि; **कुवित्** = धेरैपटक; **इह** = यहाँ; **आगमत्** = आऊन्।

सामान्य अर्थ ☞ हामी प्रशंसनीय स्तोत्रहरूद्वारा इन्द्रलाई बोलाउँदछौँ। ती इन्द्र सोम पानका लागि धेरैपटक यहाँ आऊन्।

वेदार्थ ☞ श्रद्धाका साथ जतिपटक बोलाए पनि देवताहरू आउँछन्।

२८५३. इन्द्र॒सोमाः॑सु॒ताइ॒मेतान्द॑धिष्वशतक्रतो । ज॒ठरे॑वाजिनीवसो ॥५॥

इन्द्र । सोमाः । सुताः । इमे । तान् । दधिष्व । शतक्रतो इति शतऽक्रतो । जठरे ।
वाजिनीवसो इति वाजिनीऽवसो ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **शतक्रतो** = हे सयौँ कर्म गरेका; **वाजिनीवसो** = अन्न नै धन भएका; **इन्द्र** = इन्द्र !; **इमे** = यी; **सोमाः** = सोमहरू; **सुताः** = तयार गरिएका; **(सन्ति** = छन्); **तान्** = तिनीहरूलाई; **जठरे** = पेटमा; **दधिष्व** = राख।

सामान्य अर्थ ☞ हे सयौँ कर्म गरेका, अन्न नै धन भएका इन्द्र ! यी सोमहरू तयार गरिएका छन्; तिनीहरूलाई पेटमा राख।

वेदार्थ ☞ देवताले उपासकका सत्कर्मलाई आत्मसात् गर्दछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२८५४. विद्माहित्वांधनंजयंवाजेषुदधृषंकंवे। अधांतेसुम्नमींमहे ॥६॥

विद्म। हि। त्वा। धनम्ऽजयम्। वाजेषु। दधृषम्। कवे। अध। ते। सुम्नम्। ईमहे ॥६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **कवे** = हे ज्ञानी (इन्द्र) !; **वाजेषु** = युद्धहरूमा; **दधृषम्** = (शत्रुलाई) पराजित गर्ने; **धनञ्जयम्** = धन जित्ने; **त्वा** = तिमीलाई; **हि** = निश्चय नै; **विद्म** = जान्दछौं; **अध (अतः)** = यस कारण; **ते** = तिम्रो; **सुम्नम्** = धन; **ईमहे** = माग्दछौं।

सामान्य अर्थ ☞ हे ज्ञानी इन्द्र ! युद्धहरूमा शत्रुलाई पराजित गर्ने, धन जित्ने तिमीलाई निश्चय नै जान्दछौं; यस कारण तिम्रो धन माग्दछौं।

वेदार्थ ☞ इन्द्रले विजय गरेको धन स्तुतिकर्ताकै लागि हो।

२८५५. इममिंन्द्रगवांशिरंयवांशिरंचनःपिब। आगत्यावृषंभिःसुतम् ॥७॥

इमम्। इन्द्र। गोऽआशिरम्। यवऽआशिरम्। च। नः। पिब। आऽगत्य। वृषऽभिः। सुतम् ॥७॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **इन्द्र** = हे इन्द्र !; **नः** = हाम्रो; **(यज्ञम्** = यज्ञमा); **आगत्य** = आएर; **वृषभिः** = बलिया (ढुङ्गा) हरूद्वारा; **सुतम्** = (कुटेर) तयार गरिएको; **गवाशिरम्** = गाईको (दुध दही आदि) मिसाइएको; **च** = र; **यवाशिरम्** = जौ (को पिठो) मिसाइएको; **इमम्** = यो; **(सोमम्** = सोमलाई); **पिब** = पान गर।

सामान्य अर्थ ☞ हे इन्द्र ! हाम्रो यज्ञमा आएर बलिया ढुङ्गाहरूद्वारा कुटेर तयार गरिएको, गाईको दुध-दही आदि मिसाइएको र जौको पिठो मिसाइएको यो सोम पान गर।

वेदार्थ ☞ इन्द्रले पान गर्ने सोममा विविध पौष्टिक पदार्थ मिश्रित हुन्छन्।

२८५६. तुभ्येदिंन्द्रस्वओक्येइंसोमंचोदामिपीतये। एषरांरन्तुतेहृदि ॥८॥

तुभ्य। इत्। इन्द्र। स्वे। ओक्ये। सोमम्। चोदामि। पीतये। एषः। ररन्तु। ते। हृदि ॥८॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **इन्द्र** = हे इन्द्र !; **तुभ्य (तुभ्यम्)** = तिम्रा लागि; **पीतये** = पान गर्नका निम्ति; **इत्** = नै; **सोमम्** = सोमलाई; **स्वे** = आफ्नो; **ओक्ये** = स्थानमा; **चोदामि** = प्रेरित गर्दछु (पठाउँदछु); **ते** = तिम्रो; **हृदि** = हृदयमा (मनमा); **एषः** = यो (सोम); **ररन्तु** = धेरै रमाओस्।

सामान्य अर्थ ☞ हे इन्द्र ! तिम्राले पान गर्नका निम्ति नै सोमलाई आफ्नो स्थानमा पठाउँछु। तिम्रो मनमा यो सोम धेरै रमाओस्।

वेदार्थ ☞ इन्द्रलाई प्राप्त गरेपछि नै सोमको प्रसन्नता बढ्दछ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२८५७. त्वांसुतस्यंपीतयेंप्रत्नमिंन्द्रहवामहे। कुशिकासोंअवस्यवं: ॥९॥

त्वाम्। सुतस्य। पीतये। प्रत्नम्। इन्द्र। हवामहे। कुशिकासः। अवस्यवः ॥९॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **इन्द्र** = हे इन्द्र !; **अवस्यवः** = रक्षा चाहने; **कुशिकासः** = कुशिक गोत्रमा जन्मेका; **(वयम्** = हामी); **सुतस्य** = तयार गरिएको (सोम) को; **पीतये** = पानका लागि; **प्रत्नम्** = पुराना; **त्वाम्** = तिमीलाई; **हवामहे** = बोलाउँदछौं।

सामान्य अर्थ ☞ हे इन्द्र ! रक्षा चाहने, कुशिक गोत्रमा जन्मेका हामी तयार गरिएको सोम पानका लागि पुराना तिमीलाई बोलाउँदछौं।

वेदार्थ ☞ ऋषिहरू पहिल्यैदेखि इन्द्रलाई नै सोमपान गराउँछन्।

तेस्रो मण्डल, सूक्त – ५८, मन्त्र सङ्ख्या ३००३–३०११

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – अश्विनीकुमार। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

३००३. धेनुःप्रत्नस्यकाम्यंदुहांनान्तःपुत्रश्चंरतिदक्षिणायाः।
आद्योतनिंवंहतिशुभ्रयांमोषसःस्तोमोंअश्विनांवजीगः ॥१॥

धेनुः। प्रत्नस्य। काम्यम्। दुहाना। अन्तरिति। पुत्रः। चरति। दक्षिणायाः। आ।
द्योतनिम्। वहति। शुभ्रऽयामा। उषसः। स्तोमः। अश्विनौ। अजीगरिति ॥१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **धेनुः** = (सबैलाई) खुसी गराउने (उषा); **प्रत्नस्य (कृते)** = प्राचीन (अग्नि) को लागि; **काम्यम्** = राम्रो (दुध); **दुहाना** = दुहुँदै (दिँदै); **(चरति** = विचरण गर्छिन्); **दक्षिणायाः** = (उत्साह) बढाउने (उषा) को; **(अग्नेः च** = र अग्निको); **अन्तः** = बीचमा; **पुत्रः** = छोरो (सूर्य); **चरति** = विचरण गर्दछन्; **शुभ्रयामा** = उज्यालो समय भएको (दिन) ले; **द्योतनिम्** = प्रकाशमान् (सूर्य) लाई; **आ वहति** = धारण गर्दछ; **उषसः** = उषाको (उदयमा); **अश्विनौ** = दुई अश्विनीकुमारहरूलाई; **(स्तोतुम्** = स्तुति गर्न); **स्तोमः** = स्तोता; **अजीगः** = जाग्दछ।

सामान्य अर्थ ☞ सबैलाई खुसी गराउने उषा प्राचीन अग्निका लागि राम्रो दुध दुहुँदै (दिँदै) विचरण गर्दछिन्। उत्साह बढाउने उषाको र अग्निको बीचमा सूर्यरूपी छोरा विचरण गर्दछन्। उज्यालो समय भएको दिनले प्रकाशमान् सूर्यलाई धारण गर्दछ। उषाको उदयमा दुई अश्विनीकुमारहरूलाई स्तुति गर्नका लागि स्तोता जाग्दछ।

वेदार्थ ☞ अग्निको स्याहार गरिसकेपछि उषाले सूर्यको सेवा गर्दछिन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३००४. सुयुग्वहन्तिप्रतिवामृतेनोर्ध्वाभवन्तिपितरेवमेधाः ।
जरेथामस्मद्विपणेर्मनीषांयुवोरवश्चकृमायातमर्वाक् ॥२॥

सुऽयुक् । वहन्ति । प्रति । वाम् । ऋतेन । ऊर्ध्वाः । भवन्ति । पितराऽइव । मेधाः । जरेथाम् । अस्मत् । वि । पणेः । मनीषाम् । युवोः । अवः । चकृम । आ । यातम् । अर्वाक् ॥२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(अश्विनौ** = हे दुई अश्विनीकुमार !); **सुयुक् (सुयुजः)** = राम्ररी (रथमा) जोतिएका घोडाहरूले; **ऋतेन** = सत्य (रूपी रथ) द्वारा; **वाम्** = तिमी दुईलाई; **(यज्ञम्) प्रति** = यज्ञ भएतिर; **वहन्ति** = पुऱ्याउँछन्; **पितरेव** = पितामाता जस्ताझैँ; **मेधाः** = यज्ञहरू; **ऊर्ध्वाः** = उन्नत; **भवन्ति** = हुन्छन्; **(वयम्** = हामीले); **युवोः(युवयोःकृते)** = तिमी दुईका लागि; **अवः** = अन्न; **चकृम** = बनायौँ; **(युवाम्** = तिमी दुई); **अस्मत् अर्वाक्** = हाम्रो अगाडि; **आ यातम्** = आओ; **पणेः** = दुष्टको; **मनीषाम्** = बुद्धिलाई; **वि जरेथाम्** = नाश गर ।

सामान्य अर्थ ☞ हे दुई अश्विनीकुमार ! रथमा राम्ररी जोतिएका घोडाहरूले सत्यरूपी रथद्वारा तिमी दुईलाई यज्ञ भएतिर पुऱ्याउँछन् । पितामाता जस्ताझैँ यज्ञहरू उन्नत हुन्छन् । हामीले तिमी दुईका लागि अन्न बनायौँ । तिमी दुई हाम्रा अगाडि आओ; दुष्टको बुद्धिलाई नाश गर ।

वेदार्थ ☞ अश्विनीकुमार आएपछि स्तुतिकर्ताका शत्रु मासिन्छन् ।

३००५. सुयुग्भिरश्वैःसुवृतारथेनदस्राविमंशृणुतंश्लोकमद्रेः ।
किमङ्गवांप्रत्यवर्तिंगमिष्ठाहुर्विप्रासोअश्विनापुराजाः ॥३॥

सुयुक्ऽभिः । अश्वैः । सुऽवृता । रथेन । दस्रौ । इमम् । शृणुतम् । श्लोकम् । अद्रेः । किम् । अङ्ग । वाम् । प्रति । अवर्तिम् । गमिष्ठा । आहुः । विप्रासः । अश्विना । पुराऽजाः ॥३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अङ्ग अश्विना (अश्विनौ)** = हे दुई अश्विनीकुमारहरू !; **अवर्तिम् प्रति** = (हाम्रो) दुर्गति भएतिर; **गमिष्ठा (गमिष्ठौ)** = छिट्टै जाने; **वाम्** = तिमी दुईलाई; **पुराजाः** = प्राचीन; **विप्रासः** = ज्ञानीहरू; **किम्** = के; **आहुः** = भन्दछन् ?; **दस्रौ** = (शत्रुलाई) नाश गर्ने; **(युवाम्** = तिमी दुई); **सुयुग्भिः** = राम्ररी जोडिएका; **अश्वैः** = घोडाहरूका साथ; **सुवृता** = राम्रो चक्का भएको; **रथेन** = रथद्वारा; **(आगत्य** = आएर); **अद्रेः** = स्तोताको; **इमम्** = यस; **श्लोकम्** = स्तोत्रलाई; **शृणुतम्** = सुन ।

सामान्य अर्थ ☞ हे दुई अश्विनीकुमारहरू ! हाम्रो दुर्गति भएतिर छिट्टै जाने तिमी दुईलाई प्राचीन ज्ञानीहरू के भन्दछन् ? शत्रुलाई नाश गर्ने तिमी दुई राम्ररी जोडिएका घोडाहरूका साथ राम्रो चक्का भएको रथद्वारा आएर स्तोताको यस स्तोत्रलाई सुन ।

वेदार्थ ☞ अश्विनीकुमारले आपद्मा उद्धार गरेका कारण स्तोताहरू प्रशंसा गर्दछन् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३००६. आमन्येथामागतंकच्चिदेवैर्विश्वेजनासोअश्विनाहवन्ते।
इमाहिवांगोऋजीकामधूनिप्रमित्रासोनददुरुस्रोअग्रे ॥४॥

आ। मन्येथाम्। आ। गतम्। कत्। चित्। एवैः। विश्वे। जनासः। अश्विना। हवन्ते।
इमा। हि। वाम्। गोऽऋजीका। मधूनि। प्र। मित्रासः। न। ददुः। उस्रः। अग्ने ॥४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ (**अश्विनौ** = हे दुई अश्विनीकुमारहरू !); **विश्वे** = सम्पूर्ण; **जनासः** = मानिसहरू; (**युवाम्** = तिमी दुई); **अश्विना (अश्विनौ)** = अश्विनीकुमारहरूलाई; **हवन्ते** = बोलाउँछन्; (**तत्** = त्यो आह्वानलाई); **आ मन्येथाम्** = राम्ररी जान; **कत् चित्** = कुनै समयमा; **एवैः** = सवारीसाधनहरूद्वारा; **आ गतम्** = आओ; **उस्रः** = सूर्य; **अग्रे** = अगाडि; (**उदितः अस्ति** = उदाएका छन्); **मित्रासः** = साथीहरू; **न (यथा)** = जसरी; **ददुः** = (सोम) दिन्छन्; (**तथा एव** = त्यसरी नै); (**ऋत्विजः** = ऋत्विक्हरू); **वाम्** = तिमी दुईका लागि; **गोऋजीका (गोऋजीकानि)** = दुध मिसाइएका; **इमा (इमानि)** = यी; **मधूनि** = मीठा (सोम) हरू; **हि** = निश्चय नै; **प्र (ददति)** = राम्ररी दिन्छन्।

सामान्य अर्थ ☞ हे दुई अश्विनीकुमारहरू ! सम्पूर्ण मानिसहरू तिमी दुई अश्विनीकुमारहरूलाई बोलाउँछन्; त्यस आह्वानलाई राम्ररी जान । कुनै समयमा सवारीसाधनहरूद्वारा आओ। अगाडि सूर्य उदाएका छन्। साथीहरू जसरी सोम दिन्छन् त्यसरी नै ऋत्विक्हरू तिमी दुईका लागि दुध मिसाइएका यी मीठा सोमहरू निश्चय नै राम्ररी दिन्छन्।

वेदार्थ ☞ सूर्योदयमा श्रद्धापूर्वक सबैले अश्विनीकुमारहरूलाई सोम अर्पण गर्दछन्।

३००७. तिरःपुरूचिदश्विनारजांस्याङ्गूषोवांमघवानाजनेषु।
एहयातंपथिभिर्देवयानैर्दस्राविमेवांनिधयोमधूनाम् ॥५॥

तिरः। पुरु। चित्। अश्विना। रजांसि। आङ्गूषः। वाम्। मघऽवाना। जनेषु। आ। इह
। यातम्। पथिऽभिः। देवऽयानैः। दस्रौ। इमे। वाम्। निऽधयः। मधूनाम् ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **दस्रौ** = हे शत्रुनाशक; **मघवाना (मघवानौ)** = धनवान्; **अश्विना (अश्विनौ)** = दुई अश्विनीकुमारहरू !; **वाम्** = तिमी दुईका लागि; **जनेषु** = मानिसहरूमा; **आङ्गूषः** = स्तोत्र गान; (**कृतः अस्ति** = गरिएको छ); (**युवाम्** = तिमी दुवै); **पुरु रजांसि** = धेरै लोकहरूलाई; **तिरः चित्** = पार गर्दै; **देवयानैः** = देवताहरू हिंड्ने; **पथिभिः** = बाटाहरूद्वारा; **इह** = यहाँ; **आ यातम्** = आओ; **वाम्** = तिमी दुईका लागि; **मधूनाम्** = मीठा (सोम) हरूका; **इमे** = यी; **निधयः** = भण्डारहरू; (**सन्ति** = छन्)।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सामान्य अर्थ ☞ हे शत्रुनाशक, धनवान्, दुई अश्विनीकुमारहरू ! तिमी दुईका लागि मानिसहरूमा स्तोत्र गान गरिएको छ। तिमी दुवै धेरै लोकहरूलाई पार गर्दै देवताहरू हिँड्ने बाटहरूद्वारा यहाँ आओ। तिमी दुईका लागि मीठो सोमहरूका यी भण्डारहरू छन्।

वेदार्थ ☞ अरूतिर कतै नगईकन देवताहरू आफ्नै उपासक कहाँ जान्छन्।

३००८. **पुराणमोकः सख्यं शिवं वां युवोर्नरा द्रविणं जह्नाव्याम्।**
पुनः कृण्वानाः सख्या शिवानि मध्वा मदेम सह नू समानाः ॥६॥

पुराणम्। ओकः। सख्यम्। शिवम्। वाम्। युवोः। नरा। द्रविणम्। जह्नाव्याम्।
पुनरिति। कृण्वानाः। सख्या। शिवानि। मध्वा। मदेम। सह। नु। समानाः ॥६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **नरा (नरौ)** = हे दुई नेता (अश्विनीकुमारहरू); **युवोः (युवयोः)** = तिमी दुईको; **ओकः** = घर (निवासस्थान); **पुराणम्** = प्राचीन (सनातन); **(अस्ति** = छ); **वाम्** = तिमी दुईको; **सख्यम्** = (हामीसँगको) मित्रता; **शिवम्** = कल्याणकारी; **(अस्ति** = छ); **जह्नाव्याम्** = जह्नु (ऋषि) का सन्ततिमा; **द्रविणम्** = धन; **(धेहि** = स्थापित गर); **समानाः** = समान मन (विचार) भएका; **(वयम्** = हामी); **पुनः** = फेरि; **शिवानि** = (ती) कल्याणकारी; **सख्या (सख्यानि)** = मित्रताहरू; **कृण्वानाः** = (स्थापित) गर्दै; **मध्वा सह** = मीठो (सोम) का साथ; **नु** = निश्चय नै; **मदेम** = खुसी होऔँ।

सामान्य अर्थ ☞ हे दुई अश्विनीकुमार नेताहरू ! तिमी दुईको निवासस्थान सनातन छ। तिमी दुईको हामीसँगको मित्रता कल्याणकारी छ; जह्नु ऋषिका सन्ततिमा धन स्थापित गर। समान विचार भएका हामी फेरि ती कल्याणकारी मित्रताहरू स्थापित गर्दै मीठो सोमका साथ निश्चय नै खुसी होऔँ।

वेदार्थ ☞ अश्विनीकुमारसँगको मित्रताबाट उपासकले कल्याणकारी सोम प्राप्त गर्दछ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३००९. अश्विनावायुनायुवंसुदक्षानियुद्भिश्चसजोषसायुवाना।
नासत्यातिरोअह्न्यंजुषाणासोमंपिबतमस्रिधासुदानू ॥७॥

अश्विना। वायुना। युवम्। सुऽदक्षा। नियुत्ऽभिः। च। सऽजोषसा। युवाना। नासत्या। तिरःऽअह्न्यम्। जुषाणा। सोमम्। पिबतम्। अस्रिधा। सुदानू इति सुऽदानू ॥७॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **सुदानू** = हे राम्रा दानी; **सुदक्षा (सुदक्षौ)** = राम्रो सामर्थ्य भएका; **युवाना (युवानौ)** = युवा; **नासत्या (नासत्यौ)** = असत्यरहित; **अश्विना (अश्विनौ)** = दुई अश्विनीकुमारहरू !; **जुषाणा (जुषाणौ)** = (सोम) रुचाउने; **सजोषसा (सजोषसौ)** = समान प्रीति भएका; **अस्रिधा (अस्रिधौ)** = अहिंसित; **युवम् (युवाम्)** = तिमी दुवै; **वायुना** = वायुका साथ; **च** = र; **नियुद्भिः** = घोडाहरूका साथ; **तिरोअह्न्यम्** = दिन बितेपछि (अघिल्लो दिन) बनाइएको; **सोमम्** = सोम; **पिबतम्** = पान गर।

सामान्य अर्थ ☞ हे राम्रा दानी, राम्रो सामर्थ्य भएका, युवा, असत्यरहित दुई अश्विनीकुमारहरू ! सोम रुचाउने, समान प्रीति भएका, अहिंसित तिमी दुवै वायुका साथ र घोडाहरूका साथ अघिल्लो दिन बनाइएको सोम पान गर।

वेदार्थ ☞ उपासकहरू वायु, घोडा र अश्विनीकुमारहरूलाई सन्ध्याकालमा बनाएको सोम अर्पण गर्दछन्।

३०१०. अश्विनापरिवामिषःपुरूचीरीयुर्गीर्भिर्यतमानाअमृध्राः।
रथोहवामृतजाअद्रिजूतःपरिद्यावापृथिवीयन्तिसद्यः ॥८॥

अश्विना। परि। वाम्। इषः। पुरूचीः। ईयुः। गीःऽभिः। यतमानाः। अमृध्राः। रथः। ह। वाम्। ऋतऽजाः। अद्रिऽजूतः। परि। द्यावापृथिवी इति। यन्ति। सद्यः ॥८॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अश्विना (अश्विनौ)** = हे दुई अश्विनीकुमारहरू !; **पुरूचीः** = धेरैतिर पाइने; **इषः** = अन्नहरूले (हविहरूले); **वाम्** = तिमी दुईलाई; **ईयुः** = प्राप्त गर्दछन्; **अमृध्राः** = अहिंसित; **यतमानाः** = काममा लागेका (प्रयत्नशील); **(स्तोतारः** = स्तोताहरू); **गीर्भिः** = स्तुतिहरूद्वारा; **ह** = निश्चय नै; **वाम्** = तिमी दुईलाई; **परि (चरन्ति)** = सेवा गर्दछन्; **(वाम्** = तिमी दुईको); **ऋतजाः** = यज्ञका लागि उत्पन्न भएको; **अद्रिजूतः** = स्तोताद्वारा प्रेरित; **रथः** = रथ; **द्यावापृथिवी** = द्युलोक र पृथ्वीमा; **सद्यः** = तत्काल; **परि यन्ति** = पुग्दछ।

सामान्य अर्थ ☞ हे दुई अश्विनीकुमारहरू ! धेरैतिर पाइने हविहरूले तिमी दुईलाई प्राप्त गर्दछन्। अहिंसित, काममा प्रयत्नशील भएर लागेका स्तोताहरू स्तुतिद्वारा तिमी दुईलाई निश्चय नै सेवा गर्दछन्। तिमी दुईको यज्ञका लागि उत्पन्न भएको, स्तोताद्वारा प्रेरित रथ द्युलोक र पृथ्वीमा तत्काल पुग्दछ।

वेदार्थ ☞ अश्विनीकुमारले सोमपान गरिसकेपछि उनीहरूको रथ स्तोताले चाहेजस्तै जतातत्तै पुग्छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३०११. अश्विनामधुषुत्तमोयुवाकुःसोमस्तंपातमागतंदुरोणे।
रथोहवांभूरिवर्पःकरिक्रत्सुतावतोनिष्कृतमागमिष्ठः ॥९॥

अश्विना। मधुसुत्ऽतमः। युवाकुः। सोमः। तम्। पातम्। आ। गतम्। दुरोणे। रथः।
ह। वाम्। भूरि। वर्पः। करिक्रत्। सुतऽवतः। निःऽकृतम्। आऽगमिष्ठः ॥९॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अश्विना (अश्विनौ)** = हे दुई अश्विनीकुमारहरू !; **वाम्** = तिमी दुईको; **रथः** = रथ; **भूरि** = धेरै; **वर्पः** = धन; **करिक्रत्** = बारम्बार (जम्मा) बनाउँदै (पार्दै); **सुतवतः** = सोम तयार गर्ने (यजमान) को; **निष्कृतम्** = घरमा; **आगमिष्ठः (अस्ति)** = आउँछ; **(अतः** = यस कारण); **दुरोणे** = (हाम्रो) घरमा; **आ गतम्** = आओ; **युवाकुः** = तिमीलाई चाहने; **(यः** = जुन); **मधुषुत्तमः** = मिठासयुक्त; **सोमः** = सोम; **(अस्ति** = छ); **तम्** = त्यस (सोम) लाई; **ह** = निश्चय नै; **पातम्** = पान गर।

सामान्य अर्थ ☞ हे दुई अश्विनीकुमारहरू ! तिमी दुईको रथ बारम्बार धेरै धन जम्मा पार्दै सोम तयार गर्ने यजमानको घरमा आउँछ। यस कारण हाम्रा घरमा आओ। तिमीहरूलाई चाहने जुन मिठासयुक्त सोम छ त्यस सोमलाई निश्चय नै पान गर।

वेदार्थ ☞ अश्विनीकुमारले सबै सोम तयार गर्नेका घरमा पुगेर सोम पान गर्दछन्।

तेस्रो मण्डल, सूक्त – ६२, मन्त्र सङ्ख्या ३०३५–३०५२

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन; १६–१८ जमदग्नि। **देवता** – वरुण बृहस्पति पूषा।
छन्द – गायत्री, १–३ त्रिष्टुप्।

३०३५. इमाउंवांभृमयोमन्यमानायुवावतेनतुज्याअभूवन्।
क्वत्यदिन्द्रावरुणायशोवांयेनस्मासिनंभरथःसखिभ्यः ॥१॥

इमाः। ऊँ इति। वाम्। भृमयः। मन्यमानाः। युवाऽवते। न। तुज्याः। अभूवन्। क्व।
त्यत्। इन्द्रावरुणा। यशः। वाम्। येन। स्म। सिनम्। भरथः। सखिऽभ्यः ॥१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **इन्द्रावरुणा (इन्द्रावरुणौ)** = हे इन्द्र र वरुण !; **वाम्** = तिमी दुईलाई; **मन्यमानाः** = स्तुति गर्ने; **भृमयः** = भ्रमणशील; **इमाः** = यी (प्रजा) हरू; **युवावते** = युवा (शत्रु) द्वारा; **तुज्याः** = पीडित; **न अभूवन्** = नहोऊन्; **येन** = जुन (कीर्ति) द्वारा; **उ** = नै; **सखिभ्यः** = साथीहरूका लागि; **सिनम्** = अन्न; **भरथः स्म** = प्रदान गर्दथ्यौ; **वाम्** = तिमी दुईको; **त्यत्** = त्यो; **यशः** = कीर्ति; **क्व** = कहाँ; **(अस्ति** = छ)।

सामान्य अर्थ ☞ हे इन्द्र र वरुण ! तिमी दुईलाई स्तुति गर्ने, भ्रमणशील यी प्रजाहरू युवा शत्रुद्वारा पीडित नहोऊन्। जुन कीर्तिद्वारा नै साथीहरूका लागि अन्न प्रदान गर्दथ्यौ तिमी दुईको त्यो कीर्ति कहाँ छ ?

वेदार्थ ☞ इन्द्र र वरुणको कीर्ति अन्न प्रदान गर्नमा प्रसिद्ध छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३०३६. अयमुवांपुरुतमौरयीयञ्छश्वत्तममवसेजोहवीति।
सजोषांविन्द्राावरुणामरुद्भिर्दिवापृथिव्याश्रृणुतंहवंमे ॥२॥

अयम्। ऊँ इति। वाम्। पुरु॒ऽतमः। रयि॒ऽयन्। शश्वत्॒ऽतमम्। अवसे। जोहवीति।
स॒ऽजोषौ। इन्द्रावरुणा। मरुत्॒ऽभिः। दिवा। पृथिव्या। शृणुतम्। हवम्। मे ॥२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **इन्द्रावरुणा (इन्द्रावरुणौ)** = हे इन्द्र र वरुण !; **रयीयन्** = धन चाहने; **पुरुतमः** = श्रेष्ठ; **अयम्** = यो (यजमान); **वाम्** = तिमी दुईलाई; **उ** = नै; **शश्वत्तमम्** = सधैँ; **अवसे** = रक्षाका लागि; **जोहवीति** = बारम्बार बोलाउँदछ; **मरुद्भिः** = मरुत्हरूद्वारा; **दिवा** = द्युलोक (र); **पृथिव्या** = पृथ्वीद्वारा; **सजोषौ** = सहित भएका; **(युवाम्** = तिमी दुई); **मे** = मेरो; **हवम्** = आह्वान; **शृणुतम्** = सुन।

सामान्य अर्थ ☞ हे इन्द्र र वरुण ! धन चाहने, श्रेष्ठ यो यजमान तिमी दुईलाई नै सधैँ रक्षाका लागि बारम्बार बोलाउँदछ। मरुत्हरूद्वारा र द्युलोक–पृथ्वीद्वारासहित भएका तिमी दुई मेरो आह्वान सुन।

वेदार्थ ☞ धन र रक्षाका लागि यजमानले द्यावापृथ्वीका रक्षक मित्रवरुणलाई आह्वान गर्दछन्।

३०३७. अस्मेतदिन्द्रावरुणावसुष्यादस्मेरयिर्मरुतःसर्ववीरः।
अस्मान्वरूत्रीःशरणैरवन्त्वस्मान्होत्राभारतीदक्षिणाभिः ॥३॥

अस्मे इति। तत्। इन्द्रावरुणा। वसु। स्यात्। अस्मे इति। रयिः। मरुतः। सर्व॒ऽवीरः।
अस्मान्। वरूत्रीः। शरणैः। अवन्तु। अस्मान्। होत्रा। भारती। दक्षिणाभिः ॥३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **इन्द्रावरुणा (इन्द्रावरुणौ)** = हे इन्द्र र वरुण !; **अस्मे** = हामीमा; **तत्** = त्यो (अभीष्ट); **वसु** = धन; **स्यात्** = होस्; **मरुतः** = हे मरुत्हरू !; **सर्ववीरः** = सबै वीरले सहित; **रयिः** = धन; **अस्मे** = हामीमा; **(स्यात्** = होस्); **वरूत्रीः** = (सबैद्वारा) पूजा गरिने (देवपत्नी) हरूले; **शरणैः** = घरहरूद्वारा (शरण); **अस्मान्** = हामीलाई; **अवन्तु** = रक्षा गरून्; **होत्रा** = (यज्ञका) वाणीले (र); **भारती** = सरस्वती (देवी); **दक्षिणाभिः** = दक्षिणाहरूद्वारा; **अस्मान्** = हामीलाई; **(अवताम्** = रक्षा गरून्)।

सामान्य अर्थ ☞ हे इन्द्र र वरुण ! हामीमा त्यो अभीष्ट धन होस्। हे मरुत्हरू ! सबै वीरले सहित धन हामीमा होस्। सबैद्वारा पूजा गरिने देवपत्नीहरूले हामीलाई शरण (दिएर) रक्षा गरून्। यज्ञका वाणीले र सरस्वतीदेवीले दक्षिणाहरूद्वारा हामीलाई रक्षा गरून्।

वेदार्थ ☞ इन्द्रादि सबै देवता र देवपत्नीहरूले उपासकलाई रक्षा गर्दछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३०३८. बृहस्पतेजुषस्वंनोहव्यानिंविश्वदेव्य। रास्वरत्नांनिदाशुषे ॥४॥

बृहस्पते। जुषस्व। नः। हव्यानि। विश्वऽदेव्य। रास्व। रत्नानि। दाशुषे ॥४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **विश्वदेव्य** = हे सम्पूर्ण देवताका हितकारी; **बृहस्पते** = बृहस्पति !; (**त्वम्** = तिमी); **नः** = हाम्रा; **हव्यानि** = हविहरू; **जुषस्व** = स्वीकार गर (र); **दाशुषे** = दानशील (यजमान)का लागि; **रत्नानि** = धनहरू; **रास्व** = देऊ।

सामान्य अर्थ ☞ हे सम्पूर्ण देवताका हितकारी बृहस्पति ! तिमी हाम्रा हविहरू स्वीकार गर र दानशील यजमानका लागि धनहरू देऊ।

वेदार्थ ☞ बृहस्पतिको आराधनाबाट ज्ञानरूपी सर्वोत्तम धन प्राप्त हुन्छ।

३०३९. शुचिंमर्कैर्बृहस्पतिंमध्वरेषुंनमस्यत। अनाम्योजआचंके ॥५॥

शुचिम्। अर्कैः। बृहस्पतिम्। अध्वरेषु। नमस्यत। अनामि। ओजः। आ। चके ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ (**ऋत्विजः** = हे ऋत्विक्‌हरू !); (**यूयम्** = तिमीहरू); **अध्वरेषु** = यज्ञहरूमा; **शुचिम्** = प्रकाशमान्; **बृहस्पतिम्** = बृहस्पतिलाई; **अर्कैः** = स्तोत्रहरूका साथ; **नमस्यत** = नमस्कार गर; (**अहम्** = म); **अनामि** = झुकाउन नसकिने; **ओजः** = बल; **आ चके** = चाहन्छु।

सामान्य अर्थ ☞ हे ऋत्विक्‌हरू ! तिमीहरू यज्ञहरूमा प्रकाशमान् बृहस्पतिलाई स्तोत्रहरूका साथ नमस्कार गर। म झुकाउन नसकिने बल चाहन्छु।

वेदार्थ ☞ बृहस्पतिको उपासना गर्दा ज्ञानरूपी अजेय बल प्राप्त हुन्छ।

३०४०. वृषभंचर्षणीनांविश्वरूंपमदांभ्यम्। बृहस्पतिंवरैण्यम् ॥६॥

वृषभम्। चर्षणीनाम्। विश्वऽरूपम्। अदाभ्यम्। बृहस्पतिम्। वरेण्यम् ॥६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **चर्षणीनाम्** = मनुष्यहरूका; **वृषभम्** = अभीष्ट वर्षक; **विश्वरूपम्** = धेरै रूप भएका; **अदाभ्यम्** = (शत्रुले) दबाउन नसक्ने; **वरेण्यम्** = श्रेष्ठ; **बृहस्पतिम्** = बृहस्पतिलाई; (**अहम्** = म); (**पूजयामि** = पूजा गर्दछु)।

सामान्य अर्थ ☞ मनुष्यहरूका अभीष्टवर्षक, धेरै रूप भएका, शत्रुले दबाउन नसक्ने, श्रेष्ठ बृहस्पतिलाई म पूजा गर्दछु।

वेदार्थ ☞ विविध गुणले सम्पन्न बृहस्पति पूज्य छन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३०४१. इयंतेपूषन्नाघृणेसुष्टुतिर्देवनव्यंसी। अस्माभिस्तुभ्यंशस्यते ॥७॥

इयम्। ते। पूषन्। आघृणे। सुऽस्तुतिः। देव। नव्यसी। अस्माभिः। तुभ्यम्। शस्यते ॥७॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **आघृणे** = हे अत्यन्त प्रकाशमान; **पूषन्** = पूषा; **देव** = देव !; **नव्यसी** = नयाँ; **इयम्** = यो; **सुष्टुतिः** = राम्रो स्तुति; **तुभ्यम्** = तिम्रा लागि; (**अस्ति** = हो); **अस्माभिः** = हामीद्वारा; **ते** = तिम्रो; **शस्यते** = स्तुति गरिन्छ।

सामान्य अर्थ ☞ हे अत्यन्त प्रकाशमान् पूषादेव ! यो नयाँ, राम्रो स्तुति तिम्रा लागि हो। हामीद्वारा तिम्रो स्तुति गरिन्छ।

वेदार्थ ☞ पूषादेव नयाँ र राम्रा स्तुतिद्वारा स्तुत्य छन्।

३०४२. तांजुंषस्वगिरंममंवाजयन्तींमवाधियंम्। वधूयुरिंवयोषंणाम् ॥८॥

ताम्। जुषस्व। गिरम्। मम। वाजऽयन्तीम्। अव। धियम्। वधूयुःऽइव। योषणाम् ॥८॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ (**पूषन्** = हे पूषा !); (**त्वम्** = तिमी); **वाजयन्तीम्** = अन्न चाहने; **धियम्** = स्तुतिलाई; **अव** = सुन (र); **वधुयूरिव योषणाम्** = पत्नी चाहने (पुरुष) ले स्त्रीलाई झैँ; **मम** = मेरो; **ताम्** = त्यस; **गिरम्** = स्तुतिलाई; **जुषस्व** = स्नेह गर।

सामान्य अर्थ ☞ हे पूषा ! तिमी अन्न चाहने स्तुतिलाई सुन र पत्नी चाहने पुरुषले स्त्रीलाई झैँ मेरो त्यस स्तुतिलाई स्नेह गर।

वेदार्थ ☞ पूषाका लागि स्तुतिहरू पत्नीसमान प्रिय हुन्छन्।

३०४३. योविश्वाभिविपश्यंतिभुवंनासंचपश्यंति। सनंःपूषाविताभुंवत् ॥९॥

यः। विश्वा। अभि। विऽपश्यति। भुवना। सम्। च। पश्यति। सः। नः। पूषा। अविता। भुवत् ॥९॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **यः** = जुन; **पूषा** = पूषा (देव) ले; **विश्वा (विश्वानि)** = सम्पूर्ण; **भुवना (भुवनानि)** = लोकहरूलाई; **अभि विपश्यति** = अलग–अलग हेर्दछन्; **च** = र; **सम् पश्यति** = एक साथ (पनि) हेर्दछन्; **सः** = ती (पूषादेव); **नः** = हाम्रा; **अविता** = रक्षक; **भुवत्** = होऊन्।

सामान्य अर्थ ☞ जुन पूषादेवले सम्पूर्ण लोकहरूलाई अलगअलग हेर्दछन् र एकसाथ पनि हेर्दछन्। ती पूषादेव हाम्रा रक्षक होऊन्।

वेदार्थ ☞ पूषादेवले सम्पूर्ण संसारको र उपासकको विशिष्ट रूपमा रक्षा गर्दछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३०४४. तत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहि। धियोयोनःप्रचोदयात् ॥१०॥

तत्। सवितुः। वरेण्यम्। भर्गः। देवस्य। धीमहि। धियः। यः। नः। प्रऽचोदयात् ॥१०॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(वयम्** = हामी); **सवितुः** = सविता; **देवस्य** = देवको; **तत्** = त्यो; **वरेण्यम्** = श्रेष्ठ; **भर्गः** = तेजलाई; **धीमहि** = ध्यान गर्दछौँ; **यः (सः)** = ती (सवितादेव) ले; **नः** = हाम्रा; **धियः** = बुद्धिहरूलाई; **प्रचोदयात्** = प्रेरित गरून्।

सामान्य अर्थ ☞ हामी सवितादेवको त्यस श्रेष्ठ तेजलाई ध्यान गर्दछौँ; ती सवितादेवले हाम्रा बुद्धिहरूलाई प्रेरित गरून्।

वेदार्थ ☞ दिव्य प्रकाशपुञ्जको उपासनाबाट सद्बुद्धि प्राप्त हुन्छ।

३०४५. देवस्यसवितुर्वयंवाजयन्तःपुरंध्या। भगस्यरातिमीमहे ॥११॥

देवस्य। सवितुः। वयम्। वाजऽयन्तः। पुरम्ऽध्या। भगस्य। रातिम्। ईमहे ॥११॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **वाजयन्तः** = धन चाहने; **वयम्** = हामी; **पुरन्ध्या** = श्रेष्ठ बुद्धिद्वारा; **सवितुः** = सविता; **देवस्य** = देवको; **भगस्य** = धनको; **रातिम्** = दान; **ईमहे** = माग्दछौँ।

सामान्य अर्थ ☞ धन चाहने हामी श्रेष्ठ बुद्धिद्वारा सवितादेवको धनको दान माग्दछौँ।

वेदार्थ ☞ उपासकहरू सवितादेवमा नै सर्वस्व निहित रहेको कुरो बुझ्छन्।

३०४६. देवंनरःसवितारंविप्रायज्ञैःसुवृक्तिभिः। नमस्यन्तिधियेषिताः ॥१२॥

देवम्। नरः। सवितारम्। विप्राः। यज्ञैः। सुवृक्तिऽभिः। नमस्यन्ति। धिया। इषिताः ॥१२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **धिया** = बुद्धिद्वारा; **इषिताः** = प्रेरित; **विप्राः** = ज्ञानी; **नरः** = मानिसहरू; **यज्ञैः** = यज्ञहरूद्वारा (र); **सुवृक्तिभिः** = सुन्दर स्तोत्रहरूद्वारा; **सवितारम्** = सविता; **देवम्** = देवलाई; **नमस्यन्ति** = पूजा गर्दछन्।

सामान्य अर्थ ☞ बुद्धिद्वारा प्रेरित ज्ञानी मानिसहरू यज्ञहरूद्वारा र सुन्दर स्तोत्रहरूद्वारा सवितादेवलाई पूजा गर्दछन्।

वेदार्थ ☞ सवितादेवबाट प्रेरित सज्जनहरू वाणी र कर्मद्वारा कृतज्ञ हुन्छन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३०४७. सोमौजिगातिगातुविद्देवानांमेतिनिष्कृतम्। ऋतस्ययोनिमासदम् ॥१३॥

सोमः। जिगाति। गातुऽवित्। देवानाम्। एति। निःऽकृतम्। ऋतस्य। योनिम्। आऽसदम् ॥१३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **गातुवित्** = मार्ग जान्ने; **सोमः** = सोम; **देवानाम्** = देवताहरूको; **निष्कृतम्** = परिष्कृत (शुद्ध); **आसदम्** = बस्ने ठाउँमा; **जिगाति** = जान्छन् (र); **ऋतस्य** = यज्ञको; **योनिम्** = स्थानमा; **एति** = पुग्दछन्।

सामान्य अर्थ ☞ मार्ग जान्ने सोम देवताहरूको शुद्ध बस्ने ठाउँमा जान्छन् र यज्ञको स्थानमा पुग्दछन्।

वेदार्थ ☞ ज्ञानद्वारा सम्पन्न सोमले देवताको विशुद्ध आसन प्राप्त गर्दछन्।

३०४८. सोमौअस्मभ्यंद्विपदेचतुंष्पदेचपशवें। अनमीवाइषंस्करत् ॥१४॥

सोमः। अस्मभ्यम्। द्विऽपदे। चतुःऽपदे। च। पशवे। अनमीवाः। इषः। करत् ॥१४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अस्मभ्यम्** = हाम्रा लागि; **द्विपदे** = दुई खुट्टे (सन्तान) का लागि; **च** = र; **चतुष्पदे** = चारखुट्टे; **पशवे** = पशुका लागि (पनि); **सोमः** = सोमदेवले; **अनमीवाः** = रोगरहित; **इषः** = अन्नहरू; **करत्** = बनाऊन्।

सामान्य अर्थ ☞ हाम्रा लागि, दुई खुट्टे सन्तानका लागि र चार खुट्टे पशुका लागि पनि सोमदेवले रोगरहित अन्नहरू बनाऊन्।

वेदार्थ ☞ सोमदेवको उपासनाबाट रोगनिवारक अन्नहरू प्राप्त हुन्छन्।

३०४९. अस्माकमायुर्वर्धयन्नभिमांतीःसहंमानः। सोमंःसधस्थमासंदत् ॥१५॥

अस्माकम्। आयुः। वर्धयन्। अभिऽमातीः। सहमानः। सोमः। सधऽस्थम्। आ। असदत् ॥१५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अस्माकम्** = हाम्रो; **आयुः** = आयु; **वर्धयन्** = बढाउँदै (र); **अभिमातीः** = शत्रुहरूलाई; **सहमानः** = पराजित गर्दै; **सोमः** = सोम; **सधस्थम्** =(हाम्रो) यज्ञमा; **आ असदत्** = बसून्।

सामान्य अर्थ ☞ हाम्रो आयु बढाउँदै र शत्रुहरूलाई पराजित गर्दै सोम हाम्रो यज्ञमा बसून्।

वेदार्थ ☞ सोमदेवको आराधना गर्ने उपासकहरू शत्रुरहित भएर लामो आयु बाँच्दछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३०५०. आनौमित्रावरुणाघृतैर्गव्यूतिमुक्षतम्। मध्वारजांसिसुक्रतू ॥१६॥

आ। नः। मित्रावरुणा। घृतैः। गव्यूतिम्। उक्षतम्। मध्वा। रजांसि। सुक्रतू इति सुऽक्रतू ॥१६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **सुक्रतू** = हे राम्रा कर्म भएका; **मित्रावरुणा (मित्रावरुणौ)** = मित्र र वरुण !; **नः** = हाम्रा; **गव्यूतिम्** = गाईका गोठलाई; **घृतैः** = घिउहरूद्वारा (र); **रजांसि** = (हाम्रा) लोक (वासस्थान) हरूलाई (पनि); **मध्वा** = मीठो (रस) द्वारा; **आ उक्षतम्** = राम्ररी सेचन गर।

सामान्य अर्थ ☞ हे राम्रा कर्म भएका मित्र र वरुण ! हाम्रा गाईका गोठलाई घिउहरूद्वारा र हाम्रा वासस्थानहरूलाई पनि मीठो रसद्वारा राम्ररी सेचन गर।

वेदार्थ ☞ मित्र र वरुणका उपासकले दुधालु गाई र राम्रो आवास प्राप्त गर्दछन्।

३०५१. उरुशंसानमोवृधामह्नादक्षस्यराजथः। द्राघिष्ठाभिःशुचिव्रता ॥१७॥

उरुऽशंसा। नमःऽवृधा। मह्ना। दक्षस्य। राजथः। द्राघिष्ठाभिः। शुचिऽव्रता ॥१७॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **शुचिव्रता (शुचिव्रतौ)** = हे शुद्ध कर्म भएका; (**मित्रावरुणौ** = मित्र र वरुण !); **उरुशंसा (उरुशंसौ)** = धेरैद्वारा प्रशंसनीय; **नमोवृधा (नमोवृधौ)** = नमस्कारद्वारा बढ्ने; (**युवाम्** = तिमी दुई); **द्राघिष्ठाभिः** = अत्यन्त लामा स्तुतिहरूद्वारा; **दक्षस्य** = (आफ्ना) बलको; **मह्ना** = महिमाका साथ; **राजथः** = प्रकाशित हुन्छौ।

सामान्य अर्थ ☞ हे शुद्ध कर्म भएका मित्र र वरुण ! धेरैद्वारा प्रशंसनीय, नमस्कारद्वारा बढ्ने तिमी दुई अत्यन्त लामा स्तुतिहरूद्वारा आफ्ना बलको महिमाका साथ प्रकाशित हुन्छौ।

वेदार्थ ☞ मित्र र वरुणको ठुलो महिमा बयान गर्न धेरै स्तोत्रहरूको आवश्यकता पर्दछ।

३०५२. गृणानाजमदग्निनायोनावृतस्यसीदतम्। पातंसोममृतावृधा ॥१८॥

गृणाना। जमत्ऽअग्निना। योनौ। ऋतस्य। सीदतम्। पातम्। सोमम्। ऋतऽवृधा ॥१८॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ (**मित्रावरुणौ** = हे मित्र र वरुण !); **जमदग्निना** = जमदग्निद्वारा; **गृणाना (गृणानौ)** = स्तुति गरिएका; **ऋतावृधा (ऋतावृधौ)** = सत्यद्वारा बढेका; (**युवाम्** = तिमी दुई); **ऋतस्य** = यज्ञको; **योनौ** = स्थानमा; **सीदतम्** = बस (र); **सोमम्** = सोम; **पातम्** = पान गर।

सामान्य अर्थ ☞ हे मित्र र वरुण ! जमदग्निद्वारा स्तुति गरिएका, सत्यद्वारा बढेका तिमी दुई यज्ञको स्थानमा बस र सोम पान गर।

वेदार्थ ☞ जमदग्नि ऋषिले मित्र र वरुणलाई यज्ञको सोम पान गर्न आह्वान गर्दछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चौथो मण्डल, सूक्त – ३७, मन्त्र सङ्ख्या ३४७१–३४७८

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – ऋभुगण । **छन्द** – त्रिष्टुप्, ५–८ अनुष्टुप्।

३४७१. उपनोवाजाअध्वरमृभुक्षादेवायातपथिभिर्देवयानैः।
यथायज्ञंमनुषोविक्ष्वासुदधिध्वेरण्वाःसुदिनेष्वह्नाम् ॥१॥

उप। नः। वाजाः। अध्वरम्। ऋभुक्षाः। देवाः। यात। पथिऽभिः। देवऽयानैः। यथा। यज्ञम्। मनुषः। विक्षु। आसु। दधिध्वे। रण्वाः। सुऽदिनेषु। अह्नाम् ॥१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **रण्वाः** = हे सुन्दर; **वाजाः** = वाजहरू !; **ऋभुक्षाः** = हे ऋभु; **देवाः** = देवताहरू !; **देवयानैः** = देवता हिंड्ने; **पथिभिः** = मार्गहरूद्वारा; **नः** = हाम्रो; **अध्वरम्** = यज्ञका; **उप यात** = नजिक आओ; **यथा (च)** = र; **मनुषः** = मानिसका (मानवीय); **आसु** = यी; **विक्षु** = प्रजाहरूमा; **अह्नाम्** = दिनहरूमध्ये; **सुदिनेषु** = उत्तम दिनहरूमा; **यज्ञम्** = यज्ञलाई; **दधिध्वे** = धारण (ग्रहण) गर।

सामान्य अर्थ ☞ हे सुन्दर वाजहरू ! हे ऋभु देवताहरू ! देवता हिंड्ने मार्गहरूद्वारा हाम्रो यज्ञका नजिकै आओ र (आएका बेला) यी मानवीय प्रजाहरूमा दिनहरूमध्ये उत्तम दिनहरूमा यज्ञलाई ग्रहण गर।

वेदार्थ ☞ उत्तम समयमा आएर ऋभुहरूले उत्तम कर्ममा सहयोग गर्दछन्।

३४७२. तेवोहृदेमनसेसन्तुयज्ञाजुष्टासोअद्यघृतनिर्णिजोगुः।
प्रवःसुतासोहरयन्तपूर्णाःक्रत्वेदक्षायहर्षयन्तपीताः ॥२॥

ते। वः। हृदे। मनसे। सन्तु। यज्ञाः। जुष्टासः। अद्य। घृतऽनिर्निजः। गुः। प्र। वः। सुतासः। हरयन्त। पूर्णाः। क्रत्वे। दक्षाय। हर्षयन्त। पीताः ॥२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(ऋभवः** = हे ऋभुहरू !); **अद्य** = आज; **ते** = ती; **यज्ञाः** = यज्ञहरू; **वः** = तिमीहरूका; **मनसे** = मनका लागि (र); **हृदे** = हृदयका लागि; **सन्तु** = होऊन्; **जुष्टासः** = मन पराइएका; **घृतनिर्णिजः** = घिउसमान तेजस्वी (सोम) हरू; **वः** = तिमीहरूका लागि; **गुः** = प्राप्त होऊन्; **पूर्णाः** = पूर्ण (रूपमा); **सुतासः** = तयार गरिएका (सोम) हरूले; **(युष्मान्** = तिमीहरूलाई); **प्र हरयन्त** = चाहन्छन्; **पीताः** = पिइएका (सोम) हरूले; **क्रत्वे दक्षाय** = योग्य कर्मका लागि; **हर्षयन्त** = खुसी गराऊन्।

सामान्य अर्थ ☞ हे ऋभुहरू ! आज ती यज्ञहरू तिमीहरूका मनका लागि र हृदयका लागि (सुखदायक) होऊन्। मन पराइएका, घिउसमान तेजस्वी सोमहरू तिमीहरूका लागि प्राप्त होऊन्। पूर्ण रूपमा तयार गरिएका सोमहरूले तिमीहरूलाई चाहन्छन्; पिइएका सोमहरूले योग्य कर्मका लागि (तिमीहरूलाई) खुसी गराऊन्।

वेदार्थ ☞ अर्पण गरिएको वस्तु ऋभुगणका लागि सुखदायक होस् भन्ने उपासकहरू कामना गर्दछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३४७३. त्र्युदायन्देवहितंयथावःस्तोमौवाजाऋभुक्षणोददेवः।
जुह्वेमनुष्वदुपरासुविक्षुयुष्मेसचाबृहद्दिवेषुसोमम् ॥३॥

त्रि्ऽउदायम्। देवऽहितम्। यथा। वः। स्तोमः। वाजाः। ऋभुक्षणः। ददे। वः। जुह्वे। मनुष्वत्। उपरासु। विक्षु। युष्मे इति। सचा। बृहत्ऽदिवेषु। सोमम् ॥३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **वाजाः** = हे वाजहरू !; **ऋभुक्षणः** = हे ऋभुहरू !; **यथा** = जसरी; **वः** = तिमीहरूका लागि; **स्तोमः** = स्तोत्र; **ददे** = दिइन्छ (समर्पण गरिन्छ); **(तथा एव** = त्यसरी नै); **(अहम्** = म); **वः** = तिमीहरूका लागि; **त्र्युदायम्** = तीनै सवनमा; **देवाहितम्** = देवताको हितकारी; **सोमम्** = सोम; **जुह्वे** = समर्पण गर्दछु; **सचा** = साथै; **उपरासु** = (यज्ञका) नजिक रमाउने; **विक्षु** = प्रजाहरूमा (तथा); **बृहद्दिवेषु** = अत्यन्त प्रकाशमान् (देवता) हरूमा; **मनुष्वत्** = मनुले झैँ; **(अहम्** = म); **युष्मे** = तिमीहरूका लागि; **(हविः** = हवि); **(जुह्वे** = समर्पण गर्दछु)।

सामान्य अर्थ ☞ हे वाजहरू ! हे ऋभुहरू ! जसरी तिमीहरूका लागि स्तोत्र समर्पण गरिन्छ त्यसरी नै म तिमीहरूका लागि तीनै सवनमा देवताको हितकारी सोम समर्पण गर्दछु। साथै यज्ञका नजिक रमाउने प्रजाहरूमा तथा अत्यन्त प्रकाशमान देवताहरूमा मनुले झैँ म तिमीहरूका लागि हवि समर्पण गर्दछु।

वेदार्थ ☞ स्तुतिकर्ताहरू ऋभुगणका लागि सोम र हवि प्रदान गर्नकै लागि यज्ञ गर्दछन्।

३४७४. पीवोअश्वाःशुचद्रथाहिभूतायःशिप्रावाजिनःसुनिष्काः।
इन्द्रस्यसूनोशवसोनपातोनुवश्चेत्यग्रियंमदाय ॥४॥

पीवःऽअश्वाः। शुचत्ऽरथाः। हि। भूत। अयःऽशिप्राः। वाजिनः। सुऽनिष्काः। इन्द्रस्य। सूनो इति। शवसः। नपातः। अनु। वः। चेति। अग्रियम्। मदाय ॥४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **इन्द्रस्य सूनो** = हे इन्द्रका छोरा; **शवसः नपातः** = अविनाशी बल भएका (ऋभु) हरू !; **(यूयम्** = तिमीहरू); **हि** = निश्चय नै; **पीवोअश्वाः** = बलिया घोडा भएका; **शुचद्रथाः** = चम्किलो रथ भएका; **अयःशिप्राः** = फलामे टोपी भएका; **वाजिनः** = बलशाली; **सुनिष्काः** = सुनका सुन्दर गहना भएका; **भूत** = छौ; **(एतत्** = यो); **अग्रियम्** = श्रेष्ठ (हवि); **वः** = तिमीहरूको; **मदाय** = आनन्दका लागि; **अनु चेति** = जानिएको छ।

सामान्य अर्थ ☞ हे इन्द्रका छोरा, अविनाशी बल भएका ऋभुहरू ! तिमीहरू निश्चय नै बलिया घोडा भएका, चम्किलो रथ भएका, फलामे टोपी भएका, बलशाली, सुनका सुन्दर गहना लगाएका छौ। यो श्रेष्ठ हवि तिमीहरूको आनन्दका लागि जानिएको छ।

वेदार्थ ☞ ऋभुहरूको गुणअनुसार उत्कृष्ट हवि स्तोताले अर्पण गर्दछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३४७५. ऋभुमृभुक्षणोरयिंवाजेवाजिन्तमंयुजम्। इन्द्रस्वन्तंहवामहेसदासातममश्विनम् ॥५॥

ऋभुम्। ऋभुक्षणः। रयिम्। वाजे। वाजिन्ऽतमम्। युजम्। इन्द्रस्वन्तम्। हवामहे। सदाऽसातमम्। अश्विनम् ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **ऋभुक्षणः** = हे ऋभुहरू !; **इन्द्रस्वन्तम्** = इन्द्रसहित भएका; **सदासातमम्** = सधैँ दान दिने; **अश्विनम्** = घोडा भएका; **वाजे** = युद्धमा; **वाजिन्तमम्** = अत्यन्त बलशाली; **युजम्** = सहयोगी; **रयिम्** = धनवान्; **ऋभुम्** = ऋभुलाई; (**वयम्** = हामी); **हवामहे** = बोलाउँदछौँ।

सामान्य अर्थ ☞ हे ऋभुहरू ! इन्द्रसहित भएका, सधैँ दान दिने, घोडा भएका, युद्धमा अत्यन्त बलशाली, सहयोगी, धनवान् ऋभुलाई हामी बोलाउँछौँ।

वेदार्थ ☞ गुणले सम्पन्न ऋभुहरू सधैँ सत्कर्ममा आमन्त्रित हुन्छन्।

३४७६. सेदृभवोयमवथयूयमिन्द्रश्चमर्त्यम्। सधीभिरस्तुसनितामेधसातासोअर्वता ॥६॥

सः। इत्। ऋभवः। यम्। अवथ। यूयम्। इन्द्रः। च। मर्त्यम्। सः। धीभिः। अस्तु। सनिता। मेधऽसाता। सः। अर्वता ॥६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **ऋभवः** = हे ऋभुहरू !; **इन्द्रः च** = इन्द्र र; **यूयम्** = तिमीहरू; **यम्** = जुन; **मर्त्यम्** = मानिसलाई; **अवथ** = रक्षा गर्छौं; **सः** = त्यो (मानिस); **धीभिः** = बुद्धिहरूद्वारा; (**युक्तः** = युक्त); **अस्तु** = होओस्; **सः** = त्यो (मानिस); **सनिता** = दानी; (**अस्तु** = होओस्); **सः इत्** = त्यही नै (मानिस); **मेधसाता** = यज्ञमा; **अर्वता** = घोडाद्वारा; (**युक्तः** = युक्त); (**अस्तु** = होओस्)।

सामान्य अर्थ ☞ हे ऋभुहरू ! इन्द्र र तिमीहरू जुन मानिसलाई रक्षा गर्दछौ त्यो मानिस बुद्धिद्वारा युक्त होओस्, दानी होओस् (र) त्यही नै मानिस यज्ञमा घोडाद्वारा युक्त होओस्।

वेदार्थ ☞ ऋभुहरूको उपासना गर्ने मानिस बुद्धिमान्, दानी र सम्पन्न हुन्छ।

३४७७. विनोवाजाऋभुक्षणःपथश्चितनयष्टवे। अस्मभ्यंसूरयःस्तुताविश्वाआशास्तरीषणि ॥७॥

वि। नः। वाजाः। ऋभुक्षणः। पथः। चितन। यष्टवे। अस्मभ्यम्। सूरयः। स्तुताः। विश्वाः। आशाः। तरीषणि ॥७॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **सूरयः** = हे ज्ञानी; **वाजाः** = वाजहरू (एवं); **ऋभुक्षणः** = ऋभुहरू!; **यष्टवे** = यज्ञका निम्ति; **नः** = हाम्रा; **पथः** = बाटहरूलाई; **वि चितन** = चिनाओ; **स्तुताः** = स्तुति गरिएका; (**यूयम्** = तिमीहरू); **अस्मभ्यम्** = हाम्रा लागि; **विश्वाः** = सम्पूर्ण; **आशाः** = दिशाहरूलाई; **तरीषणि** = तर्न (पार पाउन) सकिने; (**कुरुत** = बनाओ)।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सामान्य अर्थ ☞ हे ज्ञानी वाजहरू एवं ऋभुहरू ! यज्ञका निम्ति हाम्रा बाटाहरूलाई चिनाओ। स्तुति गरिएका तिमीहरू हाम्रा लागि सम्पूर्ण दिशाहरूलाई पार पाउन सकिने बनाओ।

वेदार्थ ☞ ज्ञानी ऋभुहरूले उपासकलाई राम्रो कार्य गर्ने उपायहरू बताइदिन्छन् र विघ्नहरू पनि हटाइदिन्छन्।

३४७८. तंनौवाजाऋभुक्षणइन्द्रनासत्यारयिम्। समश्वंचर्षणिभ्यआपुरुशंस्तमघत्तये ॥८॥

तम्। नः। वाजाः। ऋभुक्षणः। इन्द्र। नासत्या। रयिम्। सम्। अश्वम्। चर्षणिऽभ्यः। आ। पुरु। शस्त। मघत्तये ॥८॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **वाजाः** = हे वाजहरू !; **ऋभुक्षणः** = हे ऋभुहरू !; **इन्द्र** = हे इन्द्र; **नासत्या (नासत्यौ)** = हे दुई अश्विनीकुमारहरू !; **(यूयम्** = तिमीहरू); **नः** = हामी; **चर्षणिभ्यः** = मानिसहरूलाई; **तम्** = त्यो; **पुरु** = धेरै; **रयिम्** = धन (र); **अश्वम्** = घोडा; **मघत्तये** = धन दानका निम्ति; **सम् आ शस्त** = देओ।

सामान्य अर्थ ☞ हे वाजहरू ! हे ऋभुहरू ! हे इन्द्र ! हे दुई अश्विनीकुमारहरू ! तिमीहरू हामी मानिसहरूलाई धेरै धन र घोडा धन दानका निम्ति देओ।

वेदार्थ ☞ यज्ञकर्ताहरू देवताहरूबाट दानका निम्ति धन माग्दछन्।

चौथो मण्डल, सूक्त – ४०, मन्त्र सङ्ख्या ३४९५–३४९९

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – दधिक्रा, ५–सूर्य। **छन्द** – जगती, १–त्रिष्टुप्।

३४९५. दधिक्राव्णइदुनुचर्किरामविश्वाइन्मामुषसःसूदयन्तु।
अपामग्नेरुषसःसूर्यस्यबृहस्पतेराङ्गिरसस्यजिष्णोः ॥१॥

दधिऽक्राव्णः। इत्। ॐ इति। नु। चर्किराम। विश्वाः। इत्। माम्। उषसः। सूदयन्तु। अपाम्। अग्नेः। उषसः। सूर्यस्य। बृहस्पतेः। आङ्गिरसस्य। जिष्णोः ॥१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(वयम्** = हामी); **अपाम्** = जलहरूको; **उषसः** = उषाको; **सूर्यस्य** = सूर्यको; **बृहस्पतेः** = बृहस्पतिको; **आङ्गिरसस्य** = अङ्गिराका छोरा; **अग्नेः** = अग्निको (र); **जिष्णोः** = विजयशील; **दधिक्राव्णः** = दधिक्राको; **इत् उ नु** = छिट्टै नै; **चर्किराम** = (स्तुति) गर्दछौँ; **विश्वाः** = सम्पूर्ण; **उषसः** = उषाहरूले; **माम्** = मलाई; **इत् सूदयन्तु** = निश्चय नै (कर्ममा) प्रेरित गरून्।

सामान्य अर्थ ☞ हामी जलहरूको, उषाको, सूर्यको, बृहस्पतिको, अङ्गिराका छोरा अग्निको र विजयशील दधिक्राको छिट्टै नै स्तुति गर्दछौँ। सम्पूर्ण उषाहरूले मलाई निश्चय नै कर्ममा प्रेरित गरून्।

वेदार्थ ☞ असल कर्म गर्ने विचार भएकाहरू सत्कार्यमा प्रेरित हुन देवताहरूलाई स्तुति गर्दछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

**३४९६. सत्वा भरिषो गविषो दुवन्यसच्छ्रवस्यादिष उषसस्तुरण्यसत्।
सत्यो द्रवो द्रवरः पतङ्गरो दधिक्रावेषमूर्जं स्वर्जनत् ॥२॥**

सत्वा। भरिषः। गोऽइषः। दुवन्यऽसत्। श्रवस्यात्। इषः। उषसः। तुरण्यऽसत्। सत्यः। द्रवः। द्रवरः। पतङ्गरः। दधिऽक्रावा। इषम्। ऊर्जम्। स्वः। जनत् ॥२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **सत्वा** = शक्तिशाली; **भरिषः** = भरण (पोषण) गर्ने; **गविषः** = गाईहरूलाई हिँडाउने; **दुवन्यसत्** = सेवकहरूका साथ रहने; **तुरण्यसत्** = शीघ्र (कार्य) गर्ने; **दधिक्रावा** = दधिक्राले; **उषसः** = उषाको (उदयमा); **इषः** = अन्नको (हविको); **श्रवस्यात्** = कामना गरून्; **द्रवः** = गतिशील; **द्रवरः** = अत्यन्त वेगशाली; **पतङ्गरः** = उफ्रिने; **सत्यः** = सत्यस्वरूप; **(सः** = ती दधिक्राले); **इषम्** = अन्न; **ऊर्जम्** = बल (र); **स्वः** = सुख; **जनत्** = उत्पन्न गरून्।

सामान्य अर्थ ☞ शक्तिशाली, भरणपोषण गर्ने, गाईहरूलाई हिँडाउने, सेवकहरूका साथ रहने, शीघ्र कार्य गर्ने दधिक्राले उषाको उदयमा हविको कामना गरून्। गतिशील, अत्यन्त वेगशाली, उफ्रिने, सत्यस्वरूप ती दधिक्राले अन्न, बल र सुख उत्पन्न गरून्।

वेदार्थ ☞ दधिक्राको सेवा गर्नेले अन्न, बल र सुख प्राप्त गर्दछ।

**३४९७. उत स्मास्य द्रवतस्तुरण्यतः पर्णं न वेरनु वाति प्रगर्धिनः।
श्येनस्येव ध्रजतो अङ्कसं परि दधिक्राव्णः सहोर्जा तरित्रतः ॥३॥**

उत। स्म। अस्य। द्रवतः। तुरण्यतः। पर्णम्। न। वेः। अनु। वाति। प्रऽगर्धिनः। श्येनस्यऽइव। ध्रजतः। अङ्कसम्। परि। दधिऽक्राव्णः। सह। ऊर्जा। तरित्रतः ॥३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **द्रवतः** = (द्रुत गतिमा) जाने; **तुरण्यतः** = तुरुन्तै जाने; **प्रगर्धिनः** = महत्त्वाकाङ्क्षी; **तरित्रतः** = (सबैलाई) तार्ने; **श्येनस्येव** = वाजको झैँ; **ध्रजतः** = गति भएका; **उत स्म** = तथा; **वेः** = पक्षीको; **पर्णम् न** = पखेटाजस्ता (क्रियाशील); **अस्य** = यी; **दधिक्राव्णः** = दधिक्राको; **अङ्कसम् परि** = घुमाउरो (बाटो) को चारैतिर; **(जनः** = मानिस); **ऊर्जा सह** = बलका साथ; **अनु वाति** = जान्छ।

सामान्य अर्थ ☞ द्रुत गतिमा जाने, तुरुन्तै जाने, महत्त्वाकाङ्क्षी, सबैलाई तार्ने, वाजझैँ गति भएका तथा पक्षीको पखेटाजस्ता क्रियाशील यी दधिक्राको घुमाउरो बाटाको चारैतिर मानिस बलका साथ जान्छ।

वेदार्थ ☞ बलशाली र फुर्तिला दधिक्राले मानिसको इच्छाअनुसार उसलाई जतातत्तै लैजान्छन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३४९८. उतस्यवाजीक्षिपणिंतुरण्यतिग्रीवायांबद्धोअपिकक्षआसनि।
ऋतुंदधिक्राअनुसन्तवीत्वत्पथामङ्कांस्यन्वापनीफणत् ॥४॥

उत। स्यः। वाजी। क्षिपणिम्। तुरण्यति। ग्रीवायाम्। बद्धः। अपिऽकक्षे। आसनि। ऋतुम्। दधिऽक्राः। अनु। सम्ऽतवीत्वत्। पथाम्। अङ्कांसि। अनु। आऽपनीफणत् ॥४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **आसनि** = मुखमा; **ग्रीवायाम्** = घाँटीमा; **अपिकक्षे** = कोखा (कम्मर) मा; **बद्धः** = बाँधिएका; **दधिक्राः** = दधिक्रा; **संतवीत्वत्** = (अफ) बलशाली हुँदै; **पथाम्** = बाटाहरूका; **अङ्कांसि** = मोडहरूलाई; **अनु (कुर्वन्)** = अनुसरण गर्दै; **ऋतुम्** = (आफ्नो) कार्यलाई; **अनु(-सृत्य)** = अनुसार; **आपनीफणत्** = जान्छन्; **उत** = साथै; **स्यः** = ती; **वाजी** = बलशाली (दधिक्रा); **क्षिपणिम्** = चाबुकलाई (देखेर); **तुरण्यति** = चाँडै कुद्छन्।

सामान्य अर्थ ☞ मुखमा, घाँटीमा, कोखामा बाँधिएका दधिक्रा अफ बलशाली हुँदै बाटाहरूका मोडहरूलाई अनुसरण गर्दै आफ्नो कार्यलाई लक्ष्य गरेर जान्छन्। साथै ती बलशाली दधिक्रा चाबुकलाई देखेर चाँडै कुद्छन्।

वेदार्थ ☞ बाधाव्यवधानका बीच कार्य गर्नेले आपत् आउला कि भनेर सचेत हुँदै अघि बढ्न दधिक्राले प्रेरणा दिन्छन्।

३४९९. हंसःशुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोतावेदिषदतिथिर्दुरोणसत्।
नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जागोजाऋतजाअद्रिजाऋतम् ॥५॥

हंसः। शुचिऽसत्। वसुः। अन्तरिक्षऽसत्। होता। वेदिऽसत्। अतिथिः। दुरोणऽसत्। नृऽसत्। वरऽसत्। ऋतऽसत्। व्योमऽसत्। अप्ऽजाः। गोऽजाः। ऋतऽजाः। अद्रिऽजाः। ऋतम् ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **शुचिषत्** = प्रकाशमान् (द्युलोक) मा बस्ने; **व्योमसत्** = आकाशमा बस्ने; **अन्तरिक्षसत्** = अन्तरिक्षमा बस्ने; **वेदिषत्** = पृथ्वीमा बस्ने; **दुरोणसत्** = घरमा बस्ने; **नृषत्** = मानिसहरूमा बस्ने; **वरसत्** = श्रेष्ठ (स्थान) मा रहने; **ऋतसत्** = सत्यमा बस्ने; **वसुः** = (सबैलाई) बास बसाउने; **अप्जाः** = पानीमा प्रकट भएका; **गोजाः** = पृथ्वीमा प्रकट भएका; **अद्रिजाः** = पहाडमा प्रकट भएका; **ऋतजाः** = यज्ञमा प्रकट भएका; **होता** = होता; **अतिथिः** = अतिथि; **हंसः** = गतिशील (सूर्य) ले; **ऋतम्** = सत्यलाई; **(पालयति** = पालन गर्छन्)।

सामान्य अर्थ ☞ प्रकाशमान, द्युलोकमा, आकाशमा, अन्तरिक्षमा, पृथ्वीमा, घरमा, मानिसहरूमा, श्रेष्ठ स्थानमा र सत्यमा बस्ने (एवं) सबैलाई बास बसाउने (तथा) पानीमा, पृथ्वीमा, पहाडमा, यज्ञमा प्रकट भएका होता, अतिथि एवं गतिशील सूर्यले सत्यलाई पालन गर्दछन्।

वेदार्थ ☞ उत्पन्न स्थान, उपस्थिति र वास सर्वत्र भएका शाश्वत अग्निले सत्यका निम्ति सज्जनलाई प्रेरित गर्दछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चौथो मण्डल, सूक्त – ५२, मन्त्र सङ्ख्या ३५८६–३५९२

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – उषा। **छन्द** – गायत्री।

३५८६. प्रतिष्यासूनरीजनीव्युच्छन्तीपरिस्वसुः। दिवोअदर्शिदुहिता ॥१॥

प्रति। स्या। सूनरी। जनी। वि्ऽउच्छन्ती। परि। स्वसुः। दिवः। अदर्शि। दुहिता ॥१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **दिवः दुहिता** = द्युलोकको छोरी; **जनी** = (सबैलाई) जन्माउने (जगाउने); **सूनरी** = श्रेष्ठ नेत्री; **स्या** = ती (उषा); **स्वसुः परि** = बहिनी (रात) को समाप्तिमा; **व्युच्छन्ती** = (अन्धकारलाई) हटाउँदै; **प्रति अदर्शि** = अगाडि देखिइन्।

सामान्य अर्थ ☞ द्युलोकको छोरी, सबैलाई जगाउने, श्रेष्ठ नेत्री ती उषा बहिनी(रात) को समाप्तिमा अन्धकारलाई हटाउँदै अगाडि देखिइन्।

वेदार्थ ☞ समयको परिवर्तनको प्रभाव सबैमा पर्दछ।

३५८७. अश्वेवचित्रारुषीमातागवामृतावरी। सखाभूदश्विनोरुषाः ॥२॥

अश्वाऽइव। चित्रा। अरुषी। माता। गवाम्। ऋतऽवरी। सखा। अभूत्। अश्विनोः। उषाः ॥२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अश्वेव** = घोडीझैँ; **चित्रा** = सुन्दर; **अरुषी** = तेजस्विनी; **गवाम्** = किरणहरूकी; **माता** = आमा; **ऋतावरी** = सत्यवती; **उषाः** = उषा; **अश्विनोः** = दुई अश्विनीकुमारकी; **सखा** = साथी; **अभूत्** = हुन्।

सामान्य अर्थ ☞ घोडीझैँ सुन्दर, तेजस्विनी, किरणहरूकी आमा, सत्यवती उषा दुई अश्विनीकुमारकी साथी हुन्।

वेदार्थ ☞ उषासँगै अश्विनीकुमार पनि आउँछन्।

३५८८. उतसखास्यश्विनोरुतमातागवामसि। उतोषोवस्वईशिषे ॥३॥

उत। सखा। असि। अश्विनोः। उत। माता। गवाम्। असि। उत। उषः। वस्वः। ईशिषे ॥३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **उषः** = हे उषा !; (**त्वम्** = तिमी); **उत** = नै; **अश्विनोः** = दुई अश्विनीकुमारकी; **सखा** = साथी; **असि** = हौ; **उत** = तथा; **गवाम्** = किरणहरूकी; **माता** = माता; **असि** = हौ; **उत** = र; **वस्वः** = धनकी; **ईशिषे** = मालिकनी हुन्छौ (हौ)।

सामान्य अर्थ ☞ हे उषा ! तिमी नै दुई अश्विनीकुमारकी साथी हौ तथा किरणहरूकी आमा हौ र धनकी मालिकनी हौ।

वेदार्थ ☞ उषाबाटै संसारमा किरणहरू फैलिन्छन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३५८९. यावयद्द्वेषसन्त्वाचिकित्वित्सूनृतावरि। प्रतिस्तोमैरभुत्स्महि ॥४॥

यवयत्ऽद्वेषसम्। त्वा। चिकित्वित्। सूनृताऽवरि। प्रति। स्तोमैः। अभुत्स्महि ॥४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **सूनृतावरि** = हे प्रिय तथा सत्य वचन भएकी (उषा) !; **यावयद्द्वेषसम्** = शत्रुलाई अलग गर्ने; **चिकित्वित्** = ज्ञानी; **त्वा** = तिमीलाई; (**वयम्** = हामी); **स्तोमैः** = स्तोत्रहरूद्वारा; **प्रति अभुत्स्महि** = जगाउँदछौँ।

सामान्य अर्थ ☞ हे प्रिय तथा सत्य वचन भएकी उषा ! शत्रुलाई अलग गर्ने ज्ञानी तिमीलाई हामी स्तोत्रहरूद्वारा जगाउँदछौँ।

वेदार्थ ☞ उषाको स्तुति गर्नेहरू अज्ञानरूपी अन्धकार (शत्रु) विहीन हुन्छन्।

३५९०. प्रतिभद्राअदृक्षतगवांसर्गानरश्मयः। ओषाअप्राउरुज्रयः ॥५॥

प्रति। भद्राः। अदृक्षत। गवाम्। सर्गाः। न। रश्मयः। आ। उषाः। अप्राः। उरु। ज्रयः ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **भद्राः** = कल्याणकारी; **रश्मयः** = किरणहरू; **गवाम्** = गाईहरूका; **सर्गाः न** = समूहहरूझैँ; **प्रति अदृक्षत** = देखिन्छन्; **उषाः** = उषाले; **उरु** = विस्तृत; **ज्रयः** = तेजलाई; **आ अप्राः** = पूर्ण गरिन् (फैलाइन्)।

सामान्य अर्थ ☞ कल्याणकारी किरणहरू गाईहरूका समूहहरूझैँ देखिन्छन्। उषाले विस्तृत तेजलाई फैलाइन्।

वेदार्थ ☞ उषाकालका किरणहरू उपासकका अमूल्य धन हुन्।

३५९१. आपप्रुषीविभावरिव्यावज्र्योतिषातमः। उषोअनुस्वधामव ॥६॥

आऽपप्रुषी। विभाऽवरि। वि। आवः। ज्योतिषा। तमः। उषः। अनु। स्वधाम्। अव ॥६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **विभावरि** = हे तेजस्विनी; **उषः** = उषा !; **आपप्रुषी** = (तेजले) पूर्ण भएकी; (**त्वम्** = तिमी); **ज्योतिषा** = प्रकाशद्वारा; **तमः** = अन्धकार; **वि आवः** = हटयाऊ; **अनु** = त्यसपछि; **स्वधाम्** = अन्नलाई; **अव** = रक्षा गर।

सामान्य अर्थ ☞ हे तेजस्विनी उषा ! तेजले पूर्ण भएकी तिमी प्रकाशद्वारा अन्धकार हटयाऊ त्यसपछि अन्नलाई रक्षा गर।

वेदार्थ ☞ उषाद्वारा प्रकाश प्राप्ति र अन्न संरक्षण हुन्छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३५९२. आद्यांतंनोषिरश्मिभिरान्तरिंक्षमुरुप्रियम्। उषंःशुक्रेणंशोचिषां ॥७॥

आ। द्याम्। तनोषि। रश्मिऽभिः। आ। अन्तरिक्षम्। उरु। प्रियम्। उषः। शुक्रेण। शोचिषा ॥७॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **उषः** = हे उषा; **(त्वम्** = तिमीले); **रश्मिभिः** = किरणहरूद्वारा; **द्याम्** = द्युलोकलाई; **आ तनोषि** = विस्तार गर्छ्यौं; **शुक्रेण** = पवित्र; **शोचिषा** = तेजद्वारा; **प्रियम्** = प्रिय (तथा); **उरु** = विस्तृत; **अन्तरिक्षम्** = अन्तरिक्षलाई; **आ (तनोषि)** = विस्तार गर्छ्यौं।

सामान्य अर्थ ☞ हे उषा ! तिमीले किरणहरूद्वारा द्युलोकलाई विस्तार गर्छ्यौं; पवित्र तेजद्वारा प्रिय तथा विस्तृत अन्तरिक्षलाई विस्तार गर्छ्यौं।

वेदार्थ ☞ उषाको आगमनपछि नै विशाल द्युलोक र अन्तरिक्ष देखिन्छन्।

चौथो मण्डल, सूक्त - ५३, मन्त्र सङ्ख्या ३५९७-३५९९

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – सविता। **छन्द** – जगती।

३५९७. त्रिरन्तरिंक्षंसवितामंहित्वनात्रीरजांसिपरिभूस्त्रीणिंरोचना।
तिस्रोदिवंःपृथिवीस्तिस्रइंन्वतित्रिभिर्व्रतैरभिनोंरक्षतित्मनां ॥५॥

त्रिः। अन्तरिक्षम्। सविता। महिऽत्वना। त्री। रजांसि। परिऽभूः। त्रीणि। रोचना। तिस्रः। दिवः। पृथिवीः। तिस्रः। इन्वति। त्रिऽभिः। व्रतैः। अभि। नः। रक्षति। त्मना ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **परिभूः** = सबैतिर भएका; **सविता** = सविता (देव) ले; **त्रिः अन्तरिक्षम्** = तीन अन्तरिक्षलाई; **त्री रजांसि** = तीन लोकहरूलाई; **त्रीणि** = तीन; **रोचना (रोचनानि)** = प्रकाशमान (स्थान) हरूलाई; **तिस्रः दिवः** = तीन द्युलोकहरूलाई; **तिस्रः पृथिवीः** = तीन पृथ्वीहरूलाई; **महित्वना** = (आफ्ना) महिमाका साथ; **त्रिभिः व्रतैः** = तीन प्रकारका (उत्पत्ति, पालन, लय) कर्महरूद्वारा; **इन्वति** = सञ्चालन गर्छन्; **(सः** = ती सवितादेवले); **त्मना** = आफैं; **नः** = हामीलाई; **अभि रक्षति** = रक्षा गर्दछन्।

सामान्य अर्थ ☞ सबैतिर भएका सवितादेवले तीन अन्तरिक्षलाई, तीन लोकहरूलाई, तीन प्रकाशमान स्थानहरूलाई, तीन द्युलोकहरूलाई, तीन पृथ्वीहरूलाई आफ्ना महिमाका साथ (उत्पत्ति, पालन एवं लय यी) तीन प्रकारका कर्महरूद्वारा सञ्चालन गर्दछन्। ती सविताले आफैं हामीलाई रक्षा गर्दछन्।

वेदार्थ ☞ त्रिगुणद्वारा रचित संसारको गति त्रिकर्मद्वारा नियमित भएको छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३५९८. बृहत्सुम्नःप्रसवीतानिवेशनोजगतःस्थातुरुभयस्ययोवशी ।
सनोदेवःसविताशर्मयच्छत्वस्मेक्षयायत्रिवरूथमंहसः ॥६॥

बृहत्ऽसुम्नः । प्रऽसविता । निऽवेशनः । जगतः । स्थातुः । उभयस्य । यः । वशी । सः । नः । देवः । सविता । शर्म । यच्छतु । अस्मे इति । क्षयाय । त्रिऽवरूथम् । अंहसः ॥६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **प्रसविता** = (सबैलाई) उत्पन्न गर्ने; **निवेशनः** = (सबैलाई) स्थापित (पालन) गर्ने; **बृहत्सुम्नः** = धेरै धनी; **यः** = जो (सवितादेव); **जगतः** = जगत् (चल); **स्थातुः** = स्थावर (अचल); **उभयस्य** = दुवैलाई; **वशी** = अधीनमा राख्ने; **(अस्ति** = हुन्); **सः** = ती; **सविता** = सविता; **देवः** = देवले; **अस्मे** = हाम्रो; **अंहसः** = पाप (दुःख) को; **क्षयाय** = नाशका लागि; **त्रिवरूथम्** = तीनै लोकको; **शर्म** = सुख; **नः** = हामीलाई; **यच्छतु** = दिऊन् ।

सामान्य अर्थ ☞ सबैलाई उत्पन्न गर्ने, सबैलाई पालन गर्ने, धेरै धनी जुन सवितादेव चलायमान जगत् एवं निश्चल पदार्थ यी दुवैलाई अधीनमा राख्ने हुन् ती सवितादेवले हाम्रो दुःखको नाशका लागि तीनै लोकको सुख हामीलाई दिऊन् ।

वेदार्थ ☞ सवितादेव लोक, प्राणी र कर्मका रक्षक हुन् ।

३५९९. आगन्देवऋतुभिर्वर्धतुक्षयंदधातुनःसवितासुप्रजामिषम् ।
सनःक्षपाभिरहभिश्चजिन्वतुप्रजावन्तंरयिमस्मेसमिन्वतु ॥७॥

आ । अगन् । देवः । ऋतुऽभिः । वर्धतु । क्षयम् । दधातु । नः । सविता । सुऽप्रजाम् ।
इषम् । सः । नः । क्षपाभिः । अहऽभिः । च । जिन्वतु । प्रजाऽवन्तम् । रयिम् ।
अस्मे इति । सम् । इन्वतु ॥७॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **सविता** = सविता; **देवः** = देव; **ऋतुभिः** = ऋतुहरूसँग; **आ अगन्** = आऊन् (र); **नः** = हाम्रो; **क्षयम्** = घरलाई; **वर्धतु** = बढाऊन्; **नः** = हामीलाई; **सुप्रजाम्** = सुन्दर सन्तानसहितको; **इषम्** = अन्न; **दधातु** = दिऊन्; **सः** = ती (सविता) ले; **क्षपाभिः च** = रात्रिहरूद्वारा र; **अहभिः** = दिनहरूद्वारा; **(नः** = हामीलाई); **जिन्वतु** = खुसी बनाऊन्; **अस्मे** = हाम्रा लागि; **प्रजावन्तम्** = सन्तानयुक्त; **रयिम्** = धन; **सम् इन्वतु** = पुऱ्याऊन् ।

सामान्य अर्थ ☞ सवितादेव ऋतुहरूसँग आऊन् र हाम्रो घरलाई बढाऊन्; हामीलाई सुन्दर सन्तानसहितको अन्न दिऊन् । ती सवितादेवले रात्रिहरूद्वारा र दिनहरूद्वारा हामीलाई खुसी बनाऊन्; हाम्रा लागि सन्तानयुक्त धन पुऱ्याऊन् ।

वेदार्थ ☞ सवितादेवले नै ऋतुहरूको नियन्त्रण, धनधान्य वितरण र सुख सन्तति प्रदान गर्दछन् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पाचौं मण्डल, सूक्त – २६, मन्त्र सङ्ख्या ३८१९–३८२७

ऋषि – वसूयु आत्रेय। **देवता** – अग्नि, ९– विश्वेदेवा। **छन्द** – गायत्री।

३८१९. अग्नेपावकरोचिषामन्द्रयांदेवजिह्वया। आदेवान्वंक्षियक्षिंच ॥१॥

अग्ने। पावक। रोचिषा। मन्द्रया। देव। जिह्वया। आ। देवान्। वक्षि। यक्षि। च ॥१॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **पावक** = हे पवित्रकर्ता; **अग्ने** = अग्नि; **देव** = देव; **मन्द्रया** = (देवतालाई) खुसी गराउने; **रोचिषा** = प्रकाशमान; **जिह्वया** = जिब्रो (ज्वाला) द्वारा; **(त्वम्** = तिमी); **देवान्** = देवताहरूलाई; **आ वक्षि** = ल्याऊ; **च** = र; **यक्षि** = पूजा गर।

सामान्य अर्थ ☞ हे पवित्रकर्ता अग्निदेव ! देवतालाई खुसी गराउने, प्रकाशमान् ज्वालाद्वारा तिमी देवताहरूलाई ल्याऊ र पूजा गर।

वेदार्थ ☞ अग्निको आह्वान नै सबै देवताको पूजा हो।

३८२०. तंत्वांघृतस्नवीमहेचित्रंभानोस्वर्दृशम्। देवाँआवीतयेवह ॥२॥

तम्। त्वा। घृतस्नो इति घृतऽस्नो। ईमहे। चित्रभानो इति चित्रऽभानो। स्वःऽदृशम्। देवान्। आ। वीतये। वह ॥२॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **घृतस्नो** = हे घिउद्वारा उत्पन्न गरिएका; **चित्रभानो** = विलक्षण तेज भएका (अग्नि) !; **(वयम्** = हामी); **स्वर्दृशम्** = सबै (कुरा) देख्ने; **तम्** = ती; **त्वा** = तिमीलाई; **ईमहे** = प्रार्थना गर्दछौँ; **वीतये** = (हवि) खानका लागि; **देवान्** = देवताहरूलाई; **आ वह** = ल्याऊ।

सामान्य अर्थ ☞ हे घिउद्वारा उत्पन्न गरिएका, विलक्षण तेज भएका अग्नि ! सबै कुरा देख्ने ती तिमीलाई हामी प्रार्थना गर्दछौँ; हवि खानका लागि देवताहरूलाई ल्याऊ।

वेदार्थ ☞ अग्नि आएपछि सबै देवता आउँछन्।

३८२१. वीतिहोत्रंत्वाकवेद्युमन्तंसमिंधीमहि। अग्नेबृहन्तंमध्वरे ॥३॥

वीतिऽहोत्रम्। त्वा। कवे। द्युऽमन्तम्। सम्। इधीमहि। अग्ने। बृहन्तम्। अध्वरे ॥३॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **कवे** = हे ज्ञानी; **अग्ने** = अग्नि !; **वीतिहोत्रम्** = यज्ञलाई स्वीकार गर्ने; **बृहन्तम्** = महान्; **द्युमन्तम्** = तेजस्वी; **त्वा** = तिमीलाई; **(वयम्** = हामी); **अध्वरे** = यज्ञमा; **सम् इधीमहि** = प्रज्वलित गर्दछौँ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सामान्य अर्थ ☞ हे ज्ञानी अग्नि ! यज्ञलाई स्वीकार गर्ने, महान्, तेजस्वी तिमीलाई हामी यज्ञमा प्रज्वलित गर्दछौँ।

वेदार्थ ☞ माथिजस्तै ।

३८२२. अग्नेविश्वेभिरागहिदेवेभिर्हव्यदातये। होतारंत्वावृणीमहे ॥४॥

अग्ने। विश्वेभिः। आ। गहि। देवेभिः। हव्यऽदातये। होतारम्। त्वा। वृणीमहे ॥४॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अग्ने** = हे अग्नि !; **हव्यदातये** = हविदाता (यजमान) का लागि; **त्वा** = तिमीलाई; **होतारम्** = होताका रूपमा; **(वयम्** = हामी); **वृणीमहे** = वरण गर्दछौँ; **विश्वेभिः** = सम्पूर्ण; **देवेभिः** = देवताहरूका साथ; **(त्वम्** = तिमी); **आ गहि** = आऊ।

सामान्य अर्थ ☞ हे अग्नि ! हविदाता यजमानका लागि तिमीलाई होताका रूपमा हामी वरण गर्दछौँ। सम्पूर्ण देवताहरूका साथ तिमी आऊ।

वेदार्थ ☞ अग्नि देवताका प्रतिनिधि हुन्।

३८२३. यजमानायसुन्वतआग्नेसुवीर्यंवह। देवैरासत्सिबर्हिषि ॥५॥

यजमानाय। सुन्वते। आ। अग्ने। सुऽवीर्यम्। वह। देवैः। आ। सत्सि। बर्हिषि ॥५॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **अग्ने** = हे अग्नि !; **सुन्वते** = (सोम) तयार गर्ने; **यजमानाय** = यजमानका लागि; **सुवीर्यम्** = उत्तम पराक्रमयुक्त (धन); **आ वह** = ल्याऊ (र); **बर्हिषि** = (यज्ञको वरिपरि ओछ्याइएको) कुशमा; **देवैः** = देवताहरूका साथ; **आ सत्सि** = बस।

सामान्य अर्थ ☞ हे अग्नि ! सोम तयार गर्ने यजमानका लागि उत्तम पराक्रमले युक्त धन ल्याऊ र यज्ञको वरिपरि ओछ्याइएका कुश (को आसन) मा देवताहरूका साथ बस।

वेदार्थ ☞ अग्नि विराजमान भएका यज्ञमा देवताहरू रहन्छन्।

३८२४. समिधानःसहस्रजिदग्नेधर्माणिपुष्यसि। देवानांदूतउक्थ्यः ॥६॥

सम्ऽइधानः। सहस्रऽजित्। अग्ने। धर्माणि। पुष्यसि। देवानाम्। दूतः। उक्थ्यः ॥६॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **सहस्रजित्** = हे हजारौँलाई जित्ने; **अग्ने** = अग्नि !; **देवानाम् दूतः** = देवताहरूका दूत; **उक्थ्यः** = स्तुत्य; **समिधानः** = राम्ररी प्रज्वलित भएका; **(त्वम्** = तिमी); **(नः** = हाम्रा); **धर्माणि** = कर्महरूलाई; **पुष्यसि** = पोषण (वृद्धि) गर्दछौ।

सामान्य अर्थ ☞ हे हजारौँलाई जित्ने अग्नि ! देवताहरूका दूत, स्तुत्य, राम्ररी प्रज्वलित भएका तिमी हाम्रा कर्महरूलाई वृद्धि गर्दछौ।

वेदार्थ ☞ अग्निले उपासकलाई कर्मशील बनाउँछन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३८२५. न्य॑ग्निंजातवे॑दसंहोत्रवाहं॑यवि॑ष्ठ्यम् । दधा॑तादे॒वमृत्विजं॑म् ॥७॥

नि । अग्निम् । जातऽवेदसम् । होत्रऽवाहम् । यविष्ठ्यम् । दधात । देवम् । ऋत्विजम् ॥७॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **(स्तोतारः** = हे स्तोताहरू !); **ऋत्विजम्** = ऋत्विक; **होत्रवाहम्** = यज्ञलाई वहन गर्ने; **जातवेदसम्** = उत्पन्न (पदार्थ) का ज्ञाता; **यविष्ठ्यम्** = अत्यन्त युवा; **अग्निम्** = अग्नि; **देवम्** = देवलाई; **नि दधात** = (यज्ञमा) स्थापित गर।

सामान्य अर्थ ☞ हे स्तोताहरू ! ऋत्विक, यज्ञलाई वहन गर्ने, उत्पन्न पदार्थका ज्ञाता, अत्यन्त युवा अग्निदेवलाई यज्ञमा स्थापित गर।

वेदार्थ ☞ यज्ञका धेरै खालका कार्यहरू अग्निबाटै सम्पन्न हुन्छन्।

३८२६. प्रयज्ञए॑त्वानुषगद्यादेवव्यं॑चस्तमः । स्तृणीतबर्हिरासदे॑ ॥८॥

प्र । यज्ञः । एतु । आनुषक् । अद्य । देवव्यचःऽतमः । स्तृणीत । बर्हिः । आऽसदे ॥८॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **देवव्यचस्तमः** = देवतासम्म पुग्ने; **यज्ञः** = यज्ञ; **अद्य** = आज; **आनुषक्** = निरन्तर; **प्र एतु** = चलिरहोस्; **(ऋत्विजः** = हे ऋत्विक्हरू !); **आसदे** = बस्नका लागि; **बर्हिः** = कुश; **स्तृणीत** = ओछ्याओ।

सामान्य अर्थ ☞ देवतासम्म पुग्ने यज्ञ आज निरन्तर चलिरहोस्। हे ऋत्विक्हरू ! बस्नका लागि कुश ओछ्याओ।

वेदार्थ ☞ सज्जनहरू सत्कर्ममा जुटून्।

३८२७. एदंमरुतो॑अश्विना॑मित्रः॑सीदन्तुवरु॑णः । देवासः॑सर्व॑याविशा ॥९॥

आ । इदम् । मरुतः । अश्विना । मित्रः । सीदन्तु । वरुणः । देवासः । सर्वया । विशा ॥९॥

अन्वित पद र अर्थ ☞ **मरुतः** = मरुत्हरू; **अश्विना (अश्विनौ)** = दुई अश्विनीकुमारहरू; **मित्रः** = मित्र; **वरुणः** = वरुण; **देवासः** = (यी) देवताहरू; **सर्वया** = सम्पूर्ण; **विशा** = सन्तान (हरू) का साथ; **इदम्** = यस (कुश) मा; **आ सीदन्तु** = बसून्।

सामान्य अर्थ ☞ मरुत्हरू, दुई अश्विनीकुमारहरू, मित्र, वरुण यी देवताहरू सम्पूर्ण सन्तानहरूका साथ यस कुशमा बसून्।

वेदार्थ ☞ सत्कर्ममा देवताहरू सपरिवार बस्छन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

परिशिष्ट

सन्दर्भ पुस्तकहरू

१. ऋग्वेद संहिता भाग १–४, सम्पा. रवि प्रकाश एवं के.एल.जोशी परिमल पब्लिकेसन्स, नयाँ दिल्ली, दोस्रो संस्करण, सन् २००१ ।

२. धातुरूप कल्पद्रुम, सम्पादक गुरुनाथ विद्यानिधि, छत्र पुस्तकालय कलकत्ता, सन् १९७८ ।

३. यास्क प्रणीतम् निरुक्तम् (निघण्टु सहितम्) भाग १–२, सम्पादक– सीताराम शास्त्री, परिमल पब्लिकेसन्स, दिल्ली, सन् २००५ ।

४. अमरकोश (नेपाली–संस्कत), कुलचन्द्र शर्मा, दोस्रो संस्करण, रत्न पुस्तक भण्डार, काठमाडौँ, सन् २००८ ।

५. ऋग्वेद संहिता (हिन्दी अनुवाद सहित) सम्पादक– श्रीराम शर्मा आचार्य, भाग १–४, शान्तिकुन्ज, हरिद्वार, भारत, सन् २००४ ।

६. वैदिक कोश भाग १–३, चन्द्रशेखर उपाध्याय तथा अनिल कुमार उपाध्याय, नाग प्रकाशन, दिल्ली सन् १९९५ ।

७. शुक्ल यजुर्वेद संहिता, महिधर–उव्वट भाष्य संहिता, सम्पादक– वासुदेव शर्मा, पाण्डुरङ्ग जवाजी, बम्बई, भारत सन् १९२९ ।

८. नामलिङ्गानुशासनम् अमरसिंहविरचित अमरकोश, सम्पादक–भानुजी दीक्षित, निर्णयसागर यन्त्र, मुम्बई, सन् १८८९ ।

९. शब्दकल्पद्रुम भाग १–४, सम्पादक तथा प्रकाशक– वरदप्रसाद वासु तथा हरिचरणवासु, कलकत्ता, सन् १८८७ ।

१०. वैदिक निर्वचन कोश, ज्ञान प्रकाश शास्त्री, परिमल प्रकाशन दिल्ली, प्रथम संस्करण, सन् २००० ।

११. सिद्धान्त कौमुदी सम्पादक गोपाल शास्त्री, चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन, वाराणसी, सन् १९९७ ।

१२. संस्कृत नेपाली शब्दकोश, कुलचन्द्र गौतम, महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालय, दाङ, नेपाल, सन् १९९७ ।

१३. ऋग्वेद संहिता, भाग १–५, जियालाल कम्बोज, विद्यानिधि प्रकाशन, दिल्ली सन् २००४ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१४. ऋग्वेद संहिता, वैदिक जीवन भाष्ययुता भाग १-९, सम्पादक शिवनाथ आहिताग्नि तथा पं. शंकरदत्त शास्त्री, नाग प्रकाशन दिल्ली, द्वितीय संस्करण, सन् १९९१।

१५. ऋग्वेदका सुबोध भाष्य भाग १-४, दामोदर सातवलेकर, स्वाध्याय मण्डल, पारडी, गुजरात, सन् १९९३।

१६. मानक हिन्दी कोश, भाग १-४, सम्पादक- रामचन्द्र वर्मा, हिन्दी साहित्यिक सम्मेलन, इलाहवाद, सन् २००७।

१७. ऋग्वेद संहिता- पदपाठ तथा सायण भाष्य संहिता, सम्पादक- महामहोपाध्याय राजाराम शास्त्री एवं शिवराम शर्मा, तुकांराम तात्या, बम्बई, गणपत कृष्णजी प्रेस, सन् १८९८।

१८. कलक्टेड वर्क्स अफ कपाली शास्त्री, भाग १-१४, (भाग-१), दिप्ती, पब्लिकेसन्स, श्री अरविन्दो आश्रम, पाण्डिचेरी, सन् १९९७।

१९. वेदान्तसार- नृसिंह सरस्वती एवं रामतीर्थ, सम्पादक कर्णेल जी. ए. जेकव, पाण्डुरङ्ग जवाजी, निर्णय सागर प्रेस, सन् १९२५।

२०. आपस्तम्ब धर्मसूत्र, सम्पादक उमेश चन्द्र पाण्डेय, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, पुनर्मुद्रण संस्करण, सन् १९३२।

२१. छान्दोग्योपनिषद्, सम्पादक, जीवानन्द विद्यासागर, सुचारु प्रेस, कलकत्ता, सन् १८७३।

२२. वेदस्तुति, सम्पादक- वासुदेव लक्ष्मणशास्त्री पन्सिकर, पाण्डुरङ्ग जवाजी, निर्णय सागर प्रेस, सन् १९३०।

२३. ऋग्वेद संहिताः ए कलेक्सन अफ एनसियन्ट हिन्दु हिम्स; होरेस विल्सन, डब्लु एच. एलेन एण्ड कोस लन्डन, १८५४।

२४. श्रीमदमरसिंह विचरित-अमरकोश, निर्णय सागर प्रेस, मुम्बई, सन् १८८९।

२५. बृहदारण्यकोपनिषद्, शांकरभाष्यसंहिता, गीता प्रेस, गोरखपुर, सन् १९४२।

२६. ऐतरेय ब्राह्मण, सायण भाष्यसहित, सम्पादक-विनायक गणेश आप्टे, भाग १-२, आनन्दाश्रम मुद्रकालय, सन् १९३१।

२७. सिद्धान्त कौमुदी, भट्टोजी दीक्षित विरचिता, भाग १-४, सम्पादक तथा अनुवादक- एस.सि. वासु, भुवनेश्वरी आश्रम, प्रेस, सन् १९०७।

२८. निर्णय सिन्धु, कमलाकर, भट्ट, सम्पादक नारायण राम आचार्य, निर्णय सागर प्रेस, बम्बई सन् १९९०।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२९. ए वेदिक रिडर फर स्टुडेन्टस्, आरथर एन्थोनी म्याकडोनेल, १९१७, पुनर्मुद्रण मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली २००६ ।

३०. वैदिक वाङ्मयका इतिहास, सि.वि. वैद्य, परिमल प्रकाशक, दिल्ली, सन् २००४ ।

३१. केही वैदिक सूक्तहरूको विश्लेषण, नारायण प्रसाद गौतम, रत्नपुस्तक भण्डार, काठमाडौँ, सन् २००८ ।

३२. मनुस्मृति, रामेश्वर भट्ट, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, पुनर्मुद्रण, सन् २००७ ।

३३. कल्याण- वेदकथा विशेषाङ्क, गीता प्रेस गोरखपुर, सन् १९४५ ।

३४. ऋग्वेद नेपालीमा, अनु-तिलकप्रसाद लुइटेल, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, काठमाडौँ, वि.सं. २०६३ ।

३५. ऋग्वेदसंहिता, (मन्त्रानुक्रमण्या संहिता), नाग पब्लिशर्स, दिल्ली, २००४ ।

३६. व्याकरणशास्त्रेतिहासः लोकमणिहालः भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी, वि.सं. २०४६ ।

३७. ऋग्वेद- प्रातिशाख्यम् (शौनकविरचितम्) (उव्वट भाष्यसंवलितम्) अनुवादक एवं परिष्कर्ता - डा. वीरेन्द्रकुमार वर्मा, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, दिल्ली, १९८६ ।

३८. अमरकोशः (रामाश्रमी व्याख्यासहित) हिन्दी व्याख्या पं. हरगोविन्दशास्त्री, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, २०६४ ।

३९. ऋग्वेद-संहिता (सायणाचार्यकृत-भाष्यसंवलिता) हिन्दी अनुवाद पण्डित रामगोविन्द त्रिवेदी, चौखम्बा विद्याश्रम, वाराणसी, १९९१ ।

४०. ऋग्वेद- प्रातिशाख्य (एक परिशीलन), डा. वीरेन्द्रकुमार वर्मा, काशी हिन्दू विश्वविद्यालय, वाराणसी, १९७२ ।

४१. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्), भर्तृहरिविरचित) भावप्रदीप व्याख्या- सूर्यनारायण शुक्ल चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, २०५५ ।

४२. भाषाविज्ञान एवं भाषा शास्त्र, लेखक कपिलदेव द्विवेदी आचार्य, विश्वविद्यालय प्रकाशन वाराणसी, १९९७ ई. ।

४३. अष्टाध्यायीसूत्रपाठः (सं. गोपालशास्त्री दर्शनकेशरी) ।

४४. वैयाकरण सिद्धान्तकौमुदी बालमनोरमा टीका संहिता हि. व्या. गोपालदत्त पाण्डेय चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।

४५. लघुशब्देन्दुशेखरः (नागेशभट्ट विरचितः) षट्टीकासहित सं. गुरुप्रसादशास्त्री, वाणीविलास प्रकाशन वाराणसी, वि.सं. २०४८

४६. वैदिक साहित्य और संस्कृत, वाचस्पति गैरोला, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, १९८९ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

४७. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्या. गोविन्दप्रसाद शर्मा, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, २००७।

४८. वैयाकरणभूषणसारः हि.व्या.डा. चन्द्रिकाप्रसाद द्विवेदी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, दिल्ली, १९९९।

४९. वै. सिद्धान्तकौमुदी (वैदिकी प्रक्रिया), हि. व्या. उमाशंकर शर्मा 'ऋषि', चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, १९७६।

५०. वैदिक धर्म मूल रूपमा, शिवराज आचार्य कौण्डिन्न्यायन स्वाद्ध्यायशाला, २०६२।

५१. वैदिकवाङ्मयस्येतिहासः आचार्य जगदीशचन्द्र मिश्रः सं. डा. ब्रह्मानन्द त्रिपाठी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन वाराणसी, १९८९।

५२. व्याकरण महाभाष्य, प्रदीपोद्द्योतसहित, १९८७।

५३. पिङ्गलच्छन्दः सूत्र, हलायुधवृत्तिसहित, वाराणसी, १९८६।

५४. ऋग्वेद, (तीन, चार और पाँच मण्डल) गोविन्द चन्द्र पाण्डे, लोकभारती, इलाहावाद, २००८।

५५. निरुक्तम्- सं. डा. उमाशंकर शर्मा 'ऋषि', चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, १९८३।

५६. लघुसिद्धान्तकौमुदी, इन्दुमती टीका, चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन, वाराणसी, २०४०।

५७. बृहद् अनुवाद चन्द्रिका, चक्रधर नौटियाल, हंस शास्त्री, मोतीलाल बनारसी दास, दिल्ली, १९९९।

५८. वाजसनेयिमाध्यन्दिन 'शुक्लयजुर्वेदसंहिता' उव्वटमहीधर भाष्यसहिता मोतीलाल बनारसी दास, दिल्ली, १९७८।

५९. ऋग्वेद संहिता, श्री पण्डित जयदेव शर्मा, आर्य साहित्य, मण्डल लिमिटेड, अजमेर, विसं. १९९१।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Rig Veda

An outline of the authentic translation

Examples from the first half

Edited and Translated by
Dr. Prasanna Gautam

Contributors: Mr. Tilak Prasad Luitel
Mr. Narayan Prasad Poudyal
Mr. Shayam Mani Nepal
Mr. Madhav Ghimire
Mr. Bhim Nath Ghimire

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Introduction

The oldest text in the world, affectionately called "the source of all knowledge", by over two billion people world-wide and which is the foundation of all that is "Indian Philosophy", has had no authoritative word by word translation into any of the Indian or European languages. A very brief introduction to the Vedas is given here for the casual reader.

The Rigveda is an unique collection of wisdom, history, philosophy, prayers and instructions for all the spiritual and temporal activities. It is full of examples- the origin of fire, the concept of fortresses and fortified cities, use of dog to trace the stolen goods, causes and treatment of diseases, intoxications and their effects, recourse to the courts for ancestral property, justice, partnerships, sexual desires and fulfillment, social niceties and responsibilities as well as profound deliberations on the origin of the universe, the solar systems, the concept of Space, Space travel, advanced astronomy, harnessing energy from water and wind and so on. It is truly amazing when one considers that these Mantras had been composed (or revealed) at least four to eight thousand years before Christ. Our aim has been to faithfully reproduce (translate the Mantras) and not to enter into speculation or research on their authenticity.

The Vedas, totalling four, i.e., Rigveda, Yajurveda, Atharvaveda and Samaveda are the compilation of all Vedic Mantras by Vyaasa in 2500 B.C. He was the great grandfather of the quarrelling cousins described in the Mahabhaarata, the first account of a great war, containing the much espoused Bhagabat Gita, which he had produced. Each Veda has a Samhitaa, Brahmana, Aaranyaka and a number of Upanishads.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

The Samhitaas are the main Mantras or hymns, which have been grouped together by a Rishi - a seer - as "Sukta", and dedicated to a god or gods. The Brahmanaas are explanations of these Mantras in the light of various rituals performed by the Brahmin priests. The Aaranyakaas are the interpretations, mostly philosophical, by the retired scholars who went to live in the forests - "Aranyas".

Finally, the Upanishads are the debates and deliberations on the Mantras of the Vedas. There are eleven most cited Upanishads, but the estimates of their total number vary, some claiming to be more than two thousand and others accepting one hundred and eight as the authentic number.

Rigveda Samhitaa is traditionally classified into ten unequal Mandalas or eight equal Ashtakas. We have followed the Mandala system of classification. Each Mandala has many 'Sukta' i.e. a collection of hymns in exquisite metres. Each hymn is a Rik Mantra dedicated to a specific "god" by a named "Rishi", a seer, probably the chief preceptor of an academy.

The hymns of the Vedas originated in the spoken form "Shruti" and only much later did they became written. An unique system of notation "Swor" has been given to the syllables so that the repetitions of the hymns are always guaranteed to be the same, no matter where. Also, being in the metre form, each hymn has very specific number of letters and construction of the words, mostly by Sandhi, into composite words.

The "Pada Paatha", or the separation of each word (Pada, word) and Paatha (the recitation) is another way of making sure that the authentic Mantras are recited in an authentic manner. However, this has also led to problems in interpretation, particularly when there are no verbs, or pronouns or adjectives and adjective of the adjectives. The repetitions of the words in larger metres may be to emphasise a point, or simply to award the extra few letters to compose the metre or may have some secret purpose unknown to every one else.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

This led to the development of the Vedic grammar, Praatisaakhyas i.e. the explanation of the hymns. Each Veda has its own Praatisaakhya. Unfortunately these do not match well with the current Sanskrit grammar of Paanini designed at about 2400 BC Hence Yaaska produced Nirukta (Nighantu) explaining the unique words and phrases in the Vedas in 1900 BC and attempted a commentary of Veda which was not complete.

While Yaaska did only about ten percent of the Mantras, many other ancient scholars in Sanskrit tried to write commentary of all the Vedas. Notable among these are Skanda Swami, Udgitha, Venkatamadhava, Atmaananda, Aanandatirtha. However, only the commentary of Venkatamadhava is said to be available today. Thereafter, Sayana around 1450 AD produced the commentary on all four Vedas. He is said to have produced about eighteen books on all Vedas, their Samhitaas, Brahmanaas and Aaranyakaas. The newer generation of scholars such as Dayananda, Kapali Shastri, Sri Aurobindo, Sriram Sharma and others have provided their own interpretations of the Mantras.

Partial translation was started by the European scholars in the nineteenth century. These early scholars were Mr. Roer, Mr. Stevenson and M. Langlois. Dr. Rosen published the full translation in Latin. Professor Wilson from Oxford in 1850 published the full translation in English based upon the commentary of Sayana. The commentary of Sayana is inclined towards the Brahmana aspect, i.e. towards the rituals. Hence, unfortunately, Wilson's translation conveys to most of the western readership that Rigveda is a manual of religious rites of the Hindus. While great scholars like Max Muller and Griffiths subsequently provided deep insights into Rigveda, some others have sought notoriety by deliberate sensational misinterpretations of the hymns. Hopefully, our work will enable the readership to determine the truth for themselves.

Any translator faces extreme difficulty due to the lack of systematic grammar at the time of origin (or creation) of those

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Mantras. In addition, the great diversity of material and the vastness of the Rik Mantras, totalling 10552, in twenty one different metres with the words joined by "Sandhi" and often without verb, or noun or adjective and several adjectives of the adjectives with elliptical allegory and innuendo that the translators have a Herculean task to ascribe accurate meaning in any language. This has resulted in much criticism of many published works as being biased and having the wrong interpretations. Hence it is understandable that there are many interpretations of the same Mantras, each one claiming to be more authentic than the other.

We have found that proper understanding of the Vedic Mantra depends upon accurate meaning of the words and phrases and their logicial sequence- i.e. "Anwaya". This needed considerable research into the available texts, both ancient and modern. We have faithfully followed this method for the translation of each word and its logical place in the construction of the sentence. We have tried to emulate the original style of the Mantras, perhaps incurring the wrath of the puritan English grammarians, for the sake of authenticity of the translation. No one has ever attempted to do this in a collective, unanimous manner. We have done the translation simultaneously into Nepali and English.

The purpose of this factual translation is to allow the readers to understand Rigveda as it is. We have deliberately avoided several controversial issues about Rigveda, such as the time of origin, whether the Mantras were revealed to the Rishis or composed by them; the interpretation of the "gods", and the place of origin of the Vedas. What appears to us to be true is that the Vedas are the account of ancient Aryan civilization, possibly several millennia old and contain a collection of profound observations, instructions for righteous living, prayers and history with unique examples, metaphors and similes, applicable to all human beings across all the boundaries throughout the ages.

The hundred and thirteen Mantras which have been selected

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

from the first five thousand translations, are presented. Each has the original Mantras with 'Swor', Pada Paatha, Anwayaartha (meaning according to a logical sequence) applicable for Sanskrit prose and word by word translation in English. The ordinary meaning is constructed from within the words of the Anwayaartha. Finally, the essence of the Mantras has been given as agreed by all six translators as the Vedic meaning.

The group of translators include six scholars, and consists of an academic physician and researcher, a senior advocate of the Supreme court, a professor of Sanskrit grammar, a Vedic scholar and author, a Sarbadarshan philosopher and scholar of Nyaaya. Their photographs and introductions are given in the Nepali section of this book. Hopefully, we have managed to avoid the individual bias and come up with an authentic translation as far as possible.

The readers will be able to judge for themselves the accuracy of the Mantras and their usefulness in this sample presentation. We propose to complete the translation of all the Mantras by May 2010 and publish the completed work by the end of the year. Your comments and criticisms will be most useful and greatly appreciated.

Dr. Prasanna Gautam
MBBS, FRCPE, FRCPG, FRSPH

December, 2009
Aberdeen, Scotland
e-mail: tangal@btinternet.com

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

First Mandala, Sukta - 1, Mantra No. 1-9

Rishi: Madhuchhandaa Vaishwaamitra; God: Agni; Metre: Gaayatri

1. ॐ अग्निमीळेपुरोहितंयज्ञस्यंदेवमृत्विजम्। होतांरंरत्नधातमम् ॥१॥

अग्निम्। ईळे। पुरःऽहितम्। यज्ञस्य । देवम्। ऋत्विजम्। होतारम्। रत्नऽधातमम् ॥१॥

Anwayaartha ☞ यज्ञस्य = Of Yagya; पुरोहितम् = Leader; ऋत्विजम् = Performer of Yagya; होतारम् = The invoker; रत्नधातमम् = Giver of superior wealth; अग्निम् = Agni; देवम् = To the god; (अहम् = I); ईळे = Praise.

Ordinary meaning ☞ I praise the leader of Yagya, the performer of Yagya, the invoker, the giver of superior wealth, the god Agni.

Vedic meaning ☞ Agni leads the way of righteousness with the support of all the gods and the wealth in the world.

2. अग्निःपूर्वेभिर्ऋषिभिरीड्योनूतनैरुत। सदेवाँएहवंक्षति ॥२॥

अग्निः। पूर्वेभिः। ऋषिऽभिः। ईड्यः। नूतनैः। उत। सः। देवान्। आ। इह। वक्षति॥ २॥

Anwayaartha ☞ पूर्वेभिः = The ancient; उत = And; नूतनैः = Modern; ऋषिभिः = Rishis; ईड्यः = Praised; सः = He; अग्निः = By Agni; देवान् = To the gods; इह = Here; आ वक्षति = May fetch.

Ordinary meaning ☞ May Agni praised by the ancient and modern Rishis fetch the gods here.

Vedic meaning ☞ Agni has been revered since ancient times as the invoker of gods.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3. अग्निनारयिमंश्नवत्पोषमेवदिवेदिवे। यशसं वीरवत्तमम् ॥३॥

अग्निना। रयिम्। अश्नवत्। पोषम्। एव। दिवेऽदिवे। यशसम्। वीरवत्ऽतमम् ॥३॥

Anwayaartha ☞ (यजमानः = By the host); पोषम् = Nourishing; यशसम् = Enhancing fame; वीरवत्तमम् = With superior brave (offsprings); रयिम् = Riches; अग्निना एव = From Agni surely; दिवेदिवे = Daily; अश्नवत् = Receives.

Ordinary meaning ☞ The host surely receives daily the nourishing, fame enhancing riches with superior brave offsprings from Agni.

Vedic meaning ☞ Agni provides fame, offsprings and riches to the devotee.

4. अग्नेयंयज्ञमध्वरंविश्वतःपरिभूरसि। सइद्देवेषुगच्छति ॥४॥

अग्ने। यम्। यज्ञम्। अध्वरम्। विश्वतः। परिऽभूः। असि। सः। इत्। देवेषु। गच्छति ॥४॥

Anwayaartha ☞ अग्ने = O Agni; (त्वम् = You); यम् = Which; अध्वरम् = Faultless; यज्ञम् = To Yagya; विश्वतः = From all sides; परिभूः = Surrounding; असि = Are; सः = That; इत् = Indeed; देवेषु = To the gods; गच्छति = Goes.

Ordinary meaning ☞ O Agni ! That faultless Yagya which you are surrounding from all sides goes indeed to the gods.

Vedic meaning ☞ The righteous deed supported by Agni attains divinity.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

5. अग्निर्होता कविक्रतुः सत्यश्चित्रश्रवस्तमः । देवो देवेभिरा गमत् ॥५॥

अग्निः । होता । कविऽक्रतुः । सत्यः । चित्रश्रवःऽतमः । देवः । देवेभिः । आ । गमत् ॥५॥

Anwayaartha ☞ होता = The invoker; कविक्रतुः = Learned performer; सत्यः = The truth personified; चित्रश्रवस्तमः = Uniquely famous; अग्निः = Agni; देवः = God; देवेभिः(सह) = With the gods (अत्र = Here); आ गमत् = May come.

Ordinary meaning ☞ May the god Agni, the invoker, the learned performer, the truth personified, uniquely famous, come here with the gods.

Vedic meaning ☞ The devotees of Agni attain unique fame and are righteous in their performance.

6. यदङ्ग दाशुषे त्वमग्ने भद्रं करिष्यसि । तवेत्तत्सत्यमङ्गिरः ॥६॥

यत् । अङ्ग । दाशुषे । त्वम् । अग्ने । भद्रम् । करिष्यसि । तव । इत् । तत् । सत्यम् । अङ्गिरः ॥६॥

Anwayaartha ☞ अङ्ग अङ्गिरः = O Angira; अग्ने = Agni; त्वम् = You; दाशुषे = For the generous giver; यत् = Which; भद्रम् = Good deed; करिष्यसि = Perform; तव = Your; तत् = That; इत् = Surely; सत्यम् = True; (अस्ति = Is).

Ordinary meaning ☞ O Angira ! O Agni ! That good deed is surely true which you perform for the generous giver.

Vedic meaning ☞ The good deeds of Agni are true.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

7. उप॑त्वाग्नेदि॒वेदि॑वे॒दोषा॑वस्तर्धि॒याव॒यम्। नमो॒भर॑न्त॒एम॑सि ॥७॥

उप । त्वा । अग्ने । दिवेऽदिवे । दोषाऽवस्तः । धिया । वयम् । नमः । भरन्तः । आ । इमसि ॥७॥

Anwayaartha ☞ अग्ने = O Agni; वयम् = We; दिवेदिवे = Daily; दोषावस्तः = Day and night; धिया = With devotion; नमः = Salutations; भरन्तः = Doing; त्वा = Your (you); उप = Near; आ इमसि = Come.

Ordinary meaning ☞ O Agni ! We come near you daily night and day doing salutations with devotion.

Vedic meaning ☞ As above.

8. राज॑न्तमध्व॒राणां॑ गो॒पामृ॒तस्य॒दीदि॑विम्। वर्ध॑मानं॒स्वेदमे॑ ॥८॥

राजन्तम्। अध्वराणाम्। गोपाम्। ऋतस्य। दीदिविम्। वर्धमानम्। स्वे। दमे ॥८॥

Anwayaartha ☞ अध्वराणाम् = To the faultless Yagyas; गोपाम् = Of the protector; ऋतस्य = True; दीदिविम् = Luminous; स्वे = Own; दमे = In the house; वर्धमानम् = Growing; राजन्तम् = Bright; (अग्निम् = To Agni); (वयम् = We); (प्रणमामः = Salute).

Ordinary meaning ☞ We salute the protector of the faultless Yagyas, the true, luminous bright Agni growing in own house.

Vedic meaning ☞ The devotee salutes the protector of his good deeds.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

9. सनः॑पि॒तेव॑सू॒नवेऽग्ने॑सूपाय॒नोभ॑व। सच॑स्वानःस्व॒स्तये॑ ॥९॥

सः। नः। पिताऽइव। सूनवे। अग्ने। सुऽउपायनः। भव। सचस्व। नः। स्वस्तये ॥९॥

Anwayaartha ☞ अग्ने = O Agni; सः = He; (त्वम् = You); नः = For us; सूनवे = For the son; पितेव = Like father; सूपायनः = Easily accessible; भव = Become; नः = Our; स्वस्तये = For well being; सचस्व = Support.

Ordinary meaning ☞ O Agni ! You become easily accessible for us like a father for the son; support for our well being.

Vedic meaning ☞ Agni is always accessible and supportive to the devotee.

First Mandala, Sukta - 89, Mantra No. 969-977

Rishi: Gotam Raahugana; God: Vishwayadevaa; Metre: Jagati, 6-Biraat, 8, 9-Trishtup

969. आनो॑भ॒द्राःक्रत॑वोयन्तुवि॒श्वतोऽद॑ब्धासो॒अप॑रीतासउ॒द्भिद॑ः।
दे॒वा नो॒यथा॒सद॒मिद्वृ॒धेअस॒न्नप्रा॑युवोरक्षि॒तारो॑दि॒वेदि॑वे ॥१॥

आ। नः। भद्राः। क्रतवः। यन्तु। विश्वतः। अदब्धासः। अपरिऽइतासः। उत्ऽभिदः। देवाः। नः। यथा। सदम्। इत्। वृधे। असन्। अप्रऽआयुवः। रक्षितारः। दिवेऽदिवे ॥१॥

Anwayaartha ☞ भद्राः = Beneficial; अदब्धासः = Indomitable; अपरीतासः = Unbeatable; उद्भिदः = Well destructive (of foes); क्रतवः = Good deeds; विश्वतः = From all round; नः = For us; आ यन्तु = May come; अप्रायुवः = Without idleness; दिवेदिवे = Daily; रक्षितारः = Protecting; देवाः = The gods; सदम् इत् = Always; नः = Our; यथा वृधे = For growth as required; असन् = May become.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Ordinary meaning ☞ May the beneficial, indomitable, unbeatable, well destructive good deeds come for us from all around. May the gods protecting daily without idleness become (favourable) for our growth as required.

Vedic meaning ☞ The troop of Maruts inspire us to work for the welfare of all.

970. देवानांभद्रासुमतिर्ऋजूयतांदेवानांरातिरभिनोनिवर्ततताम्।
देवानांसख्यमुपसेदिमावयंदेवानआयुःप्रतिरन्तुजीवसे ॥२॥

देवानाम्। भद्रा। सुऽमतिः। ऋजुऽयताम्। देवानाम्। रातिः। अभि। नः। नि। वर्तताम्।
देवानाम्। सख्यम्। उप। सेदिम। वयम्। देवाः। नः। आयुः। प्र। तिरन्तु। जीवसे
॥२॥

Anwayaartha ☞ ऋजूयताम् = Favouring simplicity; देवानाम् = Of the gods; भद्राः = Beneficial; सुमतिः = Wisdom; च = And; देवानाम् = Of the gods; रातिः = Gifts (too); नः = For us; अभि = From everywhere; नि वर्तताम् = Let come; वयम् = We; देवानाम् = Of the gods; सख्यम् = Friendship; उप सेदिम = May receive; जीवसे = To survive; नः = Our; आयुः = Life span; देवाः = May the gods; प्र तिरन्तु = Increase.

Ordinary meaning ☞ May the gifts of gods and the beneficial wisdom of the gods favouring simplicity come from everywhere for us. May we receive the friendship of the gods. May the gods increase our life span to survive.

Vedic meaning ☞ The humble performer of good deeds gets wisdom, wealth, friendship and long life.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

971. तान्पूर्वयानिविदाहूमहेवयंभगंमित्रमदितिंदक्षंमस्रिधम् ।
अर्यमणंवरुणंसोमंमश्विनाकसरस्वतीनःसुभगामयस्करत् ॥३॥

तान् । पूर्वया । नि॒ऽविदा । हूमहे । वयम् । भगम् । मित्रम् । अदितिम् । दक्षम् । अस्रिधम् ।
अर्यमणम् । वरुणम् । सोमम् । अश्विना । सरस्वती । नः । सु॒ऽभगा । मयः । करत् ॥३॥

Anwayaartha ☞ वयम् = We; पूर्वया = Ancient; निविदा = By mantras; भगम् = Bhaga; मित्रम् = Mitra; अदितिम् = Aditi; दक्षम् = Daksha; अस्रिधम् = The troop of Maruts; अर्यमणम् = Aryamaa; वरुणम् = Varun; सोमम् = Soma (god); अश्विना (अश्विनौ) = Aswinikumaars; तान् (एतान्) = These; हूमहे = Invoke; (एभिः सह = Along with these gods); सुभगा = Affluent; सरस्वती = May Saraswoti; नः = For us; मयः = Happiness; करत् = Do (provide).

Ordinary meaning ☞ We invoke these by the ancient mantras: Bhaga, Mitra, Aditi, Daksha, the troop of Maruts, Aryamaa, Varun, Soma (god), Aswinikumaars. May Saraswoti provide us with happiness.

Vedic meaning ☞ The devotees offer oblations to many gods for power and protection and receive wisdom and happiness from Saraswoti.

972. तन्नोवातोमयोभुवातुभेषजंतन्मातापृथिवीतत्पिताद्यौः ।
तद्ग्रावाणःसोमसुतोमयोभुवस्तदश्विनाशृणुतंधिष्ण्यायुवम् ॥४॥

तत् । नः । वातः । मयः॒ऽभु । वातु । भेषजम् । तत् । माता । पृथिवी । तत् । पिता । द्यौः । तत् ।
ग्रावाणः । सोम॒ऽसुतः । मयः॒ऽभुवः । तत् । अश्विना । शृणुतम् । धिष्ण्या । युवम् ॥४॥

Anwayaartha ☞ वातः = May Vaayu; तत् = That; मयोभु = Pleasant; भेषजम् = Medicine; नः = For us; वातु = Bring; माता पृथिवी = Mother earth; तत् = That (medicine); (च = And); द्यौः पिता = Father heaven; तत् = That (medicine); (दत्ताम् = Give); सोमसुतः = Preparing Soma; मयोभुवः = Pleasant;

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ग्रावाणः = May the stones; **तत्** = That (medicine); (**ददतु** = Give); **धिष्ण्या (धिष्ण्यौ)** = O wise; **अश्विना (अश्विनौ)** = Aswinikumars; **युवम्** = You two; (**नः** = Our); **तत्** = To that (hymn); **शृणुतम्** = Listen.

Ordinary meaning ☞ May Vaayu bring that pleasant medicine for us. May mother earth and father heaven also give that pleasant medicine. May the pleasant stones preparing Soma give that (medicine). O you two Aswinikumars, listen to that (hymn).

Vedic meaning ☞ The gods give medicines to the devotees.

973. तमीशानंजगतस्तस्थुषस्पतिंधियंजिन्वमवसेहूमहेवयम्।
पूषानोयथावेदसामसद्वृधेरक्षितापायुरदब्धःस्वस्तये ॥५॥

तम्। ईशानम्। जगतः। तस्थुषः। पतिम्। धियम्ऽजिन्वम्। अवसे। हूमहे। वयम्।
पूषा। नः। यथा। वेदसाम्। असत्। वृधे। रक्षिता। पायुः। अदब्धः। स्वस्तये ॥५॥

Anwayaartha ☞ **जगतः** = Of the ambulant; (**च** = And); **तस्थुषः** = Of the stationary; **पतिम्** = Master of; **धियंजिन्वम्** = Inspirer of wisdom; **तम्** = That; **ईशानम्** = The god (Poosha); **वयम्** = We; **अवसे** = For protection; **हूमहे** = Invoke; **पायुः** = The guardian; **अदब्धः** = Indomitable; **पूषा** = Poosha; **यथा वृधे** = For growth as required; **स्वस्तये** = For welfare too; **नः** = Our; **वेदसाम्** = Of wealth; **रक्षिता** = Defender; **असत्** = May become.

Ordinary meaning ☞ We invoke the god Poosha, the master of the ambulant (and) of the stationary, the inspirer of wisdom, for protection. May the guardian Poosha become the defender of our wealth for welfare and also for growth as required.

Vedic meaning ☞ Poosha encourages the devotee to wisely utilise the resources according to the needs for the welfare of the world.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

974. स्वस्तिनइन्द्रोवृद्धश्रवाःस्वस्तिनःपूषाविश्ववेदाः ।
स्वस्तिनस्तार्क्ष्योअरिष्टनेमिःस्वस्तिनोबृहस्पतिर्दधातु ॥६॥

स्वस्ति । नः । इन्द्रः । वृद्धऽश्रवाः । स्वस्ति । नः । पूषा । विश्वऽवेदाः । स्वस्ति । नः ।
तार्क्ष्यः । अरिष्टऽनेमिः । स्वस्ति । नः । बृहस्पतिः । दधातु ॥६॥

Anwayaartha ☞ वृद्धश्रवाः = Famous; इन्द्रः = May Indra; नः = For our; स्वस्ति = Benefit; दधातु = Give; विश्ववेदाः = The all knowing; पूषा = May Pusha; नः = For our; स्वस्ति = Benefit; (दधातु = May give); अरिष्टनेमिः = With invincible wings; तार्क्ष्यः = May Garuda; नः = For our; स्वस्ति = Benefit; (दधातु = Give); बृहस्पतिः = May Brihaspati; नः = For our; स्वस्ति = Benefit; (दधातु = Give).

Ordinary meaning ☞ May the famous Indra, the all knowing Poosha, with invincible wings Garuda and Brihaspati give for our benefit.

Vedic meaning ☞ Indra, Garuda, Poosha and Brihaspati protect the righteous according to their fame.

975. पृषदश्वामरुतःपृश्निमातरःशुभंयावानोविदथेषुजग्मयः ।
अग्निजिह्वामनवःसूरचक्षसोविश्वेनोदेवाअवसागमन्निह ॥७॥

पृषत्ऽअश्वाः । मरुतः । पृश्निऽमातरः । शुभम्ऽयावानः । विदथेषु । जग्मयः । अग्निऽजिह्वाः ।
मनवः । सूरऽचक्षसः । विश्वे । नः । देवाः । अवसा । आ । गमन् । इह ॥७॥

Anwayaartha ☞ पृषदश्वाः = Having spotted mares; पृश्निमातरः = Sons of Prishni; शुभंयावानः = Walking well; विदथेषु = To the Yagyas; जग्मयः = Going; अग्निजिह्वाः = Tongue like flame; मनवः = Meditating; सूरचक्षसः = Bright like sun; मरुतः = Maruts; (च = And); विश्वे = All; देवाः = May the gods; नः = For us; अवसा (सह) = With protection; आ गमन् = Come.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Ordinary meaning ☞ May all the gods and the Maruts having spotted mares, sons of Prishni, walking well, going to the Yagyas, with tongue like flame, meditating, bright like sun, come with protection for us.

Vedic meaning ☞ The Maruts and all the gods provide protection to the devotees.

976. भद्रंकर्णेभिःशृणुयामदेवाभद्रंपश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभिर्व्यशेमदेवहितंयदायुः ॥८॥

भद्रम् । कर्णेभिः । शृणुयाम । देवाः । भद्रम् । पश्येम । अक्षऽभिः । यजत्राः । स्थिरैः ।
अङ्गैः । तुस्तुऽवांसः । तनूभिः । वि । अशेम । देवऽहितम् । यत् । आयुः ॥८॥

Anwayaartha ☞ यजत्राः = O venerable; देवाः = Gods; तुष्टुवांसः = Hymn singers; (वयम् = May we); कर्णेभिः (कर्णैः) = Through the ears; भद्रम् = Pleasant voice; श्रृणुयाम = Hear; अक्षभिः = Through the eyes; भद्रम् = Pleasant (sights); पश्येम = See; देवहितम् = Determined by the gods; यत् = Which; आयुः = Life span (is); (तत् = That); स्थिरै = Stable; अङ्गैः = Endowed with organs; तनूभिः = By the bodies; वि अशेम = Specially receive.

Ordinary meaning ☞ O venerable gods ! May we the hymn singers, hear pleasant voice through the ears, see pleasant sights through the eyes (and) by the bodies with stable organs specially receive the life span which is determined by the gods.

Vedic meaning ☞ The righteous devotees always wish to hear and see good things; the gods give them able bodies and long life.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

977. शतमिन्नुशरदोअन्तिदेवायत्रांनश्चक्राजरसंतनूनांम्।
पुत्रासोयत्रपितरोभवन्तिमानौमध्यारीरिषतायुर्गन्तोः ॥९॥

शतम्। इत्। नु। शरदः। अन्ति। देवाः। यत्र। नः। चक्र। जरसम्। तनूनाम्। पुत्रासः। यत्र। पितरः। भवन्ति। मा। नः। मध्या। रिरिषत। आयुः। गन्तोः ॥९॥

Anwayaartha ☞ देवाः = O gods; अन्ति = With us; शतम् = One hundred; शरदः = Years; इत् नु = Only (are); यत्र = When; नः = Ours; तनूनाम् = Bodies; जरसम् = Old; चक्र = You make; यत्र = When; पुत्रासः = The sons; पितरः = The fathers; भवन्ति = Become; नः = Our; गन्तोः = Mobile; आयुः = Life span; मध्या (मध्ये) = In the middle of; मा रिरिषत = Do not destroy.

Ordinary meaning ☞ O gods ! Only one hundred years are near us. When you make our bodies old, when the sons become the fathers, do not destroy our mobile life span in the middle.

Vedic meaning ☞ The gods save a devotee for his full life span.

First Mandala, Sukta - 164, Mantra No. 1735-1737

Rishi: Deerghatamaa Auccathya; God: Viswaydevaa; Metre: Trishtup, 3, 6-Jagati

1735. द्वासुपर्णासयुजासखायासमानंवृक्षंपरिषस्वजाते।
तयोरन्यःपिप्पलंस्वाद्वत्त्यनश्नन्नन्योअभिचाकशीति ॥२०॥१७॥

द्वा। सुऽपर्णा। सऽयुजा। सखाया। समानम्। वृक्षम्। परि। सस्वजाते इति। तयोः। अन्यः। पिप्पलम्। स्वादु। अत्ति। अनश्नन्। अन्यः। अभि। चाकशीति ॥२०॥१७॥

Anwayaartha ☞ सयुजा (सयुजौ) = Being together; सुपर्णा (सुपर्णौ) = Having fine wings (deeds); द्वा (द्वौ) = The two; सखाया (सखायौ) = Friend (the living being and the soul);

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

समानम् = In one; **वृक्षम्** = Tree (body): **परि सस्वजाते** = Are staying; **तयोः** = Of the two; **अन्यः** = One (the living being); **स्वादु** = Delicious; **पिप्पलम्** = Fruit; **अत्ति** = Eats; (**परन्तु** = But); **अन्यः** = The other; **अनश्नन्** = Without eating; **अभि चाकशीति** = Looks around.

Ordinary meaning ☞ The two friends, the living being and the soul, being together, are staying in one tree. One of the two, the living being eats the delicious fruits, but the other just looks around (does not need to eat).

Vedic meaning ☞ The living beings need to perform the righteous deeds to enjoy the fruits of labour but the soul is beyond such requirement.

1736. **यत्रासुपर्णाअमृतस्यभागमनिमेषंविदथाभिस्वरन्ति ।**
इनोविश्वस्यभुवनस्यगोपाःसमाधीरःपाकमत्राविवेश ॥२१॥

यत्र । सुऽपर्णाः । अमृतस्य । भागम् । अनिऽमेषम् । विदथा । अभिऽस्वरन्ति । इनः । विश्वस्य । भुवनस्य । गोपाः । सः । मा । धीरः । पाकम् । अत्र । आ । विवेश ॥२१॥

Anwayaartha ☞ **यत्र (यस्मिन्)** = Where (to whom); **सुपर्णाः** = Having fine wings (actions); **अमृतस्य** = Of the ambrosia; **भागम्** = Portion of; (**प्राप्तुम्** = To receive); **विदथा** = With knowledge; **अनिमेषम्** = Incessantly; **अभिस्वरन्ति** = Praise; **विश्वस्य** = The entire; **भुवनस्य** = Of the regions; **गोपाः** = The protector; **इनः** = Master of all; **सः** = He; **धीरः** = The wise (the soul); **अत्र** = Here; **मा** = I; **पाकम्** = In the immature (ignorant); **आ विवेश** = Has entered.

Ordinary meaning ☞ The wise soul to whom the living beings, having fine actions, praise incessantly with knowledge to receive the portion of ambrosia, he the

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

protector of the entire regions, has entered here into me, the ignorant.

Vedic meaning ☞ Thoughts and knowledge are dependent upon the body to perform the righteous deed.

1737. यस्मिन्वृक्षेमध्वदःसुपर्णानिविशन्तेसुवतेचाधिविश्वे।
तस्येदाहुःपिप्पलंस्वाद्वग्रेतन्नोन्नशद्यःपितरंनवेद ॥२२॥

यस्मिन्। वृक्षे। मधुऽअदः। सुऽपर्णाः। निऽविशन्ते। सुवते। च। अधि। विश्वे। तस्य। इत्। आहुः। पिप्पलम्। स्वादु। अग्रे। तत्। न। उत्। नशत्। यः। पितरम्। न। वेद ॥२२॥

Anwayaartha ☞ यस्मिन् = Which; वृक्षे = In the tree (the world); मध्वदः = Consuming water; सुपर्णाः = Having fine wings (deeds); विश्वे = All (living beings); निविशन्ते = Live; च = And; सुवते = Produce (offsprings); तस्य = Of that (tree); अग्रे अधि = In front of; इत् = Indeed; स्वादु = Delicious; पिप्पलम् = The fruit; (अस्ति इति = Is); आहुः = Say; यः = Who; पितरम् = To the father; न वेद = Does not know; (सः = He); तत् = That (fruit); न उत् नशत् = Does not get.

Ordinary meaning ☞ The entire living beings consuming water, live and produce offspring in that tree of the world in front of which (they) say 'the fruit is indeed delicious'. He, who does not know the father, does not get that fruit.

Vedic meaning ☞ It is essential to use knowledge to nourish the body which is necessary to enjoy the fruits of good deeds.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

First Mandala, Sukta - 179, Mantra No. 1886-1891

Rishi: 1-2 Lopaamudraa Agastya, 3-4 Maitraavaruni, 5-6 Brahmachaari; God: Rati; Metre: Trishtup, 5- Brihati

1886. पूर्वीरहंशरदःशश्रमाणादोषावस्तोरुषसोजरयन्तीः ।
मिनातिश्रियंजरिमातनूनामप्यूनुपत्नीर्वृषणोजगम्युः ॥१॥

पूर्वीः । अहम् । शरदः । शश्रमाणा । दोषाः । वस्तोः । उषसः । जरयन्तीः । मिनाति ।
श्रियम् । जरिमा । तनूनाम् । अपि । ऊँ इति । नु । पत्नीः । वृषणः । जगम्युः ॥१॥

Anwayaartha ☞ अहम् = I (Lopaamudraa); पूर्वीः = Many; शरदः = For the years; दोषाः = Nights (and); वस्तोः = To the days; जरयन्तीः = Making frail; उषसः = At dawn; शश्रमाणा = Labouring; (अस्मि = Have been); जरिमा = By senility; तनूनाम् = Of the bodies; श्रियम् अपि = Of the beauty also; मिनाति = Surely destroys; (अतः = Therefore); नु = Now; वृषणः = The sprinklers (men); पत्नीः (प्रति) = Towards the wives; जगम्युः = Let go.

Ordinary meaning ☞ I, Lopaamudraa, have been labouring at dawn, making many years, nights and days frail. The senility surely destroys the beauty of the bodies also. Therefore, let the sprinklers go now towards the wives.

Vedic meaning ☞ Frail old age creeps in surreptitiously in spite of living a righteous life. Hence, the couple need to continue to be actively in love with each other.

NEPAL SANSKRIT UNIVERSITY पुस्तकालय
Acc. 1457 / 956

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

1887. येचिद्धिपूर्वेऋतसापआसन्त्साकंदेवेभिरवदन्नृतानि।
तेचिदवासुर्नह्यन्तमापुःसमूनुपत्नीर्वृषभिर्जगम्युः ॥२॥

ये। चित्। हि। पूर्वे। ऋतऽसापः। आसन्। साकम्। देवेभिः। अवदन्। ऋतानि। ते। चित्। अव। असुः। नहि। अन्तम्। आपुः। सम्। ऊँ इति। नु। पत्नीः। वृषऽभिः। जगम्युः ॥२॥

Anwayaartha ☞ (अगस्त्य = O Agastya); ये = Which; पूर्वे = The ancient; ऋतसापः = Proponents of truth; आसन् = Were; ते = They; देवेभिः साकम् = With the gods; ऋतानि = The truth; अवदन् = Spoke; (ते) चित् = They too; अव असुः = Threw down (ejaculated); चित् हि = Surely; अन्तम् = The end of (sexual desires); नहि आपुः = Did not get; (तथा = Similarly); वृषभिः = Capable of ejaculation (husbands); (सह = To); पत्नीः (पत्न्यः) = The wives; नु ऊ = Promptly; सम् जगम्युः = May go.

Ordinary meaning ☞ O Agastya ! They, who were the ancient proponents of truth, they spoke the truth with the gods. They, too, threw down (ejaculated) the (semen); surely, did not get the end of sexual desires. Similarly, may the wives go promptly to the husbands, capable of ejaculation.

Vedic meaning ☞ Celibacy is necessary; so is the observance of conjugal life.

1888. नमृषाश्रान्तंयदवन्तिदेवाविश्वाइत्स्पृधोअभ्यश्नवाव।
जयावेदत्रंशतनीथमाजिंयत्सम्यञ्चामिथुनावभ्यजाव ॥३॥

न। मृषा। श्रान्तम्। यत्। अवन्ति। देवाः। विश्वाः। इत्। स्पृधः। अभि। अश्नवाव। जयाव। इत्। अत्र। शतऽनीथम्। आजिम्। यत्। सम्यञ्चा। मिथुनौ। अभि। अजाव ॥३॥

Anwayaartha ☞ (लोपामुद्रे = O Lopaamudraa); (आवाभ्याम् = By both of us); मृषा = In vain; न श्रान्तम् = Has not been done (austerity); यत् (यतः) = Hence; देवाः = By the gods; (आवाम् = To us); अवन्ति = Save; यत् (ततः) = Therefore; विश्वाः = All; स्पृधः इत् =

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

To the adversaries too; अभि अश्नवाव = May be able to control; अत्र = Here; शतनीथम् = Hundreds of types of; आजिम् इत् = Battles; जयाव = May we win; (च = And); सम्यञ्चा (सम्यञ्चौ) = Together; मिथुनौ = Couple (us); अभि अजाव = Let us enjoy.

Ordinary meaning ☞ O Lopaamudraa ! The austerity by both of us has not been done in vain. Hence the gods save us. Therefore, may we be able to control all the adversaries. May we win hundreds of types of battles, and let us enjoy together.

Vedic meaning ☞ The couple are able to enjoy the bliss of married life with success and in safety if they observe the disciplines and austerity.

1889. नदस्यंमारुधतःकामआगंन्नितआजांतोअमुतःकुतंश्चित् ।
लोपांमुद्रावृषंणंनीरिंणातिधीरमधींराधयतिश्वसन्तंम् ॥४॥

नदस्य । मा । रुधतः । कामः । आ । अगन् । इतः । आऽजातः । अमुतः । कुतः । चित् ।
लोपामुद्रा । वृषणम् । निः । रिणाति । धीरम् । अधीरा । धयति । श्वसन्तम् ॥४॥

Anwayaartha ☞ (पत्नि = O wife); निः रुधतः (रुन्धन्तम्) = The controller; नदस्य (नदम्) = The hymn singer; मा (प्रति) = Towards me; इतः = From here; अमुतः = From there (and); कुतः चित् = From any where; आजातः = Born; कामः = Sexual desire; आ अगन् (आगमत्) = Came; अधीरा = Possionate; लोपामुद्रा = By Lopaamudraa; वृषणम् = The one able to ejaculate (husband); (माम् = Me); रिणाति = Receives; श्वसन्तम् = Panting; धीरम् = To the strong wise husband; धयति = Partakes (enjoys).

Ordinary meaning ☞ O wife ! The sexual desire, born here, there and everywhere, came towards me, the controller (of desires), the hymn singer; Lopaamudraa, receives the one able to ejaculate (me, the husband); and impatient, enjoys the panting, strong wise husband.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Vedic meaning ☞ The wife is capable of stimulating the husband to acheive the exquisite sexual fulfilment.

1890. इमंनुसोममन्तितोहृत्सुपीतमुपंब्रुवे ।
यत्सीमागंश्चकृमातत्सुमृळतुपुलुकामोहिमर्त्यः ॥५॥

इमम् । नु । सोमम् । अन्तितः । हृत्ऽसु । पीतम् । उप । ब्रुवे । यत् । सीम् । आगः । चकृम । तत् । सु । मृळतु । पुलुऽकामः । हि । मर्त्यः ॥५॥

Anwayaartha ☞ पीतम् = Drunk; हृत्सु = In heart; (स्थितम् = Remaining); इमम् = This; सोमम् = To Soma; अन्तितः = From close; नु उप ब्रुवे = Say quickly (pray); (वयम् = We); यत् = Which; आगः = Sin; चकृम = Did; (सोमः = By Soma); तत् सीम् = All that; (अपहाय = Removing); सु मृळतु = May make happy; हि = Surely; मर्त्यः = Man; पुलुकामः = Desirous of much; (भवति = Becomes).

Ordinary meaning ☞ I pray from close to this Soma, drunk (and) remaining in heart. May that Soma, by removing all that sin which we did, make (us) happy. Surely, man becomes desirous of much.

Vedic meaning ☞ The righteous, tempted by unfulfilled desires, is able to pursue his duties with the help of the good deeds done in the past.

1891. अगस्त्यःखनंमानःखनित्रैःप्रजामपत्यंबलंमिच्छमांनः ।
उभौवर्णावृषिरुग्रःपुंपोषसत्यादेवेष्वाशिषोंजगाम ॥६॥

अगस्त्यः । खनमानः । खनित्रैः । प्रऽजाम् । अपत्यम् । बलम् । इच्छमानः । उभौ । वर्णौ । ऋषिः । उग्रः । पुपोष । सत्याः । देवेषु । आऽशिषः । जगाम ॥६॥

Anwayaartha ☞ अगस्त्यः = Agastya; खनित्रैः = By the digging implements; खनमानः = Digging; प्रजाम् = Offsprings; अपत्यम् = Lineage (and); बलम् = Power; इच्छमानः = Wishing for; उभौ = Both; वर्णौ = Groups (sons and daughters); पुपोष = Nourished;

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उग्रः = The brave; ऋषिः = By the Rishi; देवेषुः = From the gods; सत्याः आशिषः = True blessings; जगाम = Received.

Ordinary meaning ☞ Agastya, digging by the digging implements, wishing for offsprings, lineage and power nourished both groups. The brave Rishi received true blessings from the gods.

Vedic meaning ☞ The brave, nurturing his offsprings deligently, receives benediction from the gods.

First Mandala, Sukta - 185, Mantra No. 1931-1941

Rishi: Agastya Maitraavaruni; God: Dyaawaaprithvi; Metre: Trishtup

1931. कतरापूर्वाकतरापरायोःकथाजातेकवयःकोविवेद।
विश्वंत्मनाबिभृतोयद्धनामविवर्तेतेअहनीचक्रियेव ॥१॥

कतरा। पूर्वा। कतरा। अपरा। अयोः। कथा। जाते इति। कवयः। कः। वि। वेद। विश्वम्। त्मना। बिभृतः। यत् । ह। नाम। वि। वर्तेते इति। अहनी इति। चक्रियाऽइव ॥१॥

Anwayaartha ☞ कवयः = O wise (Rishis); अयोः (अनयोः मध्ये) = Of these two; कतरा = Which; पूर्वा = (Is) the former; कतरा = Which; अपरा = (Is) the latter; (एते = These two); कथा = How; जाते = Were born ? (एतत् = This); कः = Who; वि वेद = Knows specially; यत् (एते) = By these two; विश्वम् = All; नाम = Matter; त्मना (आत्मना) = By themselves; ह बिभृतः = Surely bear; (च = And); चक्रियेव अहनी = As the day and night with wheel; वि वर्तेते = Remain in a special way.

Ordinary meaning ☞ O wise Rishis ! Which is the former of these (heaven and earth) two ? Which is the latter ? How were these born ? Who knows this specially ? These two the day and night surely bear the entire matter and remain in a special way as a wheel.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Vedic meaning ☞ The heaven and earth are related to one another as the night and day; no one knows which one originated first.

1932. भूरिं द्वेअचरन्तीचरन्तंपद्वन्तंगर्भमपदीदधाते।
नित्यंनसूनुंपित्रोरुपस्थेद्यावारक्षतंपृथिवीनोअभ्वांत् ॥२॥

भूरिम्। द्वे इति। अचरन्ती इति। चरन्तम्। पत्ऽवन्तम्। गर्भम्। अपदी इति। दधाते इति। नित्यम्। न। सूनुम्। पित्रोः। उपऽस्थे। द्यावा। रक्षतम्। पृथिवी इति। नः। अभ्वात् ॥२॥

Anwayaartha ☞ **अचरन्ती** = Immobile; **अपदी** = Without feet; **द्वे** = By the two (heaven and earth); **पित्रोः** = Of the parents; **उपस्थे** = In the lap of; **सुनूम् न** = As to the son; **भूरिम्** = Much; **चरन्तम्** = Mobile; **पद्वन्तम्** = Footed; **गर्भम्** = To the womb; **नित्यम्** = Always; **दधाते** = Bear; **द्यावा पृथिवी (द्यावापृथिव्यौ)** = O heaven and earth; **नः** = For us; **अभ्वात्** = Great; **(पापात्** = From the sin); **रक्षतम्** = Save.

Ordinary meaning ☞ The two, heaven and earth, the immobile, without feet, always bear the womb of the much mobile, the footed, as to the son on the lap of the parents. O heaven and earth ! Save us from great sin.

Vedic meaning ☞ The heaven and earth are the sources of all living beings.

1933. अनेहोदात्रमदितेरनर्वंहुवेस्वंर्वदवधंनमंस्वत्।
तद्रोदसीजनयतंजरित्रेद्यावारक्षतंपृथिवीनोअभ्वांत् ॥३॥

अनेहः। दात्रम्। अदितेः। अनर्वम्। हुवे। स्वःऽवत्। अवधम्। नमस्वत्। तत्। रोदसी इति। जनयतम्। जरित्रे। द्यावा। रक्षतम्। पृथिवी इति। नः। अभ्वात् ॥३॥

Anwayaartha ☞ **अदितेः** = From Aditi, the unborken earth; **अनेहः** = Devoid of sin; **अनर्वम्** = Imperishable; **स्वर्वत्** = Like heaven; **अवधम्** = Unviolated; **नमस्वत्** = Full of food grains; **दात्रम्** = Riches; **हुवे** = Invoke (beg); **रोदसी** = O heaven and

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

earth; तत् = To that; जरित्रे = For the hymn singer; जनयतम् = Produce; द्यावा पृथिवी (द्यावापृथिव्यौ) = O heaven and earth; नः = For us; अभ्वात् = Great; (पापात् = From the sin); रक्षतम् = Save.

Ordinary meaning ☞ I beg an imperishable, devoid of sin, unviolate, like heaven, full of food grains, riches from Aditi, the unbroken earth. O heaven and earth ! Produce that for the hymn singer. O heaven and earth ! Save us from the great sin.

Vedic meaning ☞ The earth is the source of all riches.

1934. अतप्यमानेअवसावन्तीअनुष्यामरोदसीदेवपुत्रे।
उभेदेवानामुभयेभिरह्नांद्यावारक्षतंपृथिवीनोअभ्वात् ॥४॥

अतप्यमाने इति। अवसा। अवन्ती इति। अनु। स्याम। रोदसी इति। देवेपुत्रे इति देवऽपुत्रे। उभे इति। देवानाम्। उभयेभिः। अह्नाम्। द्यावा। रक्षतम्। पृथिवी इति। नः। अभ्वात् ॥४॥

Anwayaartha ☞ अतप्यमाने = Unviolated; अवसा = By the food grain; अवन्ती = Delighting; देवपुत्रे = Having the gods as sons; उभे = Both; रोदसी = To the heaven and earth; देवानाम् = Pleasing; अह्नाम् = Of the days; उभयेभिः = In both (states); अनु स्याम = May we experience; द्यावा पृथिवी (द्यावापृथिव्यौ) = O heaven and earth; नः = For us; अभ्वात् = Great; (पापात् = From sin); रक्षतम् = Save.

Ordinary meaning ☞ May we experience the heaven and earth, delighting by the unviolated, food grains, having the gods as sons, in both states (day and night) of the pleasing days. O heaven and earth ! Save us from great sin.

Vedic meaning ☞ The righteous receives knowledge and riches from the heaven and earth.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

1935. संगच्छमानेयुवतीसमन्तेस्वसाराजामीपित्रोरुपस्थे।
अभिजिघ्रन्तीभुवनस्यनाभिंद्यावारक्षतंपृथिवीनोअभ्वात् ॥५॥

सङ्गच्छमाने इति सम्ऽगच्छमाने। युवती इति। समन्ते इति सम्ऽअन्ते। स्वसारा। जामी इति। पित्रोः। उपऽस्थे। अभिजिघ्रन्ती इत्यभिऽजिघ्रन्ती। भुवनस्य। नाभिम्। द्यावा। रक्षतम्। पृथिवी इति। नः। अभ्वात् ॥५॥२॥

Anwayaartha ☞ सङ्गच्छमाने = Going (moving) together; युवती = Youthful; समन्ते = Of same limits; स्वसारा (स्वसारौ) = Sisters; जामी = Related; पित्रोः = Of the parents; उपस्थे = In the lap of; भुवनस्य = Of the regions; नाभिम् = To the centre; अभिजिघ्रन्ती = Touching; (स्थिते स्थः = Remain); द्यावा पृथिवी (द्यावापृथिव्यौ) = O heaven and earth; नः = For us; अभ्वात् = Great; (पापात् = From the sin); रक्षतम् = Save.

Ordinary meaning ☞ The youthful sisters, having the same limits, related, moving together, touching the centre of the regions, remain in the lap of the parents. O heaven and earth ! Save us from the great sin.

Vedic meaning ☞ One needs to get the blessings of the parents, no matter how great one has become.

1936. उर्वीसद्मनीबृहतीऋतेनंहुवेदेवानामवसाजनित्री।
दधातेयेअमृतंसुप्रतीकेद्यावारक्षतंपृथिवीनोअभ्वात् ॥६॥

उर्वी इति। सद्मनी इति। बृहती इति। ऋतेन। हुवे। देवानाम्। अवसा। जनित्री इति। दधाते इति। ये इति। अमृतम्। सुप्रतीके इति सुऽप्रतीके। द्यावा। रक्षतम्। पृथिवी इति। नः। अभ्वात् ॥६॥

Anwayaartha ☞ सुप्रतीके = Handsome; सद्मनी = Foundation of the house; उर्वी = The expanse; बृहती = Huge; जनित्री = The producer (of rain, crops etc.) ये = Who; अमृतम् = Ambrosia; दधाते = Bear; (ते = To them); देवानाम् = Of the gods; अवसा = Of satisfactions; ऋतेन = Through Yagya; हुवे = Invoke;

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्यावा पृथिवी (द्यावापृथिव्यौ) = O heaven and earth; नः = For us; अभ्वात् = Great; (पापात् = From the sin); रक्षतम् = Save.

Ordinary meaning ☞ I invoke them, the handsome, the foundation of the house, the expanse, huge, producing rain and crops, who bear ambrosia, through Yagya for the satisfaction of the gods. O heaven and earth ! Save us from the great sin.

Vedic meaning ☞ It is possible to earn great affection by righteous actions through which peace and happiness abound in the life of the devotee.

1937. उर्वीपृथ्वीबहुलेदूरेअन्तेउपब्रुवेनमसायज्ञेअस्मिन्।
दधातेयेसुभगेसुप्रतूर्तीद्यावारक्षतंपृथिवीनोअभ्वात् ॥७॥

उर्वी इति। पृथ्वी इति। बहुले इति। दूरेअन्ते इति दूरेऽअन्ते। उप। ब्रुवे। नमसा। यज्ञे। अस्मिन्। दधाते इति। ये इति। सुभगे इति सुऽभगे। सुप्रतूर्ती इति सुऽप्रतूर्ती। द्यावा। रक्षतम्। पृथिवी इति। नः। अभ्वात् ॥७॥

Anwayaartha ☞ सुभगे = Fortunate; सुप्रतूर्ती = Fast; ये = Who; दधाते = Bear (all); उर्वी = Huge; पृथ्वी = Wide; बहुले = Of many forms; दूरे अन्ते = Ending far; (ते = To them); अस्मिन् = To this; यज्ञे = In Yagya; नमसा = With salutations; उप ब्रुवे = Praise; द्यावा पृथिवी (द्यावापृथिव्यौ) = O heaven and earth; नः = For us; अभ्वात् = From great sin; रक्षतम् = Save.

Ordinary meaning ☞ I praise with salutations in Yagya to the fast (and) fortunate who bear all, the huge, wide, of many forms, far ending, to them, the heaven and the earth. O heaven and earth ! Save us from great sin.

Vedic meaning ☞ The heaven and earth contain all in many forms and are praiseworthy.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

1938. देवान्वायच्चंकृमाकच्चिदागःसखांयंवासदमिज्जास्पंतिंवा।
इयंधीर्भूयाअवयानंमेषांद्यावारक्षंतंपृथिवीनोअभ्वांत् ॥८॥

देवान्। वा। यत्। चकृम। कत्। चित्। आगः। सखायम्। वा। सदम्। इत्।
जाःऽपतिम्। वा। इयम्। धीः। भूयाः। अवऽयानम्। एषाम्। द्यावा। रक्षतम्। पृथिवी
इति। नः। अभ्वात् ॥८॥

Anwayaartha ☞ देवान् = To the gods; वा = Or; सखायम् = To the friends; वा = Or; जास्पतिम् = To the son in-law; वा = Or; सदम् इत् = At any time; (वयम् = By us); यत् कत् चित् = Any; आगः = Sin; चकृम = Had committed; इयम् = This; धीः = Hymn; एषाम् (तेषाम्) = Of those; अवयानम् = Warding off; भूयाः (भवेत्) = May become; द्यावा पृथिवी (द्यावापृथिव्यौ) = O heaven and earth; नः = For us; अभ्वात् = From the great sin; रक्षतम् = Save.

Ordinary meaning ☞ May this hymn become warding off those sins, committed by us to the gods, friends, son in-law, or at any time. O heaven and earth ! Save us from the great sin.

Vedic meaning ☞ Forgiveness is service to heaven and earth.

1939. उभाशंसानर्यामामंविष्यमुभेमामूतीअवंसासचेताम्।
भूरिंचिदर्यःसुदास्तंरायेषामदंन्तइषयेमदेवाः ॥९॥

उभा। शंसा। नर्या। माम्। अविष्यम्। उभे इति। माम्। ऊती इति। अवसा। सचेताम्
। भूरि। चित्। अर्यः। सुदाःऽतराय। इषा। मदन्तः। इषयेम। देवाः ॥९॥

Anwayaartha ☞ देवाः = O gods; उभा (उभे) = Both; शंसा (शंसे) = Praiseworthy; नर्या (नर्यै) = Beneficial to man; (द्यावापृथिव्यौ = By the heaven and earth); माम् = Me; अविष्यम् = May save; उभे = Both; ऊती = By the two saviours; अवसा = With protections; माम् = Me; सचेताम् = May receive; (वयम् = We); अर्यः = The hymn singers; सुदास्तराय = From many days; इषा = By food

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

grain; मदन्तः = Getting pleased; भूरि चित् = Much (wealth) too; इषयेम = Wish.

Ordinary meaning ☞ O gods ! May both, the praiseworthy, beneficial to man, the heaven and earth save me. May both the saviours with protections receive me. We, the hymn singers, getting pleased with food grain for many days, wish much wealth too.

Vedic meaning ☞ The wealth obtained by serving the heaven and earth is always pleasing and protective.

1940. ऋतंदिवेतदवोचंपृथिव्याअभिश्रावायप्रथमंसुमेधाः ।
पातामवद्याद्दुरितादभीकेपितामाताचरक्षतामवोभिः ॥१०॥

ऋतम्। दिवे। तत्। अवोचम्। पृथिव्यै। अभिऽश्रावाय। प्रथमम्। सुऽमेधाः। पाताम्।
अवद्यात्। दुःऽइतात्। अभीके। पिता। माता। च। रक्षताम्। अवःऽभिः ॥१०॥

Anwayaartha ☞ सुमेधाः = The very wise; (अहम् = I); अभिश्रावाय = To proclaim; तत् = That; प्रथमम् = First; ऋतम् = Truth; दिवे पृथिव्यै = For heaven and earth; अवोचम् = Told; (ते उभे = By them both); अभीके = Near; (स्थित्वा = Remaining); अवद्यात् = Condemnable; दुरितात् = From the sin; पाताम् = May save; पिता = By the father (heaven); च = And; माता = By the mother (earth); (अपि = Also); अवोभिः = With protections; रक्षताम् = May save.

Ordinary meaning ☞ I, the very wise, told that first truth to proclaim for heaven and earth; may them both remaining near, save (me) from the condemnable sin. May the father heaven and mother earth also save with protections.

Vedic meaning ☞ One receives protection from all sides by disseminating the knowledge to the world.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

1941. इदंद्यावापृथिवीसत्यमस्तुपितर्मातर्यदिहोपब्रुवेवाम्।
भूतंदेवानामवमेअवोभिर्विद्यामेषंवृजनंजीरदानुम् ॥११॥

इदम्। द्यावापृथिवी इति। सत्यम्। अस्तु। पितः। मातः। यत्। इह। उप॒ब्रुवे। वाम्। भूतम्
। देवानाम्। अवमे इति। अवः॒भिः। विद्याम। इषम्। वृजनम्। जीर॒दानुम् ॥११॥

Anwayaartha ☞ पितः मातः = The parents; द्यावापृथिवी = O heaven and earth; यत् = What (ever); इह = Here; वाम् = Of you two; उप ब्रुवे = Say near; इदम् = This; सत्यम् = True; अस्तु = May become; (युवाम् = You two); देवानाम् = Of the gods; अवोभिः = Withs protections; अवमे = Close to us; भूतम् = Become; (वयम् = We); इषम् = Food grains; वृजनम् = Power and; जीरदानुम् = Disposition to give quickly; विद्याम = May achieve.

Ordinary meaning ☞ The parents, O heaven and earth ! Whatever I say here near two of you, may this become true. May you two become close to us with the protections of the gods. May we achieve power, food grains and the disposition to give quickly.

Vedic meaning ☞ The righteous speaking truth is saved by the gods.

First Mandala, Sukta - 191, Mantra No. 1991-2006

Rishi: Agastya Maitraavaruni, God: Aptrina Suryaa; Metre: 1-9 Anushtup 10-11 Mahaapankti, Mahaabrihati

1991. कङ्कतोनकङ्कतोथोसतीनकङ्कतः। द्वावितिप्लुषीइतिन्यदृष्टाअलिप्सत ॥१॥

कङ्कतः। न। कङ्कतः। अथो इति। सतीन॒कङ्कतः। द्वौ। इति। प्लुषी इति। इति। नि।
अदृष्टाः। अलिप्सत ॥१॥

Anwayaartha ☞ कङ्कतः = Mildly poisonous; अथो = Or; न कङ्कतः = (Not mildy) very poisonous; इति (च) = And; सतीनकङ्कतः = Poisonous beings in water; इति (एतौ) = These;

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्वौ = Two types; प्लुषी = Very hurtful; (स्तः = Are); (एते = These); अदृष्याः = Unseen beings; नि अलिप्सत = Smear well (poisons).

Ordinary meaning ☞ These two types, the mildly or the very poisonous and the poisonous beings in water are very hurtful. These unseen beings smear the poisons well.

Vedic meaning ☞ Great harm can come to the body by the seen and unseen poisonous creatures from land or water.

1992. अदृष्टांन्हन्त्यायत्यथोहन्तिपरायती। अथोअवघ्नतीहन्त्यथोपिनष्टिपिंषती ॥२॥

अदृष्यन् । हन्ति । आऽयती । अथो इति । हन्ति । पराऽयती । अथो इति । अवऽघ्नती । हन्ति । अथो इति । पिनष्टि । पिंषती ॥२॥

Anwayaartha ☞ अदृष्यन् = Unseen; (विषधरान् = To the poisonous beings); (औषधिः = By medicine); आयती = Coming; हन्ति = Kills; अथो = And; परायती = Going; हन्ति = Kills; अथो = And; अवघ्नती = Hurting; हन्ति = Kills; अथो = And; पिंषती = While being in ground; पिनष्टि = Pulverises the poisonous being.

Ordinary meaning ☞ The medicine kills the poisonous being while coming and going and kills hurting. And, pulverises the poisonous being while being in ground.

Vedic meaning ☞ The good medicine is one which becomes effective from the time of preparation, during injestion and elimination and hurts the offending poisons.

1993. शरासःकुशरासोदर्भासःसैर्याउत। मौञ्जाअदृष्टावैरिणाःसर्वेसाकंन्यलिप्सत ॥३॥

शरासः । कुशरासः । दर्भासः । सैर्याः । उत । मौञ्जाः । अदृष्यः । बैरिणाः । सर्वे । साकम् । नि । अलिप्सत ॥३॥

Anwayaartha ☞ शरासः = In the reed; कुशरासः = In Kusharasa; दर्भासः = In Kusa; सैर्याः = In the grass at the river bank; मौञ्जाः = In Munja grass; उत = And; वैरिणाः = In Viran; (एते = These);

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सर्वे = All; अदृष्याः = Unseen; (विषधराः = Poisonous creatures); साकम् =Together; नि अलिप्सत =Smear well (with poisons).

Ordinary meaning ☞ All these poisonous creatures living-unseen in the reeds, in Kusharas, and Kusa grass at the river bank, in Munja and Viran, together smear poison well (on my body).

Vedic meaning ☞ The poisonous harmful beings are often unseen and live among the innocuous.

1994. निगावोंगोष्ठेअंसदन्निमृगासोंअविक्षत। निकेतवोजनांनांन्य१दृष्यंअलिप्सत ॥४॥

नि। गावः। गोऽस्थे। असदन्। नि। मृगासः। अविक्षत। नि। केतवः। जनानाम्। नि। अदृष्यः। अलिप्सत ॥४॥

Anwayaartha ☞ (यदा = When); गावः = Cows; गोष्ठे = In the shed; नि असदन् = Live; मृगासः = The animals; (वने = In the forest); नि अविक्षत = Rest; जनानाम् = Of men; केतवः = Organs; नि (अभवन्) = Become inactive; (तदा = Then); (विषधराः = The poisonous creatures); नि अलिप्सत = Smear (with poisons).

Ordinary meaning ☞ When the cows live in the shed, the animals rest in the forest, the organs of men become inactive, then the poisonous creatures smear (the body) with poisons.

Vedic meaning ☞ Disease enters into the body of an inactive man.

1995. एतउत्येप्रत्यंदृश्रन्प्रदोषंतस्कंराइव। अदृंष्यविश्वंदृष्यःप्रतिंबुद्धाअभूतन ॥५॥

एते। ऊँ इति। त्ये। प्रति। अदृश्रन्। प्रऽदोषम्। तस्कराःऽइव। अदृष्यः। विश्वऽदृष्यः। प्रतिऽबुद्धाः। अभूतन ॥५॥

Anwayaartha ☞ विश्वदृष्यः = Seeing all; अदृष्यः = Unseen; त्ये = These; एते = These; उ = Indeed; प्रदोषम् = At night;

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तस्कराइव = As thieves; प्रति अदृश्रन् = Are seen; (मनुष्याः = O men); प्रतिबुद्धाः = Careful; अभूतन (भवत) = Be.

Ordinary meaning ☞ These all seeing (poisonous beings), unseen (during the day), are indeed seen, like the thieves, at night. O men ! Be careful.

Vedic meaning ☞ Be cautious of the seemingly harmless.

1996. द्यौर्वः पिता पृथिवी माता सोमो भ्राता दितिः स्वसा ।
अदृष्या विश्वदृष्यास्तिष्ठतेलयता सुकम् ॥६॥

द्यौः । वः । पिता । पृथिवी । माता । सोमः । भ्राता । अदितिः । स्वसा । अदृष्यः । विश्वऽदृष्यः । तिष्ठत । इलयत । सु । कम् ॥६॥

Anwayaartha ☞ (विषधराः = O poisonous beings); वः = Your; पिता = Father; द्यौः = Heaven; (अस्ति = Is); माता = Mother; पृथ्वी = Earth; (अस्ति = Is); भ्राता = Brother; सोमः = Soma; (अस्ति = Is); स्वसा = Sister; अदितिः = Aditi; (अस्ति = Is); अदृष्यः = Unseen; विश्वदृष्यः = Seeing all; (यूयम् = You all); (स्वस्थाने = In own place); तिष्ठत = Stay; (वा = Or); सु कम् = Comfortably; इलयत = Go.

Ordinary meaning ☞ O poisonous beings ! Your father is heaven, the mother is earth, the brother is Soma, the sister, Aditi. Unseen (but) seeing all, you all stay in own place or go comfortably.

Vedic meaning ☞ The righteous hopes for the poison to remain in its own place and not cause harm to anyone.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

1997. येअंस्यायेअंग्याःसूचीकायेप्रंकङ्कताः। अदृष्ट्याःकिञ्चनेहवःसर्वेसाकंनिजंस्यत ॥७॥

ये। अंस्याः। ये। अंग्याः। सूचीकाः। ये। प्रऽकङ्कताः। अदृष्ट्याः। किम्। चन। इह। वः। सर्वे। साकम्। नि। जस्यत ॥७॥

Anwayaartha ☞ (विषधराः = O poisonous creatures); ये = Those; अंस्याः = Moving with shoulder; ये = Those; अंग्याः = Attacking with different organs; ये = Those; सूचीकाः = Biting with sharp (sting); ये = Those; प्रकङ्कताः = Very poisonous; अदृष्ट्याः = Invisible; किम् चन (केचन) = Some (of you); इह = Here; (स्थ = Are); (ते = That); (यूयम् = You); साकम् = Together; नि जस्यत = Leave (us).

Ordinary meaning ☞ O poisonous creatures ! Those moving with shoulder, attacking with different organs, biting with sharp (sting or teeth), very poisonous, invisible, who are here, that you together, leave us.

Vedic meaning ☞ A person can get diseases from the poisonous stings, bites and scratches, too.

1998. उत्पुरस्तात्सूर्यएतिविश्वदृष्टोअदृष्टहा।
अदृष्ट्यान्त्सर्वाञ्जम्भयन्त्सर्वाश्चयातुधान्यः ॥८॥

उत्। पुरस्तात्। सूर्यः। एति। विश्वऽदृष्टः। अदृष्टऽहा। अदृष्ट्यान्। सर्वान्। जम्भयन्। सर्वाः। च। यातुऽधान्यः ॥८॥

Anwayaartha ☞ अदृष्टहा = Killing the unseen; विश्वदृष्ट : = Seeing all; सूर्यः = Surya; सर्वान् = All; अदृष्ट्यान् = To the unseen (beings); च = And; सर्वाः = All; यातुधान्यः = Torturing (female demons); जम्भयन् = Destroying; पुरस्तात् = Ahead; उत् एति = Rises.

Ordinary meaning ☞ Surya, the killer of the unseen, the omniscient, rises ahead, killing the invisible seeing all (and) destroying all the torturing female demons.

Vedic meaning ☞ The sunrays destroy disease producing germs.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

1999. उदपप्तदसौसूर्यःपुरुविश्वानिजूर्वन्। आदित्यःपर्वतेभ्योविश्वदृष्टोअदृष्टहा ॥९॥

उत्। अपप्तत्। असौ। सूर्यः। पुरु। विश्वानि। जूर्वन्। आदित्यः। पर्वतेभ्यः। विश्वऽदृष्टः। अदृष्टऽहा ॥९॥

Anwayaartha ☞ आदित्य : = Son of Aditi; विश्वदृष्ट : = Seeing all; अदृष्टहा = Killer of unseen; असौ = That; सूर्यः = Surya; विश्वानि = To all (poisons); पुरु जूर्वन् = Destroying (by many ways); पर्वतेभ्यः = Beyond the mountains; उत् अपप्तत् = Went up.

Ordinary meaning ☞ The omniscient, killer of the unseen, that Surya went up beyond the mountains, destroying all the poisons by many ways.

Vedic meaning ☞ The destroyer of harm always attains the heights of fame and glory.

2000. सूर्येविषमासजामिदृतिंसुरावतोगृहे।
सोचिन्नुनमरातिनोवयंमरामारेअस्ययोजनंहरिष्ठामधुत्वामधुलाचकार ॥१०॥

सूर्ये। विषम्। आ। सजामि। दृतिम्। सुराऽवतः। गृहे। सः। चित्। नु। न। मराति। नो इति। वयम्। मराम। आरे। अस्य। योजनम्। हरिऽस्थाः। मधु। त्वा। मधुला। चकार ॥१०॥

Anwayaartha ☞ (अहम् = I); सुरावतः = Of the brewer; गृहे = In the house; दृतिम् (इव) = As the leather vessel; सूर्ये = In Surya; विषम् = To the poison; आ सजामि = Keep; सः = He; नु = Surely; न मराति = Does not die; वयम् चित् = We too; नो मराम = Will not die; (यतः = Because); अस्य = Of this poison; योजनम् = Path; आरे = Distant; (अस्ति = Is); (विष = O poison); हरिष्ठाः = Rider; त्वा = For you; मधु = Sweet; मधुला = Pleasing medicine; चकार = Has made.

Ordinary meaning ☞ I keep the poison in Surya as the brewer (keeps wine) in leather vessel in his house. Surely he does not die. We, too, will not die because the path of this poison is distant. O poison ! The rider Surya has made a pleasing sweet medicine for you.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Vedic meaning ☞ The valorous brave who saves others from harm, protects himself and others from misery.

2001. इयत्तिकाशकुन्तिकासकाजंघासतेविषम्।
सोचिन्नुनमंरातिनोवयंमंरामारेअंस्ययोजंनंहरिष्ठामधुंत्वामधुलाचंकार ॥११॥

इयत्तिका। शकुन्तिका। सका। जघास। ते। विषम्। सो इति। चित्। नु। न। मराति।
नो इति। वयम्। मराम। आरे। अस्य। योजनम्। हरिऽस्थाः। मधु। त्वा। मधुला।
चकार ॥११॥

Anwayaartha ☞ (विषधर = O poisonous creature); ते = Your; विषम् = To the poison; सका = That; इयत्तिका = Tiny; शकुन्तिका = Partridge; जघास = Ate; सो (सा+उ) = That; नु न मराति = Surely shall not die; वयम् चित् = We too; नो मराम = Shall not die; (यतः = Because); अस्य = Of this; योजनम् = Path; आरे = Distant; (अस्ति = Is); (विष = O poison); हरिष्ठाः = The rider (Surya); त्वा = For you; मधु = Sweet; मधुला = Delighting medicine; चकार = Has made.

Ordinary meaning ☞ O poisonous creature ! That tiny partridge ate your poison. Surely, that shall not die. We, too, shall not die because the path of this poison is distant. O poison ! Surya has made a sweet pleasing medicine for you.

Vedic meaning ☞ Sunrays protect from poison.

2002. त्रिःसप्तविंष्पुलिङ्गकाविषस्यपुष्पमक्षन्।
ताश्चिन्नुनमंरन्तिनोवयंमंरामारेअंस्ययोजंनंहरिष्ठामधुंत्वामधुलाचंकार ॥१२॥

त्रिः। सप्त। विष्पुलिङ्गकाः। विषस्य। पुष्पम्। अक्षन्। ताः। चित्। नु। न। मरन्ति।
नो इति। वयम्। मराम। आरे। अस्य। योजनम्। हरिऽस्थाः। मधु। त्वा। मधुला।
चकार ॥१२॥

Anwayaartha ☞ त्रिःसप्त = Twentyone; विष्पुलिङ्गकाः = Small birds eating poison; विषस्य = Of the poison; पुष्पम् = To the flower; अक्षन् = Ate; ताः = Those; नु न मरन्ति = Definitely do not

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

die; वयम चित् = We too; नो मराम = Will not die; (यतः = Because); अस्य = Of this (poison); योजनम् = path; आरे = Distant; (अस्ति = Is); (विष = O poison); हरिष्ठाः = The rider; त्वा = For you; मधु = Sweet; मधुला = Pleasing medicine; चकार = Has made.

Ordinary meaning ☞ The twenty one small, poison eating birds ate the flower of the poison. Those birds will definitely not die. We, too, will not die because the path of this (poison) is distant. O poison ! The rider has made a pleasing sweet medicine for you.

Vedic meaning ☞ One need not succumb to the harms inflicted by others - there are always means to overcome them.

2003. नवानांनवतीनांविषस्यरोपुंषीणाम्।
सर्वासामग्रभंनामारेअस्ययोजंनंहरिष्ठामधुंत्वामधुलाचंकार ॥१३॥

नवानाम्। नवतीनाम्। विषस्य। रोपुषीणाम्। सर्वासाम्। अग्रभम्। नाम। आरे। अस्य।
योजनम्। हरिऽस्थाः। मधु। त्वा। मधुला। चकार ॥१३॥

Anwayaartha ☞ विषस्य = To the poison; रोपुषीणाम् = Destroying; सर्वासाम् = All; नवानाम् नवतीनाम् = Ninetynine (rivers); नाम (नामानि) = Names; (अहम् = I); अग्रभम् = Have taken; अस्य = Of this (poison); योजनम् = Path; आरे = Distant; (अस्ति = Is); (विष = O poison); हरिष्ठाः = The rider (Surya); त्वा = For you; मधु = Sweet; मधुला = Pleasing medicine; चकार = Has made.

Ordinary meaning ☞ I have taken the names of all the ninety nine poison destroying rivers. The path of this (poison) is distant. O poison ! The rider has made pleasing sweet medicine for you.

Vedic meaning ☞ There are many ways to solve a problem

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

2004. त्रिःसप्तमंयूर्यःसप्तस्वसारोअग्रुवः। तास्तैविषंविजंभ्रिरउदकंकुम्भिनीरिव ॥१४॥

त्रिः। सप्त। मयूर्यः। सप्त। स्वसारः। अग्रुवः। ताः। ते। विषम्। वि। जभ्रिरे। उदकम्। कुम्भिनीःऽइव ॥१४॥

Anwayaartha ☞ (विषधर = O poisonous being); कुम्भिनीरिव उदकम् = As the women with pitchers of water; त्रिः सप्त = Twenty one; मयूर्यः = Pea hens; (च = And); स्वसारः = Sisterly; ताः = These; सप्त = Seven; अग्रुवः = By the rivers; ते = Your; विषम् = To the poison; वि जभ्रिरे = Specially robbed.

Ordinary meaning ☞ O poisonous being ! These seven sisterly rivers and twenty one pea hens, like the women with pitchers of water, have specially robbed your poison.

Vedic meaning ☞ The pure waters of the rivers also act as antidote to poison.

2005. इयत्तकःकुंषुम्भकस्तकंभिंनद्म्यश्मंना। ततोंविषंप्रवांवृतेपराचीरनुंसंवतः ॥१५॥

इयत्तकः। कुषुम्भकः। तकम्। भिनद्मि। अश्मना। ततः। विषम्। प्र। ववृते। पराचीः। अनु। सम्ऽवतः ॥१५॥

Anwayaartha ☞ कुषुम्भकः = The poisonous creature; इयत्तकः = Limited tiny; (अस्ति = Is); (अहम् = I); (तम् = To that); तकम् = To the wicked; अश्मना = By stones; भिनद्मि = Hit; ततः = Thereafter; (तस्य = His); विषम् = Poison; पराचीः = Distant; संवतः अनु = Towards places; प्र ववृते = Returns.

Ordinary meaning ☞ The poisonous creature is tiny and limited. I hit that wicked with stones. Thereafter, his poison returns to the distant places.

Vedic meaning ☞ The righteous are able to minimise the obstacles and push them out of the harms way.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

2006. कुषुम्भकस्तदंब्रवीद्गिरेःप्रंवर्तमानकः। वृश्चिंकस्यारसंविषमंरसंवृंश्चिकतेविषम् ॥१६॥

कुषुम्भकः। तत्। अब्रवीत्। गिरेः। प्रऽवर्तमानकः। वृश्चिकस्य। अरसम्। विषम्।
अरसम्। वृश्चिक। ते। विषम् ॥१६॥

Anwayaartha ☞ कुषुम्भकः = By the poisonous creature; गिरेः = From the mountain; प्रवंतमानकः = Coming out quickly; तत् (एतत्) = Thus; अब्रवीत् = Said; वृश्चिकस्य = Of the scorpion; विषम् = Poison; अरसम् = Without juice; (अस्ति = Is); वृश्चिक = O scorpion; ते = Your; विषम् = Poison; अरसम् = Without juice; (अस्ति = Is).

Ordinary meaning ☞ The poisonous creature coming out quickly from the mountain said thus "the poisons of the scorpion is without juice. O scorpion ! Your poison is without juice".

Vedic meaning ☞ The wicked quarrel amongst themselves in front of the righteous whom they cannot harm.

Second Mandala, Sukta - 32, Mantra No. 2319-2326

Rishi: Gritsamada Bhaargava Shaunaka; God: 1-Dyaabaprithvi, 2,3- Indra 4, 5-Siniwaali, 8-Twastaa; Metre: Jagati Trishtup

2319. अस्यमेंद्यावापृथिवीऋतायतोभूतमंवित्रीवचंसःसिषांसतः।
ययोरायुंःप्रतरंतेइदंपुरउपंस्तुतेवसूयुर्वांमहोदंधे ॥१॥

अस्य। मे। द्यावापृथिवी इति। ऋतऽयतः। भूतम्। अवित्री इति। वचसः। सिषासतः।
ययोः। आयुः। प्रऽतरम्। ते इति। इदम्। पुरः। उपस्तुते इत्युपऽस्तुते। वसुऽयुः। वाम्।
महः। दधे ॥१॥

Anwayaartha ☞ द्यावापृथिवी = O heaven and earth; ऋतायतः = Desirous of truth; सिषासतः = Wishing to worship; अस्य = This; वचसः = The hymn singer; मे = My; (युवाम् = You both);

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अवित्री = Protector; भूतम् = May become; ययोः = In which both (heaven and earth); प्रतरम् = Excellent; आयुः = Food grains; (अस्ति = Is); ते = They both (heaven and earth); उपस्तुते = Praised from near; (स्तः = Are); वसूयुः = Wishing wealth; (अहम् = I); वाम् = For you both; इदम् = This; महः = Great hymn; पुरः दधे = Dedicate.

Ordinary meaning ☞ O heaven and earth ! May you both become the protector for this hymn singer, desirous of truth and wishing to worship. In which heaven and earth are the excellent food grains, both of these have been praised from near. I, wishing wealth, dedicate this great hymn for you both.

Vedic meaning ☞ The devotees wish their prayers to reach to their gods very quickly.

2320. मानोगुह्यारिपंआयोरहंन्दभन्मानंआभ्योरींरधोदुच्छुनांभ्यः ।
मानोवियौःसख्याविद्धितस्यंनःसुम्नायतामनंसातत्त्वेंमहे ॥२॥

मा । नः । गुह्याः । रिपः । आयोः । अहन् । दभन् । मा । नः । आभ्यः । रीरधः । दुच्छुनाभ्यः । मा । नः । वि । यौः । सख्या । विद्धि । तस्य । नः । सुम्नऽयता । मनसा । तत् । त्वा । ईमहे ॥२॥

Anwayaartha ☞ (इन्द्र = O Indra); आयोः = Of men; गुह्याः = Secret; रिपः = By the violence acts; नः = To us; अहन् = Day (night); मा दभन् = May not suppress; नः = To us; आभ्यः = These; दुच्छुनाभ्यः = For the troublesome power; मा रीरधः = Do not control; नः = Our; सख्या (सख्यानि) = To the friendship; मा वि यौः = Do not separate; नः = Our; तस्य (तत्) = To the friendship; सुम्नायता = Pleasant; मनसा = By mind; विद्धि = Know; (वयम् = We); त्वा = From you; तत् = That (boon); ईमहे = Beg.

Ordinary meaning ☞ O Indra ! May the secret violent acts of men not suppress us day (and) night. Do not

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

control us for these troublesome power. Do not separate our friendship. Know our that friendship by pleasant mind. We beg that boon from you.

Vedic meaning ☞ The devotees pray to Indra as a friend for protection against the evil forces.

2321. अहेळ्ळतामनसाश्रुष्टिमावहदुहानांधेनुंपिप्युषीमसश्चतम्।
पद्याभिराशुंवचसाचवाजिनंत्वांहिनोमिपुरुहूतविश्वहा ॥३॥

अहेळ्ता। मनसा। श्रुष्टिम्। आ। वह। दुहानाम्। धेनुम्। पिप्युषीम्। असश्चतम्।
पद्याभिः। आशुम्। वंचसा। च। वाजिनम्। त्वाम्। हिनोमि। पुरुऽहूत। विश्वहा ॥३॥

Anwayaartha ☞ पुरुहूत = Invoked by many (Indra); (त्वम् = You); अहेळ्ता = Bereft of anger; मनसा = By mind; श्रुष्टिम् = Pleasing; पिप्युषीम् = Plump; असश्चतम् = Proportioned (limb); दुहानाम् धेनुम् = Milch cow; आ वह = Bring; (इन्द्र = O Indra); वाजिनम् = Powerful; आशुम् = Fast; त्वाम् = To you; (अहम् = I); पद्याभिः = By poetry; च = And; वचसा = By words (prose); विश्वहा = All the days (always); हिनोमि = Please.

Ordinary meaning ☞ Invoked by many O Indra ! You bring pleasing, plump, proportioned milch cow by mind bereft of anger. O Indra ! I always please you the powerful, the fast, by poetry and by the prose.

Vedic meaning ☞ The manner of composing a prayer is not important to express the devotion to the god.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

2322. राकामहंसुहवांसुष्टुतीहुवेशृणोतुनःसुभगाबोधतुत्मना।
सीव्यत्वपःसूच्याच्छिद्यमानयाददातुवीरंशतदायमुक्थ्यम् ॥४॥

राकाम्। अहम्। सुऽहवाम्। सुऽस्तुती। हुवे। शृणोतु। नः। सुऽभगा। बोधतु। त्मना। सीव्यतु। अपः। सूच्या। अच्छिद्यमानया। ददातु। वीरम्। शतऽदायम्। उक्थ्यम् ॥४॥

Anwayaartha ☞ अहम् = I; सुहवाम् = Well invoked; राकाम् = To Raakaa[0]; सुष्टुती (सुष्टुत्या) = By fine hymn; हुवे = Invoke; सुभगा = The fortunate (Raakaa); नः = Our (prayers); शृणोतु = May hear (and); त्मना (आत्मना) = By herself; बोधतु = Understand; अच्छिद्यमानया = An unbreakable; सूच्या = By the needle; अपः = To the actions; सीव्यतु = May sew (and); शतदायम् = Giver of hundreds; उक्थ्यम् = Praised; वीरम् = Brave (progeny); ददातु = May give.

Ordinary meaning ☞ I invoke the well invoked Raakaa by fine hymn. May the fortunate Raakaa hear our prayers and understand by herself. May (she) sew our actions too, by an unbreakable needle and give us brave, praised, progeny the giver of hundreds (of riches).

Vedic meaning ☞ The righteous seek to preserve and consolidate their dutiful actions and pray for fine descendents.

2323. यास्तेराकेसुमतयःसुपेशसोयाभिर्ददासिदाशुषेवसूनि।
ताभिर्नोअद्यसुमनाउपागहिसहस्रपोषंसुभगेरराणा ॥५॥

याः। ते। राके। सुऽमतयः। सुऽपेशसः। याभिः। ददासि। दाशुषे। वसूनि। ताभिः। नः। अद्य। सुऽमनाः। उपऽआगहि। सहस्रऽपोषम्। सुऽभगे। रराणा ॥५॥

Anwayaartha ☞ सुभगे = O fortunate; राके = O Raakaa (the full moon); ते = Your; सुपेशसः = With beautiful forms; याः = Which; सुमतयः = Fine intentions; (सन्ति = Are); याभिः = By which; (त्वम् = You); दाशुषे = To the generous giver;

---

[0] The full moon.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वसूनि = Riches; ददासि = Give; ताभिः = By those; सहस्रपोषम् = Thousands of nourishing (riches); रराणा = Giver; सुमनाः = Having good thoughts; (त्वम् = You); अद्य = Today; नः = Our; उपागहि = Come near.

Ordinary meaning ☞ O fortunate Raakaa the full moon ! By which fine intentions with your beautiful forms you give riches to the generous giver, by those you, the giver of thousands of nourishing riches, having good thoughts, come near us today.

Vedic meaning ☞ The devotees expect to receive gifts appropriate to the well known beauty and generosity of the goddess Raakaa.

2324. सिनींवालिपृथुंष्टुकेयादेवानामसिस्वसां।
जुषस्वंहव्यमाहुंतंप्रजांदेंविदिदिड्ढिनः ॥६॥

सिनीवालि। पृथुऽस्तुके। या। देवानाम्। असि। स्वसा। जुषस्व। हव्यम्। आऽहुतम।
प्रऽजाम्। देवि। दिदिड्ढि। नः ॥६॥

Anwayaartha ☞ पृथुष्टुके = O well praised; सिनीवालि = Goddess Siniwaali[☋]; या = Who; (त्वम् = You); देवानाम् = Of the gods; स्वसा = Sister; असि = Are; (सा त्वम् = That you); आहुतम् = Offered in the fire; हव्यम् = Oblation; जुषस्व = Partake; देवि = O goddess; नः = Our; प्रजाम् = Progeny; दिदिड्ढि = Increase.

Ordinary meaning ☞ O well praised goddess Siniwaali ! You who are the sister of the gods, that you, partake the oblations offered in fire. O goddess ! Increase our progeny.

Vedic meaning ☞ The righteous pray for fine progeny.

☋ The diety recognised in the rare presence of the moon on the penultimate day of the dark fortnight.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

2325. यासुबाहुःस्वङ्गुरिःसुषूमाबहुसूवरी। तस्यैविश्पत्न्यैहविःसिनीवाल्यैजुहोतन ॥७॥

या। सुऽबाहुः। सुऽअङ्गुरिः। सुऽसूमा। बहुऽसूवरी। तस्यै। विश्पत्न्यै। हविः। सिनीवाल्यै। जुहोतन ॥७॥

Anwayaartha ☞ (ऋत्विजः = O performers of Yagya); सुबाहुः = Having fine hands; स्वङ्गुरिः = Having fine fingers; सुषूमा = Producing well; बहुसूवरी = Giving birth to many; या = Whose (Siniwaali); (अस्ति = Is); विश्पत्न्यै = The proprietress; तस्यै = That; सिनीवाल्यै = For Siniwaali; हविः = Oblation; जुहोतन = Offer in fire (dedicate).

Ordinary meaning ☞ O performers of Yagya ! Who is having fine hands, fine fingers, producing well, giving birth to many that, the proprietress Siniwaali, offer oblations in fire.

Vedic meaning ☞ The devotee prays to goddess Siniwaali for progeny.

2326. यागुङ्गूर्यासिनीवालीयाराकायासरस्वती। इन्द्राणीमह्वऊतयेवरुणानींस्वस्तये ॥८॥

या। गुङ्गूः। या। सिनीवाली। या। राका। या। सरस्वती। इन्द्राणीम्। अह्वे। ऊतये। वरुणानीम्। स्वस्तये ॥८॥

Anwayaartha ☞ या = Who; गुङ्गूः = Kuhu; या = Who; सिनीवाली = Siniwaali; या = Who; राका = Raakaa; या = Who; सरस्वती = Saraswoti; (च सन्ति = Also are); (ताः देवीः = To those goddesses); इन्द्राणीम् = To Indraani; (च = And); वरुणानीम् = To Varunaani; (अपि = And); (अहम् = I); ऊतये = For protection; स्वस्तये = For well being; अह्वे = Invoke.

Ordinary meaning ☞ I invoke, the goddesses Kuhu, Siniwaali, Raakaa, Saraswoti for protection and well being too, and also to Indraani, and Varunaani.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Vedic meaning ☞ The devotee invokes all the goddesses for protection.

Second Mandala, Sukta - 38, Mantra No. 2384-2394

Rishi: Gritsamada; Bhaargava; Shaunaka; God: Sabitaa; Metre: Trishtup

2384. उदुष्यदेवःसंवितासवायंशश्वत्तमंतदंपावह्निरस्थात्।
नूनंदेवेभ्योविहिधातिरत्नमथाभंजद्वीतिहोत्रंस्वस्तौ ॥१॥

उत्। ऊँ इति। स्यः। देवः। सविता। सवाय। शश्वत्ऽतमम्। तत्ऽअपाः। वह्निः। अस्थात्। नूनम्। देवेभ्यः। वि। हि। धाति। रत्नम्। अथ। आ। अभजत्। वीतिऽहोत्रम्। स्वस्तौ ॥१॥

Anwayaartha ☞ सविता = Sabitaa; देवः = God; सवाय = To produce (the world); शश्वत्तमम् उ = Always (daily); उत् अस्थात् = Rises; तदपाः = Doing that kind of work; वह्निः = Carrying (the world); स्यः = He; नूनम् = Now; देवेभ्यः = For the bright (hymn singers); रत्नम् = Jewel; वि हि धाति = Gives; अथ = Thereafter; वीतिहोत्रम् = Having fine Yagya (host); स्वस्तौ = In the well being; आ अभजत् = Includes.

Ordinary meaning ☞ The god Sabitaa rises daily to produce the world. He, doing that kind of work, carrying the world, now gives jewel for the bright hymn singers. Thereafter, (he) includes the host having fine Yagya in the well being.

Vedic meaning ☞ The god Sabitaa gives the invaluable wealth to his devotee.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

2385. विश्वस्यहिश्रुष्टयैदेवऊर्ध्वःप्रबाहवापृथुपाणिःसिसर्ति।
आपश्चिदस्यव्रतआनिमृग्राअयंचिद्वातोरमतेपरिज्मन् ॥२॥

विश्वस्य। हि। श्रुष्टये। देवः। ऊर्ध्वः। प्र। बाहवा। पृथुऽपाणिः। सिसर्ति। आपः। चित्। अस्य। व्रते। आ। निऽमृग्राः। अयम्। चित्। वातः। रमते। परिऽज्मन् ॥२॥

Anwayaartha ☞ पृथुपाणिः = Having spread hand; देवः = God (Sabitaa); विश्वस्य = Of the world; श्रुष्टये = For happiness; ऊर्ध्वः (भूत्वा) = Being up; हि = Surely; बाहवा = The hands (rays); प्र सिसर्ति = Spreads; अस्य = His; व्रते = In the discipline; निमृग्राः = Purifying all; आपः चित् = The waters too; आ (स्यन्दन्ते) = Flow all over; अयम् = This; वातः चित् = Vaayu too; परिज़्मन् (परिज्मनि) = In the all pervading (Space); रमते = Becomes delighted.

Ordinary meaning ☞ Having spread out hands, the god Sabitaa being up, surely spreads the rays for the happiness of the world. The waters too, purifying all, flow all over in his discipline. This Vaayu, too, becomes delighted in the all pervading Space.

Vedic meaning ☞ The wind blows and the rivers flow within the discipline of the sun.

2386. आशुभिश्चिद्यान्विमुचातिनूनमरीरमदतमानंचिदेतोः।
अह्यर्षूणांचिन्न्ययाँअविष्यामनुव्रतंसवितुर्मोक्यागात् ॥३॥

आशुऽभिः। चित्। यान्। वि। मुचाति। नूनम्। अरीरमत्। अतमानम्। चित्। एतोः। अह्यर्षूणाम्। चित्। नि। अयान्। अविष्याम्। अनु। व्रतम्। सवितुः। मोकी। आ। अगात् ॥३॥

Anwayaartha ☞ (सविता = God Sabitaa); यान् = While going (setting); आशुभिः चित् = By fast (rays); नूनम् = Surely; मुचाति = Is filled with; अतमानम् चित् = To the walking, too; एतोः = From walking; वि अरीरमत् = Makes (them) rest; अह्यर्षूणाम् = Of those going towards the hostile enemy; अविष्याम् = To the wish to go; चित् = Also; नि अयान् = Controls; सवितुः = Of

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Sabitaa; व्रतम् अनु = After the action; मोकी = Raatri (goddess); आ अगात् = Comes.

Ordinary meaning ☞ The god Sabitaa, while setting, is surely filled with fast rays. He makes the walking rest from walking; controls the wish to go of those going towards the enemy. The goddess Raatri comes after the action of Sabitaa.

Vedic meaning ☞ The actions of all are regulated by the sun.

2387. पुनःसमव्यद्विततंवयन्तीमध्याकर्तोर्न्यधाच्छक्मधीरः ।
उत्संहायास्थाद्व्यृतूँरदर्धररमतिःसवितादेवआगात् ॥४॥

पुनरिति । सम् । अव्यत् । विऽततम् । वयन्ती । मध्या । कर्तोः । नि । अधात् । शक्म । धीरः । उत् । सम्ऽहाय । अस्थात् । वि । ऋतून् । अदर्धः । अरमतिः । सविता । देवः । आ । अगात् ॥४॥

Anwayaartha ☞ (यदा = When); विततम् = To the spread (rays); वयन्ती = Wearing (collecting); (रात्रिः = By the goddess Raatri); सम् अव्यत् = Drapes (covers); (तदा = Then); धीरः = The wise; शक्म = Possible to perform; कर्तोः = The job (as well); मध्या = In the middle; नि अधात् = Halts; पुनः = Again; (यदा = When); अरमतिः = Relentless; सविता = Sabitaa; देवः = God; आ अगात् = Rises (and); ऋतून् = To the seasons (time); वि अदर्धः = Apportions; (तदा = Then); (लोकः = The region); संहाय = Quitting (the bed); उत् अस्थात् = Rises.

Ordinary meaning ☞ When the goddess Raatri drapes the (world) collecting the spread rays (of the sun), then the wise halts the job, possible to perform, in the middle. Again, when the relentless god Sabitaa rises and apportions time, then the region awakes quitting the bed.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Vedic meaning ☞ The time of performing our duty is determined by the gods. The wise do not disregard this system, even though capable of doing so.

2388. नानौकांसिदुर्योविश्वमायुर्वितिष्ठतेप्रभवःशोकोअग्नेः।
ज्येष्ठंमातासूनवेभागमाधादन्वस्यकेतमिषितंसवित्रा ॥५॥

नाना। ओकांसि। दुर्यः। विश्वम्। आयुः। वि। तिष्ठते। प्र्ऽभवः। शोकः। अग्नेः। ज्येष्ठम्। माता। सूनवे। भागम्। आ। अधात्। अनु। अस्य। केतम्। इषितम्। सवित्रा ॥५॥

Anwayaartha ☞ अग्नेः = Of Agni; दुर्यः = Born in the house (altar of Yagya); प्रभवः = Influential; शोकः = Brightness; नाना = Many; ओकांसि = In houses (and); विश्वम् = All; आयुः अनु = In living (beings); वि तिष्ठते = Is installed; माता = By the mother (Usha); सवित्रा = From the god Sabitaa; इषितम् = Encouraged; अस्य = His; केतम् = Imparting knowledge; ज्येष्ठम् = Superior; भागम् = Portion; सूनवे = For the son (Agni); आ अधात् = Bears.

Ordinary meaning ☞ The influential brightness of Agni born in the altar of Yagya is installed in many houses and in all the living beings. The mother Usha encouraged by the god Sabitaa bears the superior portion imparting his knowledge for the son, Agni.

Vedic meaning ☞ The Ushas demonstrate that Agni pervades in the homes and in all the living beings.

2389. समाववर्तिविष्ठितोजिगीषुर्विश्वेषांकामश्चरताममाभूत्।
शश्वाँअपोविकृतंहित्व्यागादनुव्रतंसवितुर्दैव्यस्य ॥६॥

सम्ऽआववर्ति। विऽस्थितः। जिगीषुः। विश्वेषाम्। कामः। चरताम्। अमा। अभूत्। शश्वान्। अपः। विऽकृतम्। हित्वी। आ। अगात्। अनु। व्रतम्। सवितुः। दैव्यस्य ॥६॥

Anwayaartha ☞ दैव्यस्य = Living in the heaven; सवितुः = Of the god Sabitaa; व्रतम् अनु = According to the discipline; (सूर्यास्ते सति = At sun set); विष्ठितः = (In the battle) remaining;

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जिगीषुः = Wishing victory (warrior); (युद्धात् = From the battle); समाववर्ति = Returns; विश्वेषाम् = All; चरताम् = Of the ambulant beings; अमा = House; कामः = Wish (to go); अभूत् = Has (have); शश्वान् = The regular (performer); विकृतम् = Spoilt (halted); अपः = To the job; हित्वी = Leaving; आ अगात् = (In the house) comes.

Ordinary meaning ☞ According to the discipline of the god Sabitaa living in heaven, the warrior remaining in the battle wishing victory returns from the battle; all the ambulant beings have wish to go to the house; the regular performer comes to the house leaving the halted job.

Vedic meaning ☞ The righteous performing according to the discipline of the god Sabitaa becomes victorious.

2390. त्वयांहितमप्यंमप्सुभागंधन्वान्वामृगयसोवितंस्थुः ।
वनांनिविभ्योनकिंरस्यतानिंव्रतादेवस्यंसवितुर्मिंनन्ति ॥७॥

त्वया । हितम् । अप्यम् । अप्ऽसु । भागम् । धन्व । अनु । आ । मृगयसः । वि । तस्थुः ।
वनानि । विऽभ्यः । नकिः । अस्य । तानि । व्रता । देवस्य । सवितुः । मिनन्ति ॥७॥

Anwayaartha ☞ सवितः = O Sabitaa; त्वया = By you; अप्सु = In the Space; अप्यम् = Of the waters; भागम् = Portion; हितम् (अस्ति) = Has been kept; मृगयसः = Those searching for (sustenance); धन्व अनु = Bereft of water; वि तस्थुः = Are staying; (त्वया = By you); विभ्यः = For the birds; वनानि = The forests; (विभक्तानि सन्ति = Have been divided); अस्य = This; देवस्य = Bright; सवितुः = Of Sabitaa; तानि = Those; व्रता (व्रतानि) = Disciplines; नकिः आ मिनन्ति = No one destroys.

Ordinary meaning ☞ O Sabitaa ! A portion of the waters has been kept by you in the Space. Those searching for sustenance are staying in the places bereft of water. The forests have been divided by you for the birds. No one destroys these disciplines of this, bright, Sabitaa.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Vedic meaning ☞ It is, at times, difficult to understand the disciplines of Sabitaa.

2391. याद्राध्यंवरुणोयोनिमप्यमनिंशितंनिमिषिजर्भुराणः ।
विश्वोमार्ताण्डोव्रजमापशुर्गात्स्थशोजन्मानिसविताव्याकः ॥८॥

यात्ऽराध्यम् । वरुणः । योनिम् । अप्यम् । अनिऽशितम् । निऽमिषि । जर्भुराणः । विश्वः । मार्ताण्डः । व्रजम् । आ । पशुः । गात् । स्थऽशः । जन्मानि । सविता । वि । आ । अकरित्यकः ॥८॥

Anwayaartha ☞ वरुणः = Varun; याद्राध्यम् = Worth receiving by the travellers; अप्यम् = By the waters; अनिशितम् = Not troubled (by the lack of); योनिम् = Place (shelter); निमिषि = In the night; (प्रयच्छति = Gives); जर्भुराणः = Peripatetic; विश्वः = All; मार्ताण्डः = The birds (तत्र = There); आ गात् = Come; पशुः = The beasts; व्रजम् = In the shed; (आ गात् = Come); सविता = By Sabitaa; जन्मानि = To those born; स्थशः = In different places; वि आ अकः = Keeps separately.

Ordinary meaning ☞ Varun gives the shelter, worth receiving by the travellers, by the waters, not troubled (by the lack of it). All the peripatetic birds come there. The beasts come to the shed. The god Sabitaa keeps those born separately in different places.

Vedic meaning ☞ The god Sabitaa provides shelter. The other god Varun provides good water for the devotees.

2392. नयस्येन्द्रोवरुणोनमित्रोव्रतमर्यमानमिनन्तिरुद्रः ।
नारातयस्तमिदंस्वस्तिहुवेदेवंसवितारंनमोभिः ॥९॥

न । यस्य । इन्द्रः । वरुणः । न । मित्रः । व्रतम् । अर्यमा । न । मिनन्ति । रुद्रः । न । अरातयः । तम् । इदम् । स्वस्ति । हुवे । देवम् । सवितारम् । नमःऽभिः ॥९॥

Anwayaartha ☞ यस्य = Whose; व्रतम् = To the discipline; इन्द्रः = Indra; न (मिनाति) = Does not destroy; वरुणः = Varun;

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

न (मिनाति) = Does not destroy; **मित्रः** = By Mitra; **अर्यमा** = By Aryamaas (and); **रुद्रः** = Rudra; **न मिनन्ति** = Does not destroy; **च** = And; **अरातयः** = The non-givers (too); **न (मिनन्ति)** = Do not destroy; **तम्** = He; **सवितारम्** = To Sabitaa; **देवम्** = To the god; **इदम् (इदानीम्)** = Now; **(अहम्** = I); **नमोभिः** = By salutation; **स्वस्ति** = For my well being; **हुवे** = Invoke.

Ordinary meaning ☞ For my well being, I invoke that Sabitaa by salutation now, whose discipline Indra, Varun, Mitra, Rudra, Aryamaas and the non-givers too do not destroy.

Vedic meaning ☞ The devotee prays to Sabitaa, the indestructible.

2394. **भगंधियंवाजयन्तःपुरंधिंनराशंसोग्नास्पतिर्नोअव्याः ।**
आयेवामस्यसंगथेरयीणांप्रियादेवस्यसवितुःस्याम ॥१०॥

भगम् । धियम् । वाजयन्तः । पुरम्ऽधिम् । नराशंसः । ग्नाःपतिः । नः । अव्याः । आऽअये । वामस्य । समऽगथे । रयीणाम् । प्रियाः । देवस्य । सवितुः । स्याम ॥१०॥

Anwayaartha ☞ **(वयम्** = We); **पुरन्धिम्** = Having superior knowledge; **धियम्** = Worth meditating for; **भगम्** = Worth serving; **(सवितारम्** = To the lord Sabitaa); **(स्तुमः** = Sing hymn); **ग्नास्पतिः** = The guardian of women; **नराशंसः** = Praised by men; **(सः** = By that Sabitaa); **वाजयन्तः (वाजयतः)** = Desirous of power; **नः** = To us; **अव्याः (अव्यात्)** = May protect; **(वयम्** = We); **वामस्य** = Of the superior (wealth); **आये** = To secure (and); **रयीणाम्** = Of the riches; **संगथे** = To obtain; **सवितुः** = Sabitaa; **देवस्य** = Lord; **प्रियाः** = Dear; **स्याम** = May become.

Ordinary meaning ☞ We sing hymn for the lord Sabitaa having superior knowledge, worth meditating for and worth serving; may that god Sabitaa the guardian of women, priaised by men, protect us the desirous of

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

power. May we become dear to the lord Sabitaa to secure the superior wealth and to obtain the riches (with cows).

Vedic meaning ☞ The devotees pray to Sabitaa asking for wealth and prosperity.

2395. अस्मभ्यंतद्दिवोअद्भ्यःपृथिव्यास्त्वयांदत्तंकाम्यंराधआगांत्।
शंयत्स्तोतृभ्यंआपयेभवांत्युरुशंसांयसवितर्जरित्रे ॥११॥

अस्मभ्यम्। तत्। दिवः। अत्ऽभ्यः। पृथिव्याः। त्वया। दत्तम्। काम्यम्। राधः। आ। गात्। शम्। यत्। स्तोतृऽभ्यः। आपये। भवाति। उरुऽशंसाय। सवितः। जरित्रे ॥११॥

Anwayaartha ☞ सवितः = O god Sabitaa; त्वया = By you; दत्तम् = Given; तत् = That; काम्यम् = Wished fine; राधः = Wealth; अस्मभ्यम् = For us; दिवः = From heaven; अद्भ्यः = From the Space (and); पृथिव्याः = From the earth too; आ गात् = May become available; स्तोतृभ्यः = For other hymn singers (and); आपये = For relatives; यत् = Which (wealth); शम् = Pleasant; भवाति = Is; (तत् = The same wealth); उरुशंसाय = Praising much; (मह्यम् = I); जरित्रे = For the hymn singer; (देहि = Give).

Ordinary meaning ☞ O god Sabitaa ! May that fine wealth given by you become available for us from the heaven, the Space and the earth too ! The wealth which is pleasant for other hymn singers and the relatives, give the same wealth to (I) me, praising (you) much.

Vedic meaning ☞ The devotees of the god Sabitaa receive the superior riches from all the regions.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Third Mandala, Sukta - 42, Mantra No. 2849-2857

Rishi: Vishwaamitra Gaathin; God: Indra; Metre: Gaayatri

2849. उप॑नः सु॒तमा ग॑हि॒ सोम॑मिन्द्र॒ गवा॑शिरम्। हरि॑भ्यां॒ यस्ते॑ अस्म॒युः ॥१॥

उप। नः। सुतम्। आ। गहि। सोमम्। इन्द्र। गोऽआशिरम्। हरिऽभ्याम्। यः। ते। अस्मऽयुः ॥१॥

Anwayaartha ☞ इन्द्र = O Indra: ते = Your; हरिभ्याम् = By the two horses; (युक्तः = Yoked); अस्मयुः = Fond of us; यः = Which (chariot); (अस्ति = Is); (तेन = By that); नः = Our; (यज्ञे = In Yagya); गवाशिरम् = Mixed with cow milk products; सुतम् = Prepared; सोमम् = Soma; उप आ गहि = Come near.

Ordinary meaning ☞ O Indra ! Come by your that chariot, yoked by two horses, which is fond of us, near the Soma prepared mixed with cow milk products.

Vedic meaning ☞ The devotees also know well the chariot of Indra.

2850. तमि॑न्द्र॒ मद॒मा ग॑हि ब॒र्हिःष्ठां॒ ग्राव॑भिः सु॒तम्। कु॒विन्न्व॑स्य तृ॒ष्णवः॑ ॥२॥

तम्। इन्द्र। मदम्। आ। गहि। बर्हिःऽस्थाम्। ग्रावऽभिः। सुतम्। कुवित्। नु। अस्य। तृष्णवः ॥२॥

Anwayaartha ☞ इन्द्र = O Indra; ग्रावभिः = By stones; सुतम् = Prepared; बर्हिःष्ठाम् = Kept upon Kusa; तम् = That; कुवित् मदम् = Towards the delight giving (Soma); आ गहि = Come (and); अस्य (अनेन) = By this (Soma); नु = Surely indeed; तृष्णवः = Be satiated.

Ordinary meaning ☞ O Indra ! Come towards that delight giving Soma, prepared by the stones and kept upon Kusa. By this Soma, be surely satiated indeed.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Vedic meaning ☞ The gods become pleased with the offerings of righteous deeds.

2851. इन्द्रमित्थागिरोममाच्छागुरिषिताइतः। आवृतेसोमपीतये ॥३॥

इन्द्रम्। इत्था। गिरः। मम। अच्छ। अगुः। इषिताः। इतः। आऽवृते। सोमऽपीतये ॥३॥

Anwayaartha ☞ सोमपीतये = To drink Soma; आवृते = To return (to call back); मम = My; इतः = From here; इत्था = Thus; इषिताः = Sent; गिरः = By the hymns; इन्द्रम् = In Indra; अच्छ अगुः = May reach nicely.

Ordinary meaning ☞ May my hymns thus sent from here reach Indra nicely to call back to drink Soma.

Vedic meaning ☞ The hymns made from heart reach the gods.

2852. इन्द्रंसोमस्यपीतयेस्तोमैरिहहवामहे। उक्थेभिःकुविदागमत् ॥४॥

इन्द्रम्। सोमस्य। पीतये। स्तोमैः। इह। हवामहे। उक्थेभिः। कुवित्। आऽगमत् ॥४॥

Anwayaartha ☞ (वयम् = We); उक्थेभिः = Praiseworthy; स्तोमैः = By the hymns; इन्द्रम् = To Indra; हवामहे = Invoke; (सः = That Indra); सोमस्य पीतये = For drink of Soma; कुवित् = Many times; इह = Here; आगमत् = May come.

Ordinary meaning ☞ We invoke Indra by praiseworthy hymns. May that Indra come here many times for drink of Soma.

Vedic meaning ☞ The gods come as often as invoked.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

2853. इन्द्रसोमाःसुताइमेतान्दधिष्वशतक्रतो। जठरेवाजिनीवसो ॥५॥

इन्द्र। सोमाः। सुताः। इमे। तान्। दधिष्व। शतक्रतो इति शतऽक्रतो। जठरे।
वाजिनीवसो इति वाजिनीऽवसो ॥५॥

Anwayaartha ☞ शतक्रतो = Performer of hundred Yagyas; वाजिनीवसो = Having food grain as wealth; इन्द्र = O Indra; इमे = These; सोमाः = Somas; सुताः = Prepared; (सन्ति = Are); तान् = Them; जठरे = In stomach; दधिष्व = Keep.

Ordinary meaning ☞ Performer of hundred Yagyas, having food grain as wealth O Indra ! These Somas are prepared. Keep them in stomach.

Vedic meaning ☞ The gods accept the good deeds of the devotee.

2854. विद्माहित्वाधनंजयंवाजेषुदधृषंकवे। अधातेसुम्नमीमहे ॥६॥

विद्म। हि। त्वा। धनम्ऽजयम्। वाजेषु। दधृषम्। कवे। अध। ते। सुम्नम्। ईमहे
॥६॥

Anwayaartha ☞ कवे = O learned (Indra); वाजेषु = In the battles; दधृषम् = Vanquisher (of the enemy); धनञ्जयम् = Winner of riches; त्वा = To you; हि = Surely indeed; विद्म = We know; अध (अतः) = Hence; ते = Your; सुम्नम् = Riches; ईमहे = Beg.

Ordinary meaning ☞ O learned Indra ! We indeed know you surely, the vanquisher of the enemy in the battles, the winner of riches. Hence, we beg your riches.

Vedic meaning ☞ The riches of Indra are for the benefit of the righteous.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

2855. इममिन्द्रगवाशिरंयवाशिरंचनःपिब। आगत्यावृषभिःसुतम् ॥७॥

इमम्। इन्द्र। गोऽआशिरम्। यवऽआशिरम्। च। नः। पिब। आऽगत्य। वृषऽभिः। सुतम् ॥७॥

Anwayaartha ☞ इन्द्र = O Indra; नः = Our; (यज्ञम् = In Yagya); आगत्य = By coming; वृषभिः = By strong (stones); सुतम् = Prepared (by crushing); गवाशिरम् = Mixed with cows milk products; च = And; यवाशिरम् = Barley (flour) mixed; इमम् = This; (सोमम् = To Soma); पिब = Drink.

Ordinary meaning ☞ O Indra ! Drink this Soma, prepared by crushing with strong stones and mixed with cows milk products (and) barley flour, by coming in our Yagya.

Vedic meaning ☞ Soma, mixed with milk products and food grain is offered to god.

2856. तुभ्येदिन्द्रस्वओक्येसोमंचोदामिपीतये। एषरारन्तुतेहृदि ॥८॥

तुभ्य। इत्। इन्द्र। स्वे। ओक्ये। सोमम्। चोदामि। पीतये। एषः। ररन्तु। ते। हृदि ॥८॥

Anwayaartha ☞ इन्द्र = O Indra; तुभ्य (तुभ्यम) = For you; पीतये = To drink; इत् = Indeed; सोमम् = To Soma; स्वे = Own; ओक्ये = In the place; चोदामि = Send; ते = Your; हृदि = In the heart; एषः = This (Soma); ररन्तु = May become pleased.

Ordinary meaning ☞ O Indra ! I send Soma in own place for you to drink indeed. May this Soma become pleased in your heart.

Vedic meaning ☞ Soma delights in receiving Indra.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

2857. त्वांसुतस्यंपीतयेंप्रत्नमिंन्द्रहवामहे। कुशिकासोंअवस्यवंः ॥९॥

त्वाम्। सुतस्य। पीतये। प्रत्नम्। इन्द्र। हवामहे। कुशिकासः। अवस्यवः ॥९॥

Anwayaartha ☞ इन्द्र = O Indra; अवस्यवः = Desirous of protection; कुशिकासः = Born in the lineage of Kushika; (वयम् = We); सुतस्य = Of the prepared (Soma); पीतये = For drinking; प्रत्नम् = Ancient; त्वाम् = To you; हवामहे = Invoke.

Ordinary meaning ☞ O Indra ! We, desirous of protection, born in the lineage of Kushika, invoke the ancient you for drinking of the prepared Soma.

Vedic meaning ☞ The Rishis have been offering Soma to Indra since ancient times.

Third Mandala, Sukta - 58, Mantra No. 3003-3011

Rishi: Vishwaamitra Gaathin; God: Aswinikumars; Metre: Trishtup

3003. धेनुःप्रत्नस्यकाम्यंदुहांनान्तःपुत्रश्चंरतिदक्षिंणायाः।
आद्योतनिंवंहतिशुभ्रयांमोषसःस्तोमोंअश्विनांवजीगः ॥१॥

धेनुः। प्रत्नस्य। काम्यम्। दुहाना। अन्तरिति। पुत्रः। चरति। दक्षिणायाः। आ।
द्योतनिम्। वहति। शुभ्रऽयामा। उषसः। स्तोमः। अश्विनौ। अजीगरिति ॥१॥

Anwayaartha ☞ धेनुः = Pleasing (all, Usha); प्रत्नस्य (कृते) = For the ancient (Agni); काम्यम् = Fine (milk); दुहाना = Milking; (चरति = Roams); दक्षिणायाः = Of the enhancer; (अग्नेः च = And of Agni); अन्तः = In the middle; पुत्रः = The son (Surya); चरति = Roams; शुभ्रयामा = By the day with light; द्योतनिम् = To the bright (Surya); आ वहति = Holds; उषसः = Of Usha (rise of); अश्विनौ = To the two Aswins; (स्तोतुम् = To praise); स्तोमः = The hymn singer; अजीगः = Wakes up.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Ordinary meaning ☞ Usha, pleasing all, roams milking fine milk for the ancient Agni. Surya, the son, roams in the middle of the enhancer Usha, and Agni. The day with light holds the bright Surya. The hymn singer wakes up to praise the two Aswins (on the) rise of Usha.

Vedic meaning ☞ Usha serves Surya after tending to Agni at dawn.

3004. सुयुग्वंहन्तिप्रतिंवामृतेनोर्ध्वाभंवन्तिपितरैवमेधांः ।
जरैथामस्मद्विपणेर्मनीषांयुवोरवंश्चकृमायांतमर्वाक् ॥२॥

सुऽयुक् । वहन्ति । प्रति । वाम् । ऋतेन । ऊर्ध्वाः । भवन्ति । पितराऽइव । मेधाः । जरेथाम् ।
अस्मत् । वि । पणेः । मनीषाम् । युवोः । अवः । चकृम । आ । यातम् । अर्वाक् ॥२॥

Anwayaartha ☞ (अश्विनौ = O two Aswins); सुयुक् (सुयुजः) = By the well yoked (horses); ऋतेन = By truth; वाम् = To you two; (यज्ञम्) प्रति = Towards Yagya; वहन्ति = Deliver; पितरेव = As the parents; मेधाः = The Yagyas; ऊर्ध्वाः = Enhanced; भवन्ति = Become; (वयम् = We); युवोः (युवयोः कृते) = For you two; अवः = Food grains; चकृम = Made; (युवाम् = You two); अस्मत् अर्वाक् = Before us; आ यातम् = Come; पणेः = Of the wicked; मनीषाम् = Intelligence; वि जरेथाम् = Destroy.

Ordinary meaning ☞ O two Aswins ! The well yoked (two) horses by truth deliver you towards the Yagya. The Yagyas become enhanced as parents. We made food grains for you two. You two come before us. Destroy the intelligence of the wicked.

Vedic meaning ☞ The Aswins destroy the enemies of the devotee.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3005. सुयुग्भिरश्वैःसुवृतारथेनदस्राविमंशृणुतंश्लोकमद्रेः ।
किमङ्गवांप्रत्यवर्तिंगमिष्ठाहुर्विप्रासोअश्विनापुराजाः ॥३॥

सुयुक्ऽभिः । अश्वैः । सुऽवृता । रथेन । दस्रौ । इमम् । शृणुतम् । श्लोकम् । अद्रेः । किम् । अङ्ग । वाम् । प्रति । अवर्तिम् । गमिष्ठा । आहुः । विप्रासः । अश्विना । पुराऽजाः ॥३॥

Anwayaartha ☞ अङ्ग अश्विना (अश्विनौ) = O two Aswins; अवर्तिम् प्रति = Towards (our) misfortune; गमिष्ठा (गमिष्ठौ) = Swiftly going; वाम् = To you two; पुराजाः = The ancient; विप्रासः = The learned; किम् = What; आहुः = Do say; दस्रौ = Destroyers (of enemy); (युवाम् = You two); सुयुग्भिः = Well yoked; अश्वैः = With the horses; सुवृता = Having fine wheel; रथेन = By the chariot; (आगत्य = By coming); अद्रेः = Of the hymn singer; इमम् = This; श्लोकम् = To the hymn; शृणुतम् = Listen.

Ordinary meaning ☞ O two Aswins ! What do the ancient learned say to you two going swiftly towards our misfortune ? The destroyers of enemy, you two listen to this hymn of the hymn singer, coming by the chariot having fine wheel, well yoked with the horses.

Vedic meaning ☞ The hymn singers sing praise of the two Aswins.

3006. आमन्येथामागतंकच्चिदेवैर्विश्वेजनासोअश्विनाहवन्ते ।
इमाहिवांगोऋजीकामधूनिप्रमित्रासोनददुरुस्रोअग्रे ॥४॥

आ । मन्येथाम् । आ । गतम् । कत् । चित् । एवैः । विश्वे । जनासः । अश्विना । हवन्ते । इमा । हि । वाम् । गोऽऋजीका । मधूनि । प्र । मित्रासः । न । ददुः । उस्रः । अग्रे ॥४॥

Anwayaartha ☞ (अश्विनौ = O two Aswins); विश्वे = All; जनासः = Men; (युवाम् = You two); अश्विना (अश्विनौ) = To the two Aswins; हवन्ते = Invoke; (तत् = To that call); आ मन्येथाम् = Know well; कत् चित् = At any time; एवैः = By transport; आ गतम् = Come; उस्रः = The sun; अग्रे = In front; (उदितः अस्ति = Has risen); मित्रासः = The friends; न (यथा) = As; ददुः = Give

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(Soma); (तथा एव = Like that); (ऋत्विजः = The performers of Yagya); वाम् = For you two; गोऋजीका (गोऋजीकानि) = Mixed with cows milk; इमा (इमानि) = These; मधूनि = Sweet; हि = Surely indeed; प्र (ददति) = Give well.

Ordinary meaning ☞ O two Aswins ! All the men invoke you two; know well that call. Come at any time by transport to the Yagya. The sun has risen in front. As the friends give Soma, like that, the performers of Yagya surely give you two these sweet Soma mixed with milk, indeed.

Vedic meaning ☞ All offer Soma to the two Aswins after sunrise.

3007. तिरःपुरूचिंदश्विनारजांस्याङ्गूषोवांमघवानाजनेषु।
एह्यातंपथिभिर्देवयानैर्दस्राविमेवांनिधयोमधूनाम् ॥५॥

तिरः। पुरु। चित्। अश्विना। रजांसि। आङ्गूषः। वाम्। मघ्ऽवाना। जनेषु। आ। इह। यातम्। पथिऽभिः। देवऽयानैः। दस्रौ। इमे। वाम्। निऽधयः। मधूनाम् ॥५॥

Anwayaartha ☞ दस्रौ = O destroyers of enemy; मघवाना (मघवानौ) = Rich; अश्विना (अश्विनौ) = Two Aswins; वाम् = For you two; जनेषु = Among the men; आङ्गूषः = Hymn singing; (कृतः अस्ति = Has been done); (युवाम् = You two); पुरु रजांसि = For many regions; तिरः चित् = Crossing; देवयानैः = Traversed by the gods; पथिभिः = By the paths; इह = Here; आ यातम् = Come; वाम् = For you two; मधूनाम् = Of sweet Somas; इमे = These; निधयः = Stores; (सन्ति = Are).

Ordinary meaning ☞ O destroyers of enemy ! Rich, the two Aswins ! Hymn singing has been done for you two among the men. You two come here crossing many regions by the paths traversed by the gods. These stores of sweet Soma are for you two.

Vedic meaning ☞ The devotees beseech the two Aswins to partake Soma from them.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3008. पुराणमोकः सख्यं शिवं वां युवोर्नरा द्रविणं जह्नाव्याम्।
पुनः कृण्वानाः सख्या शिवानि मध्वा मदेम सह नू समानाः ॥६॥

पुराणम्। ओकः। सख्यम्। शिवम्। वाम्। युवोः। नरा। द्रविणम्। जह्नाव्याम्।
पुनरिति। कृण्वानाः। सख्या। शिवानि। मध्वा। मदेम। सह। नु। समानाः ॥६॥

Anwayaartha ☞ नरा (नरौ) = O two leaders; युवोः (युवयोः) = Of you both; ओकः = House; पुराणम् = Ancient; (अस्ति = Is); वाम् = Of you two; सख्यम् = Friendship (with us); शिवम् = Beneficial; (अस्ति = Is); जह्नाव्याम् = Among the descendents of Janhu; द्रविणम् = Wealth; (धेहि = Install); समानाः = Having similar (thoughts); (वयम् = We); पुनः = Again; शिवानि = (Those) beneficial; सख्या (सख्यानि) = Friendships; कृण्वानाः = Doing (installing); मध्वा सह = With sweet (Soma); नु = Surely indeed; मदेम = May become delighted.

Ordinary meaning ☞ O two leaders ! The house of you both is ancient. The friendship of you two with us is beneficial. Install wealth among the descendents of Janhu. Having similar thoughts, may we, installing once again those beneficial friendships, surely indeed become delighted with sweet Soma.

Vedic meaning ☞ The devotees receive beneficial Soma from the Aswins.

3009. अश्विना वायुना युवं सुदक्षा नियुद्भिश्च सजोषसा युवाना।
नासत्या तिरोअह्न्यं जुषाणा सोमं पिबतमस्रिधा सुदानू ॥७॥

अश्विना। वायुना। युवम्। सुऽदक्षा। नियुत्ऽभिः। च। सऽजोषसा। युवाना। नासत्या।
तिरःऽअह्न्यम्। जुषाणा। सोमम्। पिबतम्। अस्रिधा। सुदानू इति सुऽदानू ॥७॥

Anwayaartha ☞ सुदानू = O good donors; सुदक्षा (सुदक्षौ) = Having fine capability; युवाना (युवानौ) = Youthful; नासत्या (नासत्यौ) = Free of untruth; अश्विना (अश्विनौ) = The two Aswins; जुषाणा (जुषाणौ) = Fond (of Soma); सजोषसा (सजोषसौ) = Having similar affection

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(for all); अस्रिधा (अस्रिधौ) = Unviolated; युवम् (युवाम्) = You two; वायुना = With Vaayu; च = And; नियुद्भिः = With the horses; तिरोअह्न्यम् = Made at the end of the day; सोमम् = Soma; पिबतम् = Drink.

Ordinary meaning ☞ O good donors, having fine capability, youthful, free of untruth, the two Aswins ! Fond of Soma, having similar affection for all, unviolated, you two (along) with Vaayu and the horses, drink Soma made at the end of the day.

Vedic meaning ☞ The devotees offer Soma prepared at the third phase of the day to the two Aswins, Vaayu and the divine horses.

3010. अश्विनापरिवामिषःपुरूचीरीयुर्गीर्भिर्यतमानाअमृध्राः ।
रथोहवामृतजाअद्रिजूतःपरिद्यावापृथिवीयन्तिसद्यः ॥८॥

अश्विना । परि । वाम् । इषः । पुरूचीः । ईयुः । गीःऽभिः । यतमानाः । अमृध्राः । रथः ।
ह । वाम् । ऋतऽजाः । अद्रिऽजूतः । परि । द्यावापृथिवी इति । यन्ति । सद्यः ॥८॥

Anwayaartha ☞ अश्विना (अश्विनौ) = O two Aswins; पुरूचीः = Available in many places; इषः = By the food grains; वाम् = To you two; ईयुः = Receive; अमृध्राः = Unviolated; यतमानाः = Industrious; (स्तोतारः = Hymn singers); गीर्भिः = By the hymns; ह = Surely indeed; वाम् = To you two; परि (चरन्ति) = Serve; (वाम् = Of you two); ऋतजाः = Produced for Yagya; अद्रिजूतः = Encouraged; रथः = Chariot; द्यावापृथिवी = In the heaven and earth; सद्यः = Promptly; परि यन्ति = Reaches.

Ordinary meaning ☞ O two Aswins ! The food grains available in many places receive you two. The unviolated industrious hymn singers surely serve you two by hymns indeed. The chariot of you two, produced

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

for Yagya, promptly reaches heaven and earth encouraged by the hymn singers.

Vedic meaning ☞ The chariot of the two Aswins reaches all over as desired by the devotees.

3011. अश्विंनामधुषुत्तमोयुवाकुःसोमस्तंपातमागंतंदुरोणे।
रथोंहवांभूरिवर्पःकरिंक्रत्सुतावंतोनिष्कृतमागंमिष्ठः ॥९॥४॥

अश्विना। मधुसुतऽतमः। युवाकुः। सोमः। तम्। पातम्। आ। गतम्। दुरोणे। रथः। ह। वाम्। भूरि। वर्पः। करिक्रत्। सुतऽवतः। निःऽकृतम्। आऽगमिष्ठः ॥९॥४॥

Anwayaartha ☞ अश्विना (अश्विनौ) = O two Aswins; वाम् = You two रथः = The chariot; भूरि = Enormous; वर्पः = Riches; करिक्रत् = Repeatedly creating (collecting); सुतवतः = Of the preparator of Soma; निष्कृतम् = In the house; आगमिष्ठः = Comes; (अतः = Hence); दुरोणे = In the house (our); आ गतम् = Come; युवाकुः = Fond of you; (यः = Which); मधुसुत्तमः = Sweet; सोमः = Soma; (अस्ति = Is); तम् = To that; ह = Surely indeed; पातम् = Drink.

Ordinary meaning ☞ O two Aswins ! Repeatedly collecting enormous riches, the chariot of you two comes to the house of the preparator of Soma. Hence, come to our house. Indeed, drink that Soma which is surely fond of you.

Vedic meaning ☞ Aswinikumars go to the houses carrying enormous wealth and accept the offering of the devotee.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Third Mandala, Sukta - 62, Mantra No. 3035-3052

Rishi: Vishwaamitra Gaathin; God: Indra 1-3 Varun, 4-6 Brihaspati, 7-9 Pooshaa, 10-12 Sabitaa; 13-15 Soma, 16-18 Mitra Varun; Metre: Gaayatri, 1-3 Trishtup

3035. इमाउंवांभूमयोमन्यंमानायुवावंतेनतुज्यांअभूवन्।
क्व१त्यदिन्द्रावरुणायशौवांयेनंस्मासिनंभरंथःसखिंभ्यः ॥१॥

इमाः। ऊँ इति। वाम्। भूमयः। मन्यमानाः। युवाऽवते। न। तुज्याः। अभूवन्। क्व। त्यत्। इन्द्रावरुणा। यशः। वाम्। येन। स्म। सिनम्। भरथः। सखिऽभ्यः ॥१॥

Anwayaartha ☞ इन्द्रावरुणा (इन्द्रावरुणौ) = O Indra and Varun; वाम् = To you both; मन्यमानाः = The hymn singers; भूमयः = Travelling; इमाः = These (men); युवावते = By young (enemies); तुज्याः = Hurt; न अभूवन् = May not become; येन = By which (fame); उ = Indeed; सखिभ्यः = For friends; सिनम् = Food grains; भरथः स्म = Used to give; वाम् = Of you two; त्यत् = That; यशः = Fame; क्व = Where; (अस्ति = Is ?).

Ordinary meaning ☞ O Indra and Varun ! May these travelling men, the hymn singers, not be come hurt by the young enemies. Where is that fame of you two by which you used to give food grains to the friends?

Vedic meaning ☞ Indra and Varun are the famous givers of food grains.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3036. अयमुंवांपुरुतमौरयीयञ्छंश्वत्तममवंसेजोहवीति ।
सजोषांविन्द्रावरुणामरुद्भिर्दिवापृथिव्याशृणुतंहवंमे ॥२॥

अयम् । ॐ इति । वाम् । पुरुऽतमः । रयिऽयन् । शश्वत्ऽतमम् । अवसे । जोहवीति ।
सऽजोषौ । इन्द्रावरुणा । मरुत्ऽभिः । दिवा । पृथिव्या । शृणुतम् । हवम् । मे ॥२॥

Anwayaartha ☞ इन्द्रावरुणा (इन्द्रावरुणौ) = O Indra and Varun; रयीयन् = Desirous of wealth; पुरुतमः = Superior; अयम् = This (host); वाम् = To you two; उ = Indeed; शश्वत्तमम् = Always; अवसे = For protection; जोहवीति = Repeatedly calls; मरुद्भिः = By the Maruts; दिवा = Heaven (and); पृथिव्या = By the earth; सजोषौ = Accompanied by; (युवाम् = You two); मे = My; हवम् = Invocation; शृणुतम् = Hear.

Ordinary meaning ☞ O Indra and Varun ! Desirous of wealth, this superior host repeatedly calls you two indeed always for protection. Hear my invocation you two, accompanied by heaven, earth and the Maruts.

Vedic meaning ☞ The righteous invoke Indra, Varun, heaven, earth and the Maruts for protection.

3037. अस्मेतदिन्द्रावरुणावसुंष्यादस्मेरयिर्मरुतःसर्ववीरः ।
अस्मान्वरूंत्रीःशरणैरवन्त्वस्मान्होत्राभारंतीदक्षिणाभिः ॥३॥

अस्मे इति । तत् । इन्द्रावरुणा । वसु । स्यात् । अस्मे इति । रयिः । मरुतः । सर्वऽवीरः ।
अस्मान् । वरूत्रीः । शरणैः । अवन्तु । अस्मान् । होत्रा । भारती । दक्षिणाभिः ॥३॥

Anwayaartha ☞ इन्द्रावरुणा (इन्द्रावरुणौ) = O Indra and Varun; अस्मे = In us; तत् = That; वसु = Wealth; स्यात् = May remain; मरुतः = O Maruts; सर्ववीरः = With all the braves; रयिः = Riches; अस्मे = In us; (स्यात् = May remain); वरूत्रीः = By those being worshipped (wives of the gods); शरणैः = By the refuges (shelters); अस्मान् = To us; अवन्तु = May save; होत्रा = By the mantras (and); भारती = Saraswoti; दक्षिणाभिः = By the gifts of money; अस्मान् = To us; (अवताम् = May save).

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Ordinary meaning ☞ O Indra and Varun ! May that wealth remain in us. O Maruts ! May the riches with all the braves remain in us. May those being worshipped save us by (providing) shelters. May the mantras and Saraswoti by the gifts of money save us.

Vedic meaning ☞ All the gods and their wives save the devotees according to their own wishes.

3038. बृंहस्पतेजुषस्वंनोहव्यानिंविश्वदेव्य। रास्वरत्नांनिदाशुषें ॥४॥

बृहस्पते। जुषस्व। नः। हव्यानि। विश्वऽदेव्य। रास्व। रत्नानि। दाशुषे ॥४॥

Anwayaartha ☞ विश्वदेव्य = O benefactor of all the gods; बृहस्पते = Brihaspati; (त्वम् = You); नः = Our; हव्यानि = Oblations; जुषस्व = Accept (and); दाशुषे = For the generous giver; रत्नानि = Riches; रास्व = Give.

Ordinary meaning ☞ O Brihaspati, the benefactor of all the gods ! Accept our oblations and give riches for the generous giver.

Vedic meaning ☞ The devotee prays for the best wealth, i.e. knowledge from Brihaspati.

3039 शुचिंमर्कैर्बृहस्पतिंमध्वरेषुंनमस्यत। अनाम्योजआचंके ॥५॥

शुचिम्। अर्कैः। बृहस्पतिम्। अध्वरेषु। नमस्यत। अनामि। ओजः। आ। चके ॥५॥

Anwayaartha ☞ (ऋत्विजः = O performers of Yagyas); (यूयम् = You all); अध्वरेषु = In the Yagya; शुचिम् = Bright; बृहस्पतिम् = To Brihaspati; अर्कैः = With hymns; नमस्यत = Salute; (अहम् = I); अनामि = Unsurpassable; ओजः = Power; आ चके = Want.

Ordinary meaning ☞ O performers of Yagyas ! You all salute the bright Brihaspati with hymns in the Yagyas. I want unsurpassable power.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Vedic meaning ☞ The devotee prays for the unsurpassable power, i.e. knowledge from Brihaspati.

3040. वृषभंचर्षणीनांविश्वरूपमदाभ्यम्। बृहस्पतिंवरेण्यम् ॥६॥

वृषभम्। चर्षणीनाम्। विश्वऽरूपम्। अदाभ्यम्। बृहस्पतिम्। वरेण्यम् ॥६॥

Anwayaartha ☞ चर्षणीनाम् = Of men; वृषभम् = Showerer of boons; विश्वरूपम् = Having many forms; अदाभ्यम् = Unsuppressable; वरेण्यम् = The superior; बृहस्पतिम् = To Brihaspati; (अहम् = I); (पूजयामि = Worship).

Ordinary meaning ☞ I worship Brihaspati, the showerer of boons of men, having many forms, the superior and unsuppressable.

Vedic meaning ☞ Brihaspati endowed with many qualities is venerable.

3041. इयंतेपूषन्नाघृणेसुष्टुतिर्देवनव्यसी। अस्माभिस्तुभ्यंशस्यते ॥७॥

इयम्। ते। पूषन्। आघृणे। सुऽस्तुतिः। देव। नव्यसी। अस्माभिः। तुभ्यम्। शस्यते ॥७॥

Anwayaartha ☞ आघृणे = O very bright; पूषन् = Poosha; देव = God; नव्यसी = New; इयम् = This; सुष्टुतिः = Fine hymn; तुभ्यम् = For you; (अस्ति = Is); अस्माभिः = By us; ते = Your; शस्यते = Prayer is done.

Ordinary meaning ☞ O very bright god Poosha ! This fine new hymn is for you. Your prayer is done by us.

Vedic meaning ☞ Poosha is praised with new hymns.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3042. तांजुषस्वगिरंममंवाजयन्तींमवाधियंम्। वधूयुरिंवयोषणाम् ॥८॥

ताम्। जुषस्व। गिरम्। मम। वाजऽयन्तीम्। अव। धियम्। वधूयुःऽइव। योषणाम् ॥८॥

Anwayaartha ☞ (पूषन् = O Poosha); (त्वम् = You); वाजयन्तीम् = Desirous of food grains; धियम् = To the hymn; अव = Hear (and); वधुयूरिव योषणाम् = Like a (man) desirous of wife (loving) a woman; मम = My; ताम् = That; गिरम् = To the hymn; जुषस्व = Love.

Ordinary meaning ☞ O Poosha ! You hear the hymn desirous of food grains. And, love my that hymn, like a man desirous of a wife (who) loves a woman.

Vedic meaning ☞ Poosha loves nice hymns.

3043. योविश्वाभिविपश्यतिभुवनासंचपश्यंति। सनःपूषाविताभुवत् ॥९॥

यः। विश्वा। अभि। विऽपश्यति। भुवना। सम्। च। पश्यति। सः। नः। पूषा। अविता। भुवत् ॥९॥

Anwayaartha ☞ यः = Who; पूषा = By the god Poosha; विश्वा (विश्वानि) = All; भुवना (भुवनानि) = To the regions; अभि विपश्यति = Sees separately; च = And; सम् पश्यति = Also see together; सः = He; नः = Our; अविता = Protector; भुवत् = May become.

Ordinary meaning ☞ May he, the god Poosha who sees all the regions separately and also together become our protector.

Vedic meaning ☞ The god Poosha protects the universe and also the devotee.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3044. तत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहि। धियोयोनःप्रचोदयात् ॥१०॥

तत्। सवितुः। वरेण्यम्। भर्गः। देवस्य। धीमहि। धियः। यः। नः। प्रऽचोदयात् ॥१०॥

Anwayaartha ☞ (वयम् = We); सवितुः = Sabitaa; देवस्य = Of the god; तत् = That; वरेण्यम् = Excellent; भर्गः = To the luminosity; धीमहि = Contemplate; यः (सः) = He; नः = Our; धियः = Intellect; प्रचोदयात् = May encourage.

Ordinary meaning ☞ We contemplate that excellent luminosity of the god Sabitaa. May he encourage our intellect.

Vedic meaning ☞ True wisdom is achieved in the contemplation of the brilliant luminosity.

3045. देवस्यसवितुर्वयंवाजयन्तःपुरंध्या। भगस्यरातिमीमहे ॥११॥

देवस्य। सवितुः। वयम्। वाजऽयन्तः। पुरम्ऽध्या। भगस्य। रातिम्। ईमहे ॥११॥

Anwayaartha ☞ वाजयन्तः = Desirous of wealth; वयम् = We; पुरन्ध्या = By superior intellect; सवितुः = Sabitaa; देवस्य = Of the god; भगस्य = Of wealth; रातिम् = Gift; ईमहे = Beg.

Ordinary meaning ☞ Desirous of wealth, we beg by superior intellect the gift of the god Sabitaa.

Vedic meaning ☞ The wise devotee knows that the entire wealth is controlled by the god Sabitaa.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3046. देवंनरःसवितारंविप्रायज्ञैःसुवृक्तिभिः । नमस्यन्तिधियेषिताः ॥१२॥

देवम् । नरः । सवितारम् । विप्राः । यज्ञैः । सुवृक्तिऽभिः । नमस्यन्ति । धिया । इषिताः ॥१२॥

Anwayaartha ☞ धिया = By wisdom; इषिताः = Encouraged; विप्राः = The learned; नरः = Men; यज्ञैः = By Yagyas (and); सुवृक्तिभिः = By fine hymns; सवितारम् = Sabitaa; देवम् = To the god; नमस्यन्ति = Worship.

Ordinary meaning ☞ The learned men encouraged by wisdom worship the god Sabitaa by Yagya and fine hymns.

Vedic meaning ☞ The righteous perform good deeds and pray devoutly to Sabitaa.

3047. सोमोजिगातिगातुविद्देवानामेतिनिष्कृतम् । ऋतस्ययोनिमासदम् ॥१३॥

सोमः । जिगाति । गातुऽवित् । देवानाम् । एति । निःऽकृतम् । ऋतस्य । योनिम् । आऽसदम् ॥१३॥

Anwayaartha ☞ गातुवित् = Knower of the way; सोमः = Soma (god); देवानाम् = Of the gods; निष्कृतम् = Purified; आसदम् = Abode; जिगाति = Goes (and); ऋतस्य = Of the Yagya; योनिम् = In the place; एति = Reaches.

Ordinary meaning ☞ The knower of the way, Soma the god, goes to the purified abode of the gods and reaches the place of Yagya.

Vedic meaning ☞ Soma attains divinity in Yagya.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3048. सोमौअस्मभ्यंद्विपदेचतुंष्पदेचपशवें। अनमीवाइषंस्करत् ॥१४॥

सोमः। अस्मभ्यम्। द्विऽपदे। चतुःऽपदे। च। पशवे। अनमीवाः। इषः। करत् ॥१४॥

Anwayaartha ☞ अस्मभ्यम् = For us; द्विपदे = For the biped (the progeny); च = And; चतुष्पदे = Quadruped; पशवे = To the beast (also); सोमः = By Soma; अनमीवाः = Free of disease; इषः = Food grains; करत् = May make.

Ordinary meaning ☞ May Soma make the disease free food grains for us, for the biped progeny and also for the quadruped beasts.

Vedic meaning ☞ The devotee prays for good quality food grains.

3049. अस्माकमायुंर्वर्धयंन्नभिमांतीःसहंमानः। सोमंःसधस्थमासंदत् ॥१५॥

अस्माकम्। आयुः। वर्धयन्। अभिऽमातीः। सहमानः। सोमः। सधऽस्थम्। आ। असदत् ॥१५॥

Anwayaartha ☞ अस्माकम् = Our; आयुः = Age (life); वर्धयन् = Increasing (and); अभिमातीः = To the enemies; सहमानः = Defeating; सोमः = Soma the god; सधस्थम् = In the Yagya (our); आ असदत् = May sit.

Ordinary meaning ☞ May the god Soma sit in our Yagya, increasing our life and defeating the enemies.

Vedic meaning ☞ The devotee prays for long life without enemies.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3050. आनोमित्रावरुणाघृतैर्गव्यूंतिमुक्षतम्। मध्वारजांसिसुक्रतू ॥१६॥

आ। नः। मित्रावरुणा। घृतैः। गव्यूतिम्। उक्षतम्। मध्वा। रजांसि। सुक्रतू इति सुऽक्रतू ॥१६॥

Anwayaartha ☞ सुक्रतू = O doer of fine deeds; मित्रावरुणा (मित्रावरुणौ) = Mitra and Varun; नः = Our; गव्यूतिम् = To the cowshed; घृतैः = By ghee (and); रजांसि = To the regions; मध्वा = By sweet; (juice); आ उक्षतम् = Sprinkle well.

Ordinary meaning ☞ O doer of fine deeds, Mitra and Varun ! Sprinkle well our cowshed and the regions by ghee and sweet juice.

Vedic meaning ☞ The devotees of Mitra and Varun seek fine cattle and houses.

3051. उरुशंसानमोवृधामह्नादक्षस्यराजथः। द्राघिष्ठाभिःशुचिव्रता ॥१७॥

उरुऽशंसा। नमःऽवृधा। मह्ना। दक्षस्य। राजथः। द्राघिष्ठाभिः। शुचिऽव्रता ॥१७॥

Anwayaartha ☞ शुचिव्रता (शुचिव्रतौ) = O having pure deeds; (मित्रावरुणौ = Mitra and Varun); उरुशंसा (उरुशंसौ) = Praised by many; नमोवृधा (नमोवृधौ) = Enhanced by salutation; (युवाम् = You two); द्राघिष्ठाभिः = Through long hymns; दक्षस्य = Of the power; मह्ना = With the fame; राजथः = Appear.

Ordinary meaning ☞ O having pure deeds, Mitra and Varun ! Praised by many enhanced by salutation, you two appear, through long hymns, with the fame of (own) power.

Vedic meaning ☞ Long hymns are needed to praise the two Mitra and Varun successfully.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3052. गृणानाजमदंग्निनायोनांवृतस्यंसीदतम्। पातंसोमंमृतावृधा ॥१८॥

गृणाना। जमत्ऽअग्निना। योनौ। ऋतस्य। सीदतम्। पातम्। सोमम्। ऋतऽवृधा ॥१८॥

Anwayaartha ☞ (मित्रावरुणौ = O Mitra and Varun); जमदग्निना = By Jamadagni; गृणाना (गृणानौ) = Prayed; ऋतावृधा (ऋतावृधौ) = Enhanced by truth; (युवाम् = You two); ऋतस्य = Of the Yagya; योनौ = In the place; सीदतम् = Sit (and): सोमम् = Soma; पातम् = Drink.

Ordinary meaning ☞ O Mitra and Varun ! Prayed by Jamadagni, enhanced by truth, you two sit in the place of Yagya and drink Soma.

Vedic meaning ☞ Jamadagni invites Mitra and Varun to the place of Yagya for a drink of Soma.

Fourth Mandala, Sukta - 37, Mantra No. 3471-3478

Rishi: Baamadeva Gautam; God: Ribhugana; Metre: 1-4 Trishtup, 5-8 Anushtup.

3471. उपंनोवाजाअध्वरमृंभुक्षादेवांयातपथिभिर्देवयानैः।
यथांयज्ञंमनुंषोविक्ष्वाइसुदंधिध्वेरंण्वाःसुदिनेष्वह्नांम् ॥१॥

उप। नः। वाजाः। अध्वरम्। ऋभुक्षाः। देवाः। यात। पथिऽभिः। देवऽयानैः। यथा। यज्ञम्। मनुषः। विक्षु। आसु। दधिध्वे। रण्वाः। सुऽदिनेषु। अह्नाम् ॥१॥

Anwayaartha ☞ रण्वाः = O handsome; वाजाः = Vaajas; ऋभुक्षाः = O Ribhus; देवाः = The gods; देवयानैः = Traversed by the gods; पथिभिः = By the paths; नः = Our; अध्वरम् = Of the Yagya; उप यात = Come near; यथा (च) = And; मनुषः = Of man (human); आसु = These; विक्षु = In the subjects; अह्नाम् = Among the days; सुदिनेषु = In the superior days; यज्ञम् = To the Yagya; दधिध्वे = Accept.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Ordinary meaning ☞ O handsome Vaajas ! O the gods, Ribhus ! Come near our Yagya by the paths traversed by the gods. And you (all) accept the Yagya of these human subjects in the superior days among the days.

Vedic meaning ☞ The Ribhus chose to accept Yagya performed on special days.

3472. तेवौहृदेमनंसेसन्तुयज्ञाजुष्ट्यंसोअद्यघृतनिंर्णिजोगुः ।
प्रवंःसुतासौहरयन्तपूर्णाःक्रत्वेदक्षांयहर्षयन्तपीताः ॥२॥

ते । वः । हृदे । मनसे । सन्तु । यज्ञाः । जुष्ट्यसः । अद्य । घृतऽनिर्निजः । गुः । प्र । वः ।
सुतासः । हरयन्त । पूर्णाः । क्रत्वे । दक्षाय । हर्षयन्त । पीताः ॥२॥

Anwayaartha ☞ (ऋभवः = O Ribhus); अद्य = Today; ते = Those; यज्ञाः = Yagyas; वः = Your; मनसे = For thoughts (and); हृदे = For heart; सन्तु = May become; जुष्ट्यसः = Liked; घृतनिर्णिजः = As bright as ghee; वः = For you; गुः = May reach; पूर्णाः = Fully; सुतासः = By the prepared Somas; (युष्मान् = To you); प्र हरयन्त = Desire; पीताः = Drunk (Somas); क्रत्वे दक्षाय = For the righteous deeds; हर्षयन्त = May please.

Ordinary meaning ☞ O Ribhus ! May those Yagyas become for your thoughts and heart today. May the liked Somas as bright as ghee reach you. The fully prepared Soma desire you. May the drunk Somas please (you all) for the righteous deeds.

Vedic meaning ☞ Devotees wish any offering made for Ribhus to inspire righteous deeds.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3473. त्र्युदायन्देवहितंयथावःस्तोमोवाजाऋभुक्षणोददेवः ।
जुह्वेमनुष्वदुपरासुविक्षुयुष्मेसचाबृहद्दिवेषुसोमम् ॥३॥

त्रिऽउदायम् । देवऽहितम् । यथा । वः । स्तोमः । वाजाः । ऋभुक्षणः । ददे । वः । जुह्वे । मनुष्वत् । उपरासु । विक्षु । युष्मे इति । सचा । बृहत्ऽदिवेषु । सोमम् ॥३॥

Anwayaartha ☞ वाजाः = O Vaajas; ऋभुक्षणः = O Ribhus; यथा = As; वः = To you all; स्तोमः = Hymn; ददे = Is given (dedicated); (तथा एव = Like that); (अहम् = I); वः = For you; त्र्युदायम् = In all the three phases; देवाहितम् = Beneficial to the gods; सोमम् = Soma; जुह्वे = Dedicate; सचा = Also; उपरासु = Delighting nearby; विक्षु = Among people (and); बृहद्दिवेषु = Among the effulgent (gods); मनुष्वत् = As by Manu; (अहम् = I); युष्मे = For you all; (हविः = Oblation); (जुह्वे = Dedicate).

Ordinary meaning ☞ O Vaajas ! O Ribhus ! As a hymn is dedicated to you all, like that I dedicate the Soma, beneficial to the gods, in all the three phases of Yagya, for you. Also, among the delighting people nearby and the effulgent gods, I, as by Manu, dedicate oblation for you all.

Vedic meaning ☞ The devotees wish to offer as Manu the oblations for the Ribhus, other gods and the people in Yagya.

3474. पीवोअश्वाःशुचद्रथाहिभूतायःशिप्रावाजिनःसुनिष्काः ।
इन्द्रस्यसूनोशवसोनपातोनुवश्चेत्यग्रियंमदाय ॥४॥

पीवःऽअश्वाः । शुचत्ऽरथाः । हि । भूत । अयःऽशिप्राः । वाजिनः । सुऽनिष्काः । इन्द्रस्य । सूनो इति । शवसः । नपातः । अनु । वः । चेति । अग्रियम् । मदाय ॥४॥

Anwayaartha ☞ इन्द्रस्य सूनो = O son of Indra; शवसः नपातः = Having unfailing power (Ribhus); (यूयम् = You all); हि = Surely; पीवोअश्वाः = Having strong horses; शुचद्रथाः = Having shiny chariot; अयःशिप्राः = Having iron helmet; वाजिनः = Powerful; सुनिष्काः = Having fine gold ornaments; भूत = Are;

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(एतत् = This); अग्रियम् = Superior (oblation); वः = Your; मदाय = Pleased; अनु चेति = Is understood.

Ordinary meaning ☞ The son of Indra, having unfailing power, O Ribhus ! You all surely are having strong horses, shiny chariot, iron helmet, powerful and the fine gold ornaments. This superior oblation is understood (to be) for your pleasure.

Vedic meaning ☞ The hymn singers offer superior oblation according to the nature of the Ribhus.

3475. ऋभुमृभुक्षणोरयिंवाजेवाजिन्तमंयुजम्। इन्द्रस्वन्तंहवामहेसदासातममश्विनम् ॥५॥

ऋभुम्। ऋभुक्षणः। रयिम्। वाजे। वाजिन्ऽतमम्। युजम्। इन्द्रस्वन्तम्। हवामहे। सदाऽसातमम्। अश्विनम् ॥५॥

Anwayaartha ☞ ऋभुक्षणः = O Ribhus; इन्द्रस्वन्तम् = Accompanied with Indra; सदासातमम् = Always giving; अश्विनम् = Having horses; वाजे = In the battle; वाजिन्तमम् = Very powerful; युजम् = Associate; रयिम् = Rich; ऋभुम् = To Ribhu; (वयम् = We); हवामहे = Invoke.

Ordinary meaning ☞ O Ribhus ! We invoke Ribhu, (who is) always giving, having horses, very powerful in the battle, rich, associate, and accompanied with Indra.

Vedic meaning ☞ The righteous, powerful Ribhus are always invited to any pious act.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3476. सेदृभवोयमवथयूयमिन्द्रश्चमर्त्यम्। सधीभिरस्तुसनितामेधसातासोअर्वता ॥६॥

सः। इत्। ऋभवः। यम्। अवथ। यूयम्। इन्द्रः। च। मर्त्यम्। सः। धीभिः। अस्तु। सनिता। मेधऽसाता। सः। अर्वता ॥६॥

Anwayaartha ☞ ऋभवः = O Ribhus; इन्द्रः च = Indra (and); यूयम् = You all; यम् = Which (whom); मर्त्यम् = To man; अवथ = Protect; सः = He; धीभिः = By intelligence; (युक्तः = Full); अस्तु = May become; सः = He; सनिता = Generous giver; (अस्तु = May become); सः इत् = He indeed (the same); मेधसाता = In Yagya; अर्वता = By horses; (युक्तः = Owning); (अस्तु = May become).

Ordinary meaning ☞ O Ribhus ! To which man you and Indra protect, may he become full with intelligence, become a generous giver; indeed, may the same become owning the horses in Yagyas.

Vedic meaning ☞ The devotees of the Ribhus become wise, generous and prosperous.

3477. विनोवाजाऋभुक्षणःपथश्चितनयष्टवे। अस्मभ्यंसूरयःस्तुताविश्वाआशास्तरीषणि ॥७॥

वि। नः। वाजाः। ऋभुक्षणः। पथः। चितन। यष्टवे। अस्मभ्यम्। सूरयः। स्तुताः। विश्वाः। आशाः। तरीषणि ॥७॥

Anwayaartha ☞ सूरयः = O wise; वाजाः = The Vaajas (and); ऋभुक्षणः = The Ribhus; यष्टवे = For Yagya; नः = Our; पथः = To the paths; वि चितन = Introduced; स्तुताः = Praised; (यूयम् = You all); अस्मभ्यम् = For us; विश्वाः = The entire; आशाः = Quarters; तरीषणि = Crossable; (कुरुत = Make).

Ordinary meaning ☞ O the wise Vaajas and Ribhus ! Introduce the paths for our Yagya. The praised, you all, make the entire quarters crossable for us.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Vedic meaning ☞ The wise Ribhus direct the devotee to the path of righteousness and remove all obstacles in the way.

3478. तंनौवाजाऋभुक्षणइन्द्रनासत्यारयिम्। समश्वंचर्षणिभ्यआपुरुशस्तमघत्तये ॥८॥

तम्। नः। वाजाः। ऋभुक्षणः। इन्द्र। नासत्या। रयिम्। सम्। अश्वम्। चर्षणिऽभ्यः। आ। पुरु। शस्त। मघत्तये ॥८॥१०॥

Anwayaartha ☞ वाजाः = O Vaajas; ऋभुक्षणः = O Ribhus; इन्द्र = O Indra; नासत्या (नासत्यौ) = O the two Aswins; (यूयम् = You all); नः = Us; चर्षणिभ्यः = To the mortals; तम् = That; पुरु = Enormous; रयिम् = Wealth (and); अश्वम् = Horse; मघत्तये = For wealth donation; सम् आ शस्त = Give.

Ordinary meaning ☞ O Vaajas ! O Ribhus ! O Indra ! O the two Aswins ! You all give us, the mortals, enormous wealth and horse for wealth donation.

Vedic meaning ☞ The devotees seek wealth to give in donation.

Fourth Mandala, Sukta - 40, Mantra No. 3495-3499

Rishi: Baamadeva Gautam; God: 1-4 Dadhikraa, 5- Surya; Metre: 2-5 Jagati, 1-Trishtup.

3495. दधिक्राव्णइदुनुचर्किरामविश्वाइन्मामुषसःसूदयन्तु।
अपामग्नेरुषसःसूर्यस्यबृहस्पतेराङ्गिरसस्यजिष्णोः ॥१॥

दधिऽक्राव्णः। इत्। ऊँ इति। नु। चर्किराम। विश्वाः। इत्। माम्। उषसः। सूदयन्तु। अपाम्। अग्नेः। उषसः। सूर्यस्य। बृहस्पतेः। आङ्गिरसस्य। जिष्णोः ॥१॥

Anwayaartha ☞ (वयम् = We); अपाम् = Of the waters; उषसः = Of Usha; सूर्यस्य = Of Surya; बृहस्पतेः = Of Brihaspati; आङ्गिरसस्य = Son of Angirasa; अग्नेः = Of Agni (and);

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जिष्णोः = The victorious; **दधिक्राव्णः** = Of Dadhikraa; **इत् उ नु** = Without further delay; **चर्किराम** = Do (praise); **विश्वाः** = All; **उषसः** = By Ushas; **माम्** = To me; **इत् सूदयन्तु** = May encourage in (righteous deeds), surely indeed.

Ordinary meaning ☞ We, without further delay, do praise Agni, the waters, Ushas, Surya, Brihaspati, and the son of Angirasa, the victorious Dadhikraa. May all the Ushas surely encourage me in righteous deeds, indeed.

Vedic meaning ☞ The devotees pray to their gods to pursue the righteous deeds.

3496. **सत्वाभरिषोगविषोदुवन्यसच्छ्रवस्यादिषउषसस्तुरण्यसत्।**
सत्योद्रवोद्रवरःपतङ्गरोदधिक्रावेषमूर्जस्वर्जनत् ॥२॥

सत्वा। भरिषः। गोऽइषः। दुवन्यऽसत्। श्रवस्यात्। इषः। उषसः। तुरण्यऽसत्। सत्यः। द्रवः। द्रवरः। पतङ्गरः। दधिऽक्रावा। इषम्। ऊर्जम्। स्वः। जनत् ॥२॥

Anwayaartha ☞ **सत्वा** = Powerful; **भरिषः** = Nurturer; **गविषः** = Herder of the cows; **दुवन्यसत्** = Living with servants; **तुरण्यसत्** = Fast worker; **दधिक्रावा** = By Dadhikraa; **उषसः** = Of the dawn; **इषः** = Of the food grain; **श्रवस्यात्** = May wish for; **द्रवः** = Ambulant; **द्रवरः** = Very fast; **पतङ्गरः** = Galloping; **सत्यः** = Truthful; (**सः** = He); **इषम्** = Food grain; **ऊर्जम्** = Power (and); **स्वः** = Happiness; **जनत्** = May produce.

Ordinary meaning ☞ May Dadhikraa, the powerful, the nurturer, the herder of the cows, living with servants, the fast worker, wish for food grain at dawn. May he the ambulant, very fast, galloping, truthful, produce food grain, power and happiness.

Vedic meaning ☞ The worshipper of Dadhikraa obtains food grain, strength and happiness.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3497. उतस्मास्यद्रवतस्तुरण्यतःपर्णंनवेरनुवातिप्रगर्धिनः।
श्येनस्यैवध्रजतोअङ्कसंपरिदधिक्राव्णःसहोर्जातरित्रतः ॥३॥

उत। स्म। अस्य। द्रवतः। तुरण्यतः। पर्णम्। न। वेः। अनु। वाति। प्रऽगर्धिनः।
श्येनस्यऽइव। ध्रजतः। अङ्कसम्। परि। दधिऽक्राव्णः। सह। ऊर्जा। तरित्रतः ॥३॥

Anwayaartha ☞ द्रवतः = Fast goers; तुरण्यतः = Promptly going; प्रगर्धिनः = Ambitious; तरित्रतः = Liberator; श्येनस्येव = Like that of an eagle; ध्रजतः = Having speed; उत स्म = And; वेः = Of a bird; पर्णम् न = Like the wing(s); अस्य = His (this); दधिक्राव्णः = Of Dadhikraa; अङ्कसम् परि = Around the winding way; (जनः = Man); ऊर्जा सह = By strength; अनु वाति = Goes.

Ordinary meaning ☞ The man goes by strength around the winding way of this Dadhikraa, the fast goer, promptly going, ambitious, the liberator, having speed like that of an eagle, and (active) like the wings of a bird.

Vedic meaning ☞ The energetic and brisk Dadhikraa carries the devotee as wished, promptly and fast.

3498. उतस्यवाजीक्षिपणिंतुरण्यतिग्रीवायांबद्धोअपिकक्षआसनि।
क्रतुंदधिक्राअनुसन्तवीत्वत्पथामङ्कांस्यन्वापनीफणत् ॥४॥

उत। स्यः। वाजी। क्षिपणिम्। तुरण्यति। ग्रीवायाम्। बद्धः। अपिऽकक्षे। आसनि।
क्रतुम्। दधिऽक्राः। अनु। सम्ऽतवीत्वत्। पथाम्। अङ्कांसि। अनु। आऽपनीफणत्
॥४॥

Anwayaartha ☞ आसनि = In the mouth; ग्रीवायाम् = In the neck; अपिकक्षे = In the flanks; बद्धः = Bound; दधिक्राः = Dadhikraa; संतवीत्वत् = Becoming yet more powerful; पथाम् = Of the paths; अङ्कांसि = To the turnings; अनु (कुर्वन्) = Following; क्रतुम् = (Own) duty; अनु(-सृत्य) = Appropriately; आपनीफणत् = Goes; उत = Also; स्यः = He; वाजी = The powerful Dadhikraa; क्षिपणिम् = To the whip (having seen); तुरण्यति = Runs fast.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Ordinary meaning ☞ Dadhikraa, bound in the mouth, neck and the flanks, becoming yet more powerful, goes appropriately (performing own duty) following the turnings of the paths. Also, he, the powerful Dadhikraa, runs fast having seen the whip.

Vedic meaning ☞ Dadhikraa inspires the bound and obstructed devotee to perform his duty cautiously and progressively.

3499. हंसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत् ।
नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतम् ॥५॥

हंसः । शुचिऽसत् । वसुः । अन्तरिक्षऽसत् । होता । वेदिऽसत् । अतिथिः । दुरोणऽसत् ।
नृऽसत् । वरऽसत् । ऋतऽसत् । व्योमऽसत् । अप्ऽजाः । गोऽजाः । ऋतऽजाः । अद्रिऽजाः
। ऋतम् ॥५॥

Anwayaartha ☞ शुचिषत् = Living in the effulgent (heaven); व्योमसत् = Living in the sky; अन्तरिक्षसत् = Living in the Space; वेदिषत् = Living in the earth; दुरोणसत् = Living in the house; नृषत् = Living in the man; वरसत् = Staying in the superior (place); ऋतसत् = Living in truth; वसुः = Provider of shelter (for all); अप्जाः = Born in water; गोजाः = Born in the earth; अद्रिजाः = Born in the mountain; ऋतजाः = Born in Yagya; होता = Invoker; अतिथिः = Guest; हंसः = By the itinerant sun; ऋतम् = To the truth; (पालयति = Nourishes).

Ordinary meaning ☞ The itinerant, the invoker and guest, the sun living in the effulgent heaven, the sky, the Space, the earth, the house (and) staying in the superior place, living in truth, the provider of shelter for all, born in water, in earth, in the mountain, in Yagya, nourishes the truth.

Vedic meaning ☞ The all pervading Agni encourages the righteous towards the truth.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Fourth Mandala, Sukta - 52, Mantra No. 3586-3592

Rishi: Baamadeva Gautam; God: Usha; Metre: Gaayatri.

3586. प्रतिष्यासूनरीजनींव्युच्छन्तीपरिस्वसुंः । दिवोअंदर्शिदुहिता ॥१॥

प्रति । स्या । सूनरी । जनी । विऽउच्छन्ती । परि । स्वसुः । दिवः । अदर्शि । दुहिता ॥१॥

Anwayaartha ☞ दिवः दुहिता = Daughter of heaven; जनी = Producer (rouser); सूनरी = Superior leader; स्या = That (Usha); स्वसुः परि = At the end of the sister (night); व्युच्छन्ती = Removing (to the darkness); प्रति अदर्शि = Is seen ahead.

Ordinary meaning ☞ The superior leader Usha, the daughter of heaven, the rouser of all, is seen ahead, removing the darkness at the end of the night, the sister.

Vedic meaning ☞ All must go with the changes of time.

3587. अश्वेवचित्रारुंषीमातागवांमृतावंरी । सखांभूदश्विनोंरुषाः ॥२॥

अश्वाऽइव । चित्रा । अरुषी । माता । गवाम् । ऋतऽवरी । सखा । अभूत् । अश्विनोः । उषाः ॥२॥

Anwayaartha ☞ अश्वेव = Like the mare; चित्रा = Unique; अरुषी = Luminous; गवाम् = Of rays; माता = Mother; ऋतावरी = Truth personified; उषाः = Usha; अश्विनोः = Of the two Aswinikumars; सखा = Friend; अभूत् = Is.

Ordinary meaning ☞ The truth personified, unique like the mare, luminous, the mothers of rays, Usha is the friend of the two Aswinikumars.

Vedic meaning ☞ Usha and Aswinikumars appear together.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3588. उतसखांस्यश्विनौरुतमातागवांमसि । उतोषोवस्वंईशिषे ॥३॥

उत । सखा । असि । अश्विनोः । उत । माता । गवाम् । असि । उत । उषः । वस्वः । ईशिषे ॥३॥

Anwayaartha ☞ उषः = O Usha; (त्वम् = You); उत = Indeed; अश्विनोः = Of the two Aswins; सखा = Friend; असि = Is (are); उत = And; गवाम् = Of the rays; माता = Mother; असि = Are; उत = And; वस्वः = Of the wealth; ईशिषे = Mistress (are).

Ordinary meaning ☞ O Usha ! You are indeed the friend of the two Aswinikumars, mother of the rays and mistress of the wealth.

Vedic meaning ☞ Usha spreads rays in the world.

3589. यावयद्द्वेषसन्त्वाचिकित्वित्सूनृतावरि । प्रतिस्तोमैरभुत्स्महि ॥४॥

यवयत्ऽद्वेषसम् । त्वा । चिकित्वित् । सूनृताऽवरि । प्रति । स्तोमैः । अभुत्स्महि ॥४॥

Anwayaartha ☞ सूनृतावरि = O having pleasant truthful words (Usha); यावयद्द्वेषसम् = Remover of the enemy; चिकित्वित् = Wise; त्वा = To you; (वयम् = We); स्तोमैः = By hymns; प्रति अभुत्स्महि = Wake.

Ordinary meaning ☞ Having pleasant truthful words, O Usha ! We wake you, the wise, the remover of enemy by hymns.

Vedic meaning ☞ The devotees pray to Usha lose the enemies, i.e. the darkness of ignorance.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3590. प्रतिंभद्राअंदृक्षतगवांसर्गानरश्मयः । ओषाअंप्राउरुज्रयंः ॥५॥

प्रति । भद्राः । अदृक्षत । गवाम् । सर्गाः । न । रश्मयः । आ । उषाः । अप्राः । उरु । ज्रयः ॥५॥

Anwayaartha ☞ भद्राः = Beneficial; रश्मयः = Rays; गवाम् = Of the cows; सर्गाः न = Like the herds; प्रति अदृक्षत = Are seen; उषाः = By Usha; उरु = Extensive; ज्रयः = To the effulgence; आ अप्राः = Completed (spread).

Ordinary meaning ☞ The beneficial rays are seen like the herds of cows. Usha spread the extensive effulgence.

Vedic meaning ☞ The early morning rays are invaluable for the devotees.

3591. आपप्रुषींविभावरिव्यांवज्योतिंषातमंः । उषोअनुंस्वधामंव ॥६॥

आऽपप्रुषी । विभाऽवरि । वि । आवः । ज्योतिषा । तमः । उषः । अनु । स्वधाम् । अव ॥६॥

Anwayaartha ☞ विभावरि = O bright; उषः = Usha; आपप्रुषी = Filled with (rays); (त्वम् = You); ज्योतिषा = By light; तमः = The darkness; वि आवः = Remove; अनु = Thereafter; स्वधाम् = To the food grains; अव = Save.

Ordinary meaning ☞ O bright Usha ! Filled with rays, you remove the darkness by light. Thereafter, save the food grains.

Vedic meaning ☞ Light and protection of food grains are obtained from Usha.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3592. आद्यांतनोषिरश्मिभिरान्तरिक्षमुरुप्रियम्। उषःशुक्रेणशोचिषा ॥७॥

आ। द्याम्। तनोषि। रश्मिऽभिः। आ। अन्तरिक्षम्। उरु। प्रियम्। उषः। शुक्रेण। शोचिषा ॥७॥

Anwayaartha ☞ उषः = O Usha; (त्वम् = By you); रश्मिभिः = By the rays; द्याम् = To the heaven; आ तनोषि = Expand; शुक्रेण = Pure; शोचिषा = By the effulgence; प्रियम् = Dear (and); उरु = Vast; अन्तरिक्षम् = To the Space; आ (तनोषि) = Expand.

Ordinary meaning ☞ O Usha ! You expand the heaven by the rays. You expand the dear vast Space by pure effulgence.

Vedic meaning ☞ The vast heaven and the Space become visible after the arrival of dawn.

Fourth Mandala, Sukta - 53, Mantra No. 3597-3599

Rishi: Bamadeva Gautam; God: Sabitaa; Metre: Jagati.

3597. त्रिरन्तरिक्षंसवितामहित्वनात्रीरजांसिपरिभूस्त्रीणिरोचना।
तिस्रोदिवःपृथिवीस्तिस्रइन्वतित्रिभिर्व्रतैरभिनोरक्षतित्मना ॥५॥

त्रिः। अन्तरिक्षम्। सविता। महिऽत्वना। त्री। रजांसि। परिऽभूः। त्रीणि। रोचना। तिस्रः। दिवः। पृथिवीः। तिस्रः। इन्वति। त्रिऽभिः। व्रतैः। अभि। नः। रक्षति। त्मना ॥५॥

Anwayaartha ☞ परिभूः = Omnipresent; सविता = By (the god) Sabitaa; त्रिः अन्तरिक्षम् = To the three Spaces; त्री रजांसि = To the three regions; त्रीणि = Three; रोचना (रोचनानि) = To the bright places; तिस्रः दिवः = To the three heavens; तिस्रः पृथिवीः = To the three earths; महित्वना = With fame; त्रिभिः व्रतैः = By three kinds of duty; इन्वति = Administer (run); (सः = He); त्मना = By himself; नः = To us; अभि रक्षति = Protects.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Ordinary meaning ☞ The omnipresent god Sabitaa runs the three Spaces, the three regions, the three heavens, the three earths with fame, the three bright places, the three kinds of duty by himself. He protects us.

Vedic meaning ☞ Sabitaa controls the three primordial forces (the gunas: Satya, Raja and Tama) inherent in the entire universe and actions.

3598. बृहत्सुम्नःप्रसवीतानिवेशनोजगतःस्थातुरुभयस्ययोवशी ।
सनोदेवःसविताशर्मयच्छत्वस्मेक्षयायत्रिवरूथमंहसः ॥६॥

बृहत्ऽसुम्नः । प्रऽसविता । निऽवेशनः । जगतः । स्थातुः । उभयस्य । यः । वशी । सः । नः । देवः । सविता । शर्म । यच्छतु । अस्मे इति । क्षयाय । त्रिऽवरूथम् । अंहसः ॥६॥

Anwayaartha ☞ प्रसविता = Producer (creator of all); निवेशनः = Provider of shelter; बृहत्सुम्नः = Enormously rich; यः = Who; जगतः = Mobile; स्थातुः = Static; उभयस्य = To both; वशी = Controller (dominating); (अस्ति = Is); सः = He; सविता = Sabitaa; देवः = By the god; अस्मे = Our; अंहसः = Of sin; क्षयाय = For destruction; त्रिवरूथम् = Of the three regions; शर्म = Pleasure; नः = To us (for us); यच्छतु = May give.

Ordinary meaning ☞ May that god Sabitaa, the enormously rich, the producer and provider of shelter who is dominating both the movile and static world, give us the pleasure of the three regions. May he be for the destruction of our sin.

Vedic meaning ☞ The god Sabitaa is the protector of all living beings and their actions.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3599. आगन्देवऋतुभिर्वर्धतुक्षयंदधातुनःसवितासुप्रजामिषम्।
सनःक्षपाभिरहभिश्चजिन्वतुप्रजावन्तंरयिमस्मेसमिन्वतु ॥७॥४॥

आ। अगन्। देवः। ऋतुऽभिः। वर्धतु। क्षयम्। दधातु। नः। सविता। सुऽप्रजाम्। इषम्। सः। नः। क्षपाभिः। अहऽभिः। च। जिन्वतु। प्रजाऽवन्तम्। रयिम्। अस्मे इति। सम्। इन्वतु ॥७॥४॥

Anwayaartha ☞ सविता = Sabitaa; देवः = The god; ऋतुभिः = With the seasons; आ अगन् = May come (and); नः = Our; क्षयम् = To the house; वर्धतु = Enhance; नः = To us; सुप्रजाम् = With fine progeny; इषम् = Food grains; दधातु = May give; सः = He (by him); क्षपाभिः च = Through the nights; अहभिः = Through the days; (नः = To us); जिन्वतु = May delight; अस्मे = For us; प्रजावन्तम् = Full of offsprings; रयिम् = Riches; सम् इन्वतु = May deliver.

Ordinary meaning ☞ May the god Sabitaa come with the seasons and enhance our house. May (he) give us food grains with fine progeny. May he delight us through he days and through the nights. May he deliver for us riches full of offsprings.

Vedic meaning ☞ It is Sabitaa who regulates the seasons and provides food, happiness and progeny to human beings.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Fifth Mandala, Sukta - 26, Mantra No. 3819-3827

Rishi: Basuyu Aatreya; God: Agni, Viswedevaa; Metre: Gaayatri.

3819. अग्नैपावकरोचिषांमन्द्रयांदेवजिह्वयां। आदेवान्वंक्षियक्षिंच ॥१॥

अग्ने। पावक। रोचिषा। मन्द्रया। देव। जिह्वया। आ। देवान्। वक्षि। यक्षि। च ॥१॥

Anwayaartha ☞ पावक = O purifier; अग्ने = Agni; देव = God; मन्द्रया = Pleasing (the gods); रोचिषा = Luminous; जिह्वया = Through the tongue (flame); (त्वम् = You); देवान् = To the gods; आ वक्षि = Fetch; च = And; यक्षि = Worship.

Ordinary meaning ☞ O purifier, the god Agni ! You fetch the gods through the luminous tongue pleasing the gods and worship (them).

Vedic meaning ☞ The invocation by Agni is the worship of all gods.

3820. तंत्वांघृतस्नवीमहेचित्रंभानोस्वर्दृशंम्। देवाँआवीतयेंवह ॥२॥

तम्। त्वा। घृतस्नो इति घृतऽस्नो। ईमहे। चित्रभानो इति चित्रऽभानो। स्वःऽदृशम्। देवान्। आ। वीतये। वह ॥२॥

Anwayaartha ☞ घृतस्नो = O born of ghee; चित्रभानो = Having unique dazzle; (वयम् = We); स्वर्दृशम् = The all seeing; तम् = That; त्वा = To you; ईमहे = Pray; वीतये = To eat (oblation); देवान् = To the gods; आ वह = Fetch.

Ordinary meaning ☞ Born of ghee and having unique dazzle, O Agni ! We pray to that you, the all seeing. Fetch the gods to eat oblation.

Vedic meaning ☞ All the gods follow Agni in Yagya.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3821. वीतिहोत्रंत्वाकवेद्युमन्तंसमिधीमहि। अग्नेबृहन्तंमध्वरे ॥३॥

वीतिऽहोत्रम्। त्वा। कवे। द्युऽमन्तम्। सम्। इधीमहि। अग्ने। बृहन्तम्। अध्वरे ॥३॥

Anwayaartha ☞ कवे = O learned; अग्ने = O Agni; वीतिहोत्रम् = Acceptor of Yagya; बृहन्तम् = Great; द्युमन्तम् = Luminous; त्वा = To you; (वयम् = We); अध्वरे = In Yagya; सम् इधीमहि = Kindle.

Ordinary meaning ☞ O Agni ! O learned ! We kindle you, the acceptor of Yagya, the great, luminous, in Yagya.

Vedic meaning ☞ As above.

3822. अग्नेविश्वेभिरागहिदेवेभिर्हव्यदातये। होतारंत्वावृणीमहे ॥४॥

अग्ने। विश्वेभिः। आ। गहि। देवेभिः। हव्यऽदातये। होतारम्। त्वा। वृणीमहे ॥४॥

Anwayaartha ☞ अग्ने = O Agni; हव्यदातये = For the offerer of oblation; त्वा = To you; होतारम् = As the invoker; (वयम् = We); वृणीमहे = Accept; विश्वेभिः = All; देवेभिः = With the gods; (त्वम् = You); आ गहि = Come.

Ordinary meaning ☞ O Agni ! We accept you as the invoker for the offerer of oblation. You come with all the gods.

Vedic meaning ☞ As above.

3823. यजमानायसुन्वतआग्नेसुवीर्यंवह। देवैरासत्सिबर्हिषि ॥५॥

यजमानाय। सुन्वते। आ। अग्ने। सुऽवीर्यम्। वह। देवैः। आ। सत्सि। बर्हिषि ॥५॥

Anwayaartha ☞ अग्ने = O Agni; सुन्वते = The preparator of Soma; यजमानाय = For the performer of Yagya (host); सुवीर्यम् = Filled with best valour (riches); आ वह = Fetch (and); बर्हिषि = On Kusa (spread around Yagya); देवैः = Along with gods; आ सत्सि = Sit.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Ordinary meaning ☞ O Agni ! Fetch the riches filled with the best valour for the host, the preparator of Soma and sit along with gods on Kusa (that) is spread around Yagya.

Vedic meaning ☞ Agni and the gods sit together in Yagyas.

3824. समिधानःसहस्रजिदग्नेधर्माणिपुष्यसि। देवानांदूतउक्थ्यः ॥६॥

सम्ऽइधानः। सहस्रऽजित्। अग्ने। धर्माणि। पुष्यसि। देवानाम्। दूतः। उक्थ्यः ॥६॥

Anwayaartha ☞ **सहस्रजित्** = O winner of the thousands; **अग्ने** = Agni; **देवानाम् दूतः** = Messenger of gods; **उक्थ्यः** = Praised; **समिधानः** = Well flared; (**त्वम्** = You); (**नः** = Our); **धर्माणि** = To the duties; **पुष्यसि** = Nourish.

Ordinary meaning ☞ The winner of the thousands, O Agni ! You, the messenger of gods, praised, well flared, nourish our duties.

Vedic meaning ☞ Agni makes us dutiful.

3825. न्य१ग्निंजातवेदसंहोत्रवाहंयविष्ठ्यम्। दधातादेवमृत्विजम् ॥७॥

नि। अग्निम्। जातऽवेदसम्। होत्रऽवाहम्। यविष्ठ्यम्। दधात। देवम्। ऋत्विजम् ॥७॥

Anwayaartha ☞ (**स्तोतारः** = O hymn singers); **ऋत्विजम्** = Performer of Yagya; **होत्रवाहम्** = Carrier of Yagya; **जातवेदसम्** = Omniscient; **यविष्ठ्यम्** = Young; **अग्निम्** = Agni; **देवम्** = To the god; **नि दधात** = Install.

Ordinary meaning ☞ O hymn singers ! Install the omniscient young god Agni, the performer (and) carrier of Yagya.

Vedic meaning ☞ Agni has many roles to perform in Yagya.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

3826. प्रयज्ञएत्वानुषगद्यादेवव्यचस्तमः । स्तृणीतबर्हिरासदे ॥८॥

प्र । यज्ञः । एतु । आनुषक् । अद्य । देवव्यचःऽतमः । स्तृणीत । बर्हिः । आऽसदे ॥८॥

Anwayaartha ☞ देवव्यचस्तमः = Reaching to god; यज्ञः = Yagya; अद्य = Today; आनुषक् = Uninterrupted; प्र एतु = May continue; (ऋत्विजः = O the performer of Yagya); आसदे = For sitting (to sit);बर्हिः = Kusa; स्तृणीत = Spread.

Ordinary meaning ☞ May the Yagya reaching to god continue uninterruptedly. O the performers of Yagya ! Spread Kusa for sitting.

Vedic meaning ☞ May the righteous be involved in Yagyas.

3827. एदंमरुतोअश्विनामित्रःसीदन्तुवरुणः । देवासःसर्वयाविशा ॥९॥

आ । इदम् । मरुतः । अश्विना । मित्रः । सीदन्तु । वरुणः । देवासः । सर्वया । विशा ॥९॥

Anwayaartha ☞ मरुतः = The Maruts; अश्विना (अश्विनौ) = The two Aswins; मित्रः = Mitra; वरुणः = Varun; देवासः = These gods; सर्वया = All; विशा = With (their) progeny; इदम् = On this (Kusa); आ सीदन्तु = May sit.

Ordinary meaning ☞ May all these gods, the Maruts, the two Aswins, Mitra, Varun, along with their progeny sit on this Kusa.

Vedic meaning ☞ All the gods with their families support the righteous deeds.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Appendix

A. The list of reference books is given in the Nepali section. English translation will be supplied on request.

B. The main Mantras in the beginning are numbered serially as seen the standard Rik Samhitaa. The number in each Sukta is given at the end of the Mantra. This will allow the enquisitive reader to seek the commentary of Sayana from the bigger texts.

C. Some examples of frequently seen words and their significance:

God (देव)	A form of polite respectiful address to a male; any matter or living being or phenomenon that is perceived to be exalted or useful to man and personified to denote the special characteristic. Examples: the timber of a box, a partridge, a pestle, fire, wind, dawn, the sun etc.
Goddess (देवी)	As above in female form.
Surya (सूर्य)	A concept of the primordial energy personified and represented by the sun; Sabitaa is another name of Surya.
Agni (अग्नि)	As above; represented by fire.
Vaayu (वायु)	As above; represented by wind.
Indra (इन्द्र)	The concept of human body; an administrator; a protector; a king; having responsibility for all the regions.
Viswaydevaa (विश्वेदेवा)	All the gods in the universe.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Marut gana (मरुद्गण)	The troop of helpers of Indra.
Ribhu gana (ऋभुगण)	Human beings who attained divinity through righteous actions.
Vritra (वृत्र)	A wicked person, an enemy, sinful, harmful being or object, personified as the cloud, the sucker of water from everywhere.
Rishi (ऋषि)	A seer, a visionary, a devout person, a teacher, wise, learned, a man or woman of any caste or profession, a chief preceptor of an academy.
Brihaspati (बृहस्पति)	A great legendary Rishi, a teacher, also an example of attaining divinity through learning.
Host (यजमान)	Any one who arranges a beneficial or benevolent activity, including religious rituals.
Yagya (यज्ञ)	Any duty, any righteous activity, including religious rituals and worship.
Performer (ऋत्विक)	Performer of a righteous activity, Yagya, any religious ritual performed according to the seasons.
Soma (सोम)	A specially prepared juice of the creeper Soma having intoxicating property found in mountain tops; any good deed that is offered to the almighty God; the moon, personified.
Hotaa (होता)	Invoker of the gods in a special worship; a type of priest.

Acc. 9826/1458

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुलचन्द्र गौतम स्मृति संस्था

गैरीधारा, काठमाडौं

२०६४

यस संस्थाको उद्देश्य देहायबमोजिम छन् :

१. विद्वच्छिरोमणि पं. कुलचन्द्र गौतमबारे शोधकार्य गर्ने।

२. कुलचन्द्र गौतमका प्रकाशित तथा अप्रकाशित कृतिहरू प्रकाशनमा ल्याउने।

३. कुलचन्द्र स्मारक पुस्तकालयको स्थापना गर्ने।

४. साहित्य तथा इतिहासको शोधकार्यमा सहयोग पुऱ्याउने।

५. साहित्य, कला, संस्कृति र राष्ट्रको उत्थानमा विशेष योगदान पुऱ्याउने व्यक्तिहरूलाई सम्मान गर्ने।

६. संस्कृत, नेपाली साहित्य, आयुर्वेद एवं चिकित्साशास्त्र इत्यादि विषयहरूमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने।

७. स्वास्थ्य, शिक्षा र संस्कृतिको क्षेत्रमा अध्ययन अनुसन्धान र सेवा पुऱ्याउने कार्यहरू गर्ने।

८. कुलचन्द्र गौतमका वंशज, तिनीहरूका आफन्तहरू र कुलचन्द्र गौतम तथा उहाँका कृतिहरूका आस्था भएका सबैले यो संस्थाको सदस्यता लिन सक्नेछन्।

सम्पर्क :

श्रीमती सुस्मिता बराल

कार्यालय प्रवन्धक

फोन : ०१-४४३२१६३

ISBN 978-9937-2-1931-0

9 789937 219310

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu